МУСАЛМОНИ ВОҚЕӢ

ДАР ПАРТАВИ ҚУРЪОН ВА СУННАТ

Бо қалами
Д-р МУҲАММАД АЛӢ ҲОШИМӢ
Таҳияи: **О. Сафар**

ДОР-УЛ-БАШАИР-УЛ-ИСЛОМИЯ
2026

МУСУЛМОНИ ВОҚЕЙ

ДАР ПАРТАВИ ҚУРЪОН ВА СУННАТ

Бо қалами

Муаллиф: Д-р Муҳаммад Алӣ Ҳошимӣ
Таҳияи: О. Сафар

Нашриёт: Дори Башаири Исломӣ

Нашри аслии арабӣ: Нашри панҷум, 1414 ҳ. ~ 1993 м.

2026

ШАХСИЯТИ МУСУЛМОН ДАР ПАРТАВИ ҚУРЪОН ВА СУННАТ

«Китоби олим ва донишманди машҳур доктор Муҳаммад Алӣ Ал-Ҳошимӣ — "Шахсияти мусулмон дар партави Қуръон ва Суннат" яке аз беҳтарин асарҳо дар мавзуи тарбия ва ахлоқи исломӣ ба шумор меравад. Муаллиф дар ин асар нишон медиҳад, ки Ислом танҳо як силсила назарияҳо ва ибодатҳои хушк набуда, балки барномаи комили зиндагист, ки тамоми ҷанбаҳои ҳаёти инсонро танзим мекунад. Дар ин саҳифа муқаддимаи китобро пешкаши шумо мегардонем, ки дар он муаллиф сабаби навиштани ин асар ва мушкили дугонагии шахсиятро дар ҷомеаи муосир баррасӣ кардааст. Зиндагии воқеии мусулмон бояд оинаи аҳкоми Ислом бошад».

МУҚАДДИМА

Аммо баъд, тавақҷуҳи ман ба мавзуи равшану ҳувайдо сохтани шахсияти инсони мусулмон, он гуна ки Ислом хостааст, ки ба он сурат бошад, ба солҳое бармегардад, ки аз даҳ сол кам нест. Ин пас аз он буд, ки дар рафтори бисёре аз мусулмонон ифрот яъне зиёдаравӣ дар як ҷониб ва тафрит яъне кутоҳӣ ва беаҳамиятӣ дар ҷониби дигарро мушоҳида кардам, ва ё дидам, ки ба баъзе корҳо аҳамият дода, нисбат ба корҳои дигар саҳлангорӣ менамоянд.

Масалан, яке аз онҳоро мебинӣ, ки кӯшиш мекунад дар сафи аввали намоз бошад, вале парвое надорад, ки аз даҳонаш бӯи бад меояд ва ё ин бӯи нохуш аз остинҳояш (либосаш) паҳн мешавад. Ё ӯро мебинӣ, ки фармонбардори Аллоҳ, бисёр фурӯтан ва таслиму бохушӯъ аст, вале дар силаи раҳм яъне дар масъалаҳои равуову алоқа намудан ва некӣ бо хешовандон кутоҳӣ мекунад.

Гоҳе ӯро меёбӣ, ки худро комилан ба ибодату илм бахшидааст, вале дар тарбияи фарзандонаш кутоҳӣ карда, аз он чӣ мехонанд ва бо кӣ рафоқату дӯстӣ доранд, ғофил аст. Ё мебинӣ, ки ба фарзандонаш аҳамият медиҳад, вале оқи падару модар (нофармони онҳо) ва дар муомила бо эшон сахтгиру бераҳм аст. Гоҳе нисбат ба падару модараш шояд некукор аст, вале ба ҳамсараш зулм мекунад ва бо ӯ хушрафторӣ (зиндагии шоиста)

надорад. Ё ин ки бо ҳамсару фарзандонаш хушрафтор аст, вале бо ҳамсояаш бадмуомилагӣ мекунад.

Ва гоҳо мебинӣ, ки танҳо ба корҳои шахсии худ машғул буда, ба он чӣ барояш фоида дорад, аҳамият медиҳад, вале дар алоқаҳои иҷтимоӣ ва робита бо мардум ва таваҷҷуҳ ба умури мусулмонон кутоҳӣ менамояд. Ё ӯро шахси диндору солеҳ меёбӣ, вале одоби Исломро дар салом додан, хӯрдану нӯшидан, дар нишастухез бо мардум ва суҳбат бо онҳо саҳлангорӣ намуда риоя намекунад...

Ва аҷиб он аст, ки ин нуқсонро дар рафтори баъзе аз онҳое мебинӣ, ки аз аҳли даъвати исломӣ ва қараёни амалии он ба шумор мераванд. Ҳамон даъвате, ки одатан ба пайравонаш ҳисси ҳассоси исломӣ, фаҳми дақиқи аҳком, одоб ва арзишҳои исломӣ ва таслимшавии содиқона ба ҳидояти устувори онро мебахшад. Вале машғул шудан ё ғофилӣ ва ё бепарвоӣ аст, ки баъзе аз ин мусалмонони риоякунандаро ба ин гуна хатоҳо ва мухолифатҳо дучор мекунад, дар ҳоле ки инро чӣ худашон дарк кунанд ва чӣ дарк накунанд.

Таваҷҷуҳи ман ба равшан сохтани шахсияти мусулмон он гуна ки Ислом хостааст маро водор намуд, ки матнҳои марбут ба инсон, тарбия ва ташаккули ӯро пайгирӣ кунам. Ҳадаф ин буд, ки дар ихтиёри мусулмонон ва бахусус даъватгарони онҳо, як пажӯҳиш ва омӯзиши комил ва ҳамаҷонибаеро бигузорам, ки он

шахсиятро ҳувайдо созад ва хусусияту вижагиҳо, одатҳо ва ахлоқи барҷастаи ӯро нишон диҳад. То ин ки ин пажӯҳиш барои онҳое, ки дар баъзе ҷанбаҳо кутоҳӣ мекунанд, чароғи роҳ бошад ва худро ба он ҷойгоҳи баланд ва дурахшоне бирасонанд, ки дини ҳақ барояшон хостааст.

Ва он чӣ ки дидам, маро ба ҳайрату даҳшат овард! Ман холигӣ ва фазои бисёр кушод ва масофаи хеле дуреро дидам, дар байни он чӣ Ислом барои мусулмонон хостааст ва он чӣ худи онҳо барои худ хостаанд (*Яъне байни ончӣ Ислом хоста ва ончӣ онҳо барои худ хостаанд фарқияти ниҳоят зиёд дорад)*. Ба ҷуз иддаи каме аз онҳо, ки ақидаашон дуруст, исломашон неку, қалбҳояшон пок, рӯҳҳояшон баланд ва ҳимматҳояшон олӣ аст. Онҳо бо садоқат, шавқ ва гармӣ ба дини худ рӯ оварда, аз чашмаи софу гуворои он менӯшанд ва ҳар рӯзи нав аз ҳидояти дурахшони он баҳраи бештар мегиранд.

Ҳар кӣ имкони иттилоъу огоҳӣ аз ҳидояти Аллоҳ ва паёмбарашро дар сарчашмаҳои аслии онҳо — аз Китоби Аллоҳ ва ҳадиси Расули Худо ﷺ пайдо кунад, ҳақиқатан аз фаровонии матнҳо (*яъне, оятҳову ҳадисҳо*), фарогирӣ ва шомил будани онҳо ба ҳар як кори хурду бузурги инсон ҳайратзада мешавад. Ин матнҳо тамоми масъалаҳои инсонро, ки ба Парвардигораш, ба худаш ва ба мардуми атрофаш алоқаманданд, дар бар мегиранд. Ҳамаи онҳо роҳнамоӣ,

ташаккул ва сохтани шахсияти инсони мусулмон дар ҳар як ҷанбаи ҳаёти ӯ буда, ӯро барои зиндагии намунавии фардӣ ва иҷтимоӣ омода месозанд.

Аз ин рӯ, инсони мусулмон ҳамон гунае ба назар мерасад, ки ин матнҳо хостаанд: як инсони иҷтимоӣ, воломақом ва беназир бошад. Барои ин гуна ташаккули камназири ӯ, маҷмӯае аз ахлоқи ҳамида даст ба дасти ҳам додаанд, ки оятҳои Китоби Карим ва ҳадисҳои Суннати пок ба онҳо гувоҳӣ медиҳанд. Инчунин, Ислом худро бо ин ахлоқ оростанро як ҷузъи дин қарор додааст, ки инсон ба риояи он ҳарис мебошад ва бо ин кор аз Парвардигораш савобу падош металабад. (*Яъне, масъалаи ахлоқ ҳам як чизи оддӣ ва ихтиёрӣ набуда балки ҳамчун дин ҳисобида мешавад*).

Ман ба ҷамъоварии он матнҳо аз Китоби Аллоҳ ва Суннати Паёмбараш ﷺ шурӯъ кардам ва онҳоро вобаста ба бобҳо ва мавзуъҳояшон дастабандӣ намудам. Вақте ин тасниф ё дастабандӣ барои ман ба поён расид, нишонаҳо ва сохтори ин пажӯҳиш ва ин омӯзиш равшан шуд ва он дар бахшҳои зерин ба тартиб даромад:

1 — Мусулмон бо Парвардигори худ.

2 — Мусулмон бо нафси (худи) худ.

3 — Мусулмон бо падару модари худ.

4 — Мусулмон бо ҳамсари худ.

5 — Мусулмон бо фарзандони худ.

6 — Мусулмон бо хешовандон ва пайвандони худ.

7 — Мусулмон бо ҳамсоягони худ.

8 — Мусулмон бо бародарон ва дӯстони худ.

9 — Мусулмон бо ҷомеаи худ.»

Дар рафти ҳамроҳии ман бо ин матнҳо ва андеша намуданам дар ҳидояти волову устуворе, ки онҳо дар бар мегиранд, бароям комилан равшан шуд, ки раҳмати Аллоҳ нисбат ба бандагонаш бисёр бузург будааст. Зеро Ӯ онҳоро аз чоҳи гумроҳӣ берун кашид ва ба қуллаҳои баланди ҳидоят бардошт. Пас, паёмбаронашро ба сӯи онҳо фиристод ва рисолату шариатҳои худро бар онҳо нозил кард, то ин ки башарият ҳамеша дар роҳи равшану ошкор (маҳҷату-л-байзо) боқӣ бимонад, дар торикиҳо пешпо нахӯраду даст-по назанад, дар кӯриву нодонӣ саргардон нагардад ва роҳҳои миёна ва дуруст барояшон пӯшида ва номафҳум намонад.

Ва бароям чӣ қадар равшан шуд, ки эҳтиёҷи инсон ба насиму нафасҳои ҳидоят, тарбия ва касби одоб то чӣ андоза бузург аст, то ин ки битавонад инсонияти худро амалӣ созад ва он вазифаи бузургеро, ки Аллоҳ дар ин зиндагӣ ба дӯшаш гузоштааст, иҷро намояд. Зеро агар ин нафасҳои қудсӣ, ҳидоятгар ва роҳнамо намебуданд,

бешак бар инсон афтодан ва сарозер шудан ба ботлоқи худхоҳиву худпарастӣ, аноният ва зиён расонидан ба мардум ғолиб меомад. Ва ӯ дар ботлоқи кина, ҳасад, истисмор (суиистифода), зӯроварӣ ва зулм, ва дигар одатҳои зишту ахлоқи бад ғӯтавар мегашт.

Ва мо намунаи равшани инро дар рафтори кӯдак мебинем, он гоҳ ки дар баробари падару модараш меистад ва тамоми кӯшиши худро ба харҷ медиҳад, то шоистагӣ, рафтори дуруст ва бартарии худро нисбат ба бародараш исбот кунад. Ӯ комилан талош менамояд, ки бародарашро аз он вижагиҳои хубе, ки худашро бо онҳо оростааст, маҳрум ва холӣ нишон диҳад. Кӯдак бо ин кораш мехоҳад зоти худро исбот кунад ва майли фитрии худро ба ғолиб шудан ва бартарӣ ёфтан бар бародараш дар ҳар чиз нишон диҳад.

Ин хислат дар инсон як табиати фитрӣ аст, ки устувории инсон ва созиши корҳои дунё ба он вобаста аст, албатта то даме ки ин хислат солим ва дар ҳадди эътидол бошад. Зеро он инсонро водор месозад, ки амиқтарин ва беҳтарин некиҳои даруни худро берун кашад. Ва ҳангоме ки ӯ ин некиро ба худаш нисбат медиҳад, аз эҳсоси қаноатмандӣ ва хушнудие, ки тамоми вуҷудашро фаро мегирад, баҳравар мешавад ва дар натиҷа, барои бахшиши бештар устуворона ба пеш қадам мегузорад.

Вале агар ин хислат дар вуҷуди инсон аз ҳад зиёд бузург шавад ва инсон дар он аз ҳад гузашта зиёдаравӣ кунад, ба як бемории хатарнок ва нохуш табдил меёбад. Дар ин ҳолат, шахси гирифтор ба ин дард ҳамчун як фарди мағрур ва иддаогар (дурӯғгӯ) зоҳир мешавад, ки бо худписандӣ бар ҳамсолони худ фахр мефурӯшад, дар ҳоле ки худи ӯ аз он хусусияту вижагиҳо ва бузургиҳое, ки барои худ иддао мекунад, бисёр дур аст.

Маҳз дар ҳамин ҷо арзиши дин, тарбия ва ахлоқ ошкор мешавад, то ҷилави (лаҷоми) шахси ба ин беморӣ гирифторшударо бикашад, аз шиддати худписандиву ғурури ӯ бикоҳад ва қадамҳои ӯро ба сӯи эътидол, хирадмандӣ ва фурӯтаниву тавозуъ равона созад.

Ва дин ҳамон чашмаи пуроб ва ҷӯшонест, ки ҳар як фазилату бузургӣ дар ин зиндагӣ (*танҳо ва танҳо ба шакли комил*) аз он сарчашма мегирад. Он чӣ ки принсипҳои тарбия дар бар гирифтаанд ва усули ахлоқ аз арзишҳои баланд, одатҳои нек ва рафтори устувор бар он таъкид кардаанд, дар асл дар тӯли асрҳо ба башарият маҳз аз ҳамин чашмаи илоҳии пуробу файзбахш расидааст. (*Яъне, чун аз ибтидо Аллоҳ таъоло Одам алайҳиссаломро фиристод, ҳамаи ин умури лозим барои инсон бо ҳамроҳии ӯ барои фарзандонаш фиристода шуд. Аллоҳ таъоло аз ибтидо ин ахлоқи ҳамидаро барои инсон муқаррар кардааст ва инҳо чизҳои иҷтиҳодӣ намебошанд. Ҳар касе дар тӯли торих*

аз он истифода намудааст, ҳатман сарчашмаи он ҳамин таълимоти илоҳӣ будаанд).

Он чи ки дар ҳаёти башарият комилан ошкор аст, ин аст, ки инсонҳо аз ин ки ба сӯи болоравию чанг задан ба устуворӣ бираванд, бештар ба сӯи суқуту поён афтодан, раҳоӣ ва сарпечӣ аз дастурот майл доранд. Зеро ҳамеша поён омадан ва суқут кардан аз боло рафтан осонтар ва раҳоию бебандуборӣ дилкаштар аст. Вале барои ҷомеа устуворӣ ва ҳамбастагӣ ҳатмист ва бояд як боздорандае (*тарс аз Худо ва виҷдон*) вуҷуд дошта бошад, то ҳар гоҳ ки ғофилӣ бар қалбҳояшон соя афканад ва қадамҳояшон аз роҳи рост каҷ шавад, онҳоро боздорад.

Аз ин рӯ, барои соҳибони фикру донишмандон ва аҳли қалам аз нависандагон лозим ва зарур аст, ки дар равшан сохтани арзишҳои баланди дин фаъол бошанд. Онҳо бояд ин арзишҳоро ба гунае гуворо, осон ва фаҳмо ба мардум пешкаш кунанд ва он сурати дурахшон, равшан ва гузашткунандаи (таҳаммулпазири) динро барояшон баён созанд, ки Аллоҳ хостааст бандагонаш дар ин зиндагӣ худро бо он ороста кунанд, то ҳаёт зебо, лаззатбахш ва гуворо гардад.

Худованд ин динро аз болои ҳафт осмон нозил накардааст, то танҳо як силсила назарияҳое бошад, ки ақлҳо аз баҳсу мунозираи онҳо лаззат баранд. Ва онро танҳо барои он нафиристодааст, ки як каломи муқаддасе

бошад, ки мардум танҳо барои табаррук онро тиловат кунанд, дар ҳоле ки аз ҳидояти он бехабаранд ва маъноҳояшро дарк намекунанд. Балки Аллоҳ онро нозил кардааст, то бар ҳаёти фард ҳукмрон бошад, зиндагии оиларо танзим кунад, ҷомеаро роҳбарӣ намояд ва нуре бошад, ки роҳи башариятро равшан созад ва онҳоро аз торикиҳо ба сӯи нур берун кашад:

*"***Ҳақиқатан, аз ҷониби Аллоҳ ба сӯи шумо нур ва китоби равшане омадааст, ки Аллоҳ ба воситаи он касонеро, ки аз паи хушнудии Ӯ рафтаанд, ба роҳҳои амну саломатӣ ҳидоят мекунад ва онҳоро бо хости Худо аз торикиҳо ба сӯи нур берун меорад ва ба роҳи рост роҳнамоӣ менамояд***"** (Сураи Моида, оятҳои 15-16)

Ва дар партаву сояи ин ҳидоят аст, ки зиндагӣ шукуфону бобаракат мегардад, ҳаёт устувору пок мешавад ва зиндаҳо аз он лаззат мебаранд. Нахустин қадам ба сӯи ин зиндагии солим ва гуворо, тарбия ва ба вуҷуд овардани як фарди мусулмони содиқ аст, ки сурати равшану дурахшони Ислом дар вуҷуди ӯ намоён бошад ва таҷассум ёбад. То он ки мардум бо дидани ӯ Исломро бубинанд ва ҳангоми муомила бо ӯ, имонашон ба ин дин бештар гардад ва ба он рӯй ованд.

Ин ҳамон корест, ки Расули Худо ﷺ дар оғози даъват анҷом доданд. Зеро нахустин қадами эшон дар ин роҳи тӯлонии Ислом ин буд, ки мардонеро тарбия кунанд, ки Ислом дар вуҷуди онҳо таҷассум ёбад; то ҷое

ки онҳо ба "Қуръонҳои зиндае" табдил шуданд, ки дар рӯи замин қадам мезаданд. Онҳо дар гӯшаву канори дунё пароканда шуданд ва мардум дар вуҷуди онҳо намунаҳои беназире аз инсонҳоро диданд, ки онҳо низ як барномаи камназири зиндагиро муаррифӣ мекарданд. Вақте мардум ин барномаи беназирро дар вуҷуди як фарди мӯъмини содиқ муҷассам диданд, гурӯҳ-гурӯҳ (афвоҷан) ба дини Худо ворид шуданд.

Имрӯз башарият ва бахусус мусулмонон, эҳтиёҷи бисёр шадид ба сохтани ин гуна намунаҳои беназири инсонӣ доранд, ки зиндагӣ бидуни онҳо ширин намешавад, арзишҳои баланди инсонӣ бидуни вуҷуди онҳо устувор намегарданд ва ҳақиқати дурахшону тобони Ислом ҷуз дар вуҷуди онҳо ҳувайдо намешавад.

Пас, он сурати зебои ин намунаи инсонии беназир чӣ гуна аст? Ин ҳамон чизест, ки хонанда ҷавобашро дар саҳифаҳои ояндаи китоб хоҳад ёфт.

Аз Аллоҳ мехоҳам, ки ин амали маро холис барои Ризои Худаш қабул кунад, онро судманд гардонад ва онро бароям тӯшаи роҳ созад дар "рӯзе, ки ҳеҷ молу фарзанде фоида намекунад, магар касе, ки бо қалби солим (пок аз ширку кина) ба назди Худо ояд" (Сураи Шуаро, оятҳои 88-89).

Муҳаммад Алӣ Ал-Ҳошимӣ. Риёз, 27-уми Ҷумода-л-охираи соли 1401-и ҳиҷрӣ. 1-уми айёр (май)-и соли 1981-и мелодӣ.

МУҚАДДИМАИ БОБИ АВВАЛ

Робитаи инсон бо Офаридгори худ дар Ислом бар пояи имони содиқ, таслимшавии мутлақ ва убудияти комил бино ёфтааст, ки шахсияти мусулмонро аз ҳар гуна дугонагӣ, изтироб ва парешонии рӯҳӣ ҳифз менамояд. Ислом ибодату солеҳиятро танҳо як силсила маросимҳои хушк набароварда, балки онро ба як барномаи зиндагии ҳамешагӣ ва нури роҳнамое табдил додааст, ки тамоми паҳлуҳои ҳаёти инсонро бо ризоияти Аллоҳ таъоло пайваст мекунад.

Дар ин саҳифа боби аввали ин асари гаронбаҳои тарбиявиро бо номи **«Шахсияти мусалмон дар баробари Парвардигори худ»** пешкаши шумо мегардонем. Дар ин қисмат бо такя бар оёти нуронии Қуръони Карим ва суннати саҳеҳи набавӣ собит мешавад, ки чӣ тавр Ислом заминаи тарбияи як фарди ҳушёр, бедордил ва тақводорро тарҳрезӣ кардааст, ки дар тамоми ҳаракату сукуни худ танҳо хушнудии Холиқро меҷӯяд. Ин боб нишон медиҳад, ки мусулмони ҳақиқӣ бо барпо доштани намозҳои ҷамоат, адои закоту рӯза, ҳаҷ ва тиловати доимии Қуръон, рӯҳи худро сайқал дода, ба мақоми муҳаббати илоҳӣ мушарраф мегардад.

Зиндагии воқеии мусулмон бояд оинаи аҳкоми Ислом бошад.

Меҳвари асосии боб	Бартарии нигоҳи Ислом нисбат ба низомҳои дигар
Имони содиқ ва бедордилӣ	Пайвастани қалби мусулмон бо Аллоҳ таъоло тавассути таваккулу зикри доимӣ дар тамоми саҳнаҳои коинот.
Таслимшавии мутлақ (Итоат)	Барҳам задани дугонагии шахсият бо итоати комилу бечунучаро аз шариат, ҳатто агар бархилофи хоҳиши нафс бошад.
Муҳофизати ибодатҳо ва нафлҳо	Чашидани ҳаловати имон ва расидан ба мақоми муҳаббати хоси илоҳӣ тавассути иҷрои дақиқи фарзҳо ва зиёд кардани нафлҳо.
Убудияти ҳамаҷониба	Табдил додани тамоми корҳои рӯзмарра ба ибодати ҳақиқӣ бо доштани нияти холис ва талош барои баланд бардоштани каломи Ҳақ дар рӯи замин.

БОБИ АВВАЛ:

ШАХСИЯТИ МУСУЛМОН ДАР БАРОБАРИ ПАРВАРДИГОРИ ХУД

1. МЎЪМИНИ БЕДОРДИЛ (ҲУШЁР):

Нахустин чизе, ки Ислом аз шахсияти мусулмон талаб мекунад, ин аст, ки ба Аллоҳ таъоло имони ҳақиқӣ дошта бошад, робитааш бо Ӯ мустаҳкам, ҳамеша дар зикри Ӯ ва таваккулкунанда бар Ӯ бошад. Мусулмон ҳамзамон бо истифода аз сабабҳо ва воситаҳо, аз Худованд ёрӣ металабад ва дар қаъри вуҷудаш ҳис мекунад, ки новобаста аз он ки чӣ қадар кӯшиш кунад ва чӣ қадар воситаҳоро ба кор барад, ҳамеша ба қудрат, ёрӣ ва дастгирии Аллоҳ таъоло ниёз дорад.

Мусулмони ҳақиқӣ ва содиқ дорои қалби бедор ва басирату биниши (чашми дили) боз аст. Ӯ ба офариниши аҷиби Аллоҳ таъоло дар коинот огоҳ аст ва таваҷҷуҳ мекунад ва яқин дорад, ки дасти пинҳон ва болоии Худованд аст, ки кори коинот ва умури мардумро пеш мебарад. Аз ин рӯ, ӯ ҳамеша зикркунандаву ёдкунандаи Аллоҳ таъолост ва асарҳои қудрати бепоёни Ӯро дар ҳар як дурахши ҳаёт ва дар ҳар як саҳнаи коинот мебинад. Дар натиҷа, имонаш ба Худо, зикр карданаш Ӯ таъолоро ва таваккулаш бар Ӯ зиёдтар мегардад:

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ * الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

"Ҳақиқатан, дар офариниши осмонҳову замин ва омадурафти (дигаргуншавии) шабу рӯз нишонаҳое барои хирадмандон аст. Онҳое, ки Аллоҳро дар ҳоли истода, нишаста ва бар паҳлуҳояшон ёд мекунанд ва дар офариниши осмонҳову замин меандешанд (ва мегӯянд): Парвардигоро, инро беҳуда наофаридаӣ, Ту пок ва муназзаҳӣ, пас моро аз азоби оташ ҳифз кун...". (Сураи Оли Имрон, оятҳои 190-191).

2. ФАРМОНБАРДОРИ АМРИ ПАРВАРДИГОРАШ:

Аҷиб нест ва комилан табиист, ки мусулмони содиқ дар тамоми корҳояш фармонбардори Аллоҳ, фурӯтан, хошеъ ва устувору пойбанд дар ҳудуди шариат бошад. Ӯ дастури Худоро иҷро мекунад, ҳатто агар бархилофи хоҳиши нафсаш бошад ва ба ҳидояти Ӯ таъоло таслим мешавад, ҳатто агар ба мизоҷи ӯ созгор ҳам наояд.

Санҷиш ва меъёри аслии имони мусулмон маҳз ҳамин таслимшавӣ ва иҷрои амри Аллоҳ ва паёмбараш дар ҳар як кори хурду бузург аст, бидуни ҳеҷ гуна эҳтиёткорӣ, баҳона ва ё истисно:

«Ҳеҷ яке аз шумо имон наовардааст (ё имонаш комил нест), то даме ки хоҳиши нафсаш тобеи он чизе (яъне шариате) нагардад, ки ман овардаам».

"Не, қасам ба Парвардигорат, ки онҳо имон намеоваранд, магар ин ки дар низоъҳо ва ихтилофҳои миёни худ туро ҳакам қарор диҳанд, сипас дар дилҳои худ аз ҳукме, ки ту кардаӣ, ҳеҷ гуна дилтангӣ ва нороҳатие наёбанд ва комилан таслим шаванд". (Сураи Нисо, ояти 65).

Ин як таслимшавии мутлақ ба ҳукми Аллоҳ ва паёмбараш (с) ва як итоати комилу бечунучаро аст, ки бидуни онҳо на имоне ба вуҷуд меояд ва на Исломе шакл намегираду амалӣ мешавад. Аз ин рӯ, аз ҳаёти мусулмони содиқ ҳар гуна каҷравӣ аз ҳидояти Аллоҳ ва дурӣ аз амри паёмбараш (с) нест мешавад; чи дар шахсияти худи мусулмон бошад ва чи дар оила ва атрофиёнаш, ки бар онҳо вазифаи тарбияву роҳнамоӣ, масъулият ва роҳбариро дорад.

3. МАСЪУЛИЯТИ ХУДРО ДАР БАРОБАРИ ЗЕРДАСТОНАШ (АҲЛИ ОИЛА) ҲИС МЕКУНАД:

Сабаб дар он аст, ки ҳеҷ гуна кутоҳӣ, саҳлангорӣ ва ё беаҳамиятӣ нисбат ба ҳаққи Аллоҳ ва паёмбараш аз ҷониби ягон узви оилаи ин мусулмон сар намезанад, магар ин ки худи ӯ дар баробари он масъул аст:

«Ҳамаи шумо чӯпон (роҳбар, сарпараст) ҳастед ва ҳар кадоми шумо дар баробари зердастони (раъияти) худ масъул мебошед...».

Ин масъулияте, ки мусулмони содиқ аз сабаби кутоҳии яке аз аъзои оилааш ҳис мекунад, ҷони ӯро ба дард меорад, пас тоқатаи бардошти онро надорад, бинобар ин ӯ ором намешинад ва барои нест кардани сабабҳои он, новобаста аз натиҷаҳо, шитоб мекунад. Дар баробари ин масъулият бардошт намекунаду ором намешинад ва хомӯширо бар он таҳаммул намекунад, магар он марде, ки дар имонаш сустӣ, дар динаш камбудӣ ва дар мардонагиаш заъфу тарсуӣ мавҷуд бошад.

4. БА ҚАЗОВУ ҚАДАРИ АЛЛОҲ РОЗИСТ:

Мусулмони содиқ ҳамеша ба қазову қадари Аллоҳ таъоло розист ва ин ҳадиси Расули Худо ﷺ-ро ҳамеша пеши назар медорад:

«Кор ва ҳоли мӯъмин бисёр аҷиб аст! Ҳамаи корҳои ӯ барояш хайр аст. Агар ба ӯ хушӣ ва осонӣ бирасад, шукр мекунад ва ин барояш хайр мешавад. Ва агар ба ӯ сахтиву зиён бирасад, сабр мекунад ва ин ҳам барояш хайр мегардад».

Зеро мусулмони содиқ дар қаъри қалбаш боварӣ ва эътиқоди ҷозим дорад, ки имон ба қазову қадар яке аз рукнҳои имон аст. Ва он чизе, ки дар ин зиндагӣ ба ӯ

мерасад, имкон надошт, ки аз ӯ хато кунад (яъне, ба ӯ нарасад), зеро он як тақдири муайяншуда аст, ки ӯ қудрати пешгирии онро надорад. Розигии ӯ ба қазову қадари Аллоҳ барояш савоби бузурге аз ҷониби Худованд меорад ва ӯро дар назди Ӯ таъоло аз ҷумлаи мӯъминони фармонбардор ва наҷотёфтагон менависад.

Аз ин рӯ, тамоми корҳои ӯ хайр мебошад: Агар ба ӯ шодиву неъмат расад, забонаш ба шукри фаровони Парвардигори карим, неъматбахш ва бахшандааш кушода мешавад. Ва агар ба ӯ мусибату сахтӣ расад, барои иҷрои амри Худо сабр мекунад ва ба қазову тақдири Ӯ розигӣ медиҳад, ки дар ҳарду ҳолат барояш хайри бузург аст.

5. ТАВБАКУНАНДА, БИСЁР БАРГАРДАНДА ВА БОЗГАШТКУНАНДА (АВВОБ)[1]:

Гоҳе мумкин аст бар рӯҳи мӯъмин заррае аз ғофилӣ соя афканад, дар натиҷа қадамаш билағжад ё дучори тақсиру кутоҳие шавад, ки ин барои як мӯъмини бо басират (бинодил), фармонбардор, фурӯтан ва хошеъ шоиставу лоиқ нест. Вале ӯ хеле зуд ба худ меояд, ҳушёру огоҳ мешавад, худро аз ин ғофилӣ такон медиҳад, аз хатояш даст мекашад, барои кутоҳияш

[1] **Ибни Аббос (р): «Аввоб** касест, ки ҳар гоҳ гуноҳе кунад, пас аз он истиғфор ва тавба менамояд».
Саъид ибни Ҷубайр: «Аввоб касест, ки гуноҳи худро дар танҳоӣ ба ёд меорад ва аз он ба Аллоҳ тавба мекунад».

талаби мағфирату бахшиш мекунад ва бо тазарруъ, пушаймонӣ ва истиғфор ба паноҳгоҳи амни Парвардигораш бармегардад ва руҷӯъ мекунад:

"Ҳақиқатан, касоне, ки тақво пеша кардаанд, ҳар гоҳ васваса ва хаёле аз шайтон ба онҳо бирасад, Худоро ба ёд меоранд ва дар ҳамон лаҳза бино мегарданд (ҳақиқатро мебинанд)". (Сураи Аъроф, ояти 201).

Ғофилӣ ва торикӣ ҳеҷ гоҳ бар қалбе, ки бо муҳаббат ва тақвои Аллоҳ таъоло метапад, парда намеандозад, балки он бар қалбҳое ҷой мегирад ва пардаашро мекашад, ки аз амру ҳидояти Ӯ таъоло рӯй гардонидаанд. Қалби мусулмони содиқ ҳамеша барои истиғфор, тавба ва бозгашт ба сӯи Худо боз аст ва ҳамеша аз насими итоат, ҳидоят, тақво ва ризоияти илоҳӣ баҳравар мебошад.

6. РИЗОЯТИ ПАРВАРДИГОРАШ БУЗУРГТАРИН ТАШВИШ, ФИКРИ РӮЗУ ШАБ ВА МУҲИМТАРИН МАСЪАЛАИ ҲАЁТИ ӮСТ:

Мусулмони содиқ дар тамоми амалҳои худ танҳо ризоияти Аллоҳро меҷӯяд. Ӯ дар ҳар як қадам ва дар ҳар як кораш танҳо дар фикри ризомандӣ ва хушнудии Парвардигори хеш аст, на ризомандӣ ва хушнудии мардум. Балки ӯ гоҳе маҷбур мешавад барои ба даст

овардани ризоияти Аллоҳ таъоло, мардумро аз худ норозат созад ё ба ғазаб орад. Ӯ дар ин роҳ ҳамеша аз ин сухани Паёмбари карим ﷺ роҳнамоӣ мегирад:

«Ҳар кӣ ризояти Аллоҳро бо хашмгину нороҳат кардани мардум ба даст орад, Худованд ӯро аз машаққати (ниёзи) мардум кифоят мекунад. Ва ҳар кӣ ризояти мардумро бо нороҳатӣ ва хашми Аллоҳ биҷӯяд, Худованд ӯро ба ҳамон мардум ваколат медиҳад (яъне, вогузор мекунад)».

Аз ин рӯ, ӯ амалҳои худро бо тарозуи ризояти Аллоҳ азза ва ҷалла месанҷад: Ҳар он чизе, ки дар паллаи ин тарозу вазнин ояд, онро қабул мекунад ва меписандад ва ҳар он чизе, ки дар тарозу сабуку беарзиш бошад, аз он рӯй мегардонад ва дурӣ меҷӯяд. Бо ин усул меъёрҳои мусулмон дуруст мешаванд ва нишонаҳои роҳи миёна ва устувор дар пеши чашмонаш равшан мегарданд. Дар натиҷа, ӯ дучори зиддиятҳои (носозгориҳои) хандаовару бемаъно намешавад, ки масъалан, ӯро бинӣ, ки дар як кор аз Худо итоат мекунад ва дар кори дигар Илоҳро нофармонӣ менамояд ва ё чизеро як сол ҳалол медонад ва соли дигар ҳаром мешуморад. Зеро вақте ки оғози роҳ дуруст, барнома равшан ва меъёрҳо собиту устувор бошанд, ҳеҷ ҷойе барои зиддияту танокуз боқӣ намемонад.

Ҳақиқатан, онҳоеро, ки дар масҷид намозхону хошеъ мебинӣ, вале баъдан дар бозор бо рибо

(судхӯрӣ) муомила мекунанд, ё онҳоро дар хона, кӯча, мактаб ва ҷамъомадҳо мебинӣ, ки шариати Аллоҳро бар худ, ҳамсарон, фарзандон ва зердастони худ ҷорӣ намекунанд, ин гуна одамон аз камбудӣ ва изтиробу парешонии шадид дар фаҳм ва тасаввури ҳақиқати ин дини комил азоб мекашанд. Дини комиле, ки мусулмонро дар тамоми амалҳояш ба сӯи як ҳақиқати бузург, яъне ризоияти Аллоҳ таъоло роҳнамоӣ мекунад ва ӯро водор месозад, ки ҳар як масъаларо бо тарозуи ризомандӣ ва хушнудии Ӯ бисанҷад. Аз ин рӯ, онҳо мисли "ниммусулмонон" ба назар мерасанд ва гоҳо барояшон аз Ислом ҷуз ном чизе боқӣ намондааст. Ин дугонагии шахсият (ё издивоҷи шахсият) аз хатарноктарин офатҳоест, ки мусулмонон дар ин асру замон ба он гирифтор шудаанд.

7. ИҶРОКУНАНДАИ ФАРЗҲО, РУКНҲО ВА НАФЛҲО:

Мусулмони содиқ фарзҳо ва рукнҳои Исломро ба таври комил ва неку иҷро мекунад, ки дар он ҳеҷ гуна саҳлангорӣ, бепарвоӣ ва баҳонаҷӯӣ (рухсатталабӣ) вуҷуд надорад.

Ӯ намозҳои панҷвақтаро дар вақтҳояш мегузорад; зеро намоз сутуни дин аст — ҳар кӣ онро барпо дорад, динро барпо доштааст ва ҳар кӣ онро тарк кунад, динро харобу вайрон кардааст. Намоз бузургтарин ва беҳтарин амалҳост, он гуна ки дар ҳадиси ривояткардаи Ибни

Масъуд (р) омадааст, ки гуфт: Аз Расули Худо ﷺ пурсидам: ***Кадом амал беҳтар (фазилатноктар) аст? Фармуданд: «Намоз дар вақташ». Гуфтам: Сипас кадом амал? Фармуданд: «Некӣ ба падару модар». Гуфтам: Сипас чӣ? Фармуданд: «Ҷиҳод дар роҳи Аллоҳ».***

Сабаб дар он аст, ки намоз як робита ва пайванди мустақим байни банда ва Парвардигори ӯст. Инсон дар намоз худро аз тамоми машғулиятҳои зиндагӣ ҷудо мекунад ва бо тамоми вуҷуду ҳастии худ ба сӯи Парвардигораш рӯ меорад. Ӯ аз Худованд ҳидоят, кӯмак ва тавфиқ мехоҳад ва аз Ӯ устуворӣ ва сабот-ро дар роҳи рост (сирота-л-мустақим) металабад.

Аҷиб нест ва комилан равшан аст, ки намоз бузургтарин ва беҳтарин амалҳо бошад; зеро он ҳамон чашмаи пуробест, ки мусулмон тақвои худро аз он ба даст меорад. Ва он ҳамон обшӯю сарчашмаи ширин ва покест, ки бо оби гуворои худ гуноҳҳои инсонро мешӯяд:

Аз Абӯҳурайра (р) ривоят аст, ки гуфт: Аз Расули Худо ﷺ шунидам, ки мефармуданд: «***Ба ман бигӯед, агар дар канори дари хонаи яке аз шумо ҷӯйбори обе (наҳре) бошад ва ӯ ҳар рӯз панҷ бор худро дар он бишӯяд, оё дар бадани ӯ аз чирку олудагӣ чизе боқӣ мемонад?***» Гуфтанд: Аз чирки ӯ ҳеҷ чиз боқӣ наmemонад. Фармуданд: ***«Ин масал ва намунаи намозҳои***

панҷвақта аст, ки Аллоҳ ба воситаи онҳо хатоҳову гуноҳҳоро нест мекунад».

Ва аз Ҷобир (р) ривоят аст, ки гуфт: Расули Худо ﷺ фармуданд: ***«Намунаи намозҳои панҷвақта ба монанди ҷӯйбори (наҳри) пуробу равонест, ки дар канори дари яке аз шумо ҷорӣ бошад ва ӯ ҳар рӯз панҷ маротиба худро дар он бишӯяд».***

Ва аз Ибни Масъуд (р) ривоят аст, ки марде аз як зане бӯсае гирифт (ва дучори гуноҳи хурд шуд). Сипас ба назди Паёмбар ﷺ омад ва ӯро аз ин кор огоҳ сохт. Дар ҳамон лаҳза Худованди Мутаол ин оятро нозил кард:

"Ва намозро дар ду тарафи рӯз ва соатҳои аввали шаб барпо дор. Ҳақиқатан, некиҳо бадиҳоро аз байн мебаранд" (Сураи Ҳуд, ояти 114).

Он мард пурсид: Оё ин ҳукм (ва ин хушхабари бахшиш) танҳо барои ман аст? Паёмбар ﷺ фармуданд: «Барои тамоми уммати ман аст».

Аз Абӯҳурайра (р) ривоят аст, ки Расули Худо ﷺ фармуданд: **«Намозҳои панҷвақта ва намози ҷумъа то ҷумъаи дигар, каффорати (пушандаи) гуноҳҳои миёни худашон ҳастанд, то даме ки гуноҳҳои кабира (бузург) содир нашуда бошанд»**.

Ва аз Усмон ибни Аффон (р) ривоят аст, ки гуфт: Шунидам Расули Худо ﷺ мефармуданд: ***«Ҳеҷ шахси***

мусулмоне нест, ки вақти намози фарзӣ (мактуба) бирасад ва ӯ таҳорати он, хушӯъ ва рукуъашро ба таври неку (комил) анҷом диҳад, магар ин ки ин намоз каффорати гуноҳҳои гузаштааш мешавад, то даме ки гуноҳи кабирае накунад. Ва ин ҳукм барои тамоми рӯзгору ҳаёти ӯ (тамоми даҳр) ҷорист».

Ҳадисҳо, асарҳо (сухани саҳобагон) ва ахбор дар баёни фазилати намоз, аҳамият ва хайри он барои намозхонон бисёр зиёду гуногунанд, ки ин саҳифаҳо ғунҷоиши ҳамаи онҳоро надоранд.

Мусулмони боқатъу тақводор то ҳадди имкон кӯшиш мекунад, ки намозро дар ҷамоати аввал дар масҷид бигузорад. Сабаб дар он аст, ки Расули Худо ﷺ хабар додаанд: ***«Намози ҷамоат аз намози танҳогузор (фазз) бисту ҳафт дараҷа болотар ва бартар аст».***

Инчунин, Паёмбар ﷺ хабар додаанд: ***«Ҳар гоҳ мусулмон таҳорат кунад ва таҳорататашро неку (пурраву комил) созад, сипас ба сӯи масҷид берун ояд ва ҳеҷ чизе ҷуз намоз ӯро аз хона берун наоварда бошад, ҳеҷ қадаме намегузорад, магар ин ки бо он як дараҷа барояш баланд мешавад ва як гуноҳ аз ӯ пок мегардад. Ва вақте намоз хонд, то даме ки дар ҷои намозаш (мусаллояш) ҳузур дорад ва таҳорататаш нашикастааст (ма лам юҳдис), фариштагон пайваста барояш дуои хайр мекунанд ва мегӯянд: Бор Илоҳо, бар ӯ дуруд бифирист, Бор Илоҳо, ӯро раҳмат***

кун! Ва инсон то даме ки дар интизори намози навбатӣ мебошад, гӯё дар ҳоли намоз хондан аст».

Паёмбари карим ﷺ намозхонеро, ки ба намози ҷамоат ҳарис аст, хушхабар додаанд, ки дар ҳар субҳу шом рафтанаш ба сӯи масҷид, барояш дар Ҷаннат ҷойгоҳе омода мешавад. Эшон фармудаанд: ***«Ҳар кӣ субҳгоҳон ва ё шомгоҳон ба сӯи масҷид қадам занад, Аллоҳ таъоло барояш дар Ҷаннат меҳмонпазирие (нузул) омода мекунад, ҳар маротибае, ки ӯ субҳ ё шом биравад».***

Аз ҳамин сабаб буд, ки саҳобагон (р) зиёдтар аз ҳар каси дигар ба намози ҷамоат аҳамият медоданд ва ҳарис буданд. Дар ин бора Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) мегӯяд:

«Ҳар кӣ дӯст медорад, ки фардои қиёмат Аллоҳ таъолоро дар ҳоли мусулмон будан мулоқот кунад, пас бояд ин намозҳоро дар ҷойҳое, ки барояшон азон гуфта мешавад (яъне дар масҷидҳо), муҳофизат намояд. Зеро Аллоҳ таъоло барои Паёмбари шумо ﷺ роҳу равшании ҳидоятро (сунана-л-ҳудо) муайян кардааст ва ин намозҳои ҷамоат аз ҷумлаи ҳамон роҳҳои ҳидоятанд. Агар шумо дар хонаҳои худ намоз бихонед, он гуна ки ин шахси ақибмонда (мутахаллиф) дар хонааш намоз мехонад, бешак суннати Паёмбаратонро тарк кардаед. Ва агар суннати Паёмбаратонро тарк кунед, албатта гумроҳ мешавед. Дар замони мо (дар миёни саҳобагон) ман

медидам, ки аз намози ҷамоат ҳеҷ кас ақиб наемонд, магар он мунофиқе, ки мунофиқ буданаш барои ҳама маълум ва ошкор буд. Ҳатто ҳолатҳое мешуд, ки марди бемор ва заифро дар байни ду нафар, дар ҳоле ки ба онҳо такя карда буд ва пойҳояш мелағзиданд, меовардand, то ин ки ӯро дар сафи намоз рост кунанд».

Таваҷҷуҳ ва аҳамияти Паёмбар ﷺ ба кори намози ҷамоат дар масҷид то ба он ҷо мерасад, ки эшон қасд мекунанд хонаҳои касонеро, ки бе ҳеҷ узре ҷамоатро тарк мекунанд, оташ зананд. Он ҷо ки мефармоянд:

«Қасам ба Он касе, ки ҷони ман дар дасти Ӯст, ҳақиқатан қасд кардам, ки дастур диҳам ҳезум ҷамъ кунанд, сипас фармон диҳам, ки азон гӯянд, ва ба марде бигӯям, ки имоматии мардумро анҷом диҳад. Сипас худам ба сӯи он мардоне биравам (ки ба ҷамоат наомадаанд) ва хонаҳояшонро бар сарашон оташ занам».

Аз ин рӯ, ҳеҷ ҷои тааҷҷуб нест, ки баъд аз ин мо шахсияте ба монанди Саъид ибни Мусайябро (*аз бузургони тобеин. Ин тобеии бузург ва яке аз ҳафт фақиҳи маъруфи Мадина мебошад, ки дар замони хилофати Умар ибни Хаттоб (р) таваллуд шуда, дар аҳди Умавиён дар Мадинаи Мунаввара вафот кардааст. (15–94 ҳиҷрӣ / 636–713 милодӣ*) меёбем, ки дар тӯли си сол пушти гардани ҳеҷ касро дар масҷид надида буд;

зеро ӯ ҳамеша пеш аз азон дар сафи аввал ҳузур дошт. Ва намунаҳои Саъид дар таърихи мусулмонон бисёр зиёданд.

Дур будани хона аз масҷид ҳеҷ гоҳ саҳобагони киромро аз ҳозир шудан дар ҷамоат боз намедошт, ҳар гоҳ ки садои азонро мешуниданд. Сабаб он буд, ки намози ҷамоат дар қалбҳои онҳо ҷойгоҳи бисёр баланде дошт. Баръакс, онҳо аз дур будани хонаҳояшон аз масҷид хурсанд мешуданд, то ин ки пиёда рафтани онҳо ба сӯи масҷид навишта шавад ва қадамҳояшон дар номаи амалҳояшон ҳисоб гардад. (*Чунки чи қадар дур бошад қадамҳо бештар гузошта мешавад ва ҳамаи онҳо дар мизони ҳасаноти инсон навишта мешаванд, ва чигунае, ки дар ҳадис омад дар ҳар қадам дараҷае баланд ва хатое бахшида мешавад*).

Аз Убай ибни Каъб (р) ривоят аст, ки гуфт: Марде аз ансор буд, ки ман ҳеҷ каси дигареро намедонистам, ки хонааш аз ӯ дида аз масҷид дуртар бошад, вале бо вуҷуди ин, ҳеҷ намозе аз ӯ хато намешуд (тарк намегардид)! Ба ӯ гуфта шуд: Агар харе мехаридӣ, ки дар торикии шаб ва дар гармои шадиди рӯз (рамзо) бар он савор мешудӣ, (беҳтар буд). Ӯ гуфт: Ман ҳеҷ хурсанд намешавам, ки хонаам дар канори масҷид бошад. Ман мехоҳам, ки пиёда рафтани ман ба сӯи масҷид ва баргаштанам, ҳангоме ки ба сӯи аҳли оилаам бармегардам, бароям (савоб) навишта шавад. Пас Расули Худо ﷺ (ин сухани ӯро шунида) фармуданд: ***«Аллоҳ***

таъоло тамоми ин хостаҳоро (савоби ҳарду роҳро) бароят ҷамъ кардааст».

Инчунин, аз роҳнамоӣ ва суннати Паёмбари карим ﷺ барои он саҳобагоне, ки хонаҳояшон аз масҷидҳо дур буд, ин буд, ки ба хонаҳои наздики масҷид кӯчида наоянд. Эшон ба онҳо таъкид мекарданд, ки асарҳои онҳо (қадамҳояшон) дар кӯшиш барои расидан ба масҷид дар номаи амалҳояшон навишта хоҳад шуд ва ин қадамҳои зиёди онҳо ҳеҷ гоҳ зоеъ нахоҳад гашт:

Аз Ҷобир (р) ривоят аст, ки гуфт: Заминҳои атрофи масҷид холӣ шуданд. Қабилаи Бану Салима хостанд, ки ба наздикии масҷид кӯчида оянд. Ин хабар ба Паёмбар ﷺ расид ва эшон ба онҳо фармуданд: ***«Ба ман хабар расид, ки шумо мехоҳед ба наздикии масҷид кӯчед?» Гуфтанд: Бале, эй Расули Худо, мо ҳаминро хоста будем. Паёмбар ﷺ фармуданд: «Эй Бану Салима! Дар хонаҳои худ (дар ҳамон ҷои дур) боқӣ бимонед, то асарҳои (қадамҳои) шумо навишта шавад. Дар хонаҳои худ боқӣ бимонед, то асарҳои шумо навишта шавад!» Пас онҳо гуфтанд: (Баъд аз ин сухан) мо дигар ҳеҷ хурсанд нестем, агар кӯчида меомадем».***

Аз Абӯмусо (р) ривоят аст, ки гуфт: Расули Худо ﷺ фармуданд: ***«Ҳақиқатан, бузургтарин аҷру савоби мардум дар намоз барои касест, ки роҳи пиёдагардиро ба сӯи масҷид аз ҳама дуртар ва баъд аз***

он дуртар тай мекунад. Ва он касе, ки дар интизори намоз мешинад, то онро бо имом бигузорад, аҷру савобаш бисёр бузургтар аз он касест, ки намозро (танҳо) мехонад ва сипас мехобад».

Дар як қатор матнҳо (ҳадисҳо) таъкид ва ташвиқи зиёд бар ҳозир шудан дар намози ҷамоати Бомдод (Субҳ) ва Хуфтан (Ишо) омадааст, ки дар онҳо Паёмбари карим ﷺ савоби бисёр фаровону умумиро барои касоне, ки дар ҷамоати ин ду намоз ширкат меварзанд, баён кардаанд. Ман аз ин ҳадисҳо танҳо ба ду матн иктифо мекунам:

Аввал: Аз Усмон ибни Аффон (р) ривоят аст, ки гуфт: Аз Расули Худо ﷺ шунидам, ки мефармуданд: ***«Ҳар кӣ намози Хуфтанро бо ҷамоат бихонад, гӯё ки нисфи шабро ба ибодат истодааст (шабзиндадорӣ кардааст). Ва ҳар кӣ намози Бомдодро бо ҷамоат бихонад, гӯё ки тамоми шабро ба намоз хондан гузаронидааст».***

Дуюм: Аз Абӯҳурайра (р) ривоят аст, ки гуфт: Расули Худо ﷺ фармуданд: ***«Ҳеҷ намозе барои мунофиқон вазнинтар (гаронтар) аз намози Бомдод ва Хуфтан нест. Ва агар онҳо медонистанд, ки дар ин ду намоз чӣ аҷру баракате ниҳон аст, бешак ба сӯи онҳо меомаданд, ҳатто агар бо чорпову хазидан мебуд».***

Мусулмони тақводорро, ки барои комёбӣ ва пирӯзии худ дар охират ҳарис аст, ҳеҷ гоҳ фурсати

хондани намозҳои нафлиро (суннатҳои иловагӣ) аз даст намедиҳад; ҳар кадар ки қуввату ғайрataш расад ва нафсаш дар соатҳои шаб ва рӯз ба он омода ва фаъол бошад. Сабаб он аст, ки зиёд кардани нафлҳо бандаро ба Парвардигораш наздик месозад ва ӯро ба дараҷаи муҳаббати Худо ва розигии Ӯ аз банда мебардорад...

Ва ин як ҷойгоҳу мақоми бисёр баланд ва шариф аст, ки ҳар гоҳ инсон ба он бирасад, Аллоҳ таъоло ӯро дӯст медорад. Худованд ӯро бо қудрати бузурги Худаш махсус мегардонад; ба гунае ки гӯё гӯши ӯ мешавад, ки бо он мешунавад, ва чашми ӯ мешавад, ки бо он мебинад, ва дасти ӯ мешавад, ки бо он кор мекунад... Ҳадиси Қудсӣ ба ин ҳақиқат гувоҳӣ медиҳад:

«Бандаи Ман пайваста бо хондани нафлҳо (ибодатҳои иловагӣ) ба Ман наздикӣ меҷӯяд, то ин ки ӯро дӯст бидорам. Ва ҳангоме ки ӯро дӯст доштам, Шунавоии ӯ мешавам, ки бо он мешунавад, ва Биноии ӯ мешавам, ки бо он мебинад, ва Дасти ӯ мешавам, ки бо он кор мекунад, ва Пои ӯ мешавам, ки бо он роҳ меравад. Агар аз Ман чизе бипурсад, албатта барояш медиҳам ва агар аз Ман паноҳ бихоҳад, ҳақиқатан ӯро паноҳ медиҳам».

Натиҷаи муҳаббати Аллоҳ нисбат ба банда ин мешавад, ки кулли аҳли осмону замин низ ӯро дӯст медоранд. Намунаи аслии ин ҳақиқат он ҳадисест, ки

Абӯҳурайра (р) аз Расули Худо ﷺ ривоят кардааст, ки фармуданд:

«Ҳар гоҳ Аллоҳ таъоло бандаеро дӯст бидорад, Ҷабраилро (а) садо мезанад ва мегӯяд: "Ман фалониро дӯст медорам, пас ту ҳам ӯро дӯст бидор!" Паёмбар ﷺ фармуданд: "Пас Ҷабраил ӯро дӯст медорад, сипас дар байни аҳли осмон нидо мекунад ва мегӯяд: Ҳақиқатан, Аллоҳ фалониро дӯст медорад, пас шумо ҳам ӯро дӯст бидоред! Дар натиҷа, аҳли осмон ӯро дӯст медоранд". Паёмбар ﷺ фармуданд: "Сипас барои ӯ дар рӯи замин мақбулият (дӯстдории мардум) гузошта мешавад...".

«...Ва ҳар гоҳ Аллоҳ таъоло бандаеро бад бинад, Ҷабраилро (а) садо мезанад ва мегӯяд: "Ман фалониро бад мебинам, пас ту ҳам ӯро бад бидор!" Паёмбар ﷺ фармуданд: "Пас Ҷабраил ӯро бад мебинад, сипас дар байни аҳли осмон нидо мекунад ва мегӯяд: Ҳақиқатан, Аллоҳ фалониро бад мебинад, пас шумо ҳам ӯро бад бидоред! Дар натиҷа, аҳли осмон ӯро бад мебинанд". Паёмбар ﷺ фармуданд: "Сипас барои ӯ дар рӯи замин бадбинӣ ва адоват (бӯғз) гузошта мешавад".

Аз ҳамин сабаб буд, ки Расули Худо ﷺ шабҳо он қадар намоз мехонданд, ки пойҳояшон таҳти фишор қарор мегирифт (аз варами зиёд шикоф мешуданд). Модари мӯъминон ҳазрати Оиша (р) аз эшон пурсид: ***Эй Расули Худо, чаро ин корро мекунед, дар ҳоле ки Худованд тамоми гуноҳҳои гузашта ва ояндаи шуморо***

бахшидааст? Паёмбар ﷺ дар ҷавоб фармуданд: «Оё як бандаи бисёр шукргузор (шакур) набошам?»

Мусулмони ҳақиқӣ кӯшиш мекунад, ки тамоми намозҳояшро ба таври неку, бо риояи комили шартҳо ва одоби онҳо адо кунад. Намози ӯ на бояд танҳо як бархостану нишастан ва ҳаракатҳои зоҳирӣ бошад, дар ҳоле ки фикраш ба ҷои дигар банд (сарсону саргардон), рӯҳаш парешон ва қалбаш аз хушӯъ холӣ бошад.

Мусулмон пас аз анҷоми намозаш фавран (тавван) аз ҷояш намехезад, то ин ки дубора ба машғулиятҳои зиндагӣ ва маҷрои селобаи (ҷараёни) тунди он ғӯтавар шавад. Балки ӯ пас аз намоз ба истиғфор, афкори зикр ва тасбеҳоте мепардозад, ки дар Суннати пок бар онҳо таъкид шудааст. Мусулмон баъд аз ин одоби зикр бо дуои хошеъона аз қаъри қалбаш ба сӯи Аллоҳи баландмартабаву бузург рӯ оварда, хайри дунёву охиратро металабад ва мехоҳад, ки Худованд дар корҳояш барояш роҳи (рушд) дурусту рости саодатро муҳайё созад. Бо ин усул намоз нақши аслии худро дар пок кардани рӯҳ, нарм сохтани қалб ва тазкияи (пок кардани) нафс иҷро мекунад. Маҳз барои ҳамин буд, ки Паёмбар ﷺ мефармуданд: ***«Ва равшании (хушбахтии) чашми ман дар намоз қарор дода шуд».***

Аз ин рӯ, намозхонони содиқ ва хошеъ ҳамеша дар паноҳгоҳи амни Аллоҳ ва дар зери сояву нигоҳубини ҳамаҷонибаи Ӯ мебошанд; агар ба онҳо сахтиву зиён

(шарр) бирасад, шикояту беқарорӣ (ҷазаъ) намекунанд ва агар барояшон неъмату хушӣ ояд, онро аз дигарон дареғ намедоранд (манъ намекунанд):

"Ҳақиқатан, инсон бисёр ҳарис ва камтоқат офарида шудааст. Ҳар гоҳ сахтиву бадие ба ӯ расад, бисёр беқарору нолон мешавад. Ва ҳар гоҳ неъмату хайре ба ӯ расад, бахилу тангназар мегардад, магар намозгузорон". (Сураи Маорич, оятҳои 19-22).

Инчунин, мусулмон агар соҳиби сарват ва тавоноии молие бошад, ки бар ӯ закотро воҷиб созад, закоти худро адо мекунад. Ӯ он чиро, ки аз ин фариза бар дӯшаш омадааст, бо тамоми диққат, амонатдорӣ ва тақво ҳисоб менамояд ва онро дар ҷойҳои шаръии (масорифи) муайяншуда сарф мекунад; ҳатто агар миқдори закоти ӯ ҳазорҳо ва ё миллионҳо бошад ҳам, ҳеҷ гоҳ дар гӯшаи хаёлаш намегузарад, ки аз пардохти қисмате аз он фирор кунад.

Сабаб дар он аст, ки закот як фаризаи моливу ибодатии мушаххас аст, ки мусулмони содиқ наметавонад дар пӯра ва комил супоридани он (он гуна ки шариат баён кардааст) саҳлангорӣ кунад. Ҳеҷ мусулмоне дар пардохти закот сустиву баҳоначӯӣ намекунад, магар ин ки дар диндории ӯ хирагӣ, дар нафсаш бахилии шадид ва дар ахлоқаш каҷравӣ мавҷуд аст. Барои мо ҳамин бас аст, ки бидонем, ки касе закотро (*адо карданашро инкор намуда*) адо намекунад, бо ӯ ҷанг

карда мешавад ва хунаш ҳалол мегардад, то даме ки онро комилан, мувофиқи аҳкоми дин пардохт намояд. Ва то ҳол ин сухани таърихии ҳазрати Абӯбакри Сиддиқ (р) дар баробари муртадон (аҳли ридда) дар гӯши замон садо медиҳад ва бузургии ин динро дар пайванди доимии дину дунё эълон медорад: *«Ба Худо қасам, ҳақиқатан бо касе, ки дар байни намоз ва закот ҷудоӣ меандозад, ҷанг хоҳам кард!»*

Ва ин як савганде (қасаме) аз ҷониби Абӯбакр буд, ки аз умқи фаҳми ӯ нисбат ба табиати ин дини комилу мукаммал гувоҳӣ медод. Ӯ робитаи бисёр мустаҳкамро байни намоз ва закот дар барафроштани кохи (бинои) Ислом хуб медонист; зеро медид, ки оятҳои Қуръони Карим пайиҳам, даст ба дасти ҳам дода ва пуштибони якдигар омада, намозу закотро ба ин сурати ҷудонашаванда (муталозим) бо ҳам пайваст мекунанд:

"Онҳое, ки намозро барпо медоранд ва закотро адо мекунанд". (Сураи Моида, ояти 55).

"Ва намозро барпо доред ва закотро бидиҳед". (Сураи Бақара, ояти 43).

"Ва намозро барпо доштанд ва закотро адо намуданд". (Сураи Бақара, ояти 277).

Мусулмони ҳақиқӣ моҳи Рамазонро аз рӯи имон ва барои ба даст овардани савоб (иҳтисобан) рӯза мегирад ва имон қалби ӯро обод месозад, (чунонки дар

ҳадис омадааст): ***«Ҳар кӣ Рамазонро аз рӯи имон ва барои савоб рӯза гирад, гуноҳҳои гузаштааш бахшида мешаванд».*** Ӯ ҳаққи рӯзаро дар ҳифзи забон, чашм ва тамоми аъзои баданаш (ҷавореҳ) аз ҳар гуна гуноҳе, ки рӯзаашро латмадор (хадш) мекунад ва ё ачрашро аз байн мебарад (иҳбот), хуб медонад:

«Ҳар гоҳ рӯзи рӯзаи яке аз шумо бошад, набояд сухани зишт гӯяд (ярфус) ва набояд фарёду ҷанҷол кунад (ясхаб). Ва агар касе ӯро дашном диҳад ва ё бо ӯ ҷанг кунад, бояд бигӯяд: Ман рӯзадорам».

«Ҳар кӣ сухани дурӯғ ва амал кардан ба онро тарк накунад, Аллоҳ ҳеҷ ниёзе надорад, ки ӯ хӯрдану нӯшидани худро тарк намояд».

Мусулмони рӯзадор ҳеҷ гоҳ аз ёд намебарорад, ки ӯ дар моҳе зиндагӣ мекунад, ки ба моҳҳои дигар шабоҳат надорад. Ин моҳи рӯза аст ва рӯза танҳо барои Худост ва Худи Ӯ мукофоти онро медиҳад. Ва подоши Худованди бениёз, бахшанда ва неъматдиҳанда бузургтар, комилтар, умумитар ва фарогиртар аз он аст, ки дар хаёли инсон биғунҷад:

«Ҳар як амали фарзанди Одам чанд баробар зиёд мешавад; некӣ аз даҳ баробар то ҳафтсад баробар афзун мегардад. Аллоҳ таъоло мефармояд: Магар рӯза, ки он танҳо барои Ман аст ва Ман Худам подоши онро медиҳам, зеро банда хоҳиши нафс ва таоми худро

ба хотири Ман тарк мекунад. Барои рӯзадор ду шодӣ (хурсандӣ) аст: як шодӣ ҳангоми ифтор карданаш ва шодии дигар ҳангоми мулоқоти Парвардигораш. Ва ҳақиқатан, бӯи даҳони рӯзадор (хулуф) дар назди Аллоҳ аз бӯи мушк хуштару покизатар аст».

Аз ин рӯ, бар мусулмони ҳушёр ва зирак воҷиб аст, ки лаҳзаҳову соатҳои хурди ин моҳи муборакро ғанимат донад ва онро бо амалҳои солеҳ пур созад. Пас, рӯзи ӯ рӯзадорӣ, намоз, тиловати Қуръон, садақа ва дигар корҳои хайр аст ва шаби ӯ ибодати шаб (қиём), таҳаҷҷуд ва дуо мебошад, (чунонки Паёмбар ﷺ фармудаанд): ***«Ҳар кӣ шабҳои Рамазонро аз рӯи имон ва барои савоб ба ибодат истад, гуноҳҳои гузаштааш бахшида мешаванд».***

Расули Худо ﷺ дар моҳи Рамазон бо зиёд кардани амалҳои солеҳ он қадар талошу кӯшиш мекарданд, ки дар моҳҳои дигар ин тавр намекарданд. Ва ин талош бахусус дар даҳ рӯзи охири ин моҳ бештар мегардид:

Аз ҳазрати Оиша (р) ривоят аст, ки гуфт: ***«Расули Худо ﷺ дар моҳи Рамазон он қадар кӯшиш мекарданд, ки дар ғайри он намекарданд. Ва дар даҳ рӯзи охири он, он қадар талош менамуданд, ки дар дигар рӯзҳо дида намешуд».***

Ва боз аз ӯ (р) ривоят аст, ки гуфт: ***«Ҳар гоҳ даҳ рӯзи охири Рамазон фаро мерасид, Расули Худо ﷺ***

тамоми шабро (бо ибодат) зинда медоштанд, аҳли оилаашонро (барои намоз) бедор мекарданд, ҷидду ҷаҳд менамуданд ва камарбанди худро сахт мебастанд».

Паёмбар ﷺ ҳамеша ба ҷустуҷӯ ва интизории Шаби Қадр дастур медоданд ва бо ин суханони худ мардумро ба шабзиндадории он ташвиқ менамуданд: ***«Шаби Қадрро дар даҳ рӯзи охири Рамазон ҷустуҷӯ кунед».***

Ва боз мефармуданд: ***«Шаби Қадрро дар шабҳои тоқи (витр) даҳ рӯзи охири Рамазон биҷӯед».***

Ва мефармуданд: ***«Ҳар кӣ Шаби Қадрро аз рӯи имон ва барои савоб ба ибодат бигузаронад, гуноҳҳои гузаштааш бахшида мешаванд».***

Аз ин рӯ, ин моҳи шариф моҳи ибодати холис аст. Дар ин моҳ барои мусулмони ҷиддӣ ва боҳадаф ҳеҷ ҷое нест, ки шабро бо бозиҳо, саргармиҳо (лаҳв) ва шабнишиниҳои тӯлониву беҳуда бигузаронад; то ҷое ки чун дамидани субҳ наздик шавад ва хоболудӣ бар ӯ ғалаба кунад, чанд луқмае бихӯрад, ба бистараш биравад, ба хоби амиқ фурӯ равад ва ҳатто барои адои намози Бомдод (Фаҷр) бедор нашавад!

Мусулмони тақводор, ки таълимоти дини худро хуб дарк мекунад, вақте аз намози Таровеҳ бармегардад, шабнишиниро тӯлонӣ намекунад; зеро ӯ медонад, ки пас

аз чанд соати кӯтоҳ барои намози шаб (қиёму таҳаҷҷуд) ва хӯрдани таоми саҳарӣ бедор хоҳад шуд ва сипас барои адои намози Бомдод ба масҷид хоҳад рафт.

Расули Худо ﷺ ҳамеша ба хӯрдани таоми саҳарӣ (суҳур) дастур медоданд, зеро дар он хайру баракати бисёре ниҳон аст. Эшон фармудаанд: ***«Саҳарӣ бихӯред, зеро дар саҳарӣ хӯрдан баракат аст».***

Сабаб он аст, ки бархестан барои саҳарӣ инсонро ба ёди намози шаб (қиёми лайл) меандозад ва рӯҳу ҷонро барои рафтан ба сӯи масҷидҳо ва адои намози Бомдод бо ҷамоат болидаву бағайрат месозад. Ин ба ғайр аз он аст, ки таоми саҳарӣ ҷисми инсонро барои рӯза доштан қувват мебахшад. Ва ин ҳамон коре буд, ки Расули Худо ﷺ худашон анҷом медоданд ва саҳобагони худро низ ба он одат кунонида, тарбия менамуданд.

Аз Зайд ибни Собит (р) ривоят аст, ки гуфт: ***«Ҳамроҳи Расули Худо ﷺ саҳарӣ хӯрдем, сипас ба намоз бархостем. (Аз ӯ) пурсида шуд: Масофа (вақт) байни саҳарӣ ва намоз чӣ қадар буд? Гуфт: Ба андозаи хондани панҷоҳ оят».***

Инчунин, мусулмони тақводор ва ҳушёр фурӯгузор намекунад ва рӯзаҳои нафлиро (суннатро) дар ғайри моҳи Рамазон аз даст намедиҳад. Намунаи он рӯзаи рӯзи Арафа, рӯзи Ошӯро ва рӯзи Тасуъо (нуҳуми

Муҳаррам) мебошад. Зеро рӯза доштани ин рӯзҳо аз беҳтарин амалҳоест, ки гуноҳҳоро пок месозад, чунонки Паёмбари карим ﷺ дар ин бора хабар додаанд.

Аз Абӯқатода (р) ривоят аст, ки гуфт: Аз Расули Худо ﷺ дар бораи рӯзаи рӯзи Арафа пурсида шуд, пас эшон фармуданд: «Гуноҳҳои соли гузашта ва соли ояндаро (боқия) пок месозад (каффорат мекунад)».

Ва аз Ибни Аббос (р) ривоят аст, ки Расули Худо ﷺ рӯзи Ашӯроро рӯза доштанд ва ба рӯза гирифтани он дастур доданд.

Ва боз аз Абӯқатода (р) ривоят аст, ки Расули Худо ﷺ дар бораи рӯза доштани рӯзи Ашӯро пурсида шуданд, пас фармуданд: ***«Гуноҳҳои соли гузаштаро пок мекунад».***

Ва аз Ибни Аббос (р) ривоят аст, ки гуфт: Расули Худо ﷺ фармуданд: ***«Агар то соли оянда (қобил) зинда бимонам, албатта рӯзи нуҳумро (ҳамроҳи рӯзи даҳум) рӯза хоҳам дошт».***

Ва инчунин, рӯза доштани шаш рӯз аз моҳи Шаввол (пас аз Рамазон суннат аст), ки дар баёни фазилати рӯзаи он рӯзҳо Паёмбари карим ﷺ мефармоянд: «Ҳар кӣ моҳи Рамазонро рӯза дорад ва сипас шаш рӯз аз моҳи Шавволро ба он пайваст кунад (атбаъаҳу), гӯё ки тамоми умрро (даҳр) рӯза доштааст».

Аз ҷумлаи рӯзҳое, ки рӯза доштани онҳо мустаҳаб (писандида) аст, се рӯз аз ҳар моҳ мебошад. Дар ин бора Абӯҳурайра (р) мегӯяд: ***«Дӯстам (Паёмбар ﷺ) маро ба се чиз васият кард: Рӯза доштани се рӯз аз ҳар моҳ, хондани ду ракъат намози Чошт (Зуҳо) ва ин ки пеш аз хоб намози Витрро бихонам».***

Ва аз Абӯдардо (р) ривоят аст, ки гуфт: «Маҳбубам ﷺ маро ба се чиз васият намуд, ки то зиндаам онҳоро тарк нахоҳам кард: Рӯза доштани се рӯз аз ҳар моҳ, хондани намози Чошт ва ин ки нахобам, то даме ки намози Витрро бихонам».

Ва аз Абдуллоҳ ибни Амр ибни Ъос (р) ривоят аст, ки гуфт: Расули Худо ﷺ фармуданд: ***«Рӯза доштани се рӯз аз ҳар моҳ, баробар ба рӯзаи тамоми рӯзгор (сол) аст».***

Матнҳое (ҳадисҳое) омадаанд, ки ин се рӯзро ба рӯзҳои сездаҳум, чордаҳум ва понздаҳуми моҳи қамарӣ муайян мекунанд ва онҳоро "Айёми Бийз" (Рӯзҳои сафед) меноманд. Вале матнҳои дигаре низ омадаанд, ки нишон медиҳанд Расули карим ﷺ се рӯзи номуайянро аз ҳар моҳ рӯза медоштанд:

Аз Муозаи Адавия ривоят аст, ки ӯ аз ҳазрати Оиша (р) пурсид: ***Оё Расули Худо ﷺ аз ҳар моҳ се рӯз рӯза медоштанд? Ӯ гуфт: Бале. Пурсидам: Аз кадом қисми моҳ рӯза медоштанд? Ҷавоб дод: Барояшон фарқе надошт, ки аз кадом рӯзҳои моҳ рӯза бигиранд.***

Мусулмоне, ки аз роҳнамоии дини худ огоҳ аст, инро пеши назар мегирад, ки ҳар гоҳ тавоноӣ (иститоат) пайдо кунад, ба Ҳаҷҷи байти Аллоҳ биравад. Ӯ пеш аз сафараш ба сӯи заминҳои муқаддас, ба омӯзиши ҳамаҷониба ва амиқи аҳкоми Ҳаҷ мепардозад ва аз кулли ҷузъиёти хурду бузурги он бохабар мегардад. Вақте ӯ ба адои маносики Ҳаҷ шурӯъ мекунад, ҳаҷҷи ӯ дурусту комил ва аз рӯи огоҳиву фаҳмидани ҳикматҳо сурат мегирад.

...Ҳикматҳои балиғу расое, ки ин фаризаи бузург дар бар гирифтааст, ва ӯ оромии имонро ҳис мекунад, ки ба тамоми рагҳову масирҳои рӯҳаш (рагу пайванд) нуфуз менамояд. Ӯ шукуҳу хушҳолии Исломро эҳсос мекунад, ки тамоми вуҷудашро фаро мегирад. Пас аз ин ҳаҷҷи мақбулу солеҳ (мабрӯр) ба сӯи аҳли оила ва ватани худ бармегардад, дар ҳоле ки аз гуноҳҳояш комилан пок шудааст, маҳз мисли рӯзе, ки модараш ӯро таваллуд карда буд. Рӯҳи ӯ аз имон ба бузургии ин дине лабрез мегардад, ки кулли умматҳои рӯи заминро дар як вақт дар атрофи Байти Маъмур (Каъба) ҷамъ овардааст.

Дар ин ҳолат, Ҳаҷ ҳамчун як анҷумани бузурги мардумӣ, байналмилалӣ ва умумиҷаҳонӣ ҷилва мекунад, ки ҷаҳон монанди онро танҳо дар мавсими Ҳаҷ мебинад. Ва он ҷо тамоми ҳоҷиён бо вуҷуди гуногунии рангҳо, нажодҳо ва забонҳояшон, якҷоя бо садои баланд ба гуфтани Талбия ("Лаббайка Аллоҳумма лаббайк"),

Таҳлил ("Ло илоҳа иллаллоҳ"), Такбир ("Аллоҳу акбар"), Тасбеҳ ва Ҳамду сано барои Худованди ягона, баландмартаба ва бузург садо медоранд.

8. МУҶАССАМКУНАНДАИ МАЪНОИ БАНДАГӢ (УБУДИЯТ) БАРОИ ХУДО:

Мусулмон эътиқоди қавӣ ва ҷазмӣ (қатъӣ) дорад, ки ӯ дар ин зиндагӣ танҳо ва танҳо барои ибодати Парвардигораш офарида шудааст:

"Ва Ман ҷинну инсро наофаридам, магар барои ин ки Маро ибодат кунанд". (Сураи Зориёт, ояти 56).

Ва ибодати Аллоҳ дар ҳар як ҳаракати мусбат ва созандаи инсон барои обод кардани ҷаҳон (коинот), ба амал баровардани каломи Худо дар рӯи замин ва ҷорӣ намудани барномаи (манҳаҷи) Ӯ дар ҳаёт муҷассам мегардад. Ҳамчунин, ин ибодат дар эҳсоси бандагӣ дар баробари Худованди ягонаву ғолиб (Қаҳҳор) зоҳир мешавад, ки дар виҷдони (замири) мусулмон ҷой гирифтааст ва оғози кулли амалҳои ӯ мебошад; ба гунае ки дар ҳама кор танҳо ризоияти Аллоҳро меҷӯяд. Бо ин усул, тамоми корҳои рӯзмарраи мусулмон низ мисли адои ибодатҳои фарзӣ (шаоир) ба ибодат табдил меёбанд, то даме ки нияти ӯ дар тамоми ҳаракатҳояш ин бошад, ки ӯ дар роҳи Худо (фи сабилиллоҳ) амал мекунад.

Ҳақиқатан, бузургтарин (шарифтарин) амали ибодатие, ки мусулмони ҳақиқӣ анҷом медиҳад, талош барои ҳакам (ҷорӣ) кардани шариати Аллоҳ дар рӯи замин ва татбиқи барномаи Ӯ дар ҳаёт аст, ба гунае ки он бар ҳаёти шахс, оила, ҷомеа ва давлат ҳукмфармо бошад.

Мусулмони содиқ комилан ҳис мекунад, ки агар ӯ тамоми кӯшиши худро барои амалӣ сохтани он ҳадафи бузурге, ки Худованд ҷинну инсро барояш офаридааст, ба харҷ надиҳад, ибодати ӯ нопурра (ноқис) хоҳад буд. Ва он ҳадафи бузург иборат аст аз: Баланд бардоштани каломи Аллоҳ (эълоу калиматиллоҳ) дар рӯи замин, ки танҳо ва танҳо ба воситаи он ибодати ҳақиқии башарият барои Худо амалӣ мегардад: **"Ва Ман ҷинну инсро наофаридам, магар барои ин ки Маро ибодат кунанд".**

...Ва танҳо ба воситаи ҳамин (баланд бардоштани каломи Ҳақ) аст, ки маънои ҳақиқии шаҳодати «Ла илоҳа иллаллоҳ Муҳаммадур расулуллоҳ» дар воқеияти зиндагӣ амалӣ мегардад.

Аз ин дидгоҳи дурусту огоҳона ва тасаввури ҳушёрона нисбат ба ҳақиқати ибодат дар Ислом, мусулмон чорае надорад, ҷуз ин ки соҳиби як Рисолат (масъулият ва паём) дар ин зиндагӣ бошад. Он рисолат иборат аст аз ин ки: Ҳукмронии мутлақ дар кулли умури зиндагӣ танҳо ва танҳо барои Аллоҳ бошад. Исломи инсон комил намешавад, магар бо бардоштани (ба дӯш

гирифтани) ин рисолат ва ибодати ӯ барои Парвардигораш шакл намегирад, магар бо талоши ҷиддӣ, доимӣ ва холисона барои амалӣ сохтани он дар воқеияти ҳаёт. Маҳз ҳамин рисолат аст, ки ба мусулмон ҳуввияти дурусти мансуб будан ба Исломро мебахшад ва танҳо ҳамин чиз ӯро ба гурӯҳи мусулмонони талошу ҷидду ҷаҳдкунанда ва содиқ ворид месозад. Ин вазифа боис мешавад, ки зиндагӣ дар назари ӯ як маънои шарифе пайдо кунад, ки шоистаи ҷойгоҳи халифагии инсон дар рӯи замин аст; зеро он сабаби бузурги офариниши ӯ ва фазилати башариятро бар бисёре аз махлуқот барояш шарҳ медиҳад:

"Ва ҳақиқатан, Мо фарзандони Одамро гиромӣ доштем ва онҳоро дар хушкиву дарё (бар киштиҳо) савор кардем ва аз покиҳо барояшон рӯзӣ додем ва онҳоро бар бисёре аз офаридаҳои Худ ба таври барҷастае фазилат бахшидем". (Сураи Исро, ояти 70).

Аҷиб нест, ки мусулмони содиқ ба ин рисолат монанди омадани фасли баҳор бо шодӣ рӯй орад. Ӯ тамоми некиҳо ва ганҷҳои вуҷудашро ба он мебахшад ва дар роҳи пирӯзии он кулли вақт, талош ва молашро сарф мекунад. Зеро ин рисолат нишонаи барҷастаи ҳаёти ӯ, маънои олии вуҷудаш ва унвони наздикии ӯ ба Аллоҳ аст; зиндагии ӯ бидуни он ҳеҷ лаззате ва вуҷудаш ҳеҷ маъное надорад. Мусулмон ҳеҷ гоҳ оромии дилро ба ризоияти Аллоҳ пайдо намекунад, магар бо кори пайваста ва хастанопазир барои амалӣ сохтани он.

Ин вазифа, дар асл, бузургтарин ибодатест, ки мусулмони содиқ ва шахси худро ба Худо бахшида, анҷом медиҳад ва бо он ба Аллоҳ наздикӣ меҷӯяд. Ин волотарин амалест, ки ӯро ба Худо наздик месозад ва Ризоияти Ӯро барояш ба даст меорад. Аз ин рӯ, мусулмони ҳушёр ҳамеша барои пирӯзии ин рисолат ва амалӣ шудани ҳадафи бузурги он дар ҳаёт талош мекунад; ӯ муҳаббату вафодории худро ба ҳеҷ чизе ҷуз он намебахшад, ҳеҷ парчамеро ҷуз парчами он барафрошта намекунад ва ба ҳеҷ ақидае ғайр аз он пойбанд намемонад.

9. БИСЁР ТИЛОВАТКУНАНДАИ ҚУРЪОН:

Барои расидан ба ин ҷойгоҳи баланд ва дурахшон, мусулмон ҳамеша ба сояҳои густурда ва муаттари Қуръон паноҳ мебарад. Ӯ дар ин сояҳо насимҳои тару тоза ва сарди ҳидоятро ҳис мекунад ва ба уфуқҳои хайре менигарад, ки оятҳои Қуръони Ҳаким барояш боз месозанд. Аз ин рӯ, ӯ Қуръонро бо тадаббур (андеша), басират (бинишу фаҳмиши қалбӣ) ва хушӯъ бисёр тиловат менамояд ва барои ин тиловат вақтҳои муайяне мегузорад, ки ҳеҷ гоҳ тағйир намеёбанд. Мусулмон дар ин соатҳо бо Парвардигораш танҳо мемонад ва каломи Ӯро мехонад; дар натиҷа, маъноҳои Қуръон ба рӯҳи ӯ ворид шуда, онро тазкия мекунанд ва пок месозанд, ба ақли ӯ расида, онро рушд медиҳанд ва бо қалбаш омехта шуда, имону оромии ӯро зиёд мекунанд: **"Огоҳ бошед,**

ки бо ёди Аллоҳ қалбҳо ором мегиранд". (Сураи Раъд, ояти 28).

Барои мусулмони тақводор ва ҳушёр ҳамин кифоя аст, ки ба он сурати зебо ва маҳбубе, ки Паёмбари карим ﷺ бо баёни расо ва беназири худ барои қории Қуръон кашидаанд, андеша кунад, то кулли рӯзҳои равшан ва шабҳои торики худро бо тиловати Қуръони Карим ва хондани маъноҳои олии он пур созад. Расули Худо ﷺ мефармуданд:

«Намунаи мӯъмине, ки Қуръон мехонад, мисли Утруҷҷа (лимуи калони хушбӯй) аст, ки ҳам бӯяш хуш аст ва ҳам таъмаш хуб. Ва намунаи мӯъмине, ки Қуръон намехонад, мисли хурмо аст, ки бӯй надорад, вале таъмаш ширин аст. Ва намунаи мунофиқе, ки Қуръон мехонад, мисли Райҳон аст, ки бӯяш хуш аст, вале таъмаш талх аст. Ва намунаи мунофиқе, ки Қуръон намехонад, мисли Ҳанзала (ҳиндвонаи абӯҷаҳл) аст, ки бӯй надорад ва таъмаш бисёр талх аст».

Ва Паёмбар ﷺ мефармоянд: ***«Қуръонро бихонед, зеро он дар рӯзи қиёмат ҳамчун шафоаткунанда (шафеъ) барои соҳибонаш (хонандагонаш) меояд»***.

Ва боз мефармуданд: ***«Касе, ки Қуръон мехонад ва дар он моҳир (устод) аст, ҳамроҳи фариштагони бузургвору некукор (сафара) мебошад. Ва касе, ки Қуръон мехонад ва дар он душворӣ мекашад (забонаш***

мегирад) ва хондан барояш машаққат аст, барои ӯ ду савоб (подош) аст».

Оё пас аз ин ҳама хушхабарҳо мусулмони содиқ метавонад дар тиловати Қуръон ва андеша дар маъноҳои он сустиву ақибнишинӣ кунад?!

Хулоса, ин аст ҳолу рафтори мусулмони ҳақиқӣ бо Парвардигораш: Имони содиқу амиқ, амали солеҳи доимӣ ва талоши ҳаммешагӣ ба сӯи ризоияти Ӯ. Ин рафтор бандагии ӯро дар баробари Худо собит месозад ва ҳадафи офариниши ӯро дар ин зиндагӣ амалӣ менамояд, ки Худованд онро муайян карда фармудааст: **"Ва Ман ҷинну инсро наофаридам, магар барои ин ки Маро ибодат кунанд"**.

ШАРҲ ВА ТАҲЛИЛИ ТАРБИЯВИИ БОБИ АВВАЛ: ШАХСИЯТИ МУСУЛМОН ДАР БАРОБАРИ ПАРВАРДИГОРИ ХУД

Шахсияти мусалмон чӣ маъно дорад?

Имрӯз агар аз мардум бипурсем, аксарият мегӯянд: «Алҳамдулиллоҳ, мо ҳама мусалмонем». Вале дар ин ҷо як суоли ниҳоят муҳим ба миён меояд: *Оё ҳар касе, ки номи мусалмонро дорад, соҳиби «шахсияти мусалмонӣ» низ ҳаст?*

Мусалмон будан танҳо бо доштани номи исломӣ, тиловати сураҳо ё иҷрои чанд маросими зоҳирӣ маҳдуд намешавад. Мусалмонии ҳақиқӣ як **шахсият** аст. Шахсият, яъне низоми рафтор, тарзи фикрронӣ, одобу ахлоқ ва диди инсон нисбат ба ҷаҳон. Вақте ки мо дар бораи шахсияти мусалмон дар партави Қуръон ва Суннат суҳбат мекунем, мақсад ҳамон инсонест, ки Ислом ӯро аз навиштани ният то қадамзанияш дар бозор тарбия кардааст. Мушкили ҷомеаи муосири мо дар он аст, ки мо «мусалмон» дорем, вале «шахсияти мусалмониро» дар рафтори бисёриҳо намебинем. Маҳз барои ҳамин, баён ва баррасии ин мавзуъҳо як зарурати ҳаётист, то мо худро дар оинаи Қуръон ва Суннат аз нав бисозем. То низоми рафтори мо, тарзи фикрронии мо, одобу ахлоқи мо, диду назари мо нисбат ба ҷаҳон ва амсоли ин

ҳолатҳо дар партави Қуръони Карим ва Суннати мутаҳҳараи Паёмбар ﷺ сурат бигирад.

Робита бо Худованд: Мактаби ҳузур ва намоз

Мавзуи аввали китоб — **«Шахсияти мусалмон дар баробари Парвардигори худ»** (*Шахсияти мусалмон бо Парвардигори худ*) — **ҷавҳар ва асли тамоми дин ба шумор меравад**. Мо ҳар рӯз панҷ бор намоз мегузорем, вале оё ҳамаи мо дарк мекунем, ки намоз чист? Дар ҳоле, ки намоз мактаби инсонсозист. Намоз вохӯрӣ ва гуфтугӯи бевосита ва рӯбарӯ истодани банда бо Офаридгори Олам аст.

Биёед ба воқеияти зиндагии худамон бингарем: Агар имрӯз ба мо бигӯянд, ки бо як шахси бузург, раис ё вазир вохӯрӣ доред, мо чӣ кор мекунем? Беҳтарин либосҳои худро мепӯшем, сару рӯямонро дуруст мекунем, ҳадяҳо омода месозем ва аз ҳаяҷон шаб хоб намекунем. Мо барои як инсони оҷиз, ки мисли мо банда аст, ин қадар омодагӣ мебинем. Вале афсӯс, ки вақти вохӯрӣ бо Аллоҳ таъоло — Шоҳи шоҳон ва Холиқи замину осмон — ин гуна омодагӣ, ҳаяҷон ва эҳсос дар мо дида намешавад! Бисёриҳо бо либоси корӣ, бо дили парешон ва шитобкорона ба намоз меистанд, гӯё ки як вазифаи вазнинро аз дӯш соқит мекарда бошанд. Ва ба муҷарради анҷоми намоз худро чунин мепиндоранд, ки вазифаи худро иҷро карда бошанд. Вале барои чӣ намоз

хонда шуд ва он намоз дар онҳо чӣ асаре гузошт ва ё бояд бигузорад, инро аҳамият намедиҳанд.

Маърифати бузургон

Таърих ба мо намунаҳои аҷиберо аз бузургони дин нақл мекунад. Вақте ки онҳо таҳорат (вузӯ) мегирифтанд ва оби таҳорат ба рӯяшон мерасид, ранги рӯяшон зард мешуд ва вуҷудашон ба ларза меомад. Ҳангоме ки атрофиён бо нигаронӣ мепурсиданд: *«Чаро ин қадар ҳаяҷон доред ва рангатон зард шудааст?»*, онҳо бо лаҳни пурсӯз ҷавоб медоданд: *«Оё шумо намедонед, ки ман ҳозир ба назди Кӣ меравам? Оё намедонед, ки бо Кӣ вохӯрӣ дорам? Ман бо Аллоҳ таъоло вомехӯрам!»*.

Ин бузургон маърифати дуруст доштанд. Онҳо қадру азамати Аллоҳро аз рӯи илму маърифат дарк мекарданд, барои ҳамин ҳам ба ин вохӯриҳо омодагии ҳамаҷониба ва ниҳоят боэҳтиром медиданд.

Ҳар нафас дар зери назари Ӯ

Мусалмони воқеӣ касест, ки дарк мекунад: Худованд танҳо дар масҷид ё танҳо дар вақти намоз бо мо нест. Ӯ таъоло дар тамоми лаҳзаҳои рӯз, дар ҳар сония ва дар ҳар нафаси мо бо мост. Ӯ моро мебинад, аз гуфтор, рафтор, кирдор ва ҳатто аз ниятҳои пинҳони қалби мо огоҳ аст ва онро назорат мекунад.

Ҳар як амали мо дар тарозуи Илоҳист: Аз баъзе рафторҳои мо Ӯ розӣ ва хушнуд мешавад ва аз баъзе хатоҳои мо шояд нороҳат гардад — Алъаёзу биллоҳ. Вақте ки хонанда ин ҳақиқатро дарк кунад, шахсияти ӯ дигар мешавад. Ӯ ҳам дар танҳоӣ ва ҳам дар байни мардум худро зери назари Офаридгор ҳис мекунад ва ин эҳсос ӯро аз даст задан ба гуноҳ ҳифз намуда, ба қуллаи тақво ва бандагии ҳақиқӣ мерасонад.

МУҚАДДИМАИ БОБИ ДУЮМ

Тарбияи нафс ва ислоҳи вуҷуди инсонӣ дар Ислом бар пояи тавозуни фитрӣ, озодагӣ ва касби илму маърифат бино ёфтааст, ки ҷисм, ақл ва рӯҳи мусулмонро ба сурати ҳамаҷониба парвариш медиҳад. Ислом хостааст, ки пайравонаш дар миёни ҷомеа мисли як «холи зебо» ва намунаи барҷастаи ахлоқу озодагӣ бошанд, то шарафи даъвати илоҳиро ба беҳтарин сурат муаррифӣ намоянд.

Дар ин саҳифа боби дуюми ин асари гаронбаҳоро бо номи **«Шахсияти мусалмон дар баробари нафси худ»** пешкаши шумо мегардонем. Дар ин қисмат бо такя бар оёти нуронии Қуръони Карим ва суннати саҳеҳи набавӣ собит мешавад, ки чӣ тавр Ислом заминаи тарбияи мутавозини инсонро тарҳрезӣ кардааст. Ин боб нишон медиҳад, ки мусулмони ҳақиқӣ бо риояи эътидол дар хӯрдану нӯшидан, машғулиятҳои варзишӣ, нигоҳубини мӯю риш ва покии доимии либосу бадан ҷисми худро солим нигоҳ медорад; бо касби илмҳои шаръиву муосир ва омӯзиши забонҳои хориҷӣ ақли худро рушд медиҳад; ва бо тасбеҳоту дуоҳо ва ҳамнишинии солеҳон рӯҳи худро сайқал медиҳад. Зиндагии воқеии мусулмон бояд оинаи аҳкоми Ислом бошад.

Меҳвари асосии боб	Бартарии нигоҳи Ислом нисбат ба низомҳои дигар
Саломатӣ ва покии ҷисм	Фарз донистани покии бадан, даҳону либос ва эътидол дар таом, ки ҷисмро аз офатҳо нигоҳ медорад ва нишони зиннати илоҳист.
Парвариш ва рушди ақл	Фарз гардонидани талаби илм то вақти марг ва амр ба мукаммал сохтани соҳаи ихтисос ва омӯзиши забонҳои хориҷӣ.
Покизагӣ ва тазкияи рӯҳ	Сайқал додани рӯҳ тавассути муроқабаи доимӣ, такрори дуоҳои маъсур ва ҳузур дар маҷлисҳои имонии солеҳон.
Тавозуни ҳамаҷониба	Пешгирӣ аз роҳи афтодан ба вартаи зӯҳди хушк ё исрофкории пуч тавассути эътидоли комил дар байни ҳаққи ҷисм, ақл ва рӯҳ.

БОБИ ДУЮМ:

ШАХСИЯТИ МУСУЛМОН ДАР БАРОБАРИ НАФСИ ХУД

Пешгуфтор:

Ислом аз мусулмонон мехоҳад, ки дар миёни мардум мисли як "холи зебо" (шома — нишонаи намоён ва барҷаста) бошанд; яъне дар либос, намуди зоҳирӣ, рафтор ва амалҳояшон чунон фарқ кунанд, ки намунаи ибрати неку гарданд. Ин вижагӣ онҳоро шоистаи он месозад, ки рисолати бузурги худро ба гӯши мардум бирасонанд. Дар ҳадиси саҳобии бузургвор Ибни Ҳанзалия (р) омадааст, ки Паёмбар ﷺ ба ёронашон, ки дар сафар буданд ва ба назди бародарони худ бармегаштанд, фармуданд:

«Шумо ба назди бародарони худ меравед, пас зину афзори маркабҳои худро ислоҳ кунед (орову соз кунед) ва либосҳои худро зебо созед, то дар байни мардум мисли холи зоҳиру барҷаста бошед; зеро Аллоҳ зиштии зоҳириву рафторугуфтор (фуҳш) ва худро ба зиштӣ заданро (тафаҳҳуш) дӯст намедорад».

Калимаи "риҳол" дар инҷо ба маънои афзору борест, ки ҳангоми саворӣ бар пушти шутур мегузоранд. "Фӯҳш ва тафаҳҳуш" бошад, ба маънои ҳар чизи ниҳоят зишту нописанд аст. Расули Худо ﷺ намуди зоҳирии бад, ҳолати парешону чиркин, бепарвоӣ нисбат ба озодагии

зоҳир ва бесомониву фарсудагии либос ё лавозимоти зиндагиро ҷузъи зиштиву нописандӣ (фӯҳшу тафаҳҳуш) шумурдаанд, ки Исломи пок онро бад мебинад ва аз он бозмедорад.

Мусулмони ҳақиқӣ ҳеҷ гоҳ нафси худро беэътибор намегузорад ва вуҷуди худро фарӯмӯш намекунад, бо вуҷуди он вазифаҳои бузургу вазнине, ки дар ин зиндагӣ бар дӯш дорад. Зеро дар тасаввури ӯ намуди зоҳирии инсон аз ботини (ахлоқи) ӯ ҷудо нест; сурати мураттаб ва зебо барои як ботини бузургвору воло ва гавҳари шарифу наҷиб бисёр муносибтар (лойиқтар) аст. Маҳз аз ҳамин унсурҳо шахсияти мусулмоне ташаккул меёбад, ки даъватгар ба сӯи Аллоҳ аст.

Мусулмони ҳақиқӣ, ҳушёр ва зирак касест, ки дар байни ҷисм, ақл ва рӯҳи худ тавозун (эътидол)-ро риоя мекунад. Ӯ ҳаққи ҳар кадомро комилан адо менамояд ва дар як ҷониб ба қимати ҷониби дигар зиёдаравӣ (муғолата) намекунад. Ӯ дар ин кор аз ҳидоятҳои мутавозин ва ҳакимонаи Расули Худо ﷺ роҳнамоӣ мегирад. Ин масъала дар ривояти Абдуллоҳ ибни Амр ибни Ъос (р) омадааст, ки Паёмбар ﷺ аз зиёдаравии ӯ дар ибодат бохабар шуда, ба ӯ фармуданд:

«Оё ба ман хабар надоданд, ки ту рӯзҳоро рӯза медорӣ ва шабҳоро ба намоз меистӣ? Гуфт: Бале, эй Расули Худо. Фармуданд: Ин корро макун! Рӯза бигир ва ифтор ҳам бикун, бихоб ва ба намоз ҳам бархез;

зеро ҷисми ту бар ту ҳаққе дорад, чашми ту бар ту ҳаққе дорад, ҳамсари ту бар ту ҳаққе дорад ва меҳмони ту низ бар ту ҳаққе дорад...».

Пас чӣ тавр мусулмон ин тавозун (эътидол)-ро дар байни ҷисм, ақл ва рӯҳи худ амалӣ месозад?

А — Ҷисми ӯ

1. ДАР ХЎРДАНУ НЎШИДАНАШ ЭЪТИДОЛРО РИОЯ МЕКУНАД:

Мусулмон комилан кӯшиш менамояд, ки ҷисми солим ва сохтори (бунёди) тани нерӯманд дошта бошад. Аз ин рӯ, ӯ дар хӯрдану нӯшидани худ роҳи миёнаро интихоб мекунад; ӯ ба таом мисли одамони чашмгурусна ва шикампараст (пурхӯр) рӯй намеорад, балки аз он танҳо ба андозае тановул мекунад, ки қомати худро рост (устувор) нигоҳ дорад ва саломатӣ, қувват ва фаъол будани (нашоти) худро ҳифз намояд. Ӯ дар ин кор аз ин сухани Аллоҳ таъоло дар Китоби устувору равшанаш роҳнамоӣ мегирад:

“Ва бихӯреду бинӯшед ва исроф макунед, зеро Ӯ исрофкоронро дӯст намедорад”. (Сураи Аъроф, ояти 31).

Инчунин, ӯ аз фармон ва роҳи нишонидодаи Паёмбари карим ﷺ дар мавзуи эътидолу миёнаравӣ дар хӯрдану нӯшидан пайравӣ мекунад, ки фармудаанд: ***«Фарзанди Одам ҳеҷ зарферо бадтар аз шиками худ пур накардааст. Агар (барои пур кардан) чорае надошта бошад ва зарур бошад, пас сеяки онро барои таомаш, сеякеро барои нӯшиданаш ва сеяки дигарро барои нафас кашиданаш (нафасаш) бигузорад».***

Ва инчунин, аз ин сухани ҳазрати Умар (р) пайравӣ мекунад, ки гуфтааст: *«Худро аз шикампарастӣ дар хӯрдану нӯшидан дур нигоҳ доред; зеро он баданро хароб (фасод ва вайрон) месозад, бемориҳоро ба вуҷуд меорад ва инсонро нисбат ба намоз танбал мегардонад. Бар шумо лозим аст, ки роҳи миёна ва эътидолро (қасд) дар ин ду риоя кунед, зеро он барои бадан фоидаовартар ва аз исрофкориву зиёдаравӣ бисёр дур аст. Ҳақиқатан, Аллоҳ таъоло олими (донишманди) фарбеҳеро, ки аз пурхӯрӣ ба ин ҳол расидааст, бад мебинад. Ва инсон ҳеҷ гоҳ ба ҳалокат намерасад, то даме ки хоҳиши нафсашро (шаҳваташро) аз дини худ болотар нагузорад».*

Мусулмон аз маводи мухаддир ва нӯшокиҳои асабхаробкунанда (*муннабиҳот: огоҳкунанда, таҳриккунанда (стимуляторҳо/бедорхобкунандаҳо)*, балки аз тамоми чизҳои ҳаромшудаи онҳо дурӣ меҷӯяд. Ӯ вақте солим аст, барвақт мехобад ва барвақт аз хоб бармехезад. Ва доруву табобатро танҳо дар ҳолати беморӣ ба кор мебарад. Ба ғайр аз ин ҳолатҳо, тамоми низоми зиндагии ӯ ба нигоҳ доштани саломатӣ ва тавоноии табиии бадан кӯмак менамояд.

Мусулмони ҳушёр медонад, ки мӯъмини нерӯманд дар назди Аллоҳ маҳбубтар аз мӯъмини заифу суст аст, он гуна ки Расули Худо ﷺ муқаррар кардаанд. Аз ин рӯ, ӯ бо пеш гирифтани як барномаи (низоми) солим дар

ҳаёти худ, барои нерӯманд кардани ҷисмаш талош мекунад.

2. БА ВАРЗИШИ БАДАН (ТАРБИЯИ ҶИСМОНӢ) МАШҒУЛ МЕШАВАД:

Мусулмони ҳақиқӣ, агарчи одатан ҷисми солим ва тани нерӯманд дорад (чунки ӯ аз хӯрданиҳо ва нӯшокиҳои зиёновар, палид, ҳаром, харобкунанда ва ҳалокатбор дур аст ва аз одатҳои бади хастакунанда ба монанди шабзиндадориҳои беҳуда ва ғӯтавар шудан дар корҳое, ки ҳимматро суст ва ҷисмро заиф месозанд, парҳез мекунад), бо вуҷуди ин, кӯшиш менамояд, ки қуввати бадани худро боз ҳам зиёдтар кунад. Ӯ танҳо ба он усули дурусти зиндагӣ, ки барояш интихоб кардааст, қаноат намекунад, балки ба варзиши омӯхташуда ва муносибе мепардозад, ки ба ҷисм, синну сол ва ҷойгоҳи иҷтимоии ӯ созгор бошад. Ин варзиш ба тани ӯ қувват, чолокӣ, зиндадилӣ ва эминӣ (иммунитет, маноъат) аз бемориҳову нуқсонҳоро мебахшад. Ӯ барои ин кор вақтҳои муайянеро мегузорад, ки ҳеҷ гоҳ тағйир намеёбанд (тарк намешаванд)...

...Вақтҳои муайянеро мегузорад, ки ҳеҷ гоҳ тағйир намеёбанд, то ин ки ин машқҳои варзишӣ самара ва натиҷаи неки худро ба ҷисми ӯ бибахшанд. Ҳамаи ин корҳо бо эътидол, тавозун ва низоме сурат мегиранд, ки мусулмони ҳақиқӣ ва ҳушёр дар ҳар замон ва макон бо онҳо шинохта мешавад.

3. ДОРОИ ҶИСМ ВА ЛИБОСИ ПОКИЗА:

Мусулмонеро, ки Ислом мехоҳад ӯ дар байни мардум мисли як "холи зебо ва барҷаста" бошад, шахси бисёр покиза ва озода аст. Ӯ тани худро пок нигоҳ медорад, пайваста ва дар фосилаҳои наздик ба ҳам ғусл (шустушӯй) мекунад ва бо ин кораш ба роҳнамоии Паёмбари акрам ﷺ лаббайк мегӯяд.

Он Паёмбаре (ﷺ), ки ба ғусли комил ва хушбӯй, бахусус дар рӯзи Ҷумъа таъкид карда ва фармудааст: ***«Рӯзи Ҷумъа ғусл кунед ва сарҳои худро бишӯед, ҳатто агар ҷанобат (ҷунуб) ҳам надошта бошед, ва аз хушбӯӣ (атр) истифода намоед».***

Таъкиди шадиди Ислом ба покизагӣ ва оббозӣ (истиҳмом) то ба он ҷо расидааст, ки баъзе аз пешвоёни фиқҳӣ (аимма) ба ин ақидаанд, ки ғусл кардан барои намози Ҷумъа воҷиб (фарзи амалӣ) аст.

Ва аз Абӯҳурайра (р) ривоят аст, ки Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Бар ҳар як мусулмон лозим (ҳақ) аст, ки дар ҳар ҳафт рӯз як рӯз ғусл кунад ва дар он рӯз сару бадани худро комилан бишӯяд».***

Мусулмони ҳақиқӣ дар либос ва ҷӯробҳояш низ покиза аст; ӯ либосу ҷӯроби худро вақт-вақт тафтиш (азназар мегузаронад, нигоҳ) мекунад ва ҳеҷ гоҳ розӣ намебошад, ки аз остинҳояш (либосаш) ва ё аз пойҳояш бӯи бад ва нафратовар ва гурезонкунанда (мунаффир)

паҳн шавад. Ӯ барои ин кор ҳамеша аз хушбӯй кӯмак мегирад. Чунонки аз ҳазрати Умар (р) ривоят кардаанд, ки мегуфт: *«Ҳар кӣ сеяки молашро барои харидани хушбӯй (атр) сарф кунад, исрофкор нест».*

Мусулмони ҳушёр ҳамеша ба покии даҳони худ аҳамият медиҳад (онро нигоҳубин мекунад), то ҳеҷ кас аз ӯ бӯи озордиҳандаеро ҳис накунад. Ӯ ин корро бо шустани ҳаррӯзаи дандонҳояш тавассути мисвок, фуршот (шёткаи дандоншӯй) ва маводҳои поккунандаву зиддимикробӣ анҷом медиҳад. **Инчунин вазъияти даҳони худро назорат карда, ҳадди аққал як бор дар як сол онро ба пизишки дандон (стоматолог) ва дар сурати ниёз, ба дигар пизишкони даҳон, ҳанҷара (гулӯ) ва балъум (ҳалқ) нишон медиҳад, то ин ки даҳонаш ҳамеша пок ва нафасаш хушбӯй бимонад.»**

Модари мӯъминон ҳазрати Оиша (р) ривоят мекунад, ки Расули Худо ﷺ: «Ҳеҷ гоҳ шаб ва ё рӯз намехобиданд, магар ин ки чун аз хоб бедор мешуданд, пеш аз таҳорат кардан, албатта мисвок мезаданд».

Таваҷҷуҳ ва аҳамияти Паёмбари карим ﷺ ба покии даҳон то ба он ҳадде аст, ки мегӯянд: ***«Агар бар уммати ман машаққату (душворӣ) намешуд, албатта онҳоро дастур мededодам, ки дар вақти ҳар намоз мисвок кунанд»***.

Ва ҳангоме ки аз ҳазрати Оиша (р) пурсида шуд, ки Паёмбар ﷺ вақте ба хона ворид мешуданд, аввал бо чӣ кор шурӯъ мекарданд? Ҷавоб дод: ***«Бо мисвок кардан»***.

Ҷойи бисёр афсӯс ва нигаронист, ки мо баъзе аз мусулмононро мебинем, ки ин ҷанбаҳои муҳимро беэътибор мегузоранд, дар ҳоле ки ин покӣ аз мағз ва асли ҳақиқати Ислом аст. Онҳо ба озодагии даҳон, бадан ва либосҳояшон аҳамият намедиҳанд, пас мебинӣ, ки ба масҷидҳо ва дигар маҳфилҳои зикр, ҳалқаҳои дарс ва суҳбатҳои илмӣ меоянд, дар ҳоле ки бӯи бисёр баду нохуши онҳо бародарони ҳозирашонро озор медиҳад ва фариштагонеро, ки ин ҷойҳои бузургу муборакро фаро гирифтаанд, дур месозад. Ва аҷиб он аст, ки онҳо ин сухани Расули Худо ﷺ-ро дар ҳаққи касоне, ки сирпиёз (сум), пиёз ё гиёҳи бӯйнок хӯрдаанд, мешунаванд ва такрор мекунанд, ки набояд ба масҷидҳо наздик шаванд, то бо бӯи даҳонашон фариштагон ва мардумро озор надиҳанд:

«Ҳар кӣ пиёз, сирпиёз ва кандер (тара) хӯрдааст, набояд ба масҷиди мо наздик шавад; зеро фариштагон аз он чизе озор меёбанд, ки фарзандони Одам аз он озор мекашанд».

Расули Худо ﷺ ба касоне, ки ин гуна сабзавотҳои дорои бӯи нохушро (хабиса) хӯрдаанд, омадан ба масҷидро манъ кардаанд, то ин ки фариштагон ва одамон

аз нафасҳои онҳо, ки аз бӯи ин сабзавотҳо лабрез шудаанд, озор наёбанд**.** Вале ба ҷони худам қасам (ва лаъмрӣ), бӯи пиёзу сирпиёз бисёр сабуктар ва таҳаммулпазиртар аст барои инсон, нисбат ба он бӯйҳои баде, ки аз либосҳо ва ҷӯробҳои чиркин, баданҳои касифу бадбӯй (мунтина) ва даҳонҳои бӯйнок паҳн мешаванд! Ин бӯйҳо аз рафтори баъзе одамони саҳлангор ва ё ғофил аз озодагӣ паҳн гашта, мардумро дар ҷамъомадҳояшон сахт озор медиҳанд.

Имом Аҳмад ва Насоӣ аз Ҷобир (р) ривоят кардаанд, ки гуфт: Расули Худо ﷺ ба унвони зиёрат ба назди мо омаданд ва мардеро диданд, ки либосҳои бисёр чиркин (васиха) бар тан дошт, пас фармуданд: ***«Оё ин мард чизе пайдо накард, ки либосашро бо он бишӯяд?!»***.

Паёмбари карим ﷺ комилан нописанд донистанд, ки инсон дар баробари мардум бо либоси чиркин зоҳир шавад, то даме ки қудрати шустану пок кардани онро дорад. Ин як роҳнамоӣ аз ҷониби эшон солавотуллоҳи алайҳ ба мусулмон аст, ки бояд ҳамеша либоси пок, намуди зоҳирии неку ва сурати маҳбубу дилкаш дошта бошад.

Эшон ҳамеша мефармуданд: ***«Барои ҳеҷ яке аз шумо мушкиле нест, агар тавоноӣ дошта бошад, ки ба ғайр аз либоси кории худ, ду либоси дигареро махсус барои рӯзи Ҷумъа омода созад».***

Ислом дар матнҳои (ҳадисҳои) зиёде фарзандони худро ба озодагӣ ташвиқ мекунад. Аз ин рӯ, ӯ мехоҳад, ки мусулмонон ҳамеша пок бошанд, аз либосҳояшон бӯи атр паҳн шавад ва аз баданҳояшон бӯи покиза, хуш ва муаттару дилпазир паҳн мешавад. Ин ҳамон ҳолате буд, ки Расули Худо ﷺ худашон доштанд, он гуна ки Имом Муслим бо санади худ аз Анас ибни Молик (р) ривоят кардааст, ки гуфт: ***«Ман ҳеҷ гоҳ анбар, мушк ва ҳеҷ чизеро хуштару покизатар аз бӯи Расули Худо ﷺ набӯйидаам»***.

Ва ҳадисҳову ахбор дар бораи покизагии ҷисм, либосҳо, хушбӯии нафас ва ҳатто арақи мубораки Паёмбар ﷺ бисёр зиёду ҳамаҷонибаанд. Аз ҷумлаи онҳо: Ҳар гоҳ касе бо эшон мусофаҳа (дастдорӣ дар вақти салом додан) мекард, тамоми рӯз бӯи атру хушро дар дасти худ ҳис менамуд. Ва ҳар гоҳ дасти мубораки худро бар сари кӯдаке мегузоштанд, он кӯдакро дар байни дигар бачаҳо маҳз аз рӯи ҳамон бӯи покизаву латифаш мешинохтанд. Имом Бухорӣ дар китоби "Таърихи Кабир"-и худ аз Ҷобир (р) ривоят кардааст, ки***: «Паёмбар ﷺ аз ҳеҷ роҳе намегузаштанд, ки баъдан касе аз он роҳ равад, магар ин ки аз бӯи хуши эшон медонист, ки Паёмбар ﷺ аз инҷо гузаштаанд (ин роҳро тай кардаанд)»***.

Ва як маротиба эшон дар хонаи ҳазрати Анас (р) хобида буданд ва арақ карданд. Модари Анас (Умми Анас) кӯзачаеро (қорура) оварда ва арақи

Паёмбарро дар он ҷамъ кард. Расули Худо ﷺ аз ӯ сабаби ин корро пурсиданд, пас гуфт: *"Ин арақи шумост, ки мо онро ба атри (хушбӯии) худ ҳамроҳ мекунем ва он аз хуштарин хушбӯиҳост"*.

Огоҳ бошед ва бидонед! Мусулмонон имрӯз чӣ қадар зиёд ба гирифтани шуълаи дурахшандае (чароғе) аз роҳнамоии ин Паёмбари бузургвор ниёз доранд!

4. СУННАТИ НИГОҲУБИНИ МӮЮ РИШ ВА МАНЪИ ПАРЕШОНИИ ОН:

Аз ҷумлаи роҳнамоии ин Паёмбари бузургвор, дастури эшон ба нигоҳубин, ба тартиб овардан ва зебо кардани мову риш аст (албатта он зебоие, ки дар Ислом иҷозат дода шудааст). Ин масъала дар ҳадиси ривояткардаи Абӯдовуд аз Абӯҳурайра (р) омадааст, ки гуфт: Расули Худо ﷺ фармуданд: ***«Ҳар кӣ соҳиби мову риш (шаър) аст, пас бояд онро гиромӣ дорад (нигоҳубин кунад)»***.

Гиромӣ доштани мову риш дар завқу фарҳанги исломӣ ба воситаи пок кардан, шона намудан, хушбӯй сохтан ва неку кардани шаклу намуди зоҳирии он сурат мегирад.

Паёмбар ﷺ комилан нописанд медонистанд, ки инсон мову риши худро парешон, беэътибор, чиркин ва афшонда раҳо кунад, ба гунае ки дар пеши чашми мардум мисли як деви хашмгин (ғӯли ҳоиҷ) ба назар

расад. Эшон ин гуна намуди зоҳирии зиштро ба шайтон шабоҳат додаанд. Ин матн дар ҳадиси ривояткардаи Имом Молик дар китоби "Муватта" ба сурати мурсал аз Ато ибни Ясор омадааст, ки гуфт:

«Расули Худо ﷺ дар масҷид ҳузур доштанд, ки марде бо мову риши комилан парешон ва афшонда ворид шуд. Паёмбар ﷺ бо дасти муборакашон ба ӯ ишора карданд, гӯё ба ӯ дастур медоданд, ки рафта мову риши худро ба тартиб орад. Он мард ин корро анҷом дод ва баргашт, пас Паёмбар ﷺ фармуданд: «Оё ин ҳолат бисёр беҳтар аз он нест, ки яке аз шумо бо мову риши парешон биёяд, гӯё ки шайтон аст?!»

Ва комилан ошкор аст, ки дар ин ташбеҳи Паёмбари карим ﷺ, ки марди мӯйпарешонро ба шайтон монанд кардаанд, ифодаи амиқе аз таваҷҷуҳи шадиди Ислом ба ҳусни манзар (зебоии намуди зоҳирӣ) ва ҷамоли ҳайат (сохтори бадан) ниҳон аст. Инчунин, ин нишонаи инкор ва нописандии Ислом нисбат ба худро хор нишон додан ва зиштии зоҳирӣ мебошад.

Паёмбари карим ﷺ ҳамеша ба ин нуктаҳои нозуки зебоӣ (малоҳизи ҷамолӣ) дар сохтори зоҳирии инсон таъкид мекарданд. Ҳеҷ гоҳ мардеро бо намуди зоҳирии ҳақиру парешон ва саҳлангор дар шона кардани мӯяш намедиданд, магар ин ки ин бепарвоӣ, кутоҳӣ ва худро хор сохтани ӯро маҳкум менамуданд.

Имом Аҳмад ва Насоӣ аз Ҷобир (р) ривоят кардаанд, ки гуфт: «Расули Худо ﷺ ба унвони зиёрат ба назди мо омаданд ва марди мӯйпарешонеро диданд, ки мӯйҳояш ба ҳар тараф пароканда шуда буд, пас фармуданд: ***«Оё ин мард чизе пайдо накард, ки бо он мӯи сари худро ба тартиб орад (ором созад)?!»***.

5. ХУШНАМУД ВА ДОРОИ СУРАТИ ЗЕБО (ҲАСАНУ-Л-ҲАЙАТ):

Мусулмони ҳақиқӣ ба либос ва ороиши зоҳирии худ аҳамият медиҳад. Аз ин рӯ, ӯро ҳамеша хушнамуд ва дорои сурати озода мебинӣ, бидуни ҳеҷ гуна зиёдаравӣ ва исрофкорӣ. Чашмҳо аз дидани ӯ ором мегиранд ва рӯҳҳо бо ӯ унс меёбанд. Ӯ ҳеҷ гоҳ ба назди мардум бо намуди зоҳирии ҳақир, парешон ва фарсуда намеравад, балки ҳамеша пеш аз берун шудан ба назди одамон, худро назорат мекунад ва бо эътидол худро меорояд (зебо месозад). Зеро Расули Худо ﷺ на танҳо барои аҳли оилаашон, балки ба хотири саҳобагони худ низ худро меоростанд ва зебо мекарданд.

Имом Қуртубӣ дар тафсири ин ояти Худованд: **"Бигӯ, чӣ касе зиннатҳои Аллоҳро, ки барои бандагонаш берун овардааст ва рӯзиҳои покизаро ҳаром кардааст?!"** мегӯяд: Макҳул аз ҳазрати Оиша (р) ривоят кардааст, ки гуфт: Гурӯҳе аз ёрони Расули Худо ﷺ дар канори дар интизори эшон буданд. Паёмбар ﷺ хостанд ба назди онҳо берун шаванд. Дар даруни хона

кӯзаи (зарфи) чӯбини калоне пур аз об буд; пас Паёмбар ﷺ ба даруни об нигоҳ карда, мӯю риши худро мураттаб (созгор) сохтанд. Оиша (р) мегӯяд: Ба эшон гуфтам: Эй Расули Худо, шумо ҳам ин корро мекунед?! Фармуданд: ***«Бале, ҳар гоҳ мард ба назди бародарони худ берун мешавад, бояд худро омода ва мураттаб созад; зеро Аллоҳ зебост ва зебоиро дӯст медорад».***

Мусулмон тамоми ин корҳоро дар сояи барномаи (назарияи) миёнаравӣ ва эътидолии Ислом дар кулли умур анҷом медиҳад...

Ва ин ҳамон барномаи (назарияи) эътидол аст, ки дар он на зиёдаравӣ (ифрот) ҳасту на кутоҳӣ (тафрит):

"Ва касоне, ки ҳар гоҳ инфоқ (харҷ) мекунанд, исроф намекунанд ва тангӣ ҳам намегиранд (бахилӣ намекунанд) ва (харҷи онҳо) дар байни ин ду дар ҳадди эътидол аст". (Сураи Фурқон, ояти 67).

Ислом барои пайравонаш ва бахусус даъватгарони худ хостааст, ки ба ҷомеа ворид шаванд, дар ҳоле ки мисли "холҳои зебову дилкаш" бошанд, на ин ки намуди зоҳирии озордиҳандае дошта бошанд, ки чашмҳо аз диданашон маҷбурӣ рӯй гардонад ва рӯҳҳо аз онҳо дурӣ ҷӯяд. Аз Ислом нест, ки инсон намуди зоҳирии худро ба дараҷае паст ва ҳақир созад, ки боиси паст задани шаъни худаш гардад, бо ин баҳона, ки ин кор аз зӯҳд

(парҳезгорӣ) ва фурӯтанист. Зеро Расули Худо ﷺ, ки худашон сарвару пешвои зӯҳдпешагону фурӯтанон буданд, ҳамеша либоси неку мепӯшиданд, барои аҳли оила ва ёронашон худро меоростанд ва ин зебоиву озодагии либосро нишони ошкор сохтани неъмати Аллоҳ бар банда медонистанд, (чунонки дар ҳадис мегӯянд):

«Ҳақиқатан, Аллоҳ таъоло дӯст медорад, ки асари неъмати Худро бар бандааш бинад».

Дар китоби "Табақот"-и Ибни Саъд аз Ҷундуб ибни Макӣс (р) ривоят аст, ки гуфт: «Расули Худо ﷺ ҳар гоҳ ки ҳайатҳои хориҷӣ (вафд) меомаданд, беҳтарин либосҳои худро мепӯшиданд ва ба бузургону ашрофи саҳобагонашон низ ҳамин корро дастур медоданд. Ман Расули Худоро ﷺ дар он рӯзе дидам, ки ҳайати қабилаи Кинда омада буд; бар тани муборакашон як ҷомаи (хуллаи) зебои яманӣ буд ва ҳазрати Абӯбакру Умар (р) низ мисли ҳамин либосро бар тан доштанд».

Ибни Муборак, Табаронӣ, Ҳоким ва Байҳақӣ аз ҳазрати Умар (р) ривоят кардаанд, ки гуфт: ***«Расули Худоро ﷺ дидам, ки либосҳои наверо хостанд ва онҳоро пӯшиданд. Чун либос ба гулӯяшон (тароқӣ) расид, фармуданд: Стоишу ҳамд Аллоҳеро, ки ба ман либосе пӯшонид, ки бо он авратамро мепӯшонам ва дар зиндагиям худро бо он меороям (зебо месозам)»***.

Ва ҳазрати Абдураҳмон ибни Авф (р) ҷома ва ё либосҳои гаронбаҳоеро мепӯшид, ки нархашон ба чорсад ё панҷсад (дирҳам/динор) баробар буд».

Ва ҳазрати Ибни Аббос (р) либосеро ба қиммати ҳазор дирҳам харидорӣ намуд ва онро пӯшид.

То даме ки ороишу зебоӣ ба ҳадди худнамоиву боҳашаматии аз ҳад зиёд нарасад, он ҷузъи ҳамон зиннатҳои покизаест, ки Аллоҳ таъоло барои бандагонаш мубоҳ (ҳалол) карда ва ба он ташвиқ намудааст:

"Эй фарзандони Одам, зиннати худро (бо пӯшидани либоси пок ва зебо) дар ҳар масҷид (дар вақти ҳар намоз) бигиред; ва бихӯреду бинӯшед ва исроф макунед, зеро Ӯ исрофкоронро дӯст намедорад. Бигӯ: Чӣ касе зиннатҳои Аллоҳро, ки барои бандагонаш берун овардааст ва рӯзиҳои покизаро ҳаром кардааст?! Бигӯ: Ин (зиннатҳо ва рӯзиҳо) дар зиндагии дунё барои касонест, ки имон овардаанд ва дар рӯзи қиёмат танҳо махсуси онҳо хоҳад буд. Мо ин гуна оятҳоро барои гурӯҳе, ки медонанд (хирад доранд), ба тафсил баён мекунем". (Сураи Аъроф, оятҳои 31-32).

Дар Саҳиҳи Муслим аз Ибни Масъуд (р) ривоят аст, ки Расули Худо ﷺ фармуданд: ***«Касе, ки дар қалбаш ба андозаи заррае ғуруру такаббур (кибр) бошад, ба Ҷаннат ворид намешавад». Марде пурсид: Агар мард***

дӯст дорад, ки либоси ӯ неку ва пойафзоли (наъл) ӯ зебо бошад, (чӣ)? — яъне, оё ин кор ҳам ҷузъи кибр ба шумор меравад? Паёмбар ﷺ фармуданд: «Ҳақиқатан, Аллоҳ зебост ва зебоиро дӯст медорад. Кибр — ин инкор кардани ҳақ (батар) ва паст задану таҳқир намудани мардум (ғамт) аст».

Ин ҳамон ҳақиқате буд, ки саҳобагони киром ва пайравони солеҳи онҳо онро дақиқ дарк намуданд ва дар ҳаёти худ ба он амал карданд. Аз ин рӯ, Имоми Аъзам Абуҳанифа (р) ҳамеша хушнамуд, дорои либосҳои зебо, хушбӯй ва ҳарис бар озодагии доимии либос буд. Таваҷҷуҳи ӯ ба беҳтар кардани ҳолат ва зебоии либосу қомат то ба он ҷо расида буд, ки мардумро низ ба ин кор ташвиқ мекард ва дар амри ислоҳи намуди зоҳирии онҳо бисёр таъкид менамуд.

Рӯзе ӯ яке аз ҳамнишинони худро бо либосҳои кӯҳнаву фарсуда дид. Пас бо ӯ танҳо монд (ӯро ба як гӯша бурд) ва ҳазор дирҳам барояш пешкаш намуд, то намуди зоҳирии худро бо он ислоҳ кунад. Он мард гуфт: Ман сарватмандам, дар неъмат зиндагӣ мекунам ва ба ин пул ниёз надорам. Имом Абуҳанифа (р) ба унвони сарзанишу гилаба ӯ фармуд: «*Магар ба гӯши ту ин ҳадис нарасидааст, ки: "Ҳақиқатан, Аллоҳ дӯст медорад, ки асари неъмати Худро бар бандааш бинад"?! Пас бароят лозим аст, ки ҳолати худро тағйир диҳӣ, то ин ки дӯстат аз дидани (аҳволи кӯҳнаи) ту ғамгин ва рӯҳафтода нагардад».*

Комилан табиӣ ва равшан (бадеҳӣ) аст, ки даъватгарони дини Аллоҳ бояд нисбат ба дигарон сурату ҳайати некутар, намуди зоҳирии зеботар, озодагии комилтар ва ҷозибаи бештар дошта бошанд. Мақсад ин аст, ки онҳо тавоноии бештаре барои нуфуз кардан ба масирҳои қалбҳо ва расонидани даъвати худ ба қаъри рӯҳу ҷони одамон дошта бошанд.

Балки аз онҳо зиёдтар аз дигарон талаб карда мешавад, ки ин гуна бошанд, ҳатто агар дар байни мардум зоҳир ҳам нашаванд. Даъватгарони дини Аллоҳ бояд ба сохтори зоҳирӣ, покии бадан, либос, нохунҳо ва мӯйҳои худ аҳамият диҳанд, ҳатто агар бо нафси худ дар танҳоӣ (халват) бошанд. Онҳо бо ин кор ба нидои фитрати солим лаббайк мегӯянд, ки Паёмбари карим ﷺ дар бораи он ва зарурӣ будани лавозимоташ хабар дода, фармудаанд: ***«Панҷ чиз аз фитрат аст: хатна кардан, тарошидани мӯи зери ноф, гирифтани мӯи бағал, кутоҳ кардани нохунҳо ва гирифтани (кам кардани) мӯи лаб (мӯлаб)»***.

Зеро нигоҳубин ва ҳифзи зебоии фитрати инсонӣ аз он чизҳоест, ки ин дини пок онро маҳбуб қарор дода ва ҳар як инсони соҳиби табиати воло ва завқи солимро ба он ташвиқ намудааст.

Бо вуҷуди ин, ин таваҷҷуҳ ба намуди зоҳирӣ набояд мусулмони ҳақиқӣ ва содиқро ба чоҳи зиёдаравӣ дар зиннат ва исрофкорӣ дар худномоӣ бикашад. То ҷое ки

он тавозуни умумиеро, ки Ислом тамоми шариат ва аҳкомашро бар он устувор сохтааст, вайрон намояд. Мусулмони ҳушёр ҳамеша бедору зирак аст, то дар ҳар чиз эътидолро риоя кунад, ба гунае ки ҳеҷ як ҷониби зиндагии ӯ бар ҷониби дигар ғалаба накунад (онро хароб насозад).

Дар гӯшаи хаёли ӯ ҳамеша ин нукта ҳаст, ки ҳамон Исломе, ки ба зиннат, таваҷҷуҳ ба мазҳар ва гирифтани либоси зебо дар назди ҳар масҷид дастур додааст, худи ҳамон дин аз зиёдаравӣ ва муболиғаи зиёд дар ороиш ҳушдор медиҳад. Эҳтиёт бояд кард, ки зиннат инсонро дар ин зиндагӣ бандаи худ насозад ва ба машғулияти доимӣ (шуғли шоғил) ва фикри бузургу ҳамешагии ӯ табдил наёбад. Ин ҳамон ҳақиқатест, ки дар ҳадиси шариф омадааст: ***«Ҳалок ва бадбахт шуд бандаи динор, бандаи дирҳам ва бандаи либосҳои шоҳиву (қатифа) ҷомаҳои пашмини гаронбаҳо (хамиса); ки агар ба ӯ (аз ин молҳо) дода шавад, розӣ мегардад ва агар дода нашавад, нороҳат мешавад (нарозист)»***.

Бешак, даъватгарони дини Аллоҳ ба сабаби он ки худро дар сояи ҳидояти ин дини бузург нигоҳ медоранд, аз ин лағзишгоҳ дар паноҳ ва эминӣ (исмат) мебошанд. Онҳо аз барномаи эътидол ва роҳи миёнае (васат) пайравӣ мекунанд, ки шариати богузашт ва дурахшони Ислом онро овардааст.

Б — Ақли ӯ

1. ИЛМ ДАР НАЗДИ МУСУЛМОН ЯК ФАРЗ ВА ШАРАФИ БУЗУРГ АСТ:

Мусулмон боварӣ дорад, ки нигоҳубини ақл ба воситаи касби илм ва истифодаи он барои кашф намудани неъматҳову нишонаҳои (олои) Аллоҳ дар коинот, як амри фарзӣ мебошад; зеро Паёмбари карим ﷺ фармудаанд: ***«Талаби илм бар ҳар як мусулмон фарз (воҷиб) аст»***.

Аз ин рӯ, бар мусулмон фарз аст, ки ба нигоҳубин ва парвариши ақли худ бо илму маърифат пайваста рӯ оварад. Ин кӯшиш набояд ҳеҷ гоҳ қатъ гардад, то даме ки нафасҳои зиндагӣ дар синааш равуо доранд ва тапиши қалбаш хунро дар рагҳояш ҷорӣ месозад.

Барои ташвиқи мусулмон дар роҳи талаби илм ҳамин кифоя аст, ки Аллоҳ таборак ва таъоло шаъни (ҳолату вазъи) донишмандонро баланд бардоштааст. Ӯ хосияти тарсу тақвои ҳақиқиро танҳо ба онҳо махсус гардонида ва ин шарафро танҳо ба эшон собит сохтааст, на ба дигар мардум, чунонки мефармояд: **"Ҳақиқатан, аз миёни бандагони Аллоҳ танҳо донишмандон (уламо) аз Ӯ метарсанд"**. (Сураи Фотир, ояти 28).

Зеро аз Худованд он гуна ки лоиқ аст, танҳо касоне метарсанд, ки фикрашон равшан (бонур) шуда ва

қудрату азамати Аллоҳ дар офариниши коинот, ҳаёт ва мавҷудоти зинда барояшон ҳувайдо гаштааст, ки онҳо маҳз донишмандон мебошанд.

Сипас Худованд онҳоро бар касоне, ки илм надоранд, бартарӣ дода, фармудааст :

"Бигӯ: Оё касоне, ки медонанд ва касоне, ки намедонанд, баробаранд?! Ҳақиқатан, танҳо хирадмандон (улу-л-албоб) панд мегиранд". (Сураи Зумар, ояти 9).

Ҳазрати Сафвон ибни Ассоли Муродӣ (р) ба назди Паёмбар ﷺ омад, дар ҳоле ки эшон дар масҷид ҳузур доштанд ва гуфт: "Эй Расули Худо, ман омадаам, то илм биёмӯзам". Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Хуш омадӣ, эй толиби илм! Ҳақиқатан, толиби илмро фариштагон бо болҳои худ иҳота мекунанд, сипас аз рӯи муҳаббате, ки ба илми омӯхтаи ӯ доранд, яке бар болои дигаре савор мешаванд, то ба осмони дунё бирасанд»***.

Матнҳо ва гувоҳҳо (шавоҳид) дар бораи фазилати илм ва ташвиқ ба омӯзиши он бисёр зиёданд. Аз ин рӯ, мусулмони ҳақиқӣ ё бояд донишманд (олим) бошад ва ё хонанда (мутааллим) ва роҳи сеюме барояш нест.

2. ТАЛАБИ ИЛМ ТО ВАҚТИ МАРГ ДАВОМ ДОРАД:

Омӯзиши ҳақиқӣ танҳо он нест, ки ту як шаҳодатномаи (дипломи) баланд ба даст орӣ, ки бароят даромади молии фаровонро таъмин созад ва зиндагии шоиставу оромеро кафолат диҳад, ва сипас ту аз китобхонӣ (мутолеъа) ва баҳравар шудан аз ганҷҳои маърифат рӯй гардонӣ. Балки омӯзиши ҳақиқӣ он аст, ки ҳамеша ба китобхонии худ идома диҳӣ ва ҳар рӯзи нав илми худро зиёдтар созӣ, барои амал кардан ба ин фармони Худованд:

"Ва бигӯ: Парвардигоро, илми маро зиёдтар кун". (Сураи Тоҳо, ояти 114).

Гузаштагони солеҳи мо, новобаста аз он ки ҷойгоҳу манзалати илмиашон чӣ қадар бузург бошад ҳам, то охири умр аз зиёд кардани дониш ва идомаи таҳсил даст намекашиданд. Онҳо ба ин ақида буданд, ки илм бо пайгириву омӯзиши доимӣ зинда мемонад ва рушд мекунад, вале бо дурӣ ҷӯстан ва қатъ кардани робита, пажмурда ва хушк мегардад. Онҳо дар ин бора суханони бисёр аҷибе доранд, ки аз эҳтирому қадрдонии онҳо нисбат ба илм, ҳарис буданашон дар пайгирии он ва нӯшидани доимии онҳо аз чашмаҳои шевою гувороят гувоҳӣ медиҳанд.

Аз ҷумлаи ин суханони олӣ он чизест, ки Имом Ибни Абдулбарр аз Ибни Абиғассон ривоят кардааст, ки гуфт: *«То даме ки дар ҳоли омӯзиш (мутааллим) ҳастӣ, донишманд (олим) боқӣ мемонӣ, вале ҳар гоҳ фикр кунӣ,*

ки бениёз шудӣ (дигар ба омӯзиш ниёз надорӣ), дар ҳамон лаҳза нодон (ҷоҳил) гаштаӣ».

Ва Имом Молик (р) фармудааст: *«Барои ҳеҷ касе, ки дар назди ӯ илм ҳаст (донишманд аст), лоиқ нест, ки омӯзишро тарк кунад».*

Ба Имом Абдуллоҳ ибни Муборак (р) гуфта шуд: *То чӣ вақт ба талаби илм мепардозӣ? Фармуд: То вақти марг! Зеро шояд он калимае, ки бароям фоида мебахшад, ҳанӯз онро нанавишта бошам.*

Аз Имом Абӯамр ибни Ало пурсида шуд: *То чӣ вақт барои инсон накуву зебост, ки илм биомӯзад? Ҷавоб дод: То даме ки зиндагӣ барояш неку зебост (яъне то даме ки зинда аст).*

Ва чӣ қадар зебост ҷавоби Имом Суфёни Саврӣ (Ибни Уяйна), ҳангоме ки ба ӯ гуфта шуд: *Кадом як аз мардум ба талаби илм эҳтиёҷмандтар аст? Фармуд: «Донишмандтарини онҳо! Пурсида шуд: Чаро? Гуфт: Зеро хато аз ҷониби ӯ бисёр зиштгар ва нописандтар аст».*

Ва ин намунаи Имом Фахриддини Розӣ (р) — муфассири бузург ва соҳиби асарҳои бешумор аст, ки дар замони худ дар илми калом, мантиқ ва дигар илмҳо яктову беназир буд. Ӯ соли 606-и ҳичрӣ вафот кардааст. Худованд ба ӯ чунон шуҳрати илмӣ ва номи баланде дода буд, ки дар ҳар шаҳру деҳоте, ки қадам мегузошт,

олимон аз ҳар гӯшаву канори дунё ба наздаш меомаданд. Вақте ин Имоми бузургвор ба шаҳри Марв ворид шуд, издиҳоми олимон ва донишҷӯён ба наздаш омаданд, то аз илми ӯ баҳра баранд ва ба хондани худ дар назди ӯ фахр намоянд. Дар миёни он донишҷӯёне, ки дар маҳфилҳои ӯ ҳозир мешуданд, як ҷавони адиб ва донандаи илми шаҷарашиносӣ (ансоб, насабҳо) ҳузур дошт, ки ҳанӯз ба синни бистсолагӣ нарасида буд. Чун Имом Фахриддини Розӣ дид, ки ин ҷавон дар илми ансоб маҳорати комил дорад (дар ҳоле ки худи Имом ин илмро хуб намедонист), аз ин шогирди худ хоҳиш намуд, ки ин илмро ба ӯ биомӯзад. Ӯ дар шогирдӣ кардан дар назди ин ҷавон ҳеҷ гуна шарм ва пастӣ надид. Ҷавонро дар ҷойи нишасти устод шинонид ва худаш дар баробари ӯ зонуи адаб зад (барои омӯзиш). Ин рафтор як нишони бузурги фурӯтанӣ ва баландии рӯҳӣ гардид, ки ҳаёти Имом Фахриддини Розиро оро дод ва ин кор ҳеҷ гоҳ аз ҷойгоҳи олии ӯ, ки Имоми асри худ буд, чизеро кам накард. *Ин воқеаи камназирро таърихнавис ва адиби машҳур Ёқути Ҳамавӣ дар китоби худ ривоят кардааст...*

Ин воқеаи камназирро таърихнавис ва адиби машҳур Ёқути Ҳамавӣ дар китоби худ "Муъҷаму-л-удабо" дар шарҳи ҳоли (тарҷумаи) Азизуддин Исмоил ибни Ҳасани Марвазии Нассобаи Ҳусейнӣ ривоят кардааст. Ёқут бо ин ҷавон мулоқот намуда, ҳамнишину ҳамроҳии ӯро карда ва тарҷумаи ҳоли комиле аз ӯ

навиштааст. Ӯ дар шарҳи ҳоли ин ҷавон мегӯяд: Азизуддин ба ман нақл кард ва гуфт: *"Имом Фахриддини Розӣ ба шаҳри Марв омад. Ӯ дорои ҷойгоҳи чунон баланд, номи бузург ва ҳайбати вазнине буд, ки ҳеҷ кас ҷуръат намекард дар суханаш эътироз кунад (ӯро муроҷиат намояд) ва аз тарси азамату эҳтироми ӯ ҳеҷ кас дар баробараш нафаси баланд намекашид, он гуна ки ин ҳолат дар байни мардум машҳур ва маълум буд"*.

(Азизуддин давом дода) гуфт: *"Ман ба назди ӯ ворид шудам ва барои хондани дарс (барои баҳра бурдан) пайваста ба наздаш мерафтам.* Рӯзе ба ман фармуд: Дуст медорам бароям як китоби кӯтоҳу латифе дар бораи насабҳои фарзандони Абутолиб (Толибиён) бинависӣ, то дар он андеша кунам, зеро намехоҳам нисбат ба ин илм нодон бошам. Ба ӯ гуфтам: Оё мехоҳӣ он ба сурати дарахти шаҷара (мушаҷҷаран) бошад ва ё ба сурати матни оддӣ (мансуран)? Фармуд: Шаҷара ба осонӣ дар ҳифз намеистад, вале ман чизеро мехоҳам, ки онро ҳифз кунам. Гуфтам: Ба гӯшу фармон (гӯш меандозам ва фармонбардорӣ менамоям) ва рафтам. Барояш китобе навиштам ва онро "ФАХРӢ" номидам ва ба наздаш овардам.

Вақте Имом китобро дид, аз болои кӯрпачаи (тушакчаи) махсуси худ поён омад ва бар рӯи ҳасир (палоси оддӣ) нишаст ва ба ман фармуд: Ту дар болои ин кӯрпача бинишин! Ман ин корро бисёр бузург (ва душвор) шумурда, ба ӯ гуфтам: Ман хизматгори

шумоям. Пас ӯ бо садои баланд ва такондиҳандае бар ман фарёд зад ва гуфт: Ҳамон ҷое бинишин, ки барот мегӯям! Ба Худо қасам (алима-Ллоҳ), аз ҳайбати шадиди ӯ чунон тарсе вуҷудамро фаро гирифт, ки чорае наёфта, дар ҳамон ҷое нишастам, ки бароям дастур дод.

Сипас ӯ шурӯъ кард, ки он китобро дар баробари ман (ки дар ҷои устод нишаста будам) бихонад ва ҳар ҷое, ки маънояш печидаву душвор бошад, аз ман мепурсид, то даме ки хондани китобро ба поён расонид. Чун аз хондан фориғ шуд, ба ман фармуд: Акнун ҳар ҷое мехоҳӣ бинишин! Зеро ин як илм аст ва ту устоди ман дар ин бахш ҳастӣ ва ман аз ту баҳра мебарам ва шогирдии туро мекунам. Ва аз одоб нест, ки шогирд ҷуз дар баробари устодаш бинишинад. Пас ман аз ҷоям хестам ва ӯ дар ҷойи олии худ нишаст, ва ман дар ҳамон ҷое нишастам, ки дар аввал будам ва шурӯъ кардам, ки дар назди ӯ дарс бихонам".

Ёқути Ҳамавӣ пас аз овардани ин хабар мегӯяд: "Ба ҷони худам қасам (ва лаъмрӣ), ин яке аз беҳтарин ва зеботарин одобҳост, бахусус аз ҷониби марди бузурге, ки дорои ин гуна ҷойгоҳи оливу вазнин аст".

Огоҳ бошед, илм дар қалби ин донишмандон чӣ қадар маҳбуб будааст! Ва дар рӯҳи онҳо чӣ ҷойгоҳи бузурге доштааст! Ва илм дар пеши чашми онҳо чӣ қадар баланд будааст! Ва насли имрӯзаю оянда (халаф) чӣ қадар зиёд

ба пайравӣ (иқтидо) аз ин гузаштагони бузургвор (салаф) эҳтиёҷ дорад!

3. ОН ЧИЗҲОЕ, КИ БАРОИ МУСУЛМОН ЛОЗИМ АСТ ДАР ОНҲО МАҲОРАТИ КОМИЛ ВА ПУХТА ДОШТА БОШАД:

Нахустин чизе, ки барои мусулмон лозим ва зарур аст, ки онро мукаммал ва пухта аз худ намояд ва маҳорати комил пайдо кунад, Китоби Аллоҳ таъоло мебошад; яъне дар бахши тиловат, таҷвид ва тафсири он. Сипас, бояд аз илмҳои ҳадис, сирати Паёмбар ﷺ ва таъриху ахбори саҳобагону тобеин, ки шахсиятҳои барҷастаи (аъломи) Ислом мебошанд, огоҳӣ ёбад. Инчунин, аз илми фиқҳ ба он андозае бохабар шавад, ки барои дуруст адо намудани ибодатҳо ва муомилаҳои рӯзмарраи ӯ зарур аст, то аҳкоми дини худро дар асоси устувору солим бидонад. Ин барнома барои мусулмонест, ки соҳаи ихтисоси ӯ чизе ғайр аз илмҳои шариат (масъалан, илмҳои дақиқ ё табиӣ) бошад. Аммо агар ихтисоси ӯ маҳз дар яке аз илмҳои шариат бошад, пас бар дӯши ӯст, ки дар соҳаи ихтисоси худ баландтарин дараҷаи маҳорат, дақиққорӣ ва муваффақиятро амалӣ созад, он гуна ки лоиқи як мусулмони ҳақиқист.

Ва ниёзе ба гуфтан нест, ки мусулмон бояд забони арабиро мукаммал бидонад ва бар он тасаллути комил дошта бошад.

СОҲАИ ИХТИСОСИ ХУДРО МУКАММАЛ МЕСОЗАД:

Мусулмони ҳушёр пас аз ин (пас аз касби илмҳои зарурӣ) ба соҳаи ихтисоси (профессияи) худ таваҷҷуҳ мекунад; ӯ тамоми қуввату ғайрат ва бештари аҳамияти худро ба он мебахшад. Ӯ ба соҳаи ҳуд бо ин эътиқоду боварӣ рӯ меорад, ки кор кардан дар доираи ихтисосаш як вазифаи фарзӣ мебошад; хоҳ ихтисоси ӯ дар яке аз илмҳои шариату дин бошад, хоҳ дар яке аз илмҳои дунёӣ, ба монанди: математика (риёзиёт), физика, химия, муҳандисӣ (ҳандаса), ахтаршиносӣ (фалак), тиб, саноат, тиҷорат ва ғайра.

Аз ин рӯ, бар ӯ воҷиб аст, ки он илмеро, ки ихтисос гирифтааст, ба таври комил ва мустаҳкам аз худ кунад. Ӯ набояд ҳеҷ кӯшишеро дареғ дорад, то кулли он чизҳоеро, ки дар ин соҳа бо забонҳои гуногуни дунё навишта шудаанд, дар сурати тавоноӣ, фаро гирад. Ӯ бояд ҳамеша ақли худро бо дастовардҳои нав ва муосири он илм тавассути китобхонии хастанопазир (доима) ва огоҳии доимӣ дар тамоми ҷанбаҳову намудҳои он, қувват ва ёрӣ диҳад...

Сабаб дар он аст, ки мусулмони ҳушёр ва ҳақиқӣ дар ин асру замон касест, ки ба муваффақияти баланди илмӣ ноил мегардад, ки ин кор дар пеши чашми мардум барояш ҳайбат, шараф ва эҳтиром меорад. Ин комёбӣ ӯро ба баландтарин

дараҷаҳои бузургӣ, шараф ва бузургдошт мебардорад ва ҳамзамон бо боло рафтани ӯ, даъвати исломияш низ ба ҳамон қуллаи баланде, ки худ расидааст, боло меравад. Ин ба шартест, ки ӯ дар роҳи даъват соҳиби ихлос, ҷидду ҷаҳд ва кӯшиши доимӣ бошад ва аз ҳамон рӯҳияе сарчашма гирад, ки Ислом онро дар фазои илм паҳн кардааст. Зеро Ислом илмро як фариза (вазифа) қарор додааст, ки иҷрокунандаи он ба воситаи илм ба Аллоҳ наздикӣ меҷӯяд ва илмро воситаи ба даст овардани ризоияти Ӯ медонад.

Маҳз аз ҳамин сабаб аст, ки мо донишмандони гузаштаро меёбем, ки дар муқаддимаи китобҳояшон ҳамеша кӯшиш мекарданд ин маъноҳои олоии маънавиро таъкид намоянд. Зеро онҳо аз он илмҳое, ки тамоми умри худро дар роҳи паҳн кардани онҳо сарф намудаанд, танҳо ризоияти Аллоҳи азза ва ҷалларо мехостанд ва меваҳои фикру андешаҳои худро холис барои Ризои Худо пешкаш мекарданд

Ба рӯи фикру андешаи худ равзанаҳо (тирезаҳо) боз мекунад:

Мусулмони ҳушёр ва зирак танҳо бо доираи ихтисоси (касби) худ маҳдуд намешавад, балки ба рӯи фикру ақли худ равзанаҳо боз месозад. Ӯ китобҳо ва журналҳои мухталифи илмӣ, адабӣ ва фарҳангиро дар бахши илмҳо ва санъатҳои (фунуни) судманд мутолиа мекунад, бахусус он илмҳоеро, ки ба соҳаи касбии ӯ

наздиканд. Ӯ бо ин кор аз ҳар як намуди донишу маърифат баҳрае мегирад, ки зеҳни ӯро чолок месозад, уфуқи фикриашро васеъ менамояд ва тавоноиҳои ақлии (малакоти) ӯро рушд медиҳад.

4. ЗАБОНИ ХОРИҶИРО МУКАММАЛ МЕОМӮЗАД:

Ӯ ҳеҷ гоҳ фаромӯш намекунад, ки як қисми таваҷҷуҳи худро ба омӯзиши баъзе забонҳои хориҷӣ бубахшад. Зеро забони хориҷӣ дар ин асру замон аз зарурӣтарин воситаҳои фарҳангӣ барои мусулмони зирак, фаъол ва дарккунандаи ниёзҳои ҳаёти муосири исломӣ ба шумор меравад.

Барои мусулмони ҳушёр дар роҳнамоии дини бузургаш беҳтарин ташвиққунанда барои омӯхтани забони хориҷӣ вуҷуд дорад. Сабаб он аст, ки Паёмбар ﷺ ҳануз понздаҳ аср пеш (аз ин замон) ба омӯхтани забонҳои хориҷӣ даъват карда буданд, то ин ки мусулмонон ҳамеша қудрати робита ва алоқа бо кулли умматҳо ва нажодҳоро дошта бошанд ва онҳоро ба сӯи ҳақиқате даъват намоянд, ки Худованд масъулияти расонидани онро ба гӯши ҷаҳониён бар дӯшашон гузоштааст.

Мо намунаи равшани инро дар ҳадиси ривояткардаи Зайд ибни Собит (р) мебинем, ки гуфт: Паёмбар ﷺ ба ӯ фармуданд: ***«Эй Зайд, барои ман хату забони***

яҳудиёнро биомӯз, зеро ба Худо қасам, ман дар мавзуи мактубҳову (навиштаҳои) худ ба яҳудиён боварӣ ва амонатдорӣ надорам». Зайд мегӯяд: «Пас ман ба омӯзиши он шурӯъ кардам ва ҳатто ним моҳ (понздаҳ рӯз) нагузашта буд, ки дар он маҳорати комил пайдо намудам. Аз он пас, ҳар гоҳ Расули Худо ﷺ ба сӯи онҳо мактуб менавиштанд, ман онро менавиштам ва ҳар гоҳ онҳо ба сӯи Паёмбар ﷺ хат менавиштанд, мактубашонро барояшон мехондам». Ва дар ривояти дигар омадааст, ки Зайд гуфт: Расули Худо ﷺ ба ман фармуданд: ***«Оё забони сурёниро хуб медонӣ? Зеро ба назди ман мактубҳо бо ин забон меоянд. Гуфтам: Не. Фармуданд: Пас онро биомӯз! Ва ман онро низ омӯхтам»***.

Аз ҳамин сабаб буд, ки Ибни Зубайр (р) чандин забонро мукаммал медонист, бидуни он ки ин забонҳо ӯро аз дину охирататаш машғул созанд. Ӯ сад ғулом дошт, ки ҳар кадоме аз онҳо ба як забони дигар суҳбат мекарданд ва Ибни Зубайр (р) бо ҳар яки онҳо ба забони худашон суҳбат менамуд. (Ёрони ӯ мегуфтанд): *"Ҳар гоҳ ба ӯ дар умури дунёяш менигаристӣ, мегуфтӣ: ин мардест, ки ҳатто ба андозаи як мижжа задан (тарфата айн) Аллоҳро нахостааст (чунон бо ҷиддият ба кори дунё машғул буд). Вале ҳар гоҳ ба ӯ дар умури охирататаш менигаристӣ, мегуфтӣ: ин мардест, ки ҳатто ба андозаи як мижжа задан дунёро нахостааст (чунон бо ихлос ба ибодат мепардохт)"*.

Мусулмони муосир имрӯз бештар аз ҳар вақти дигар ба омӯзиш ва маҳорати комил дар баъзе забонҳои хориҷӣ ниёз дорад, то ин ки дар асри худ (ҳамқадами замон) зиндагӣ кунад. Ӯ бояд аз ҷанбаҳои мусбат (иҷобӣ) ва манфии он чизҳое, ки ба фарҳанг, мерос ва дини умматаш бо забонҳои дигар навишта шудаанд, огоҳӣ ёбад. Мақсад ин аст, ки ӯ ҳамчун як сипари муҳофиз барои дини худ бошад, ки бадиро аз он дур созад ва ҳамчун забони амине гардад, ки хайру некиро ба сӯи умматаш биёрад.

В — Рӯҳи ӯ

Мусулмони ҳақиқӣ ҳангоми нигоҳубини нафси худ ва сохтани сохтори ҷисмиву ақлияш ҳеҷ гоҳ фаромӯш намекунад, ки вуҷуди ӯ танҳо аз ҷисм ва ақл иборат нест. Балки ӯ дарк менамояд, ки соҳиби қалби тапанда, рӯҳи парвозкунанда, нафси эҳсоскунанда ва хоҳишҳои олии маънавӣ мебошад, ки ӯро ба сӯи баландии ахлоқ, ғӯтавар шудан дар олами ибодат, талаби неъматҳои бепоёни назди Аллоҳ ва тарсу ҳарос аз азобҳову дӯзахи Ӯ равона месозанд.

1. РӮҲИ ХУДРО БО ИБОДАТ САЙҚАЛ МЕДИҲАД (ПОКИЗА МЕСОЗАД):

Аз ин рӯ, бар мусулмон лозим ва зарур аст, ки ба рӯҳи худ аҳамият диҳад. Ӯ бояд ба сайқал додани рӯҳаш тавассути ибодат ва **муроқаба** (назорати қалб) дар баробари Аллоҳ азза ва ҷалла дар соатҳои шаб ва рӯз машғул шавад, ба гунае ки ҳамеша қалбаш бедор ва ҳушёр боқӣ бимонад ва худро аз домҳои макромези шайтон ва васвасаҳои ҳалокатбори ӯ ҳифз намояд. Агар дар лаҳзае аз лаҳзаҳои сустии инсонӣ васваса ва хаёле аз шайтон ба ӯ бирасад, ёди Худо ӯро такон медиҳад ва ӯ дар ҳамон лаҳза бо басират, бедорӣ, тавба ва истиғфор ба сӯи ҳақ бармегардад :

"Ҳақиқатан, касоне, ки тақво пеша кардаанд, ҳар гоҳ васваса ва хаёле аз шайтон ба онҳо бирасад,

Худоро ба ёд меоранд ва дар ҳамон лаҳза бино (бинанда) мегарданд (ҳақиқатро мебинанд)". (Сураи Аъроф, ояти 201).

Маҳз барои ҳамин буд, ки Паёмбар ﷺ ба ёрони худ мефармуданд: ***«Имони худро нав созед (таҷдид намоед)». Гуфта шуд: Эй Расули Худо, чӣ тавр имони худро нав созем? Фармуданд: «Калимаи "Ла илоҳа иллаллоҳ"-ро бисёр бигӯед».***

Мусулмон барои қувват бахшидани рӯҳ ва ислоҳи ҳолати худ аз намудҳои мухталифи ибодат кӯмак мегирад, ки онҳоро барои Аллоҳ аз рӯи фармонбардорӣ, фурӯтанӣ ва таслимшавӣ анҷом медиҳад. Намунаи он: тиловати Қуръон бо оромӣ, андеша ва хушӯъ, зикри Худо бо хузӯъ ва ҳузури қалб, ва хондани намози дурусте, ки дорои кулли шартҳои сиҳат, хушӯъ ва ҳузури зеҳн бошад ва дигар намудҳои ибодату тарбияи рӯҳӣ. Ӯ нафси худро ба иҷрои ин итоатҳо одат мекунонад, ба гунае ки ин амалҳо ба барномаи доимӣ, одат ва хислати (саҷоё) ҷудоипазири ӯ табдил ёбанд. Дар натиҷа, рӯҳи ӯ латиф, эҳсосаш нозук ва ҳавосаш ҳушёр мегардад. Пас ӯ дар бештари вақтҳо бедору ҳушёр буда, дар пинҳону ошкоро ҳамеша дар ҳолати **муроқаба** (эҳсоси ҳузури Худо) қарор мегирад; ӯ тарси Аллоҳ ва назорати Ӯро дар муомила бо мардум пеши назар меорад, бинобар ин зулм намекунад, аз ҳақ каҷ намешавад ва аз шоҳроҳи устувори дин инҳироф намеёбад.

2. ҲАМНИШИНИ ДӮСТИ СОЛЕҲ ВА МАҶЛИСҲОИ ИМОНӢ МЕГАРДАД:

Мусулмон ҳамачунин барои расидан ба ин қуллаи баланду душворгузор, аз дӯсти солеҳу некхоҳ ёрӣ меҷӯяд; ҳамон дӯсте, ки якдигарро ба ҳақ ва сабру пойдорӣ тавсия мекунанд. Вай ҳамчунин аз ҳузури пайваста дар маҷлисҳои имонию рӯҳонӣ мадад мегирад — маҳфилҳое, ки дар онҳо зикри Аллоҳ бисёр гуфта мешавад ва сухан аз Ислом ва азамати он дар тарбияи шахс, оила ва ҷомеа меравад. Ҳозирини ин маҷлисҳо бо тааммул ва нигоҳи амиқ қудрати Аллоҳи Бузург, Қаҳҳор ва Ҷаббorро дарку эҳсос мекунанд, ки ҳеҷ чиз дар замину осмон Ӯро нотавон карда наметавонад. Онҳо дар ин маҳфилҳо офариниши бошукӯҳ ва санъати беназири Илоҳиро дар ҷаҳон, ҳаёт ва вуҷуди инсон баррасӣ мекунанд. Маҳз дар чунин маҷлисҳо аст, ки рӯҳ пок мегардад, нафс сайқал меёбад, қалб сафо мегирад ва нуру ҳаловати имон тамоми вуҷуди инсонро фаро мегирад.

Аз ин рӯ, Абдуллоҳ ибни Равоҳа (р) ҳар гоҳ мардеро аз саҳобагони Расули Худо ﷺ мулоқот мекард, мегуфт: *«Биё, як соат ба Парвардигорамон имон оварем (бо зикру фикр имонамонро қувват диҳем)».* Ва чун ин хабар ба Паёмбар ﷺ расид, фармуданд: ***«Аллоҳ Ибни Равоҳаро раҳмат кунад! Ҳақиқатан, ӯ маҷлисҳоеро дӯст медорад, ки фариштагон ба онҳо фахр мефурӯшанд)».***

Ҳатто халифаи одил сарвари мо Умари Форуқ (р) худро аз машғулиятҳои калони хилофат ва вазниниҳои ҳукуматдорӣ ҷудо месохт, дасти як ё ду мардро мегирифт ва мегуфт: *«Бархез бо мо, то имонамонро зиёд кунем!» ва сипас якҷоя ба зикри Аллоҳ азза ва ҷалла мепардохтанд».*

Умар (р) бо вуҷуди он ки худаш дар тақво, солеҳӣ ва некуии ибодат дар кадом ҷойгоҳи олӣ буд, ҳис мекард, ки вақт-вақт ба ҷило додани нафси худ эҳтиёҷ дорад. Аз ин рӯ, ӯ ин соати кӯтоҳро аз занҷирҳои дунё ва заруриятҳои зиндагӣ медузид (фироран мегирифт), то дар он фурсат ба ором сохтани қалб, дурахшонии нафс ва тоза кардани рӯҳи худ бипардозад.

Ва ҳамин тавр, Муоз ибни Ҷабал (р) низ ҳангоме ки бо ёронаш роҳ мерафт, ба онҳо мегуфт: *«Бо мо бинишинед, то як соат имон оварем (бо зикри Худо имонамонро қавӣ созем)»*.

Ҳақиқатан, мусулмон дар баробари қувват бахшидани рӯҳ ва покизагии нафси (тазкияи) худ масъул аст. Ӯ бояд ҳамеша рӯҳи худро ба сӯи ахлоқи болотар (аъло) тела диҳад ва онро аз сарозер шудан ба ҷойгоҳи пасти ахлоқӣ ҳифз намояд:

"Қасам ба нафс ва Он Кӣ онро ба таносуб офарид. Сипас табаҳкориву (фуҷур) тақвояшро ба ӯ илҳом кард. Ба таҳқиқ, касе, ки нафсро пок кард (заккоҳо),

нақот ёфт (растагор шуд). Ва ба таҳқиқ, касе, ки онро ба гуноҳ олуда сохт (дассоҳо), зиёнкор (ноумед) гашт". (Сураи Шамс, оятҳои 7-10).

Маҳз аз ҳамин сабаб, аз мусулмон талаб карда мешавад, ки дӯстони наздик ва муҳитҳоеро (муҳити зистро) интихоб кунад, ки ба ӯ ҷуз имон, солеҳӣ, тақво ва басират (чашми дил, биниши қалбӣ) чизе зиёд накунанд. Ӯ бояд аз ҳамроҳони бад, ки аз ҷумлаи шайтонҳои инсонӣ ҳастанд ва аз маҷлисҳои зишту гуноҳ, ки нафсро торик месозанд ва қалбро зангор мекунанд, рӯй гардонад:

"Ва худро ба сабр ва ҳамроҳӣ бо касоне созгор намо, ки бомдодону шамгоҳон Парвардигори худро мехонанд ва Ризоияти Ӯро меҷӯянд. Ва чашмони ту набояд ба хотири хостани зиннатҳои зиндагии дунё аз онҳо рӯй гардонад. Ва аз касе пайравӣ макун, ки қалбашро аз ёди Худ ғофил сохтаем ва ӯ аз хоҳиши нафсаш пайравӣ карда ва кораш аз ҳад гузаштан (исроф) аст". (Сураи Каҳф, ояти 28).

3. ДУОВУ ЗИКРҲОИ МАЪСУРРО БИСЁР ТАКРОР МЕКУНАД:

Аз ҷумлаи воситаҳое, ки мусулмон барои қувват бахшидани рӯҳ ва пайвастани қалбаш бо Аллоҳ аз онҳо кӯмак меҷӯяд, такрор кардани ҳамон ибораҳо ва дуоҳои маъсуре (ривоятшудае) мебошад, ки аз Расули

Худо ﷺ дар кулли амалҳо ворид гаштаанд. Ӯ барои ҳар як коре, ки Паёмбар ﷺ барояш дуое гуфтаанд, онро мехонад; зеро эшон барои берун шудан аз хона дуое доштанд, барои ворид шудан ба он дуое, барои хайрухуш бо мусофир дуое, барои пешвози ӯ дуое, барои пӯшидани либоси нав дуое, барои ба бистар рафтан (хобидан) дуое ва барои аз хоб бедор шудан низ дуои махсусе доштанд.

Ва ҳамин тавр, Расули Худо ﷺ ҳеҷ кореро анҷом намедоданд, магар ин ки дар он дуое доштанд ва бо он ба сӯи Аллоҳ таъоло рӯ меовардаанд, то ба ӯ роҳи миёнаро илҳом кунад, аз лағзишҳову хатоҳо ҳифз намояд, барояш лутфу марҳамат фармояд ва хайру баракатро барояш бинависад. Ин дуоҳо дар китобҳои ҳадиси саҳеҳ аз Расули Худо ﷺ ба таври васеъ баён шудаанд. Эшон ин дуоҳо ва зикрҳоро ба саҳобагони киром меомӯхтанд ва онҳоро барои хондани ин дуоҳо дар вақтҳои муайянашон ташвиқ менамуданд.

Мусулмони тақводор ва ҳушёр барои омӯхтани ин ибораҳои маъсури аҷиб бисёр ҳарис аст, то аз Паёмбари карим ﷺ ва ёрони некаш пайравӣ намояд. Ӯ то ҳадди имкон барои пайваста такрор кардани онҳо дар вақтҳо ва мавқеъҳои муносибашон кӯшиш мекунад. Ба ин восита қалби ӯ ҳамеша бо Аллоҳ азза ва ҷалла пайваст мемонад, нафсаш пок мегардад, рӯҳаш баланд мешавад ва виҷдони ботинаш латиф мегардад.

Расули карим ﷺ бо ҳамин тарбияи рӯҳӣ (риёзати рӯҳонӣ) рӯҳи насли аввали саҳобагони бузургвору бобаракатро парвариш доданд ва нафси онҳоро сайқал сохтанд. Дар натиҷа, рӯҳи онҳо чунон дурахшон, соф ва зулол гардид, ки ҳеҷ гуна торикӣ, хирагӣ ва нуқсоне дар он боқӣ намонд. Паёмбар ﷺ ба воситаи онҳо бузургтарин муъҷизаи Исломро дар сохтани як насли боадаб, воломақом ва беназир дар таърихи башарият амалӣ намуданд; ҳамон насли аввали бузургвору тарбияёфтае, ки дар тӯли чанд соли ангуштшумор (маъдудот) муъҷизаҳои бузурги таърихиро офариданд.

Имрӯз мусулмони содиқ ва ҳақиқӣ бештар аз ҳар вақти дигар даъват карда мешавад, ки боли рӯҳи худро барои парвоз ва боло рафтан ба ин уфуқи дурахшону воло омода созад, то ин ки дар дараҷаи олии даъвати худ боқӣ бимонад ва тавонад он вазифаҳои вазнин ва масъулиятҳои бузургеро, ки дин бар дӯшаш гузоштааст, иҷро намояд.

ШАРҲ ВА ТАҲЛИЛИ ТАРБИЯВИИ БОБИ ДУЮМ: ШАХСИЯТИ МУСУЛМОН ДАР БАРОБАРИ НАФСИ ХУД

1. Пешгуфтор: Фалсафаи «Холи зебо» будан

Ислом аз пайравонаш **намехоҳад**, ки дар ҷомеа гумном, парешон ва бетаъсир бошанд. Паёмбар ﷺ мефармоянд, ки шумо бояд дар байни мардум мисли «холи зоҳиру барҷаста» (*шома*) бошед. Хол дар чеҳраи инсон як нишони зебоиест, ки фавран диққатро ҷалб мекунад. Мусалмони воқеӣ низ бояд дар ҷомеа маҳз ҳамин гуна бошад — тозагӣ, озодагӣ ва одоби ӯ бояд аз дур намоён бошад, то дигарон бо дидани ӯ ба Ислом ҳавас кунанд. Афсӯс, ки имрӯз баъзеҳо диндорӣ ва зӯҳдро дар бепарвоӣ ба зоҳир, олудагӣ ва фарсудагии либос мебинанд, ки ин комилан бар зидди суннати набавист.

2. Ҷисми мусалмон: Эътидол дар таом ва варзиш

Ҷисм амонати Худованд аст. Бисёрии мо бандаи шиками худ шудаем; хӯрокхӯрии мо на барои ба даст овардани қувват, балки барои лаззату нафс шудааст. Ҳазрати Умар (разияллоҳу анҳу) таъкид мекунад, ки аз шикампарастӣ дур бошед, зеро он баданро хароб ва инсонро аз намоз танбал мекунад. Ҷисми заиф ва бемор наметавонад ҳаққи ибодатро адо кунад, дар сафи ҷамоат устувор истад ё ба мардум хидмат намояд. Варзиш ва

нигоҳубини бадан ба хотири он аст, ки инсон ҳамеша фаъол (бонашот) ва барои иҷрои вазифаҳои бузурги ҳаёт омода бошад.

3. Покизагии мутлақ: Даҳон, либос ва нигоҳубини мӯй

Бузургтарин мушкили имрӯзаи мо, ки дар матни китоб ҳам омадааст, саҳлангории баъзе намозхонҳо дар покии даҳон ва либос аст. Паёмбар ﷺ ҳатто хӯрдани пиёзу сирпиёзро пеш аз омадан ба масҷид манъ карданд, то нафаси бадбӯй фариштагон ва намозхононро озор надиҳад. Вале бӯи ҷӯробҳои чиркин, арақи бадан ва даҳони шусташунашуда сад баробар аз пиёз бадтар аст! Роботҳои овозхон ва хонандаи оддӣ бояд ин бандро хуб дарк кунанд: **Намозхони ҳақиқӣ хушбӯйтарин инсони ҷомеа аст.** Паёмбар ﷺ мӯи сару риши худро ҳамеша шона мекарданд ва марди мӯйпарешонро ба «шайтон» ташбеҳ доданд. Зебоӣ ва покии зоҳир нишони бузургии ботин аст.

4. Ақли мусалмон: Мактаби илм то дами марг

Ислом ягона динест, ки хондану омӯзишро фарз гардонидааст. Ақл агар бо илм ғизо дода нашавад, мемирад ва ба хурофоту ҷаҳолат гирифтор мешавад. Аҷиб ин аст, ки бузургони мо мисли Имом Абуҳанифа ё Фахриддини Розӣ бо вуҷуди олим будан, то дами марг шогирдиро тарк накарданд. Розӣ дар назди як ҷавони

бистсола барои омӯзиши илми насаб зону зад ва гуфт: *«Ту устоди манӣ ва аз одоб нест, ки шогирд дар ҷои баланд нишинад»*. Омӯхтани илмҳои муосир ва забонҳои хориҷӣ, чунонки Паёмбар ﷺ ба Зайд амр карданд, барои мусалмони имрӯза як сипари муҳофизатӣ аст, то битавонад дар баробари ҳуҷумҳои фарҳангӣ истодагарӣ кунад ва пеш аз ин Исломро ба ҷаҳониён, бо забони худи онҳо ва аз тарафи донандаи ҳақиқати Ислом, расонад.

5. Рӯҳи мусалмон: Сайқал бо зикр ва ҳамнишинии солеҳон

Рӯҳи инсон мисли оина аст; агар нигоҳубин карда нашавад, занг мезанад ва торик мешавад. Васвасаҳои шайтон, ғамҳои дунё ва фишори ҳаёти моддӣ рӯҳро хаста мекунанд. Марҳами ин дард танҳо зикри доимии Аллоҳ ва такрори дуоҳои маъсур (дуоҳои субҳу шом, дуои хоб, дуои аз хона берун шудан) мебошад. Илова бар ин, инсон табиатан таҳти таъсири муҳит аст. Ҳазрати Умар (разияллоҳу анҳу) ва Муоз (разияллоҳу анҳу) бо вуҷуди имони баланд, ба бародарони худ мегуфтанд: *«Биёед, як соат бинишинем, то имонамонро зиёд кунем»*. Ҳамнишинӣ бо солеҳон ва дурӣ аз маҷлисҳои гуноҳу беҳудагӣ рӯҳро пок ва қалбро сафо мебахшад.

МУҚУДДИМАИ БОБИ СЕЮМ:

Некӣ ва эҳтироми падару модар дар Ислом ба дараҷае воло ва муқаддас аст, ки ҳеҷ низом ва фалсафаи дигари башарӣ ба ин мақом нарасидааст. Дар таълимоти исломӣ ҳаққи волидайн бевосита дар канори ҳаққи Парвардигор ва тавҳид қарор гирифта, онро аз як вазифаи оддии иҷтимоӣ ба дараҷаи ибодати бузург мебардорад.

Дар ин саҳифа боби сеюми ин асари тарбиявиро бо номи **«Шахсияти мусалмон бо падару модари худ»** пешкаши шумо мегардонем. Дар ин қисмат бо такя ба оёти Қуръон ва Суннати набавӣ собит мешавад, ки чӣ тавр Ислом волотарин ва комилтарин барномаи рафториро дар баробари волидайн заминагузорӣ кардааст. Ин боб нишон медиҳад, ки мусулмони ҳақиқӣ бо итоати комил, нармгуфторӣ ва дастгирии моддию маънавӣ дар даврони пиронсолӣ, намунаи беҳтарини ахлоқро дар ҷомеа инъикос мекунад ва шахсияти воқеии ӯ маҳз дар ҳамин муомилаи самимӣ комил мегардад.

Меҳвари асосии боб	Бартарии нигоҳи Ислом нисбат ба низомҳои дигар
Муқаддасии ҳаққи волидайн	Ҷойгоҳи бузурги падару модар фавран пас аз мартабаи имон ва бандагии Аллоҳ қарор гирифта, ризоияти онҳо ба ризоияти Ҳақ пайваст шудааст.

Нармгуфторӣ ва эҳтироми пиронсолӣ	Амри қатъӣ ба риояи одоби баланд, манъи изҳори ҳатто хурдтарин норозигӣ («уф») ва фурӯ хобондани боли фурӯтанӣ дар даврони заъфи волидайн.
Пайванд бо дӯстони падару модар	Тавсеаи доираи вафодорӣ ва некӯкорӣ, ки мусулмонро вазифадор мекунад, то риштаи дӯстии аҳли байти падару модарро пас аз маргашон низ ҳифз намояд.
Тавозуни ҳаққи модар ва падар	Пеш гузоштани секаратаи ҳаққи модар бар падар ба хотири таҳаммули машаққатҳои гарони даврони ҳомилагӣ, таваллуд ва ширдиҳӣ.

БОБИ СЕЮМ:

ШАХСИЯТИ МУСАЛМОН БО ПАДАРУ МОДАРИ ХУД

1. НЕКӢ КАРДАН БА ОНҲО:

Ҳамчунин аз барҷастатарин сифатҳои мусалмони ҳақиқӣ, некӣ кардан (иҷрои амалҳои хайр ва фармонбардорӣ) ба падару модар ва эҳсон (хубӣ) намудан ба онҳост; зеро некӣ ба падару модар аз бузургтарин корҳое мебошад, ки Ислом ба он ташвиқ (тарғиб ва ҳавасманд) карда ва матнҳои қатъиву ҳалкунандааш онро таъкид намудаанд. Мусалмони огоҳ, ки ин матнҳои фаровони дар Китоби Аллоҳ ва суннати Расули Ӯ ﷺ паҳншударо дар худ таҷассум мекунад (амалӣ месозад) — ва ҳамаи онҳо ба некӣ ба падару модар ва ҳамроҳии некӯ бо онҳо даъват менамоянд —, илоҷе надорад ҷуз ин ки некӣ ба падару модар ба як саҷия (хислат ва табиати) ҷудонашаванда аз саҷияҳои ӯ ва як халиқа (рафтору ахлоқи) барҷаста аз ахлоқи ӯ табдил ёбад.

Қадри онҳо ва он чизеро, ки дар ҳаққи онҳо бар дӯш дорад, медонад:
Ислом мақоми падару модарро ба дараҷае боло бурдааст, ки башарият дар ғайри ин дин онро надидааст; зеро эҳсон ба онҳо ва некӣ кардан ба онҳоро дар мартабае

қарор додааст, ки пас аз мартабаи имон ба Аллоҳ ва бандагии Ӯ меояд.

Оятҳои Аллоҳ пай дар пай, пуштибони якдигар ва паёпай омадаанд, то ризоияти падару модарро пас аз ризоияти Аллоҳ қарор диҳанд ва эҳсон ба онҳоро як фазилати инсонӣ бишуморанд, ки пас аз фазилати имон ба Худо меояд:

"Ва Аллоҳро бипарастед ва ҳеҷ чизро шарики Ӯ насозед ва ба падару модар некӣ кунед". (Сураи Нисо, ояти 36).

Аз ин рӯ, мусалмони ростгӯ ва огоҳ нисбат ба падару модари худ аз ҳар инсони дигаре дар ҷаҳон некӯкортар аст.

Қуръони Карим дар тасвири ҷойгоҳи падару модар ва баёни услуби ахлоқии волое, ки барои мусалмон лозим аст дар муомила бо падару модараш пеш гирад, боло меравад; агар умри онҳо ё яке аз онҳо тӯлонӣ шавад ва ба марҳалаи ҳарам (фарсудагӣ ва пирии ниҳоят вазнин), куҳансолӣ ва нотавонӣ бирасанд, Қуръон ба ҳадафе мерасад, ки башарият пеш аз дурахшидани хуршеди ин дин дар рӯи замин онро нашнохта буд:

"Ва Парвардигорат ҳукм кард, ки ҷуз Ӯро напарастед ва ба падару модар некӣ кунед. Агар яке аз онҳо ё ҳардуи онҳо назди ту ба пирӣ бирасанд, ба онҳо «уф» (калимаи изҳори норозигӣ ва дилтангӣ)

магӯ ва бар онҳо бонг мазан (бо тундӣ сухан магӯ) ва бо онҳо сухане бузургворона ва нарм бигӯ. Ва аз рӯи меҳрубонӣ боли фурӯтаниро барояшон бихобон ва бигӯ: «Парвардигоро, бар онҳо раҳм кун, ҳамон гуна ки маро дар кӯдакӣ парвариш карданд»".

Ин як фармони ҷовидони Илоҳӣ барои мусалмон дар қолаби як қазои ҳатмӣ (ҳукми қатъӣ ва ногузир) аст, ки ҳеҷ раҳоӣ ва рӯйгардонӣ аз он нест: **"Ва Парвардигорат ҳукм кард, ки ҷуз Ӯро напарастед ва ба падару модар некӣ кунед".** Ин як пайванди устувор ва маҳкам байни ибодати Аллоҳ ва некӣ ба падару модар аст ва дар ин кор баланд бардоштани қадри падару модар ва воло сохтани шаъни онҳо то ҳаддест, ки ҳакимон, муслиҳон (ислоҳталабон) ва уламои ахлоқ ҳеҷ гоҳ натавонистаанд ба шаъви (авҷ ва ниҳояти дараҷаи) он бирасанд.

Сиёқи (раванд ва матни) оят танҳо бо кашидани ин сурати дурахшон ва олии некӣ ба падару модар кифоя намекунад, балки эҳсоси раҳмату шафқат ва некиро дар нафси фарзандон бо як таъбири виҷдонии нозук, дӯстона ва саршор аз нармиву равонӣ ва унс бедор месозад: **"Агар яке аз онҳо ё ҳардуи онҳо назди ту ба пирӣ бирасанд"**. Пас, онҳо дар ин вақт "назди ту" ва дар зери паноҳ, ҳимоят ва нигоҳубини ту ҳастанд, дар ҳоле ки шояд ду пири фарсуда ва заиф гаштаанд. (*Яъне вақте назди ту гуфтааст, маълум мешавад, ки дар тоқати инсон ва вазифаи инсон аст, ки падару модарашро дар назди худ нигоҳ дорад ва онҳоро ба хонаҳои пиронсолон*

ва дигар ҷойҳо нафиристонад. Оё фикр намекунад, ки вақте кӯдак буд, ӯ ҳам заъифу нотавон буд, вале падару модар ӯро дар назди худ нигоҳ доштанд, бо вуҷуди ин ки аз он кӯдак ягон манфиате барои хона набуд ҷуз саргардон кардани падару модар барои нигоҳубинаш, вале боз ҳам онҳо ӯро дар ҳамин ҳол дар назди худ бо меҳру муҳаббат ва ниҳоят худро хушбахт эҳсос кардан нигоҳ доштанд). Пас, зинҳор, зинҳор (сахт огоҳ бош), ки аз ту калимаи (*далолаткунанда ба*) норозигӣ, бетоқатӣ ё дилтангӣ содир шавад: **"Пас ба онҳо «уф» магӯ ва бар онҳо бонг мазан"**. Балки бар ту воҷиб аст, ки пеш аз гуфтани калимаи некӯ ба онҳо хуб фикр кунӣ, то хотири онҳоро шод созӣ ва чашмашонро рӯшан намоӣ (*яъне ризоманду хушнуд намоӣ*) ва бо онҳо сухани бузургворонаву нарм бигӯӣ.

Ва бояд истодани ту дар пеши рӯи онҳо истодани эҳтироми шадид ва қадрдонии бениҳоят бошад, ки шабеҳ ба истодани хоксорӣ, таслим ва фурӯтанист: **"Ва аз рӯи меҳрубонӣ боли фурӯтаниро барояшон бихобон"**. Ва бояд забони ту ҳамеша гӯё ва машғул ба дуо барои онҳо бошад, ба хотири он дастгириву некиҳои фаромӯшнашавандае, ки дар ҳаққи ту кардаанд, зеро онҳо туро дар кӯдакӣ, ки нотавону заиф будӣ, тарбият намуданд: **"Ва бигӯ: Парвардигоро, бар онҳо раҳм кун, ҳамон гуна ки маро дар кӯдакӣ парвариш карданд"**.

Мусалмоне, ки дилаш кушода ва басирататаш (биноии ботинияш) рӯшан аст, ҳамеша ин гуна оҳанги зебои Илоҳиро дар чандин ояти рӯшани Аллоҳ дарёфт мекунад ва эҳтиромаш ба падару модар ва некияш ба онҳо бештар мегардад:

"Ва Аллоҳро бипарастед ва ҳеҷ чизро шарики Ӯ насозед ва ба падару модар некӣ кунед". (Сураи Нисо, ояти 36).

"Ва ба инсон тавсия кардем, ки ба падару модари худ некӣ кунад".(Сураи Анкабут, ояти 8).

"Ва ба инсон дар бораи падару модараш тавсия кардем; модараш ба ӯ ҳомила шуд, дар ҳоле ки сустӣ бар рӯи сустӣ буд".(Сураи Луқмон, ояти 14).

Тадқиқотчии андешаманд дар матнҳои омада дар бораи некӣ ба падару модар мебинад, ки ҳадисҳои шариф пай дар пай ҳамроҳ бо оятҳои карим омадаанд, то фазилати некӣ ба падару модарро таъкид кунанд ва аз уқуқ (озор додану нофармонии) онҳо ё бадӣ кардан ба онҳо, бо ҳар сабабе ки бошад, огоҳӣ диҳанд:

Аз Абдуллоҳ ибн Масъуд (разияллоҳу анҳу) ривоят аст, ки гуфт: Аз Паёмбар ﷺ пурсидам: Кадом амал назди Аллоҳ маҳбубтар (дӯстдоштанитар) аст? Фармуданд: «Намоз дар вақташ». Гуфтам: Сипас кадом? Фармуданд: «Некӣ ба падару модар». Гуфтам: Пас кадом? Фармуданд: «Ҷиҳод дар роҳи Аллоҳ».

Расули мураббии бузург некии падару модарро дар байни ду амали бузургтарин дар Ислом қарор додааст: намоз дар вақташ ва ҷиҳод дар роҳи Аллоҳ. Намоз сутуни дин аст ва ҷиҳод авҷи қуллаи Ислом аст. Пас, Паёмбар ﷺ чӣ мақоми гиромиву бузургеро барои падару модар қарор додаанд?!

Ба назди Паёмбари Карим ﷺ марде меояд, то бо Ӯ барои ҳиҷрат ва ҷиҳод байъат кунад (паймон бандад) ва аҷру савобро аз Аллоҳ таъоло талабгор мебошад. Паёмбар ﷺ дар қабули байъати ӯ шитоб намекунанд ва аз ӯ мепурсанд: ***«Оё аз падару модарат касе зинда аст?»***. Он мард мегӯяд: Бале, балки ҳардуяшон. Паёмбари Карим ﷺ мепурсанд: ***«Оё аҷру савобро аз Аллоҳ таъоло мехоҳӣ?»***. Он мард ҷавоб медиҳад: Бале. Пас Расули некӯкору раҳим ﷺ мефармоянд: ***«Ба назди падару модарат баргард ва бо онҳо ба некӣ ҳамроҳӣ кун»***. (Ин ҳадисро Бухорӣ ва Муслим ривоят кардаанд ва бар он иттифоқ доранд).

Ва дар ривояти дигаре аз Шайхайн (Бухорӣ ва Муслим): Марде омад ва аз Паёмбар ﷺ барои рафтан ба ҷиҳод иҷозат хост. Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Оё падару модарат зиндаанд?»***. Гуфт: Бале. Фармуданд: ***«Пас дар [хидмати] онҳо ҷиҳод кун (кӯшиш намо)»***. (Ин ҳадисро Бухорӣ ва Муслим ривоят кардаанд ва бар он иттифоқ доранд).

Паёмбари Фармондеҳ ﷺ, дар ҳоле ки лашкарҳоро барои ҷиҳод омода мекарданд, бо он қалби инсонии нозуки худ заъфи (нотавонии) падару модар ва ниёзи онҳоро ба фарзандашон фаромӯш накарданд. Аз ин рӯ, ин шахси ихтиёриро аз ҷиҳоди ихтиёрӣ бозгардонданд ва бо нармӣ ӯро ба нигоҳубини падару модараш таваҷҷӯҳ доданд. Ин дар ҳоле буд, ки Ӯ ﷺ дар он вақт ба ҳар бозуе (қуввае), ки бо шамшер бизанад, ниёз доштанд. Ин кор ба хотири қадрдонии Ӯ ﷺ аз аҳамияти бузурги некӣ ба падару модар ва хуб расидагӣ кардан ба корҳои онҳо дар низоми комил, мутавозин ва беназири Ислом аст, ки Аллоҳ онро барои саодати инсон тарҳрезӣ кардааст.

Вақте ки модари Саъд ибни Абиваққос (разияллоҳу анҳу) ислом овардани ӯро инкор кард (қабул накард) ва ба ӯ гуфт: Ё бояд аз исломат баргардӣ ё ин ки аз хӯрдани озуқа даст мекашам, то бимирам ва ту ба ин сабаб мавриди маарраt (нангу ор ва сарзаниши) арабҳо қарор гирӣ, зеро хоҳанд гуфт: *«Қотили модари худ!»*. Саъд ба ӯ ҷавоб дод: *Ба Худо қасам, хуб медонӣ, ки агар сад ҷон дошта бошӣ ва ин ҷонҳо яке-яке аз танат берун шаванд, ман аз исломи худ барнамегардам.* Модараш як рӯз ва ду рӯз сабр кард, вале дар рӯзи сеюм гуруснагӣ ӯро аз по афтонд (сахт беҳол кард) ва хӯрок хӯрд. Он гоҳ Аллоҳ таъоло ояте нозил кард, ки Паёмбар ﷺ онро бар мусалмонон тиловат намуданд ва дар он барои Саъд ба хотири тундие, ки дар ҷавоб ба модараш карда буд, сарзаниши нарм (итоб) мавҷуд буд:

«Ва агар он ду [падару модар] кӯшиш кунанд, ки чизеро, ки ба он илм надорӣ, шарики Ман созӣ, аз онҳо итоат макун, вале дар дунё бо онҳо ба некӣ ҳамроҳӣ кун». (Сураи Луқмон, ояти 15).

Ва дар қиссаи Ҷурайҷи Обид як ибрати биёр бузург дар мавриди аҳамияти некӣ ба падару модар ва шитоб кардан дар тоати онҳо мавҷуд аст. Зеро модараш ӯро садо зад, дар ҳоле ки ӯ намоз мехонд. Ҷурайҷ гуфт: «Парвардигоро, модарам ё намозам?». Ва намозашро интихоб кард (идома дод). Модараш бори дуюм ӯро садо зад, вале ӯ ҷавоб надод ва дар намозаш боқӣ монд. Модараш бори сеюм ӯро садо зад ва чун ҷавоб надид, дар ҳаққи ӯ дуои бад кард, ки Аллоҳ ӯро накушад, то он даме ки рӯи мумисот (занҳои фоҳиша ва бадкор)-ро бубинад. Сипас, як зани фоҳиша бо як чӯпоне зино кард ва аз ӯ ҳомила шуд. Вақте ки аз шарманда шудани кораш тарсид, чӯпон ба ӯ гуфт: Агар аз ту дар бораи падари ин кӯдак пурсиданд, бигӯ: «Ҷурайҷи Обид» (*падари ин тифл аст*). Он зан ин суханро гуфт ва мардум ҳуҷум карда, савмааи (ибодатгоҳи) Ҷурайҷро вайрон намуданд ва ҳоким ӯро ба майдон бурд. Дар аснои (дар ҷараёни) роҳ ӯ дуои модарашро ба ёд оварда, табассум кард. Вақте ки ӯро барои ҷазо додан оварданд, мӯҳлат хост, то ду ракъат намоз бихонад. Сипас ба назди кӯдак омад ва дар гӯши ӯ пичиррос зад: *Падари ту кист? Кӯдак гуфт: «Падари ман фалон чӯпон аст».* (Ин кӯдак яке аз он се кӯдакест, ки дар гаҳвора сухан гуфтаанд ва дуи дигар

Исо ибни Марям ва кӯдаке мебошанд, ки бо модараш дар миёни асҳоби ухдуд — соҳибони хандақҳои оташ — буд). Мардум таҳлил ва такбир гуфтанд (Ло илоҳа иллаллоҳ ва Аллоҳу акбар гуфтанд) ва гуфтанд: Савмааатро аз тиллову нуқра аз нав месозем. Ӯ гуфт: *На, балки онро ҳамон гуна ки буд, аз хоку гил бисозед*. Дар ин ҳадис Паёмбар ﷺ мефармоянд: ***«Агар Ҷурайҷ фақеҳ (доно ва бофаҳм) мебуд, медонист, ки ҷавоб додани ӯ ба модараш воҷибтар аз идома додани намозаш буд»***. (Ин ҳадисро Бухорӣ ривоят кардааст). Аз ин рӯ, фақеҳон чунин раъй (ақида) доранд, ки агар шахс дар намози нафл (ихтиёрӣ) бошад ва яке аз падару модараш ӯро садо занад, бар ӯ лозим аст, ки намозашро қатъ намояд ва ба онҳо ҷавоб диҳад.

2. НЕКӢ БА ОНҲО, АГАРЧИ МУСАЛМОН НАБОШАНД:

Паёмбари бузурги Ислом бо ҳидоятҳои гиромии худ ба авҷи инсоният мерасад, зеро ба некӣ ба падару модар ва эҳсон ба онҳо тавсия мекунад, ҳатто агар онҳо дар ғайри дини Ислом бошанд. Ин дар достоне омадааст, ки Асмоа бинти Абубакри Сиддиқ (разияллоҳу анҳумо) ба мо нақл карда, гуфт: Модарам дар аҳди Расули Худо ﷺ ба наздам омад, дар ҳоле ки ӯ мушрик буд. Пас, аз Расули Худо ﷺ фатво хостам ва гуфтам: *Модарам ба наздам омадааст, дар ҳоле ки роғиба аст* (яъне ба он чизе ки назди ман аст, тамаъ дорад ва чизе мехоҳад). Оё бо модарам пайванд дошта бошам (ба ӯ некӣ ва кумак

кунам)? Фармуданд: «Бале, бо модарат пайванд кун (некӣ намо)». (Ин ҳадисро Бухорӣ ва Муслим ривоят кардаанд ва бар он иттифоқ доранд). (*Модари Асмоъа разияллоҳу анҳо, (Қутайла бинти Абдулъуззо) дар ҳоле ки ҳанӯз мушрик буд ва Исломро қабул накарда буд, бо худаш ҳадяҳо (ба мисли кашму равған) овард, то аз духтараш низ кӯмаки молӣ ва эҳсон бинад. Бинобар ин, ӯ рағбат ба дидор, наздикӣ ва гирифтани кӯмак дошт*).

Мусалмони ҳақиқӣ, ки ин ҳидоятҳои олии Қуръонӣ ва тавҷеҳҳову роҳнамоиҳои баланди набавиро хуб дарк мекунад, илоҷе надорад ҷуз ин ки яке аз некӯкортарин халқҳои Аллоҳ нисбат ба падару модараш ва хушрафтортарини мардум бо онҳо дар ҳар ҳол ва дар ҳар замон бошад. Саҳобагон ва касоне, ки ба некӣ аз паи онҳо рафтанд (тобеин), ҳамин гуна буданд. Марде аз Саъид ибни Мусаййаб (раҳимаҳуллоҳ) пурсид: Ман тамоми оятҳои некӣ ба падару модарро фаҳмидам, ба ҷуз ин сухани Аллоҳ таъоло: **«Ва бо онҳо сухане бузургворона ва нарм бигӯ»**. Сухани бузургворона чӣ гуна аст? Саъид ҷавоб дод: *«Яъне бо онҳо чунон сухан бигӯ, ки як ғулом (банда) бо хоҷа ва саййиди худ сухан мегӯяд»*. Ва Ибни Сирин (раҳимаҳуллоҳ) бо модараш бо садои чунон паст сухан мегуфт, ки гӯё садои як шахси бемор бошад, то ин ки мақоми ӯро бузург дорад ва эҳтиромаш кунад.

3. **АЗ УҚУҚ (ОЗОР ДОДАН)-И ОНҲО САХТ МЕТАРСАД:**

Вақте ки мо ин саҳифаи дурахшону рӯшани ташвиқ ба некӣ ба падару модарро тарк мекунем ва ба саҳифаи муқобили он, ки дар бораи огоҳӣ аз уқуқ (озор додан)-и онҳост, назар меафканем, онро як саҳифаи сиёҳ, торик ва сахт мебинем, ки қалби фарзанди оққи сахту сангдилро мекӯбад ва виҷдони ӯро аз таҳти дил метарсонад.

Ин саҳифа ҳамаи оққонро (касонеро, ки падару модарро меозоранд) бо ин ҳақиқат рӯбарӯ мекунад, ки озори падару модар ҳамроҳ бо ширк ба Аллоҳ омадааст, ҳамон гуна ки некӣ ба онҳо дар он ҷо бо имон ба Аллоҳ ҳамроҳ шуда буд. Пас, уқуқ як ҷинояти сиёҳ, зишт ва ошкор аст, ки аз тарси он ақли мусалмони ростгӯ такон мехӯрад ва ҳушаш мепарад. Он бузургтарини гуноҳони кабира ва вазнин тарини хатоҳову гуноҳҳост:

Аз Абубакра Нуфайъ ибни Ҳорис ривоят аст, ки гуфт: Расули Худо ﷺ се бор фармуданд: ***«Оё шуморо аз бузургтарини гуноҳони кабира огоҳ накунам?»***. Гуфтем: Бале, эй Расули Худо! Фармуданд: ***«Шарик овардан ба Аллоҳ ва озор додани (нофармонии) падару модар»***. (Ин ҳадисро Бухорӣ ва Муслим ривоят кардаанд ва бар он иттифоқ доранд).

4. БА МОДАРАШ НЕКӢ МЕКУНАД, ПАС АЗ ОН БА ПАДАРАШ:

Барои он ки тавозун (баробарӣ ва адолат) дар назди фарзандон дар некӣ ба яке аз падару модар ба ҳисоби

дигаре вайрон нашавад, ҳидоятҳои Ислом ҳардуи онҳоро дар бар гирифт ва ба ҳар кадом аз модару падар ба таври алоҳида низ таваҷҷӯҳ намуд.

Ин аст, ки Расули Худо ﷺ аз он марде, ки барои ҷиҳод байъат кардан омада буд — ҳамон гуна ки қаблан дидем —, мепурсанд: ***«Оё аз падару модарат касе зинда аст?»***. Ин як таъкиди Паёмбари Карим ﷺ бар воҷиб будани некӣ ба ҳардуи онҳо ба таври баробар аст.

Ва инчунин дар ҳадиси Асмоа (разияллоҳу анҳо) дидем, ки Ӯ ﷺ ба вай амр карданд, то бо модари мушрикаш пайванд (некӣ) кунад. Ва марде ба назди Паёмбар омад ва пурсид: Эй Расули Худо, кадом як аз мардум ба ҳамнишинии (*хушрафтории*) неки ман ҳақдор тар аст? Паёмбари Карим ﷺ ҷавоб доданд: ***«Модарат»***. Гуфт: Спас кист? Фармуданд: ***«Модарат»***. Гуфт: Пас кист? Фармуданд: ***«Модарат».*** Гуфт: Пас кист? Фармуданд: ***«Падарат»***. (Ин ҳадисро Бухорӣ ва Муслим ривоят кардаанд ва бар он иттифоқ доранд).

Дар ин ҳадис таъкиди Паёмбари Карим ﷺ бар он аст, ки некӣ ба модар бар некӣ ба падар муқаддам (пешгузошташуда) аст. Саҳобагони киром низ пас аз Расули Худо ﷺ ин маъноро барои мусалмонон таъкид мекарданд, то ҷое ки Ибни Аббос (разияллоҳу анҳу), ки ҳабр (донишманди бузург)-и уммат ва фақеҳи он буд, некӣ ба модарро наздиктарин амал ба Аллоҳ қарор дод. Марде ба назди ӯ омад ва гуфт: *Ман аз зане хостгорӣ*

кардам, вале ӯ издивоҷ бо маро рад кард. Дигаре аз ӯ хостгорӣ намуд ва он зан дӯст дошт, ки бо ӯ издивоҷ кунад. Ман бар он зан рашк бурдам (рашкам омад) ва ӯро куштам. Оё барои ман тавбае ҳаст? Ибни Аббос гуфт: *«Оё модарат зинда аст?»*. Гуфт: *На*. Гуфт: *«Ба сӯи Аллоҳ азза ва ҷалла тавба кун ва то метавонӣ ба Ӯ наздикӣ биҷӯ»*. Ато ибни Ясор, ки ровии ин ҳадис аз Ибни Аббос аст, гуфт: Пас ман рафтам ва аз Ибни Аббос пурсидам: *Барои чӣ аз ӯ дар бораи зинда будани модараш пурсидӣ?* Ӯ гуфт: *«Ман ҳеҷ амалеро надидам, ки ба Аллоҳ азза ва ҷалла наздиктар аз некӣ ба модар бошад»*. (Ин ҳадисро Бухорӣ дар китоби «Ал-Адаб ал-муфрад» ривоят кардааст).

Аз ин рӯ, мо Имоми Бухориро дар китобаш «Ал-Адаб ал-муфрад» мебинем, ки онро бо боби некӣ ба падару модар оғоз карда, боби некӣ ба модарро пеш аз боби некӣ ба падар овардааст ва бо ин кор, як ҳамоҳангӣ ва инсиҷоми (созгории) комил байни ин боббандии худ ва ҳидояти гиромии набавӣ эҷод намудааст.

Қуръон эҳсоси некӯкорӣ ва ирфонро (қадрдониро) дар нафси фарзандон бедор сохт, пас ба падару модар тавсия кард ва аз фазилати модар дар даврони ҳомилагӣ ва ширдиҳӣ ва он машаққатҳову сахтиҳоеро, ки дар ин ду марҳалаи ҳаёт мекашад, бо як сурати латиф ва меҳрубонона ёд намуд; сурате, ки аз бахшиши наҷиб, меҳрубонии мутлақ ва тавоҷҷӯҳи нозук дарак медиҳад:

«Ва ба инсон дар бораи падару модараш тавсия (ҳукм) кардем; модараш ба ӯ ҳомила шуд, дар ҳоле ки сустӣ бар рӯи сустӣ (заъфи рӯи заъф) буд ва аз шир ҷудо кардани ӯ дар ду сол аст. [Тавсия кардем] ки барои Ман ва барои падару модарат шукр гузор, ки бозгашт ба сӯи Ман аст». (Сураи Луқмон, ояти 14).

Аҷабо аз ин тарбияти воло ва ин ҳидояти инсонии раҳим: **«ки барои Ман ва барои падару модарат шукр гузор»**. Пас, шукри падару модар ба хотири он некиҳое, ки дар ҳаққи фарзанд кардаанд, дар мартабаи пас аз шукри Аллоҳ азза ва ҷалла меояд, ки он раъси (сари) фазилатҳо ва амалҳои солеҳ аст. Ва аҷабо аз ин манзилати гиромиву волое, ки ин дин барои падару модар қарор додааст!

Шояд дунё ба фарзанд рӯ оварад ва ахлофи (чашмаҳо ва роҳҳои фаровони) ризқу рӯзиро бар ӯ равон созад, хазинаҳояш аз мол пур шавад, вале зани зебо ва фарзандони кӯчаки бепар ва ниёзманд ӯро машғул созанд ва ӯ аз нигоҳубини падару модараш рӯй гардонад. Ӯ падараш ва он молҳоеро, ки дар роҳи ӯ сарф карда буд, фаромӯш мекунад ва дасташро аз кумак ба ӯ мебандад, пас ба ғазабе аз ҷони Аллоҳ гирифтор мешавад.

Вале мусалмони ҳақиқӣ ва ростин дар амонӣ ва дурӣ аз тамоми ин инҳирофҳост; зеро ӯ дар иртиботи ҳамешагӣ бо он сарчашмаи гиромӣ ва саршори

ҳидоятҳои олии ҳикматноку устувори Ислом аст. Ӯ нидои Паёмбар ﷺ-ро мешунавад, ки ба ӯ мегӯянд:

«Ту ва моли ту аз они падарат ҳастед». (Ин ҳадисро Имом Аҳмад, Абудовуд ва Ибни Моҷа бо исноди ҳасан ривоят кардаанд. Матнии пурраи ҳадис ин аст: Марде ба назди Паёмбар ﷺ омад ва гуфт: Эй Расули Худо, ман молу фарзанд дорам ва падарам мехоҳад моли маро "иҷтиёҳ кунад" (аз байни бибарад ва барои худ сарф намояд). Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Ту ва моли ту аз они падарат ҳастед. Фарзандони шумо аз беҳтарин дастовардҳои шумоянд, пас аз дастоварди фарзандони худ бихӯред»***. Имом Хаттобӣ дар шарҳи ин ҳадис гуфтааст: «Маънои иҷтиёҳи мол ин аст, ки онро аз реша барканад ва тамом кунад. Зоҳиран он чизе ки ин шахс дар бораи иҷтиёҳи молаш аз ҷони падар гуфтааст, ба хотири нафақаи падар будааст, зеро миқдори пул барои нафақа зиёд буда ва моли зиёдатии фарзанд ба он кифоят намекардааст, магар ин ки аз асли молаш сарф шавад. Паёмбар ﷺ ӯро маъзур надонистанд ва ба ӯ иҷозат надоданд, ки нафақаи падарашро тарк кунад ва ба ӯ фармуданд: ***"Ту ва моли ту аз они падарат ҳастед"*** ба ин маъно ки агар падарат ба моли ту ниёз дошта бошад, аз он ба андозаи ниёзаш мегирад, ҳамон гуна ки аз моли худаш мегирад, ва агар мол надошта бошӣ, вале касбу кор дошта бошӣ, бар ту лозим аст, ки кор кунӣ ва ба ӯ нафақа диҳӣ»).

Бо ин адаби набавӣ тамоми вуҷуди ӯ ба ларза меояд ва нафсаш барои қабули файзҳои ҳидоят кушода мешавад. Он гоҳ вуҷуди ӯ саршор аз некӣ, нигоҳубин, муҳаббат ва бахшиш мегардад ва ӯ аз озори падару модар дар амон ва исмат (ҳифз) мемонад ва ҳақиқатан ҳамон гуна мешавад, ки Расули Ислом мехостанд: Худи ӯ ва молаш аз они падараш мебошанд.

5. БА ДӮСТОНИ ОНҲО НЕКӢ МЕКУНАД:

Ҳидоятҳои ин дини ҳаниф (рост ва пок) танҳо бо некӣ ба худи падар маҳдуд нашудааст, балки аз он гузашта, ба касоне, ки падар онҳоро дӯст медошт ва бо онҳо дӯстии холис дошт, низ шомил шудааст. Аз Ибни Умар (разияллоҳу анҳумо) ривоят аст, ки Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Беҳтарин некӣ ин аст, ки мард бо дӯстони падараш пайванди дӯстӣ дошта бошад»***. Ва дар ривояти дигар: ***«Аз беҳтарин некиҳо ин аст, ки мард бо аҳли дӯстии падараш, пас аз он ки падар аз дунё гузашт (куч баст), пайванди хуб дошта бошад»***. (Ин ҳадисро Муслим ривоят кардааст).

Абдуллоҳ ибни Умар (разияллоҳу анҳумо) бо як дӯсти падараш Умар (разияллоҳу анҳу) рӯбарӯ шуд ва дар некиву эҳтироми ӯ бисёр кӯшиш кард. Баъзе аз касоне, ки ҳамроҳаш буданд, ба ӯ гуфтанд: *Оё барояш кифоя набуд, ки ду дирҳам ба ӯ садақа кунӣ?* Ибни Умар гуфт: Паёмбар ﷺ фармудаанд: ***«Дӯстии падаратро ҳифз***

кун ва онро қатъ макун, вагарна Аллоҳ нури туро хомӯш месозад». (Ин ҳадисро Муслим ривоят кардааст).

Ва марде аз Паёмбар ﷺ пурсид ва гуфт: Эй Расули Худо, оё пас аз марги падару модарам чизе аз некӣ ба онҳо боқӣ мондааст, ки анҷом диҳам? Фармуданд: ***«Бале, чаҳор хислат (амал): Дуо кардан барои онҳо, талаби омурзиш (мағфират) барои онҳо, иҷро кардани аҳду паймони онҳо, эҳтиром кардани дӯстони онҳо ва пайванди хешовандӣ (силаи раҳм)-е, ки танҳо ба воситаи он ду (падар ва модар) бо ту пайванд доранд»».*** (Ин ҳадисро Бухорӣ дар китоби «Ал-Адаб ал-муфрад» ривоят кардааст).

Ин баландтарин мартабаи муҳаббат, вафодорӣ, некӯкорӣ ва бузургдошти падару модар аст, ки фарзанд бо дӯстони онҳо дар ҳаёташон ва пас аз маргашон пайванд дошта бошад. Мусалмони ҳақиқӣ ва ростгӯ ҳамеша риштаҳои дӯстӣ, пайванд ва рафоқатро бо аҳли дӯстии онҳо мустаҳкам мекунад ва бар муҳаббату эҳтироми онҳо пас аз он ки падару модараш ба дидори Парвардигорашон рафтанд, боқӣ мемонад. Ӯ он дӯстии кӯҳнаро фаромӯш намекунад ва аз он пайванди устувори инсонии наҷибе, ки падару модари азизаш риштаи онро маҳкам бофта буданд, ғафлат намекунад. Бо ин гуна эҳсосоти олии инсонӣ ва он дӯстии наҷибу холис, ҳаёт зебо мегардад ва зиндаҳо хушбахт мешаванд. Ва тамоми инҳо ба вуҷуди (*шахсияти*) мусалмони ростин дар ин ҳаёт вобаста мебошад.

Фарзанд дар Ғарб вақте ба синни рушд (балоғат) мерасад, аз падару модараш ҷудо мешавад ва ришта‌и фарзандӣ бо онҳо канда мегардад. На дидоре ҳаст, на алоқаи хешовандӣ ва на ҳамдардие бо падару модар. Фарзанд ба роҳи худ меравад ва қариб ки ҳеҷ гоҳ ба ақиб назар намекунад, то як нигоҳи дӯстӣ, вафодорӣ ва эҳсон ба он насли фидокори гузаштае, ки ба “**арзали умур**” (пирии ниҳоят вазнин ва нотавонӣ) расидааст, биандозад; ҳамон насле, ки тамоми усораи (шираи) умрашро рехта ва раҳиқи (шаҳди) ҳаёташро ба фарзандони нав ба ҳаёт қадамгузоштааш бахшида буд. Пас, куҷост ин уқуқ (нофармонӣ), ҷафо ва хушкии фарзанд нисбат ба падару модараш дар Ғарб, дар муқоиса бо он некӣ, маваддат, вафодорӣ ва серобии отифии (эҳсосии) мутадаффиқе (ҷӯшоне), ки аз фарзанди бори Ислом нисбат ба падару модараш дар ҳаёт ва пас аз маргашон содир мешавад, дар ҳоле ки ӯ бо дӯстони онҳо низ дар алоқа аст?! Огоҳ бошед, ки ин танҳо Ислом ва низоми беназиру хоси он дар тарбияи нафсҳо ва устувор кардани ришта‌ҳои инсонии наҷибу волост, ки ҳеҷ низоме ба он нарасида ва ҳеҷ қонунгузорие ба авҷи он даст наёфтааст.

6. **УСЛУБИ Ӯ ДАР НЕКӢ БА ОН ДУ:**

Мусалмоне, ки Ислом ӯро ба ҳақиқат тарбия кардааст, инсони некӯкор нисбат ба падару модари хеш аст. Ӯ онҳоро бо зеботарин нишонаҳои эҳтиром ва қадрдонӣ фаро мегирад; агар ба маҷлиси ӯ ворид

шаванд, дар пеши онҳо бармехезад, ба дастҳояшон афтода, онҳоро мебӯсад, садояшро дар ҳузури онҳо аз рӯи адаб ва бузургдошт паст месозад, боли фурӯтаниро барояшон мехобонад ва дар суҳбат бо онҳо калимаҳои муҳаззаби (боадаби) латифро интихоб менамояд. Ҳеҷ гоҳ дар забони ӯ калимаи номуносиб ё ибораи дурушти ҷароҳатбахш (озордиҳанда) ҷорӣ намешавад ва дар рафтораш бо онҳо ҳеҷ амали холӣ аз адаби тавқир (эҳтиром), гиромидошт ва бузургдошт дида намешавад, ҳар гуна шароиту ҳолатҳое ҳам бошад (*яъне дар ҳама ҳолат*). Ӯ ҳамеша аз ин сухани Аллоҳ таъоло ҳидоят мегирад: **«Ва Парвардигорат ҳукм кард, ки ҷуз Ӯро напарастед... ва бигӯ: Парвардигоро, бар онҳо раҳм кун, ҳамон гуна ки маро дар кӯдакӣ парвариш карданд».** (Сураи Исро, оятҳои 23-24).

Ва шояд падару модар аз ҷоддаи (роҳи) савоб мунҳариф (дур ва бероҳа) гашта ва аз роҳи ҳақ рӯй гардонда бошанд. Дар ин гуна ҳолат, вазифаи фарзанди мусалмони некӯкор ин аст, ки бо нармӣ, оҳистагӣ, одоби баланди суҳбат ва рафтор ва гузашт намудан ба назди онҳо биёяд, то онҳоро аз ботиле, ки ба он тамассук доранд (чанг задаанд), дур созад. Ӯ тундӣ намекунад, дурушtӣ нишон намедиҳад, сахтгирӣ намекунад ва бонг намезанад, балки кӯшиш менамояд бо зеҳни тез (заковат) ва нармӣ онҳоро қонеъ созад, то таваҷҷӯҳи онҳоро ба ҳаққие, ки худаш ба он имон дорад, ҷалб намояд. Ва

силоҳи ӯ дар тамоми ин корҳо: ҳуҷҷати (далили) қавӣ, мантиқи солим ва услуби боадабу ҳикматнок аст.

Мусалмони огоҳ ва боҳушу дурандеш фаромӯш намекунад, ки ӯ ба ин гуна услуби рафтор бо падару модараш мукаллаф (вазифадор) аст, ҳатто агар онҳо мушрик бошанд. Ӯ мукаллаф аст, ки ҳатто дар ҳолати ширки онҳо, ҳамроҳиву зиндагии хубе бо онҳо дошта бошад, дар ҳоле ки ӯ хуб медонад, ки ширк бузургтарини гуноҳони кабира аст. Ӯ дар ин кор фармони Аллоҳ ҷалла ва алоро иҷро мекунад, ки мефармояд:

«Ва ба инсон дар бораи падару модараш тавсия (ҳукму амр) кардем... ва агар он ду кӯшиш кунанд, ки чизеро, ки ба он илм надорӣ, шарики Ман созӣ, аз онҳо итоат макун, вале дар дунё бо онҳо ба некӣ ҳамроҳӣ кун ва роҳи касеро пайравӣ кун, ки ба сӯи Ман бозгаштааст. Сипас бозгашти шумо ба сӯи Ман аст, пас шуморо аз он чизе, ки анҷом медодед, огоҳ месозам». (Сураи Луқмон, оятҳои 14-15).

Падар ва модар наздиктарин хешовандон ва маҳбубтарин дӯстонанд, вале пайванди онҳо — бо вуҷуди бузургии қадрашон — пас аз пайванди ақида меояд. Агар онҳо мушрик бошанд ва фарзанди худро ба ширк амр кунанд, ҳеҷ итоате аз онҳо бар фарзанд воҷиб нест; зеро ҳеҷ итоате барои махлуқ дар маъсияти (гуноҳи) Холиқ (Офаридгор) нест. Риштаи ақида бар ҳар риштаи дигаре баландтар аст ва амри он аз ҳар амре

болотар мерасад, вале бо ин вуҷуд фарзанд ҳамоно мулзам (вазифадор) ба некӣ, нигоҳубин ва эҳсон ба онҳо мебошад.

Аз ин рӯ, мусалмони ҳақиқӣ дар ҳамаи ҳолатҳо нисбат ба падару модараш некӯкор аст, барои хушбахтии онҳо ва ворид кардани шодӣ ба қалбашон то метавонад кӯшиш мекунад. Ин кор дар ҳудуди тоати Аллоҳ азза ва ҷалла сурат мегирад. Ӯ дар пешкаш кардани намудҳои некӣ, нигоҳубин ва гиромидошти онҳо аз ҳеҷ кӯшише дареғ намедорад; аз хӯроки лазиз (шаҳӣ), либоси гаронбаҳо (нафис), манзили мусоид (бароҳат) ва ҳар гуна рафоҳияти (осоиши) мубоҳе, ки дар тавону қудрати ӯст ва муносиби асри зиндагии онҳо ва сатҳи иҷтимоии онҳо мебошад. Ва болотар аз тамоми инҳо: сухани некӯ, чеҳраи кушодаву хандон ва лабони мутабассиме, ки саршор аз муҳаббат, меҳрубонӣ, вафодорӣ ва эътирофи фазли ин ду соҳиби фазли бузург, яъне падару модар аст.

Некӣ ва эҳсони мусалмони ҳақиқӣ ба падару модараш то пас аз марги онҳо низ идома меёбад; ин кор бо садақа кардан аз номи онҳо ва зиёд дуо кардан дар ҳаққи онҳо сурат мегирад, ба монанди ин сухани Аллоҳ таъоло:

«Ва аз рӯи меҳрубонӣ боли фурӯтаниро барояшон бихобон ва бигӯ: Парвардигоро, бар онҳо раҳм кун, ҳамон гуна ки маро дар кӯдакӣ парвариш карданд». (Сураи Исро, ояти 24).

Ва аммо баъд, ин аст ҳидояти Ислом дар бораи некӣ ба падару модар ва ин аст мусалмони ҳақиқие, ки бо ин дин ҳидоят ёфтааст. Вале оё мусалмонони имрӯза, пас аз он ки ҳаёти моддӣ онҳоро фаро гирифт ва рӯшноии тамаддуни (маданияти) нав чашмонашонро хира (кӯр) кард, аз ин ҳидоят пайравӣ мекунанд?

Имрӯз дар ҳаёти мо тамоми таваҷҷӯҳ ба сӯи зану фарзандон нигаронида шудааст. Аммо падару модар бошанд, нигоҳубини онҳо пас аз зану фарзанд меояд ва шояд падару модар ҳатто ба як қисми ками ин таваҷҷӯҳ ҳам даст наёбанд, магар ин ки фарзандонашон аз аброри тақводор (некӯкорони парҳезгор) бошанд.

Сабаб ин аст, ки низомҳои иҷтимоии нави ғарбӣ, ки ақлу андешаи бисёре аз мусалмононро тасхир (ғорат) кардаанд, ҳеҷ аҳамияте ба некӣ ба падару модар ва ҳифзи даврони пирии онҳо намедиҳанд. Ин низомҳо умуман дар фикри он нестанд, ки волидайнро ҳангоми расидан ба даврони нотавонии пирӣ (арзали умур), аз танҳоӣ, нобудӣ ва хориву пастӣ ҳимоят кунанд. Маҳз ҳамин раванд мардеро, ки бо ин мафҳумҳову низомҳои ғарбӣ тарбия ёфтааст, водор месозад, ки танҳо дар фикри зану фарзандонаш бошад. Ӯ ҳеҷ гоҳ ба ақиб назар намекунад, то лоақал як нигоҳи саршори муҳаббат, некӣ ва вафодорӣ ба он насли гузашта ва рӯ ба охир биандозад; ҳамон насле, ки шабҳо барои тарбияи ӯ бедорхобӣ кашида ва тамоми дороиву ҳастии худро дар роҳи бузург кардан ва омода намудани ӯ барои ҳаёт сарф

карда буд. Аз ин рӯ, мебинӣ, ки вақте ӯ дар бораи манзили осуда, либоси боҳашамат, хӯроки лазиз ва сафари ҷолиб меандешад, қалбаш танҳо ба сӯи зану фарзандонаш майл мекунад. Дар хаёли ӯ ҳеҷ гоҳ андешае намегардад, ки насиби падару модарашро низ аз ин неъматҳо ба ёд орад, дар ҳоле ки он ду дар ниёзи шадид ба ин неъматҳо ҳастанд ва орзу доранд онро аз дасти фарзанди азизашон дарёфт кунанд.

Некӣ ба падару модар ва рӯ овардан ба онҳо бо қалбе, ки бо муҳаббат метаппад ва дасте, ки барои бахшиш кушода аст ва бо сухани неки оромишбахш (мунис) ва табассуми ошкори дӯстона, як халиқаи (рафтору ахлоқи) асил аз рафтору ахлоқи шахсияти мусалмонон аст. Барои мусалмонон лоиқ (сазовор) нест, ки ин хислати нек дар миёни онҳо гум шавад, ҳарчанд корҳои ҳаёт печида (душвор) шаванд ва ҳар гуна таҳаввулоте (дигаргуние), ки дар ҳаёт рух диҳад ва ҳарчанд бар рӯи он кӯҳе (рукоми) аз одатҳои воридотӣ (бегона) ҷамъ шавад. Зеро ин хислат аз он ахлоқест, ки онҳоро аз сангдилии шадид (таҳаҷҷури қалб) ҳифз мекунад, аз рафтори худхоҳона (ананият, худкомӣ) паноҳ медиҳад ва онҳоро ба асли худ, инсоният ва вафодориашон бармегардонад; дар ҳоле ки дигарон дар пастии худхоҳӣ, инкор ва ношукрӣ афтодаанд. Ва ин амал, болотар аз тамоми инҳо, дарҳои биҳиштҳоро ба рӯи онҳо боз месозад.

ШАРҲ ВА ТАҲЛИЛИ ТАРБИЯВИИ БОБИ СЕЮМ: ШАХСИЯТИ МУСАЛМОН БО ПАДАРУ МОДАРИ ХУД

1. Бузургдошти ҳаққи падару модар: Пайванди тавҳид бо некукорӣ

Агар ба оёти Қуръони Карим бо диққат назар кунем, як ҳақиқати шигифтангезро мебинем: Худованд дар чандин ҷо, фавран пас аз амри тавҳид (яъне танҳо ибодат кардани Худо), амри некӣ ба волидайнро меорад: **«Ва Аллоҳро бипарастед ва ҳеҷ чизро шарики Ӯ насозед ва ба падару модар некӣ кунед».**

Ин чӣ маъно дорад? Ин нишон медиҳад, ки дар тарозуи Ислом, ҳаққи волидайн як вазифаи оддии иҷтимоӣ ё расмиёти оилавӣ набуда, балки ҷузъи ҷудонашавандаи ибодат ва бандагии ҳақиқист. Худованд офаридгори олами ҳастист ва волидайн сабаби ба дунё омадани мо ҳастанд. Аз ин рӯ, касе, ки ҳаққи волидайнро поймол мекунад, дар ҳақиқат бандагии худро дар баробари Офаридгор зери суол мегузорад. Ризоияти Худо ба ризоияти онҳо пайваст аст. Яъне падару модар дар кадом ҳолате набошанд, бояд ҳуқуқи аслии онҳо аз эҳтиром ва итоат намудан дар умури дунё анҷом шавад. Магар ин ки агар дар масъалае амр кунанд, ки хилофи фармудаҳои Аллоҳ таъоло ва Расулуллоҳ ﷺ бошад, дар ин ҳолат итоат карда намешавад, вале дар дигар умури дунё бояд итоат шавад ва ба камтарин сухан ранҷонида

нашавад. Ин аст сифати шахсияти мусалмон дар баробари падару модари худ, ки инро танҳо ва танҳо дар ин таълимоти гуҳарбор хоҳи пайдо кард.

2. Даврони пиронсолӣ: Санҷиши аслии имон ва фарзандӣ

Қуръони Карим як лаҳзаи ниҳоят ҳассоси ҳаёти оилавиро ба риштаи таҳлил мекашад — даврони пирии вазнин, нотавонӣ ва бемории падару модар. Оят мегӯяд: **«Агар яке аз онҳо ё ҳардуи онҳо назди ту ба пирӣ бирасанд, ба онҳо «уф» магӯ...».**

Биёед ба воқеияти имрӯзаи ҷомеаи худамон як назар андозем. Вақте ки падару модар ҷавону солим ҳастанд ва ба мо кӯмаки моддӣ мекунанд, ҳама онҳоро дӯст медоранд. Вале санҷиши аслии мӯъмин вақтест, ки онҳо пиру заиф мешаванд, асабҳояшон хароб мегардад, як гапро чанд бор такрор мекунанд ё ба нигоҳубини ҷисмонӣ ниёз пайдо мекунанд.

Маънои калимаи «назди ту» (*«**индока**»*) дар оят ин аст, ки волидайн бояд дар паноҳи хонаи фарзанд бошанд. Ислом «хонаи пиронсолон»-ро қабул надорад. Фиристодани падар ё модар ба чунин ҷойҳо ё изҳори дилтангию нороҳатӣ кардан дар баробари онҳо, бузургтарин гуноҳ шуморида мешавад. Фарзанд дар кӯдакӣ заиф буд, гиря мекард, пешпо мехӯрд, вале падару модар бо меҳрубонӣ ва ифтихор ӯро нигоҳубин

мекарданд, гарчанде кӯдак ба хона ягон манфиате намеовард. Имрӯз, ки онҳо заиф шудаанд, чӣ гуна фарзанди мусалмон метанад ба онҳо «уф» гӯяд ё абрӯ гиреҳ кунад?

3. Нармгуфторӣ ва «хобондани боли фурӯтанӣ»

Таъбири Қуръон чӣ қадар латиф ва зебост: **«Ва аз рӯи меҳрубонӣ боли фурӯтаниро барояшон бихобон»**. Ин як тасвири бисёр нозук аст, мисли паррандае, ки барои ҳимоя ё эҳтироми чӯҷаҳояш болҳои худро комилан бар замин мехобонад ва хоксор мешавад.

Мусалмони воқеӣ ҳар қадар соҳиби мансаби баланд, сарват ё обрӯ дар ҷомеа бошад, вақте ки дар баробари падар ва модари худ меистад, бояд тамоми ғуруру вазнинии худро пушти дар гузорад. Ӯ бояд дар назди онҳо мисли як хизматгори заиф дар баробари хоҷаи худ бошад. Бузургони мо мисли Ибни Сирин вақте бо модарашон суҳбат мекарданд, садояшонро чунон паст мекарданд, ки атрофиён гумон мекарданд ӯ бемор аст. Ин аст одоби исломӣ! Назару нигоҳи худро баланд кардан ба чеҳраи падар аз рӯи хашм ё бо садои баланд ҷавоб гардонидан ба модар, нишони маҳрумият аз тарбияи солим аст, нишони маҳрумият аз ризомандии Аллоҳ таъоло аст, магар ин ки ризомандии онҳоро бори дигар ба даст орад. Тасвири қуръониро набояд аз хотир баровард, ки бояд болҳои худро ҳам поин биёрад барои хоскорӣ кардан ва худро дар назди онҳо бузург нишон

надодан ва низ бояд бар сари онҳо болҳои худро соябон қарор диҳад, ба мисли ҳимояи парранда баччаҳои худро. То падару модар эҳсос кунанд, ки имрӯз фарзанди мо моро ҳимоят мекунад ва дар паноҳи худ қарор додааст. Дар натиҷа қалбашон омор мегирад ва онҳо худро хушбахттарин инсонҳо хоҳанд эҳсос кард, гарчанде фарзандашон фақир ҳам бошад. Вале агар фарзанд сарватманд бошад ва ё дар кадом мақоме нарасида бошад ҳам ва волидайнро ба беҳтарин хонаҳои пиронсолон бурда ҷой диҳад ҳам, онҳо ҳаргиз саодатмнадиро эҳсос намекунанд.

4. Мактаби ҷиҳод ва хидмати волидайн

Қиссаҳои набавӣ мавқеи падару модарро аз ҷиҳоди ихтиёрӣ намудан, болотар мегузоранд. Марде меояд, ки дар роҳи Худо ва дар паҳлӯи Расулуллоҳ ﷺ бо ҳамроҳияш ҷиҳод кунад ва шамшер занад, вале Паёмбар ﷺ аз ӯ мепурсанд: ***«Оё падару модарат зиндаанд?»*** Вақте ҷавоби «бале»-ро мешунаванд, мефармоянд: ***«Пас дар хидмати онҳо ҷиҳод кун!».***

Паёмбари Фармондеҳ ﷺ, дар ҳоле ки ба ҳар як аскар ниёз дошт, тарбияи оила ва амнияти рӯҳии волидайнро аз лотар донист. Хидмати падар ва модари пир, таҳаммули мушкилоти онҳо ва таъмини осоиштагии корҳояшон дар Ислом баробари ҷиҳод дар майдони набард арзиш дорад.

5. Танзими ҳаққи модар ва падар: Се баробар эҳтироми бештар

Вақте аз Паёмбар ﷺ мепурсанд, ки кадом шахс ба хушрафтории ман ҳақдортар аст, Эшон се маротиба пайиҳам мегӯянд: ***«Модарат»*** ва танҳо дар дафъаи чорум мефармоянд: ***«Падарат»***.

Ислом равоншиносӣ ва табиати инсониро хуб ба назар мегирад. Модар заъфи даврони ҳомилагӣ, машаққати таваллуд ва гарониии ду соли ширдеҳию бехобиҳоро таҳаммул кардааст. Ӯ аз назари ҷисмиву эҳсосӣ заифтар аст ва ба дилбардорию эҳтироми бештар ниёз дорад. Донишманди бузурги уммат Ибни Аббос (разияллоҳу анҳумо) мефармуд: *«Ман ҳеҷ амалеро надидам, ки ба Аллоҳ азза ва ҷалла наздиктар ва маҳбубтар аз некӣ ба модар бошад»*. Касе, ки қалби модарро меранҷонад, гӯё дарҳои баракати дунё ва охираткушоро ба рӯи худ мебандад.

6. Авҷи ҷавонмардӣ: Вафодорӣ пас аз марг

Авҷи зебоии ахлоқи исломӣ дар он аст, ки некӣ ба волидайн бо марги онҳо хотима намеёбад. Паёмбар ﷺ мефармоянд, ки аз беҳтарин некиҳо ин аст, ки фарзанд риштаи дӯстии аҳли байт ва рафиқони падарашро пас аз марги ӯ низ ҳифз намояд.

Ҳазрати Абдуллоҳ ибни Умар (разияллоҳу анҳумо) дар роҳи Макка як бодиянишинро дид, ӯро бар улоғи худ

савор кард ва саллаи худро ба ӯ ҳадя дод. Вақте ёронаш гуфтанд, ки ӯ як аъробии (бодиянишини) оддӣ аст ва ба чизи кӯчак ҳам розӣ мешуд, Ибни Умар (разияллоҳу анҳумо) ҷавоб дод: *«Падари ин мард дӯсти самимии Умар ибни Хаттоб (падарам) буд. Ва ман шунидам, ки Паёмбар ﷺ мефармуданд:* ***Беҳтарин некӣ ҳифзи дӯстони падар пас аз марги ӯст»***.

Ин аст қуллаи олиҳиммат‌ӣ! Мусалмони воқеӣ дӯстони кӯҳнаи падару модарашро фаромӯш намекунад, ба зиёрати онҳо меравад, бо ин рафтор рӯҳи волидайнашро дар қабр шод месозад ва ба наслҳои оянда дарси вафодор‌ӣ меомӯзад.

7. Муқоиса бо ҷомеаи Ғарб: Хушкии моддиёт ва серобии эҳсосот

Дар ниҳоят, китоб як муқоисаи ниҳоят дақиқро пешкаш мекунад. Дар ҷомеаи Ғарб, вақте фарзанд ба синни балоғат (18-солаг‌ӣ) мерасад, ришта‌и оилавию фарзанд‌ӣ қариб ки канда мешавад. Фарзандон ба роҳи худ мераванд ва падару модари пири худро дар танҳо‌ӣ раҳо мекунанд. На дидоре, на ҳамдардие. Насле, ки тамоми шираи ҳаёти худро барои камолоти фарзанд рехтааст, дар пир‌ӣ хору танҳо дар хонаҳои пиронсолон мемирад. Ҷавоне дар кишвари Русия ки бист сол зиёдтар умр дошт, маоши ҳар рӯзаи он 150-200 доллар буд. Ва маълум буд, ки модараш ҳам он қадар солхӯрда набуд. Ба ӯ гуфта шуд, ки оё ба модарат аз маошат, ки дар як

моҳ ҳудуди 4500-6000 доллар аст, ёрӣ мерасонӣ? Гуфт: Ҳоло он пир нашудааст, худаш кор мекунад. Ва ин ҷавобро дар ҳолате ҷавоб медиҳад, ки ягон масъулияте бар болои худ нисбат ба он модар эҳсос намекунад, ва гӯё ҳаёт ҳамин тавр дуруст аст ва ин адолат аст. Ин аст фарҳанги ғайри исломӣ ва ин аст муносибати фарзанд ба модари худ дар ҳоле, ки дасташ мерасад, ки модарро имрӯз ӯ таъмин намояд.

Аммо дар Ислом, фарзанд ҳар қадар сарватманд ё соҳиби оилаи алоҳида набошад, вуҷуди ӯ, моли ӯ ва меҳри ҷӯшони ӯ аз они падару модар аст. Паёмбар ﷺ мефармоянд: ***«Ту ва моли ту аз они падарат ҳастед»***. Ин низоми беназири тарбияти Ислом аст, ки ҷомеаро аз сангдилии шадид ҳифз мекунад, инсонро аз худхоҳии пуч наҷот медиҳад ва ба ҳаёт маънои шарифу инсонӣ мебахшад.

МУҚАДДИМАИ БОБИ ЧОРУМ:

Оила ва низоми хонаводагӣ дар Ислом бар пояи муҳаббат, эҳтироми мутақобила ва тавозуни фитрӣ бино ёфтааст, ки ҳеҷ як аз фалсафаҳо ва қонунҳои сохтаи башар ба чунин қуллаи воло ва одилона нарасидаанд. Дар таълимоти исломӣ издивоҷ танҳо як қарордоди оддии иҷтимоӣ ё моддӣ набуда, балки сарчашмаи оромиши нафс, маскани дил ва паноҳгоҳи раҳмату шафқати илоҳӣ ба шумор меравад.

Дар ин саҳифа боби чоруми ин асари гаронбаҳои тарбиявиро бо номи **«Шахсияти мусалмон бо ҳамсари худ»** пешкаши шумо мегардонем. Дар ин қисмат бо такя ба оёти нуронии Қуръони Карим ва ҳидоятҳои саҳеҳи набавӣ собит мешавад, ки чӣ тавр Ислом ҳуқуқ ва мақоми занро дар баландтарин ҷойгоҳ устувор намуда, марди мусулмонро ба ҳусни муомила, хушрафторӣ ва сабру таҳаммул амр кардааст. Ин боб нишон медиҳад, ки мусулмони ҳақиқӣ намунаи як ҳамсари идеалӣ ва ғамхор мебошад, ки масъулияти роҳбарии хонаводаро на бо зулму истибдод, балки бо раҳму шафқат, ғайрати мардона ва дилсӯзӣ иҷро намуда, оиларо ба сӯи саодати дунё ва охират пеш мебарад. Зиндагии воқеии мусулмон бояд оинаи аҳкоми Ислом бошад.

Меҳвари асосии боб	Бартарии нигоҳи Ислом нисбат ба низомҳои дигар
Оромиш ва маскани нафс	Муайян кардани издивоҷ ҳамчун пайванди ҷон бо ҷон бар пояи дӯстиву раҳмат, ки зани солеҳаро беҳтарин матоъ ва лаззати дунё медонад.
Риояи табиати зан	Дарки амиқи равоншиносии зан ва мизоҷи хоси занона («каҷӣ»); вазифадор кардани шавҳар ба таҳаммул ва чашмпӯшӣ аз хатоҳо бидуни фишори озордиҳанда.
Шавҳари намунавӣ дар рафтор	Амр ба доштани чеҳраи кушода, лабони мутабассим ва ворид кардани шӯхиву шодмонӣ ба хонавода дар пайравӣ аз суннати амалии Паёмбар ﷺ.
Ғайрати мардона ва роҳбарӣ	Масъулияти ҳамаҷонибаи мард дар нигоҳ доштани шарафу номуси хонавода ва ҳифзи онҳо аз инҳирофоти ахлоқӣ бо роҳбарии устодонаву боадаб.

БОБИ ЧОРУМ:

ШАХСИЯТИ МУСАЛМОН БО ҲАМСАРИ ХУД

1. НИГОҲИ ИСЛОМ БА ИЗДИВОҶ ВА ЗАН:

Издивоҷ (хонадоршавӣ) дар Ислом оромиши нафс (рӯҳ), роҳати қалб, устувории виҷдон (хотири ҷамъ) ва зиндагии муштараки байни марду зан бар пояи дӯстӣ, раҳмдилӣ, созгорӣ (ҳамоҳангӣ), ҳамкорӣ, насиҳати якдигар (хайрхоҳӣ) ва гузашт (бахшиш) аст. То ин ки зану мард битавонанд дар ин фазои унсгирифта (ошно), ором ва меҳрубон он ядрои (заминаи) хушбахтеро ниҳодгузорӣ кунанд, ки дар он ҷо ҷӯҷаҳои парнахӯрда (фарзандони хурдсолу ниёзманди нигоҳубин) болу пар кушоянд ва оилаи солим ва мусулмон ба воя расад.

Қуръони Карим ин робитаи фитрӣ (табиӣ) ва ҷовидонаи байни марду занро ба гунаи латиф (нозук) ва ҷолиб тасвир кардааст, ки аз он шабнамҳои сукӯнат (оромиш), амният ва осоиштагӣ ҷорӣ мегардад ва бӯи хуши муҳаббат, ҳамдигарфаҳмӣ ва раҳмату шафқат мевазад:

«Ва аз нишонаҳои Ӯ ин аст, ки барои шумо аз ҷинси худатон ҳамсароне офарид, то дар канори онҳо оромиш ёбед ва дар байнатон дӯстиву раҳмат қарор дод». (Сураи Рум ояти 21).

Ин (издивоҷ) пайванди ҷон бо ҷон дар мустаҳкамтарин риштаҳои (насабӣ ва алоқаҳои) он аст, ки Худованд онро байни ду ҷон мебандад, то он ду дар хонаи издивоҷи гуворо, дӯстдоштанӣ ва обод бо муҳаббати холис ва раҳмати сояафкану меҳрубон аз оромиш, устуворӣ ва осоиш баҳраманд шаванд.

Зани солеҳа (некорӯю накӯкор) дар Ислом лаззати аввалини зиндагӣ ва неъмати бузургтарини Худованд барои мард аст; зеро мард аз сахтиҳои (ранҷу машаққати) рӯзгор ва хастагии кӯшишу талош ва душвориҳои кор ба хона назди ӯ меояд ва оромиш меёбад. Пас дар назди зан роҳат, тасаллии хотир (дилбардорӣ) ва баҳраеро меёбад, ки ҳеҷ баҳрае дар зиндагии инсон ба он баробар намешавад (наздик намешавад). Ва рост гуфтааст Расули Худо (с), ки мефармояд: ***«Дунё ҳамааш матоъ (баҳра ва лаззат) аст ва беҳтарин матои дунё зани солеҳа аст»*** *(Ин ҳадисро Имом Муслим (раҳимаҳуллоҳ) ривоят кардааст)*.

Ин аст нигоҳи Ислом ба издивоҷ дар уфуқи (дараҷаи) баланду дурахшони он ва ин аст нигоҳи он ба зан дар авҷи латофату занонияти (иффату покдоманиаш) гиромидошташуда.

2. ЗАНЕ, КИ МУСУЛМОН МЕҶӮЯД:

Ва бо таваҷҷуҳ ба (дар назар доштани) ин нигоҳи воло ба издивоҷ ва зан, мусулмони ҳақиқиро он зоҳирпарастиҳои пучу бемаъние, ки баъзе духтарони ин аср худро дар паси онҳо пинҳон мекунанд, мафтуни худ намесозад (ҷалб намекунад). Балки ӯро шахсияти комили духтари мусулмон ҷалб менамояд. Аз ин рӯ, ӯ дар интихоби ҳамсафари ҳаётии (умрии) худ шитоб намекунад (аз сабр кор мегирад) ва дар ҷустуҷӯи духтаре мешавад, ки бо сифатҳои олии исломӣ ороста бошад; ҳамон сифатҳое, ки зиндагии оилавии гуворову устуворро таъмин месозанд.

Бинобар ин, ӯ танҳо бо зебоӣ, дурахши зоҳирӣ, қомати мавзун ва амсоли инҳо, ки ҷавонони пучмағзу зоҳирпараст дар паси ин зиннатҳову дурахшишҳои фиребанда қарор мегиранд, кифоя намекунад. Балки дар канори ҳамаи ин, диндории устувор, ақли расо (барҷаста) ва рафтору сирати некро талаб мекунад ва аз ҳидояти Паёмбари бузургвор ﷺ роҳнамоӣ меҷӯяд, ки фармудаанд:

«Занро ба хотири чаҳор чиз ба издивоҷ мегиранд: ба хотири молаш, ба хотири насабаш (аслу насаб), ба хотири зебоияш ва ба хотири динаш. Пас ту зани диндорро ихтиёр кун, баракат меёбӣ (агар чунин накунӣ, зиён хоҳӣ дид)» *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст, яъне Имом Бухорӣ ва Имом Муслим (раҳимаҳуллоҳ)*

онро ривоят кардаанд). (Ин як дуоест барои касе, ки хоҳони зани диндор аст ва тарғибу ташвиқест ба он чизе, ки Паёмбар ﷺ тавсия додаанд).

Бо ин ҳол, тавсияи Паёмбари бузургвор ﷺ, ки ҷавони мусулмон бояд дар ҷустуҷӯи зани диндор бошад, ба маънои нодида гирифтани хоҳиши ӯ нисбат ба зебоии зоҳирӣ нест. Зеро Паёмбар ﷺ ба дидани зан пеш аз ақди никоҳ тарғиб ва тавсия кардаанд, то ки ҳеҷ як мусулмоне ба издивоҷ бо духтаре, ки дилаш ба ӯ ором намегирад ва чашмаш аз дидани ӯ шод намешавад, гирифтор нагардад.

Аз Муғира ибни Шуъба *(разияллоҳу анҳу)* ривоят аст, ки гуфт: *Дар замони Расули Худо ﷺ занеро хостгорӣ намудам. Пас Паёмбар ﷺ фармуданд:* ***«Оё ба ӯ нигоҳ кардӣ?»*** *Гуфтам: На. Фармуданд:* ***«Пас ба ӯ нигоҳ кун, зеро ин кор лоиқтар аст, ки дар байни шумо муҳаббату созгорӣ эҷод шавад»*** *(Яъне дар байни шумо дӯстӣ ва тавофуқ ба вуҷуд ояд). (Ин ҳадисро Имом Насоӣ (раҳимаҳуллоҳ) бо санади саҳеҳ ривоят кардааст)*.

Ва марде назди Паёмбар ﷺ омад, ки аз занони ансор хостгорӣ карда буд. Расули бузургвор ﷺ ба ӯ фармуданд: ***«Оё ба ӯ нигоҳ кардӣ?»*** *Гуфт: На. Пас ба ӯ амр карданд, ки ба он зан нигоҳ кунад (Ин ҳадисро Имом Насоӣ ва Имом Ибни Моҷа (раҳимаҳуллоҳ) бо санади саҳеҳ ривоят кардаанд)*.

Расули Худо ﷺ дар бештар аз як ҳадис таъкид кардаанд, ки зебоӣ дар зани солеҳа аз сифатҳои асосие мебошад, ки мард онро талаб мекунад ва ин зебоӣ дар канори дигар сифатҳои маънавӣ (ботинӣ) қарор дорад ва ҳеҷ кадом аз ин сифатҳо (зебоии зоҳирӣ ва маънавӣ) ҷои дигареро намегирад. Аз ҷумлаи ин таъкидҳо сухани Паёмбар ﷺ ба Ибни Аббос *(разияллоҳу анҳумо)* аст, ки фармуданд:

«Оё туро аз беҳтарин чизе, ки мард онро ганҷинаи худ месозад (ба даст меорад), бохабар накунам? Он зани солеҳа аст: Ҳар гоҳ мард ба ӯ нигоҳ кунад, ӯро шод месозад ва ҳар гоҳ ба ӯ амр кунад, итоаташ менамояд ва ҳар гоҳ аз наздаш ғоиб шавад (дар ғайбати мард), худу моли ӯро ҳифз мекунад (нигаҳ медорад)» *(Ин ҳадисро Имом Ҳоким (раҳимаҳуллоҳ) ривоят карда ва гуфтааст: дар шарти Имом Бухорӣ ва Имом Муслим саҳеҳ аст)*.

Ва аз Абуҳурайра *(разияллоҳу анҳу)* ривоят аст, ки аз Расули Худо ﷺ суол карда шуд: Беҳтарини занон кадом аст? Фармуданд: ***«Он зане, ки ҳар гоҳ ҳамсараш ба ӯ нигоҳ кунад, ӯро шод созад ва ҳар гоҳ ба ӯ амр кунад, итоат намояд ва дар мавриди нафси (худи) зан ва моли мард бо он чизе, ки мард бад мебинад, мухолифат накунад»*** *(Ин ҳадисро Имом Аҳмад (раҳимаҳуллоҳ) дар Муснади худ бо санади саҳеҳ ривоят кардааст)*.

Ин (таълимот) ҳамон нигоҳи набавии роҳнамо ва дуруст ба шахсияти зан аст; зане, ки метавонад ба мард хушбахтӣ, сукӯнат (оромиш) ва устуворӣ бубахшад ва зане, ки метавонад бар лонаи издивоҷ ва гаҳвораи чӯчаҳои парнабароварда (ишора ба кӯдакони хурдсоли заиф) хушрӯиву кушодачеҳрагӣ, амният ва ризоиятро эҳдо кунад ва дар натиҷа, мураббии наслҳо, қаҳрамонсоз ва парваришдиҳандаи нобиғаҳову нодирони даврон гардад.

Ин нишонаи ҳарис будан (таваҷҷуҳи зиёди) Паёмбари бузурги Ислом ﷺ аст, ки издивоҷ бар пояи мустаҳкам, устувор ва мутавозин (баробар) аз хостаҳои ҷисм, ақл, рӯҳ ва аътофи (эҳсосот) инсон бино шавад, то чунон қавӣ бошад, ки носозгории табиатҳо (мизоҷҳо) онро ба ларза наорад ва ҳавасҳои нафсҳо онро вайрон насозад. Аз ин рӯ, мусулмони ҳақиқӣ, ки дар тамоми қадамҳои худ аз шариати Худованд роҳнамоӣ меҷӯяд, ба домҳои «сабзаҳои рӯида бар рӯи саргин» (ишора ба зани зебое, ки дар оилаи бад камол ёфтааст) намеафтад, балки ҳамроҳ бо гӯяндагон ба мардум мегӯяд: *«Аз сабзаҳои рӯида бар рӯи саргин дурӣ ҷӯед» (Ин сухан ҳадис нест)*.

3. ДАР ЗИНДАГИИ ОИЛАВИИ ХУД БА ҲИДОЯТИ ИСЛОМ ПОЙБАНД АСТ:

Мусулмони ҳақиқӣ ва содиқ пас аз издивоҷаш вазифадор аст, ки дар ҳамзистӣ (зиндагии муштарак) бо ҳамсари худ ва рафтор бо ӯ бар асоси ҳидояти олии

Ислом қадам бардорад. Ва агар мо дар ҳидояти ин дини бузург дар мавриди тавсияҳояш нисбат ба зан ва ташвиқу тарғибаш барои гиромидошт ва ҳусни муомила (хушрафторӣ) бо ӯ андеша кунем, умури аҷиберо (воқеан шигифтангезро) хоҳем дид. Ислом нисбат ба зан чунон тавсияҳо дода ва ӯро дар ҷойгоҳу мақоме қарор додааст, ки зан дар ғайри ин дин ҳеҷ гоҳ онро ба худ надидааст. Инак, ин Расули Худо ﷺ аст, ки тамоми мардонро бо садои баланд даъват карда, мефармояд: ***«Бо занон ба некӣ рафтор кунед (ва тавсияи маро дар ҳаққи онҳо бипазиред), зеро зан аз устухони қабурға офарида шудааст ва каҷтарин қисми қабурға қисми болоии он аст. Агар бихоҳӣ онро рост кунӣ, мешиканӣ ва агар онро ба ҳоли худ бигзорӣ, ҳамоно каҷ боқӣ мемонад. Пас, бо занон ба некӣ рафтор кунед».*** *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст)*.

Ва дар ривояти дигаре дар Саҳеҳайн (Бухорӣ ва Муслим) омадааст, ки Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Зан монанди устухони қабурға аст; агар бихоҳӣ онро рост кунӣ, мешиканӣ ва агар аз ӯ баҳраманд шавӣ (зиндагӣ кунӣ), дар ҳоле баҳраманд мешавӣ, ки дар ӯ каҷӣ мавҷуд аст».***

Ва дар ривояти Имом Муслим *(раҳимаҳуллоҳ)* омадааст, ки фармуданд: ***«Ҳамоно зан аз устухони қабурға офарида шудааст ва ҳаргиз бар як роҳу равиш (он гуна ки хости туст) барои ту рост нахоҳад шуд. Пас, агар аз ӯ баҳраманд шавӣ, дар ҳоле баҳраманд***

мешавӣ, ки дар ӯ кач̣ӣ ҳаст ва агар бихоҳӣ рост кунӣ, мешиканӣ ва шикастани ӯ талоқ додани ӯст».

Дар ин ташбеҳу мисоли балеғу расо ва шевои набавӣ баёни аҷибе дар бораи ҳақиқати зан ва мизоҷу табиати ӯ, ки бар он офарида шудааст, вуҷуд дорад. Зан ҳеҷ гоҳ бар як ҳолат, он гуна ки шавҳар мехоҳад, устувор намемонад. Аз ин рӯ, барои шавҳари мусулмон лозим аст бидонад, ки ин хосият як хислат, табиат ва сиришти зотӣ дар зан аст. Пас, набояд кӯшиш кунад, ки ӯро ба он роҳе, ки дар зеҳни худ дуруст ё комил мепиндорад, рост намояд, балки бояд мизоҷи хоси занонаи ӯро риоя кунад. Ва бояд ӯро ҳамон гунае, ки Худованд офаридааст, бипазирад, ҳатто агар дар баъзе умур хилофи хосту хоҳиши мард кач̣ӣ ва носозгорӣ дошта бошад. Ва агар мард сарпечӣ кунад ва исрор варзад, ки занро маҳз мувофиқи хосту мизоҷи худ рост кунад, ташбеҳи ӯ ба монанди касест, ки мехоҳад каҷии устухони қабурғаро рост кунад ва он устухон дар дастонаш мешиканад; ва шикастани зан ҳамон талоқ додани ӯст.

Ҳар гоҳ ин ҳидояти олии набавӣ, ки бар фаҳмиши амиқи нафсият (равоншиносӣ) ва мизоҷи зан асос ёфтааст, дар устухону вич̣дони шавҳари мусулмони содиқ ҷой гирад, ӯ аз бисёре аз лағзишҳо ва хатоҳои ҳамсараш мегузарад ва аз чандин айбу камбудиҳои ӯ чашм мепӯшад, зеро офариниш ва фитрати ӯро дарк мекунад. Дар ин сурат, хонаи издивоҷ як макони амн,

ором ва хушбахт мегардад, ки дар он ҳеҷ доду фарёд, ғавғо ва хусумату ҷанҷоле нахоҳад буд...

Касе, ки дар матни ин ҳадис андеша мекунад, мулоҳиза менамояд, ки Паёмбари бузургвор ﷺ сухани худро бо ибораи: ***«Бо занон ба некӣ рафтор кунед»*** оғоз намуданд ва сипас пас аз таҳлили шахсияти зан, ҳадисро бо ҳамон ибора хатм карда, фармуданд: ***«Пас бо занон ба некӣ рафтор кунед»***. Чӣ қадар таваҷҷуҳи Паёмбари бузургвор ﷺ ба зан шадиду бузург будааст! Ва чӣ қадар дарки ӯ аз нафсияти зан амиқ будааст! Ва чӣ қадар меҳру шафқати ӯ бар зан зиёд мебошад! Оё барои шавҳари мусулмони содиқ ҷоиз аст, ки ба ин ҳидояти бузурворонаву каримона пайравӣ накунад ва дар ҳар лаҳза ба он амал нанамояд?

Таваҷҷуҳ ва ғамхории Паёмбари бузургвор ﷺ нисбат ба зан ба дараҷае мерасад, ки ӯ ҳатто дар хутбаи Ҳаҷҷатул-видоъ (хутбаи охирини ҳаҷ) ишора ва тавсия кардан дар ҳаққи занонро фаромӯш накард; ҳамон хутбае, ки дар он муҳимтарин суханҳоеро, ки бояд ба мусулмонон гуфта мешуд, ҷамъоварӣ намуд, зеро ҳис карда буд, ки ин охирин истодану ҳузури ӯ бо онҳо дар ҳаҷ аст. Дар ин хутбаи боазамат ва пурмуҳтаво тавсия дар ҳаққи занон аз мадди назари ӯ дур намонд ва сухани худро дар бораи онҳо бо ин огоҳии нишондиҳандаи таваҷҷуҳу аҳамият оғоз карда, фармуд:

«Огоҳ бошед ва бо занон ба некӣ рафтор кунед, зеро онҳо назди шумо асирон (ва амонатҳо) ҳастанд ва шумо аз онҳо ҷуз ин чизеро молик нестед (ҳаққи дигаре надоред), магар ин ки ба як гуноҳу беҳаёии ошкор даст зананд, пас агар чунин карданд (ба гуноҳу беҳаёӣ даст заданд), дар хобгоҳҳо аз онҳо ҷудо шавед (рух гардонед, яъне ба онҳо пушт диҳед) ба таври сабук ва рамзӣ танбеҳ кунед (ки ҳадаф танҳо изҳори норизоият ва огоҳӣ бошад, на озори ҷисмӣ), ки озордиҳандаву шадид набошад (яъне асаре нагузорад). Агар аз шумо итоат намуданд, пас ҳеҷ роҳе барои зулму ситам бар онҳо наҷӯед. Огоҳ бошед, ки барои шумо бар ҳамсаронатон ҳаққест ва барои ҳамсаронатон низ бар болои шумо ҳаққест. Ҳаққи шумо бар онҳо ин аст, ки касонеро, ки бад мебинед, ба бистари шумо роҳ надиҳанд (ба хонаатон ворид накунанд) ва дар хонаҳоятон ба касоне, ки намехоҳед, иҷозати ворид шудан надиҳанд. Огоҳ бошед, ки ҳаққи занон бар шумо ин аст, ки дар бораи либос (пӯшок) ва хӯроки онҳо ба некӣ рафтор (ва ғамхорӣ) кунед». *(Ин ҳадисро Имом Тирмизӣ (раҳимаҳуллоҳ) ривоят карда ва гуфтааст: ҳадиси ҳасан ва саҳеҳ аст)*.

Ин ҳамон васияте аст, ки ҳар як шавҳари мусулмони содиқ ва огоҳ онро мешнавад ва дар он ҳидояти ҳакимонаи набавиро барои муайян кардани ҳуқуқу вазифаҳои зану шавҳар мебинад; он ҳам дар фазое аз раҳмдилӣ нисбат ба занон, дилсӯзӣ ва некӣ ба онҳо, ки

ҳеҷ ҷое барои фикр кардан дар бораи зулм ба ҳамсар ва ё зиён расонидан ба ӯ дар хонаводаи мусулмон боқӣ намегузорад.

Тавсияҳои Паёмбари бузургвор ﷺ дар ҳаққи зан он қадар зиёду гуногунанд, ки ба дараҷае мерасанд, ки шавҳари хушрафтору накӯкорро дар баробари ҳамсараш аз беҳтарин ва баргузидатарин афроди уммат қарор медиҳанд:

«Комилтарини мӯъминон аз назари имон хушахлоқтарини онҳост ва беҳтарини шумо касоне ҳастанд, ки барои ҳамсарони худ беҳтарин бошанд». *(Ин ҳадисро Имом Тирмизӣ (раҳимаҳуллоҳ) ривоят карда ва гуфтааст: ҳадиси ҳасан ва саҳеҳ аст)*.

Ва занони зиёде назди хонаводаи Паёмбари бузургвор ﷺ омаданд, ки аз (рафтори) шавҳарҳояшон шикоят мекарданд. Пас Расули Худо ﷺ дар баробари гӯши мардон эълон намуда, фармуданд:

«Ҳамоно занони зиёде гирди хонаводаи Муҳаммад чарх задаанд (омадаанд), ки аз шавҳарҳояшон шикоят доранд; ин мардон (ки занонашонро озор медиҳанд) ҳаргиз аз беҳтарини шумо нестанд» *(Ин ҳадисро Имом Абудовуд, Имом Насоӣ ва Имом Ибни Моҷа (раҳимаҳуллоҳ) ривоят кардаанд ва Ибни Ҳаҷар (раҳимаҳуллоҳ) дар китоби «Ал-Исоба» гуфтааст: санади он саҳеҳ аст).*

Исломи ҳаниф (пок ва росто) дар инсоф додан ба зан ва бузургдошти ӯ, ва дар тавсия намудани шавҳар ба ҳусни муошират (хушрафторӣ) бо зан, ҳатто дар ҳолате ки шавҳар ӯро бад бинад (хушаш наояд), ба дараҷае боло меравад, ки зан дар тамоми таърихи худ ҷуз дар ин дин ба чунин мақоме нарасидааст. Худованд дар китоби устувори худ мефармояд:

«Ва бо онон ба шакли писандида ва некӯ рафтор кунед ва агар аз онҳо хушатон наомад (бад дидед), пас дар занҳо (шояд), ки чизеро бад бинед ва Худованд дар он хайри бисёре қарор диҳад» [Сураи Нисо: Ояти 19].

Ин ояти карима ҳамоно умқи нафс ва виҷдони мусулмони содиқро такон медиҳад, ки дар натиҷа ҷӯшиши хашми ӯро ором месозад ва аз шиддати кароҳату бадбинии ӯ нисбат ба ҳамсараш мекоҳад (онро кам мекунад ва ё дур месозад). Ислом бо ин равиш риштаи издивоҷро аз гусастан (канда шудан) нигоҳ медорад ва ин пайванди муқаддасро ҳифз мекунад, то бозичаи ҳавасҳои зудгузари эҳсосоти тағйирёбанда ва нодониҳои майлҳои кӯдаке, ки ҳар лаҳза ба як сӯ парвоз мекунанд, нагардад.

Ва чӣ қадар бузург аст сухани Умар ибни Хаттоб *(разияллоҳу анҳу)* ба марде, ки мехост ҳамсарашро ба хотири он ки ӯро бад мебинад, талоқ диҳад: *« Вой бар ту! Магар хонаҳо танҳо бар пояи муҳаббат бино*

мешаванд? Пас риояи ҳаққи ҳамзистӣ ва вафодорӣ (ҳаёву шарм) куҷо рафт?».

Ҳамоно пайванди издивоҷ дар Ислом хеле бузургтар аз ҳавасҳои хурди отифию эҳсосотӣ ва баландмартабатар аз фишори хоҳишҳои ҳайвонии девонавор аст. Дар мусулмони ҳақиқӣ чунон ҷавонмардӣ, наҷобат, хушрафторӣ, таҳаммулпазирӣ, сабри ҷамил (вусъати садр) ва ахлоқи волое вуҷуд дорад, ки ӯро дар муомила бо ҳамсараш — ҳатто агар ӯро бад бинад — ба дараҷае боло мебарад, ки аз ҳавасҳои чорпоён, тамаъи тоҷирон ва беҳудагии афроди пучмағз хелеву хеле дур мемонад.

Балки мусулмони ҳақиқӣ чорае ҷуз ин надорад, ки фармони Парвардигорашро иҷро кунад ва бо ҳамсараш хушрафторӣ намояд, ҳатто агар аз ӯ хушаш наояд (ӯро бад ҳам бинад). Сабаб дар он аст, ки ӯ дар сухани Парвардигори Донову Огаҳаш андеша мекунад ва медонад, ки бисёр чизҳо аз чашми инсон пинҳон мемонанд; зеро инсон гоҳе чизеро бад мебинад, аз он ҳазар мекунад ва мехоҳад аз он дур бошад, дар ҳоле ки он чиз дар ҳақиқат бо хайру баракат иҳота шуда ва аз неъматҳо лабрез аст. Аз ин рӯ, мусулмони ҳушёру огоҳ медонад, ки чӣ тавр дӯст бидорад ва чӣ тавр бад бинад. Ӯ ҳангоми дӯст доштан монанди як шахси нодон ва кӯр худро ба вартаи эҳсосот намепартояд ва ҳангоми бад дидан низ монанди як шахси ситамкор, рӯйгардон ва носипос муомила намекунад, балки дар ҳарду ҳолат муътадил (миёнарав), одилу боинсоф боқӣ мемонад.

Паёмбари бузурги Ислом ﷺ баён мекунад, ки зани мусулмону мӯъмина, шавҳараш ӯро ҳар қадар ҳам ки бад бинад, ҳамоно холӣ аз як ахлоқи некӯ ва писандидае нест, ки мард аз он хушнуд шавад. Пас барои мард лоиқ нест, ки ин ҷанбаи хубу мусбати ҳамсарашро нодида гирад ва танҳо он ҷониберо, ки бадаш меояд, бузург нишон диҳад:

«Ҳеҷ марди мӯъмине набояд зани мӯъминаеро (ҳамсарашро) комилан бад бинад ва аз ӯ канорагирӣ кунад; зеро агар як рафтору ахлоқи ӯро бад бинад, ҳамоно аз рафтору ахлоқи дигари ӯ хушнуд хоҳад шуд» *(Ин ҳадисро Имом Муслим (раҳимаҳуллоҳ) ривоят кардааст).*

4. МУСУЛМОНИ ҲАҚИҚӢ ШАВҲАРИ НАМУНАВӢ АСТ:

Ҳамоно мусулмони ҳақиқӣ дар баробари ин матнҳои (далелҳои) равшану қатъӣ, ки ба инсоф ва некӣ дар ҳаққи зан амр мекунанд, чорае ҷуз ин надорад, ки як шавҳари намунавӣ (идеалӣ) бошад. Ҳамсари ӯ аз ҳамзистии нарму гуворои ӯ баҳраманд мешавад ва аз ҳамроҳии боадабонаву олии ӯ хушбахт мегардад, ҳар қадар ҳам ки умрашон дароз шавад ва рӯзҳо пайи ҳам бигузаранд.

Марди мусулмон ҳар гоҳ вориди хона шавад, бо чеҳраи кушода, хандон ва лабони пуртабассум ба сӯи ҳамсару фарзандонаш меояд ва ба онҳо ҳамон салому

дуруди бобаракату покизаеро мегӯяд, ки Худованди Мутаол ба он амр намуда ва онро нишони фарқкунандаи Ислом қарор додааст, он ҷо ки мефармояд: **«Пас ҳар гоҳ ба хонаҳое ворид шудед, бар худ (ва аҳли хонаатон) салом кунед, ки он дуруду саломе аз ҷониби Худо, бобаракат ва покиза аст». (**Сураи Нур: Ояти 61**).**

Паёмбари бузургвор ﷺ ба ин салом додан ташвиқ (тарғиб) намуда, ба Анас *(разияллоҳу анҳу)* фармудаанд:

«Эй фарзандам! Ҳар гоҳ бар аҳли хонаводаат ворид шудӣ, салом кун, то ин салом боиси баракат бар ту ва бар аҳли хонаводаат гардад». *(Ин ҳадисро Имом Тирмизӣ (раҳимаҳуллоҳ) ривоят карда ва гуфтааст: ин ҳадиси ҳасан ва ғариб аст)*.

Ва ин чӣ гуна баракати бузургест, ки мард бо аҳли хонааш бо салом рӯбарӯ шавад ва монанди омадани фасли баҳор ба наздашон биёяд, то ҳаёти онҳоро бо хушбахтӣ, шодӣ ва нишот шукуфон созад (пур кунад) ва дар он фазо унсу алоқа, раҳмату шафқат ва ризоиятро паҳн намояд. Агар бинад, ки ҳамсараш ба кӯмак эҳтиёҷ дорад, ба ӯ дасти ёрӣ дароз мекунад ва агар дар ӯ аломати хастагӣ, дилгирӣ ё зиқӣ (дилшикастагӣ) ҳис кунад, бо суханҳои латифу дилрабо ба ӯ тасаллӣ медиҳад. Марди мусулмон ба ҳамсараш ин эҳсосро мебахшад, ки ӯ дар сояи шавҳари қавӣ, кариму босаховат ва бахшандае зиндагӣ мекунад, ки ӯро ҳимоя менамояд, нигоҳубин мекунад, ба корҳояш аҳамият медиҳад ва

тамоми эҳтиёҷоти шаръии ӯро дар ҳадди тавони худ (на дар ҳадди тавони дигарон, ки тавони онҳоро надошта бошад) омода месозад. Инчунин бо ороста кардани худ ва зиннат додане, ки шариати пок онро мубоҳ (иҷозат) кардааст, ба занонияти ҳамсараш эҳтиром мегузорад ва ба ҳамсараш бахше аз вақт ва таваҷҷуҳи худро медиҳад; тамоми вақти худро бо китобхонӣ (мутолиа), корҳо, шавқу ҳавасҳо (ҳобӣ), масъулиятҳо ва ё дӯстонаш банд накарда, занро гӯшанишин намесозад. Зеро Ислом ҳаққи занро барои баҳраманд шудан аз шавҳараш кафолат додааст; ҳатто барои шавҳар иҷозат надодааст, ки тамоми вақти худро бо ибодат — ки бузургтарин ва шарифтарин корҳост — банд кунад, то он тавозуни (адолати) муҳкаме, ки ин дини бузург бар он бино шудааст, халалдор нагардад.

Мо ин нуктаро дар ривояти Абдуллоҳ ибни Амр ибни Ос *(разияллоҳу анҳумо)* мебинем, ки Паёмбар ﷺ аз зиёдаравии ӯ дар ибодат бохабар шуда, ба ӯ фармуданд:

«Оё ба ман хабар надоданд, ки ту рӯзҳоро рӯза медорӣ ва шабҳоро ба намоз мехезӣ?» *Гуфт: Бале, эй Расули Худо! Фармуданд:* ***«Ин корро накун! Рӯза бигир ва (баъзе рӯзҳо) рӯзаатро бихӯр, бихоб ва (барои намози шаб) бархез. Зеро ҳамоно ҷисми ту бар ту ҳақ дорад, чашмони ту бар ту ҳақ дорад, ҳамсари ту бар ту ҳақ дорад ва меҳмонони ту низ бар ту ҳақ доранд...»*** *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст)*.

Ва Хавла бинти Ҳаким — ҳамсари Усмон ибни Мазъун *(разияллоҳу анҳо)* — бо либосҳои куҳнаву фарсуда (жулида) ва зоҳири ноороста назди ҳамсарони Паёмбар ﷺ ворид шуд. Ҳамсарони Паёмбар ба ӯ гуфтанд: *«Туро чӣ шудааст (чаро ин тавр бепарвоӣ)?»* Ӯ дар бораи шавҳараш гуфт: *«Аммо шабҳо, пас ӯ ҳамеша ба намоз истодааст ва аммо рӯзҳо, пас ҳамеша рӯзадор аст (яъне ба ман умуман таваҷҷуҳ намекунад)»*.

Ҳамсарони Паёмбар худи Паёмбар ﷺ-ро аз ин сухани ӯ бохабар карданд. Пас Паёмбар ﷺ бо Усмон ибни Мазъун рӯбарӯ шуда, ӯро сарзаниш (итоб) намуданд ва ба ӯ фармуданд: ***«Магар барои ту дар зиндагии ман намунаи пайравӣ (усва) нест?»*** *Усмон гуфт: Бале, Худованд маро фидои ту гардонад!* Пас аз ин воқеа, ҳамсараш бо зоҳири зебо ва бӯи хуш омад. Ва дар ривояти дигар омадааст, ки Паёмбар ﷺ ба ӯ фармуданд: ***«Эй Усмон! Ҳамоно гӯшанишинӣ ва тарки дунё (раҳбоният) бар мо фарз нагардидааст. Оё барои ту дар ман намунае нест? Ба Худо қасам, ки тарсноктарини шумо аз Худо ва нигоҳдорандатарини шумо аз ҳудудҳои Ӯ ман ҳастам!»*** *(Ин ҳадисро Абунуайм дар «Ҳилят-ул-авлиё» 1/106, Ибни Саъд дар «Табақот» 3/394 ва Муттақии Ҳиндӣ дар «Канз-ул-уммол» 8/305 ривоят кардаанд)*.

Паёмбари бузургвор ﷺ ҳамеша ин ҳидояту таълимоти худро дар байни саҳобагонаш паҳн мекард ва дастҳои онҳоро мегирифт (роҳнамоӣ мекард) ба сӯи миёнаравӣ

(эътидол) ва тавозун дар зиндагии ибодатӣ ва зиндагии хусусии онҳо бо ҳамсаронашон. То ин ки ин эътидол ва тавозун як хислати зотӣ аз хислатҳои онҳо гардид, ки якдигарро ба он тавсия мекарданд, барои ороиш ёфтан ба он ҳарис буданд ва ҳар гоҳ яке аз онҳо мехост аз ин қоида берун равад ва дар зӯҳд, тарки дунё ва ибодат зиёдаравӣ кунад, назди Паёмбар ﷺ барои доварӣ меомад.

Ҳамоно Имом Бухорӣ *(раҳимаҳуллоҳ)* аз Абуҷуҳайфа *(разияллоҳу анҳу)* ривоят кардааст, ки гуфт: *Паёмбар ﷺ дар байни Салмон ва Абудардо (разияллоҳу анҳумо) пайванди бародарӣ баст. Пас Салмон ба зиёрати Абудардо омад ва Умми Дардо (ҳамсари Абудардо)-ро бо либоси куҳнаву ноороста дид. Ба ӯ гуфт: «Туро чӣ шудааст (чаро ба худ аҳамият намедиҳӣ)?» Он зан гуфт: «Бародарат Абудардо ҳеҷ эҳтиёҷу хоҳише ба дунё (ва зан) надорад. Абудардо омад ва барои Салмон таоме омода сохт ва гуфт: «Бихӯр, зеро ман рӯзадор ҳастам». Салмон гуфт: «Ман намехӯрам, то он даме ки ту (ҳамроҳи ман) бихӯрӣ». Пас Абудардо (рӯзаашро шикаст ва) таом хӯрд. Чун шаб фаро расид, Абудардо хост, ки барои намози шаб бархезад. Салмон ба ӯ гуфт: «Бихоб». Пас ӯ хобид. Бори дигар Абудардо хост бархезад, Салмон гуфт: «Бихоб». Чун охири шаб шуд, Салмон гуфт: «Акнун бархез». Пас ҳарду намоз гузориданд. Сипас Салмон ба ӯ гуфт:* ***«Ҳамоно Парвардигорат бар ту ҳақ дорад, нафси (ҷасаду вуҷуди) ту бар ту ҳақ дорад ва ҳамсарат (аҳли***

хонаводаат) низ бар ту ҳақ дорад; пас ҳаққи ҳар соҳибҳақеро барояш адо кун». *Баъд аз ин, Абудардо назди Паёмбар ﷺ омад ва ин воқеаро барои эшон нақл кард. Паёмбар ﷺ фармуданд:**«Салмон рост гуфтааст».** (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ (раҳимаҳуллоҳ) ривоят кардааст)*.

Шавҳари мусулмони парҳезгор, ҳушёр ва бозарофат (хушмуомила) ҳеҷ гоҳ фаромӯш намекунад, ки хушкии зиндагии якнавохтро бо ҳамсараш аз байн барад. Ӯ паҳлуҳои ҳаёту ҳамзистии доимии байни худу ҳамсарашро бо шӯхиҳои латифу шавқовар ва латифаҳои фараҳбахшу шодмонӣ, ки гоҳ-гоҳе ба забон меорад, таровату зебоӣ мебахшад. Ӯ дар ин рафтор ба Паёмбари бузургвор ﷺ пайравӣ мекунад, ки дар тамоми ҷанбаҳои ҳаёти худ як қуллаи баланд (намунаи олӣ) буданд. Зеро он масъулиятҳои вазнину бузурге, ки Паёмбар ﷺ бар дӯш доштанд — аз қабили устувор кардани пояҳои дин, сохтани уммати мусулмон, роҳнамоии лашкарҳои ҷиҳод ва дигар корҳои боазамат — ҳеҷ кадом инҳо эшонро аз он бознамедошт, ки дар баробари ҳамсарони худ як шавҳари намунавӣ бошанд; шавҳари намунавӣ дар хушрафторӣ, кушодадилӣ (бахшандагии ахлоқ), чеҳраи хандон ва шӯхиву шодмонии латиф.

Аз ҷумлаи ин хушрафториҳо ривоятест, ки Модарамон Оиша (разияллоҳу анҳо) нақл карда, мегӯяд: «Рӯзе барои Паёмбар ﷺ ҳарира (як намуд таоми обакии лазиз) пухта, назди эшон овардам. Дар ҳоле ки Паёмбар

ﷺ дар байни ману Савда (разияллоҳу анҳо)нишаста буданд, ба Савда гуфтам: «Бихӯр». Ӯ сарпечӣ кард (нахост бихӯрад). Ба ӯ гуфтам: «Ё мехӯрӣ, ё ин ки чеҳраатро бо ин таом олуда мекунам (мемолам)!» Ӯ боз ҳам сарпечӣ намуд. Пас дастамро ба таом бурда, онро ба сурати ӯ молидам. Паёмбар ﷺ (аз ин шӯхии мо) хандиданд ва бо дасти худ ба Савда ишора карда, фармуданд: ***«Ту ҳам сурати ӯро олуда кун (бимол)...»*** *Ва дар ривояти дигар омадааст, ки Паёмбар ﷺ зонуи худро хам карданд, то Савда битавонад қасоси худро аз ман бигирад. Пас ӯ низ аз табақ чизе гирифта, ба сурати ман молид, дар ҳоле ки Расули Худо ﷺ аз таҳти дил механдиданд» (Ин ҳадисро Ҳайсамӣ дар «Маҷмаъ-уз-завоид» 4/316, Мунтахаб 4/393 ва Муттақии Ҳиндӣ дар «Канз-ул-уммол» 7/302 ривоят кардаанд ва Ҳайсамӣ гуфтааст, ки ровиёни он саҳеҳанд).*

Оё ин ахлоқи писандида, кушодадилӣ ва қалби бузурги Паёмбар ﷺ-ро дар хушнуд сохтан, шӯхиву бозӣ ва рафтори нек бо ҳамсар ва ҷорӣ кардани шодиву нишот дар қалби зан мебинӣ?

Модарамон Оиша (*разияллоҳу анҳо*) боз ривоят мекунад, ки *дар яке аз сафарҳо ҳамроҳи Расули Худо ﷺ буд ва бо эшон мусобиқаи давидан кард ва аз Паёмбар ﷺ пеш гузашт. Муддате гузашт ва Оиша (разияллоҳу анҳо) мегӯяд, ки чун гӯшт гирифтам (фарбеҳ шудам), боз бо эшон мусобиқа кардам ва ин дафъа Паёмбар ﷺ аз ман пеш гузаштанд. Пас Эшон бо табассум фармуданд:*

«Ин пирӯзӣ дар ивази он мағлубияти пештара аст». *(Ин ҳадиси саҳеҳ аст, ки онро Имом Аҳмад ва Имом Абудовуд (раҳимаҳуллоҳ) ривоят кардаанд)*.

Садри шарифи (қалби мубораки) Паёмбар ﷺ чунон фарох буд, ки барои боз ҳам бештар шод кардани қалби ҳамсари ҷавону маҳбубаш, ӯро барои тамошои бозиҳои ҳалолу безарар (ва беолоиш) даъват мекард, то ҳамсараш рӯҳияи худро болида созад ва аз тамошои он лаззат барад...

Аз ҷумлаи ин воқеаҳо ривоятест, ки Модарамон Оиша (разияллоҳу анҳо) нақл карда, мегӯяд: «Рӯзе Паёмбар ﷺ нишаста буданд, ки ногаҳон доду фарёди мардум ва кӯдаконро шуниданд. Диданд, ки зани ҳабашие (дар ҷашнвора) бозиву рақс мекунад ва мардум ва кӯдакон гирдаш ҷамъ шудаанд. Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Эй Оиша, биё ва тамошо кун!»*** *Пас ман рӯямро бар шонаҳои мубораки эшон гузоштам ва аз байни шонаҳову сари эшон ба тамошо шурӯъ намудам. Паёмбар ﷺ пайваста мефармуданд:****«Эй Оиша, оё сер нашудӣ? Оё сер нашудӣ?»*** *Ва ман (барои он ки бидонам, чӣ қадар назди эшон мақом дорам) мегуфтам: На, (ҳанӯз сер нашудаам). Ва ҳамоно эшонро дидам, ки (аз хастагии истодан) вазни худро аз як пой ба пои дигарашон мегузаронданд» (Ин ҳадисро Имом Насоӣ (раҳимаҳуллоҳ) аз тариқи Язид ибни Румон аз Оиша ривоят кардааст)*.

Ва Модарамон Оиша *(разияллоҳу анҳо)* дар ривояти дигар мегӯяд: *«Ба Худо қасам, Паёмбар ﷺ-ро дидам, ки бар дари ҳуҷраи ман истода буданд ва ҳабашиҳо дар масҷид бо найзаҳо бозӣ мекарданд. Расули Худо ﷺ маро бо ҷомаи (ридои) худ пинҳон мекарданд, то ман бозии онҳоро аз байни гӯшу шонаашон тамошо кунам. Сипас эшон ба хотири ман ҳамон тавр истоданд, то ин ки ман худам хаста шудам ва рафтам. Пас, қадру мақоми духтари ҷавонеро, ки ҳариси (хоҳони) бозиву тамошост, бидонед (ва риоя кунед)».* (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ҳангоме ки мусулмони ҳақиқӣ сирати Паёмбари бузургвор ﷺ-ро мебинад, ки чӣ тавр хонаводаашон лабрез аз хушрафторӣ, шӯхиву бозӣ ва самимият (хушмуомилагӣ) буд, чорае ҷуз ин надорад, ки бо ҳамсараш некрафтор, хоксор, нармхӯ, хушахлоқ ва кушодадил бошад; албатта то даме ки ин самимият ва шӯхиҳо дар ҳудуди лаззатҳои ҳалол ва дилхушиҳои безарару мубоҳ (иҷозатшуда) бошанд.

Шавҳари мусулмони парҳезгору содиқ ҳеҷ гоҳ барои сабабҳои пучу беаҳамият, ки рагҳои гардани шавҳарони ҷоҳилу нодон аз он варам мекунад, хашмгин намешавад ва ғавғо барпо намекунад. Онҳое (шавҳароне), ки агар хӯрок мувофиқи таъбашон (мизоҷашон) набошад ва ё вақти хӯрок каме дер шавад, гӯё қиёматро барпо мекунанд. Ин гуна сабабҳо бисёр вақт шарораи хашм, ҷанҷол ва дуриро дар байни зану шавҳар оташ мезанад.

Аммо мусулмони ҳақиқӣ, ки ба ахлоқи Паёмбар ﷺ — он инсони бузург — пайравӣ мекунад, ҳамеша он сифатҳои эшонро ба ёд меорад, ки ӯро инсони босаховат, бурдбор ва бахшанда месозанд. Ӯ аз ахлоқу сифатҳои Паёмбари бузургвор ﷺ ба ёд меорад, ки:

«Ҳаргиз аз ҳеҷ хӯроке айб наҷӯстанд; агар онро дӯст медоштанд, мехӯрданд ва агар бадашон меомад, онро тарк мекарданд (намехӯрданд)». *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).*

Ва (мусулмони ҳақиқӣ) ба ёд меорад, ки Паёмбар ﷺ рӯзе аз аҳли хонаводаи худ нонхӯриш (хуриш) хостанд. Онҳо гуфтанд: *«Дар назди мо ҷуз сирко чизи дигаре нест»*. Пас Паёмбар ﷺ онро талаб карданд ва ба хӯрдан шурӯъ намуда, мефармуданд: ***«Сирко чӣ хуш нонхӯришест! Сирко чӣ хуш нонхӯришест!»*** *(Ин ҳадисро Имом Муслим (раҳимаҳуллоҳ) ривоят кардааст)*.

Огоҳ бошед! Бигзор ин суханро он шавҳарони ҳамқо ва нодоне бишнаванд, ки боре ҳамсарашон ба камбудие дучор шавад (хатое кунад), аз чашмонашон шарораи хашм меборад; масалан, агар хӯрок аз вақти муайянаш дертар омода гардад ва ё мувофиқи таъби латифи онҳо набошад, ба хашм меоянд. Дар ҳоле ки шояд сабабҳои маҷбуркунандае (узрҳои қатъие) вуҷуд доштанд, ки он зани бечораро ба ин гуна камбудӣ ва дер кардан маҷбур сохтаанд, вале ин шавҳарон пеш аз он ки сабабашро

бидонанд, оташи зулму хашмро барпо мекунанд; бо ин баҳона, ки «магар мо мардон сарпарасту ҳокими занон нестем?!»

Шавҳари мусулмону содиқ танҳо бо некӣ ва хушрафторӣ нисбат ба ҳамсараш кифоя намекунад, балки некиву хайрхоҳӣ ва меҳру муҳаббати худро ба дӯстони шарифи ҳамсараш низ мерасонад. Ин рафтори ӯ ба хотири пайравӣ аз амали Расули Худо ﷺ мебошад. Модарамон Оиша *(разияллоҳу анҳо)* нақл карда, мегӯяд: *«Кампири солеҳае (пиразане) назди Паёмбар ﷺ меомад. Паёмбар ﷺ аз омадани ӯ хеле хурсанд мешуданд ва ӯро гиромӣ дошта, ба ӯ мефармуданд:* ***«Шумо чӣ гунаед? Ҳолатон чӣ тавр аст? Баъд аз мо чӣ рӯзҳоеро гузарондед?»*** *Он пиразан ҷавоб медод: «Хуб ҳастем, падар ва модарам фидои ту бошанд, эй Расули Худо!» Чун он пиразан рафт, Оиша гуфт: «Ба ин пиразан ин қадар таваҷҷуҳу рӯйи хуш нишон медиҳӣ? Ту бо ӯ рафторе мекунӣ, ки бо ҳеҷ каси дигар чунин накардаӣ!» Паёмбар ﷺ ба ӯ ҷавоб дода, фармуданд:* ***«Ҳамоно ин пиразан дар замони зиндагии Хадиҷа назди мо меомад. Магар намедонӣ, ки нигоҳ доштани аҳду паймони дӯстӣ (ва вафодорӣ ба гузаштагон) аз нишонаҳои имон аст?»*** *(Ин ҳадисро Имом Ҳоким (раҳимаҳуллоҳ) дар «Мустадрак» ривоят карда ва гуфтааст: мувофиқи шарти Имом Бухорӣ ва Имом Муслим саҳеҳ аст)*.

Ва гоҳе мумкин аст ҳамсарро ҳаваси хашме (ғазаби гузарое) фаро гирад ё ба сабабе аз сабабҳо оташи

ҳаяҷону инфиол бар ӯ ғолиб шавад. Дар натиҷа ӯ аз шавҳараш рӯй мегардонад (худро канор мекашад) ва (бо ин кору рафтораш) шавҳарро аз хашму инфиоли худ бохабар месозад. Дар ин ҷо, барои шавҳари мусулмон лозим аст, ки ҳамсарашро бо ахлоқи писандида, бурдбории васеъ ва нигоҳи амиқи худ ба ҳақиқати зан, сохтор ва мизоҷи (табиати) ӯ дарк кунад (таҳаммул намояд); ҳамон гунае ки Паёмбар ﷺ ҳамсарони худро, ҳар гоҳ бо эшон хашмгин мешуданд ва яке аз онҳо эшонро аз субҳ то шаб тарк мекард (гап намезад), бо синаи кушода таҳаммул менамуданд.

Умар ибни Хаттоб *(разияллоҳу анҳу)* мегӯяд: *«Мо, ҷамоати қурайш, мардоне будем, ки бар занон ғолиб мешудем (ҳукмронӣ мекардем). Чун ба Мадина омадем, бо мардуме рӯбарӯ шудем, ки занонашон бар онҳо ғолиб буданд. Пас занони мо низ ба омӯхтани (ин рафтор) аз занони онҳо шурӯъ карданд. Ӯ (Умар) гуфт: Хонаи ман дар маҳаллаи Бану Умайя ибни Зайд дар Аволӣ (минтақаи баландии Мадина) буд. Рӯзе ҳамсарам бар ман хашм гирифт ва ногаҳон ба ман ҷавобгардонӣ намуд (гап гардонд). Ман ин гапгардонии ӯро бад дидам (қабул накардам). Ҳамсарам гуфт: «Чаро аз гапгардонии ман тааҷҷуб мекунӣ?! Ба Худо қасам, ҳамсарони Паёмбар ﷺ низ ба эшон ҷавоб мегардонанд ва яке аз онҳо эшонро аз субҳ то шаб тарк мекунад (гап намезанад)!» Умар гуфт: Пас ман ба роҳ афтодам ва назди (духтарам) Ҳафса ворид шудам ва ба ӯ гуфтам: «Оё ту ба Расули*

Худо ﷺ ҷавоб мегардонӣ (гап мегардонӣ)?» Гуфт: «Бале». Гуфтам: «Оё яке аз шумо эшонро аз субҳ то шаб тарк мекунад?» Гуфт: «Бале». Гуфтам: «Ҳамоно ҳар касе аз шумо чунин кунад, ноумед ва зиёнкор шудааст! Оё яке аз шумо эмин мемонад аз ин ки Худованд ба хотири хашми Паёмбараш бар ӯ хашм гирад ва дар натиҷа ӯ ҳалок шавад?! Дигар ба Расули Худо ﷺ ҷавоб нагардон ва аз Эшон ҳеҷ чизеро талаб накун; ҳар чизе ки бароят лозим шуд, аз ман бихоҳ». Сипас Умар назди Паёмбар ﷺ омад ва он чиро, ки дар байни ӯву Ҳафса аз гуфтугӯ гузашта буд, нақл кард ва Паёмбари бузургвор ﷺ (аз шунидани ин ҳол) табассум намуданд.

(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст, ки онро Имом Бухорӣ, Имом Муслим, Имом Тирмизӣ ва Имом Насоӣ (раҳимаҳуллоҳ) ривоят кардаанд).

Барои мусулмон лозим аст, ки ба чунин ахлоқи писандидаву ва боло ороста шавад, то дар сифатҳо, хислатҳо ва тамоми амалҳои худ бар қадами Паёмбари бузургвор ﷺ (дар роҳи Эшон) бошад. Маҳз дар ин сурат ӯ далел меорад, ки Ислом дини зиндагии пешрафтаи иҷтимоӣ аст. Ва ҳамоно он шӯрбахтӣ, парокандагию аз ҳам пошидан, изтироб, нигаронӣ ва гумроҳие, ки ба сари афрод, оилаҳо ва ҷомеаҳо омадааст, танҳо ба хотири дур шудани мардум аз ин арзишҳои олӣ мебошад; арзишҳое, ки Ислом бӯи хуши онҳоро паҳн кардааст, вале мардум аз онҳо ҷоҳил мондаанд ва дар бораи онҳо гумони хато

кардаанд. Бешак, инҳо арзишҳои ахлоқии гаронбаҳое ҳастанд, ки агар зану шавҳар ба онҳо ороста шаванд, ҷанҷол ва душманӣ аз зиндагии оилаҳо нест мешавад ва болҳои хушбахтӣ, оромиш, устуворӣ ва неъмат бар болои хонаҳо соя меафканад.

5. АЗ МУВАФФАҚТАРИН ШАВҲАРОН АСТ:

Аз ҳамин ҷост, ки шавҳари мусулмони огоҳ аз муваффақтарин (комёбтарин) шавҳарон дар зиндагии иҷтимоӣ ва маҳбубтарини онҳо назди нафси зани солеҳа, покдоман ва боиффат ба шумор меравад. Сабаб дар он аст, ки ӯ бо истифода аз ҳидоятҳои ин Исломи бузург медонад, ки чӣ тавр бо нармӣ, хушмуомилагӣ ва зиракӣ ба умқи нафси зан ва эҳсосоти ниҳонии ӯ роҳ биёбад. Дар натиҷа, ӯ занро ба он роҳи дурусте роҳнамоӣ мекунад, ки зиндагии иҷтимоии исломӣ онро тақозо дорад; зиндагие, ки комилан бо фитрати солим ва ахлоқи покизаву устувор ҳамоҳанг аст. Марди мусулмон бо майлҳо, хоҳишҳо ва мизоҷи (табиати) ҳамсараш шинос мешавад ва тамоми талоши худро ба харҷ медиҳад, то дар байни ин хоҳишҳо ва он сирату рафтори намунавӣ, ки барои ӯ мехоҳад, созгорӣ (тавозун) эҷод кунад. Ва ӯ ҳеҷ гоҳ, ҳатто барои як лаҳза ҳам фаромӯш намекунад, ки зан аз устухони қабурға офарида шудааст ва рост кардани қабурға роҳу чорае надорад.

6. БО ҲАМСАРИ ХУД ҲУШЁРУ БОЗАРОФАТ АСТ:

Мусулмони ҳақиқӣ ва огоҳ ҳамеша дар баробари ҳамсараш ҳушёр ва бозарофат (бодиққат) аст. Ӯ барои риоя кардани эҳсосоти зан, ҳеҷ гоҳ дар ҳузури ӯ ба ҳеҷ кас аз хонаводааш бадгӯӣ намекунад ва сухани носазову озордиҳандае дар ҳаққи наздикони ӯ ба забон намеорад. Зани ӯ низ дар муқобил, ба эҳсосоти шавҳараш эҳтиром мегузорад ва коре намекунад ё сухане намегӯяд, ки боиси озори ӯ гардад ё ба яке аз аъзои хонаводаи шавҳараш зиёну бадӣ бирасонад.

Инчунин, марди мусулмон ҳеҷ як аз асрори ҳамсарашро, ки ба ӯ амонат гузошта шудааст, фош намесозад ва хабареро, ки зан танҳо ба ӯ бовар карда гуфтааст, паҳн намекунад. Зеро саҳлангорӣ (бепарвоӣ) дар ин гуна умур бисёр вақт оташфишони ҷанҷолҳоро дар байни зану шавҳар метарконад ва шӯълаи дӯстиро дар байни онҳо хомӯш месозад. Аммо шавҳари мусулмони дурандеш ва хушмуомила аз тамоми ин мушкилот дар амон ва паноҳ аст, то даме ки аз чашмаи софи Ислом сероб мешавад ва ба ахлоқи олии он адаб меомӯзад.

7. КАМБУДИҲОИ ЎРО КОМИЛ МЕСОЗАД:

Шавҳари мусулмону огоҳ ҳамеша ҳарис аст (таваҷҷуҳи зиёд дорад), ки камбудиҳои ҳамсарашро, агар дар илму дониш ё рафтору ахлоқи ӯ нуқсоне ҳис кунад, комил созад. Ӯ барои расидан ба ин мақсад аз судмандтарин (фоидаовартарин), латифтарин ва зирактарин равишҳо истифода мекунад. Ва агар дар ин миён аз ҷониби зан сарпечӣ (нофармонӣ) ё майл ба инҳирофро (каҷравиро) мушоҳида кунад, ўро бо нармӣ, бурдборӣ ва зеҳни тез (ҳушёрӣ) ба роҳи дуруст бармегардонад. Ӯ ба ҳеҷ ваҷҳ ва бо ҳар сабабе ки бошад, занро дар ҳузури дигарон сарзаниш намекунад ва таъна (саркӯб) намезанад; зеро сахттарин чизе, ки занро озор медиҳад ва қалбашро мешиканад, ин аст, ки касе сарзаниши ўро бишнавад ё шоҳиди танбеҳу итоб шудани ӯ гардад. Марди мусулмони парҳезгору ҳушёр дорои латифтарин (нозуктарин) эҳсосот буда, беш аз ҳама эҳсоси дигаронро қадр мекунад.

8. БАРОИ РОЗИИ ҲАМСАР ВА НЕКӢ БА МОДАРИ ХУД ТАВОЗУНРО ХУБ ЭҶОД МЕКУНАД:

Шавҳари мусулмони солеҳ ва огоҳ хуб медонад, ки чӣ тавр дар байни розигии модараш ва ҳамсараш тавозун (баробарӣ) эҷод кунад. Ӯ зиракӣ, хушмуомилагӣ, бурдборӣ ва қуввати шахсияти худро дар муомила бо онҳо ба кор мебарад, то ба ҳеҷ кадом аз ин ду ҷониб

ситам (беадолатӣ) нашавад. Бо ин равиш, ӯ на нисбат ба модараш оқ (нофармон) мешавад ва на дар ҳаққи ҳамсараш зулм мекунад. Балки ҳаққу ҳуқуқи модарашро медонад ва некӣ ба ӯро ба беҳтарин сурат адо мекунад, ва дар айни замон, ҳаққи ҳамсарашро низ медонад ва ба хотири некӣ ё хидмату нигоҳубини модараш, ҳеҷ як аз ҳуқуқҳои занро поймол намесозад.

Бешак, мусулмони содиқ ва ҳушёр ба ин кор комилан тавоност, то даме ки бо зоди (тушаи) тақво омода аст ва бо ахлоқи писандидаву бахшандае, ки аз ҳидоятҳои Ислом ва таълимоти дурахшони он сарчашма мегиранд, мусаллаҳ мебошад; ҳамон шариате, ки ҳам дар ҳаққи модар ва ҳам дар ҳаққи ҳамсар инсофро риоя карда ва ҳар кадоми онҳоро дар ҷойгоҳи дурусти худашон қарор додааст.

9. РОҲБАРИРО БАР ЗАН БА БЕҲТАРИН СУРАТ ИҶРО МЕКУНАД:

Шавҳари мусулмон бо ҳамин ахлоқи олӣ ва рафтори некӯ метавонад қалби ҳамсарашро ба даст орад (молики он шавад), то зан дар ҳеҷ фармоне бо ӯ нофармонӣ накунад. Аз ҳамин ҷост, ки ҳаққи қавомат (роҳбарӣ ва ҳимоят)-и марди мусулмон бар зан устувор гардидааст; он ҳам ба хотири он сифатҳое, ки дини Ислом мардро бо онҳо ороста сохта, асбобу заминаҳои роҳбариро ба ӯ бахшида ва ӯро ба риояи қоидаҳову шариатҳо вазифадор намудааст. Худованд дар китоби худ мефармояд:

«Мардон сарпарасту нигаҳбони занонанд, ба хотири он ки Худованд баъзе аз онҳоро бар баъзеи дигар (дар умури ҷисмиву иҷтимоӣ) бартарӣ додааст ва низ ба хотири он ки мардон аз моли худ (барои занон) нафақа (харҷ) мекунанд» (Сураи Нисо: Ояти 34).

Ин қавомат ва роҳбарӣ барои мард паёмадҳо (масъулиятҳо) дорад ва ба ин сабаб бар дӯши ӯ вазифаҳои вазнин гузошта мешавад, зеро мард дар баробари ҳамсараш масъулияти комил ва ҳамаҷониба дорад.

Паёмбари бузургвор ﷺ дар ин бора мефармоянд: ***«Ҳамаи шумо сарпарасту нигаҳбонед ва ҳар кадоме аз шумо дар баробари зердастони худ (раияташ) масъул аст. Роҳбари ҷомеа сарпараст аст, мард дар хонаводаи худ сарпараст аст, зан дар хонаи шавҳар ва фарзандони ӯ сарпараст аст. Пас, ҳамаи шумо сарпарастед ва ҳар кадоме дар баробари зердастони худ масъул мебошад»*** *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст)*.

Ин ҳамон масъулиятест, ки зимоми ҳар як шахсро дар ҷомеаи исломӣ нигоҳ медорад (*ба даст мегирад ва банд месозад*), то ҷое ки ҳеҷ касро дар он намеёбӣ, магар ин ки дар як бахш аз бахшҳои зиндагӣ масъул аст. Сабаб дар он аст, ки зиндагӣ дар нигоҳи Ислом талош, амал ва созандагӣ (ободкорӣ) мебошад ва аз ҳар як узви ҷомеа

талаб мекунад, ки масъулиятшинос бошад, на ин ки умри худро бо шӯхӣ, бекориву беҳудагӣ ва ҳавасронӣ паси сар кунад.

Ҳамон гуна ки Ислом дар ҳаққи зан тавсияҳо дода ва ҷойгоҳашро баланд бардоштааст, ба ӯ низ амр намудааст, ки нақши худро дар зиндагӣ бидонад ва дар доираи он ҳудудҳое, ки шариат барояш муайян кардааст (*банақша гирифтааст*), устувор бимонад. Ин барои он аст, ки зан битавонад рисолати худро ба даст орад ва вазифаашро ба беҳтарин сурат, ҳамчун шарики мард дар тарбияи наслҳо ва зебову шукуфон сохтани зиндагӣ бо хушбахтиву латофат адо намояд.

Чун Ислом аз мард хостааст, ки бо зан хушрафтор бошад ва тавсияи некиро дар ҳаққи ӯ бипазирад, ба зан низ супориш додааст, ки дар доираи ҳалол, инсоф ва адолат аз мард итоат кунад. Шариат дар таъкиди ин итоат то ба ҷое рафтааст, ки Паёмбари бузургвор ﷺ онро чунин тасвир мекунанд:

«Агар қарор буд ба касе амр кунам, то барои шахси дигаре саҷда намояд, ҳамоно ба зан амр мекардам, то барои шавҳараш саҷда кунад». *(Ин ҳадисро Имом Тирмизӣ (раҳимаҳуллоҳ) ривоят карда ва гуфтааст: ҳадиси ҳасан ва саҳеҳ аст)*.

Балки Ислом розигии шавҳарро аз зан яке аз сабабҳои вориди биҳишт шудани ӯ қарор додааст, он ҷо ки Паёмбар ﷺ мефармоянд:

«Ҳар зане бимирад, дар ҳоле ки шавҳараш аз ӯ розиву хушнуд бошад, вориди биҳишт мегардад». *(Ин ҳадисро Имом Тирмизӣ (раҳимаҳуллоҳ) ривоят карда ва гуфтааст: ҳадиси ҳасан ва ғариб аст)*.

Дар муқобил, зани нофармон (нашиза) ва бадрафтореро, ки аз шавҳараш дурӣ меҷӯяд, ба лаънатҳои паёпайи фариштагон ҳушдор (таҳдид) додааст, то ин ки ба роҳи дуруст баргардад ва бо ҳамсараш оштӣ кунад:

«Ҳар гоҳ зан шабро дар ҳоле рӯз кунад, ки аз бистари шавҳараш дурӣ ҷуста бошад (қаҳр карда бошад), фариштагон ӯро то дами субҳ лаънат мегӯянд». *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст)*.

Пойбандии ин дини пок ба устувор кардани роҳбарии мард бар хонавода ва вачуби итоату розигии ӯ ба дараҷае расидааст, ки барои зан иҷозат надодааст, то рӯзаи нафлӣ (ғайр аз моҳи рамазон) бигирад ва ё меҳмонеро ба хона қабул кунад, магар бо иҷозати шавҳараш:

«Барои зан ҳалол (ҷоиз) нест, ки рӯза (нафлӣ) бидорад, дар ҳоле ки шавҳараш дар хона ҳузур дорад, магар бо иҷозати ӯ; ва иҷозат надиҳад, ки касе ба

хонаи шавҳараш ворид шавад, магар бо иҷозати ӯ». *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст)*.

Ҳамоно Ислом ба шавҳар ҳаққи қавомату (роҳбарӣ ва сарпарастиро) бар зан бахшидааст, то марди ҳақиқӣ бошад; марде, ки медонад чӣ тавр киштии зиндагии хонаводаашро ба сӯи соҳили саломатӣ, ҳидоят ва растагорӣ (роҳи рост) ҳидоят кунад. Ва шариат тамоми мардонро ҳушдор додааст, ки фирефтаи фитнаи (озмоиши) занон нагарданд, то чашмонашон аз дидани ҳақиқат кӯр (нобино) нашавад, иродаашон заиф нагардад ва диндориашон камнанг (суст) нашавад, ки дар натиҷа аз каҷравии занон аз роҳи шариат чашм пӯшанд ва лаҷоми (идораи) кор аз дасташон берун равад. Зеро агар чунин шавад, зани каҷрав ҳама чиз дар хона мегардад, ба гунае ки ҳеҷ фармони ӯ нофармонӣ намешавад, ҳеҷ суханаш рад намегардад ва ҳеҷ хоҳишаш беҷавоб намемонад. Ва рост фармудаанд Расули Худо ﷺ, он ҷо ки ин ҳолатро зиёнбортарин озмоиш барои мардон дониста, мегӯянд:

«Баъд аз худам ҳеҷ фитнае (озмоише)-ро бар ҷой нагузоштам, ки барои мардон зиёнбортар (ва хатарноктар) аз занон бошад». *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст)*.

Бешак, шавҳари мусулмон ва марди ҳақиқӣ дар баробари каҷравиҳои ҳамсараш — ҳар қадар ҳам ки он озмоиш бузург бошад — заифӣ нишон намедиҳад. Ӯ бо

тамоми лутф, адаб ва зиракӣ ба ҳамсараш мефаҳмонад, ки агар занонияти ӯ назди нафси (дил)-и мард маҳбуб бошад, ҳамоно хушнудии Худованд маҳбубтар аст; ва муҳаббати мард ба ҳамсараш ҳар қадар ҳам бузург бошад, пас аз муҳаббати Худо ва Паёмбараш қарор дорад. Худованд дар китоби худ мефармояд:

«Бигӯ: Агар падаронатон ва фарзандонатон ва бародаронатон ва ҳамсаронатон ва хешовандонатон ва молҳое, ки ба даст овардаед ва тиҷорате, ки аз касодии (бехаридории) он метарсед ва хонаҳое, ки ба онҳо хушнудед, назди шумо аз Худо ва Паёмбараш ва ҷиҳод дар роҳи Ӯ маҳбубтар бошанд, пас интизор бошед (сабр кунед), то Худованд фармони худро (барои азоб) биёрад; ва Худованд мардуми фосиқро (нофармонро) ҳидоят намекунад». [Сураи Тавба: Ояти 24].

Аз ҳамин рӯ, аз зиндагии мусулмони ҳақиқӣ ва содиқ ин гуна каҷравиҳои (номуносибии) занона, ки имрӯз дар хонаҳои бисёре аз даъводорони Ислом мебинем, нест мешавад (аз байн меравад).

Он марде, ки бо чашмони худ мебинад, ки ҳамсар, духтарон ва хоҳаронаш бо либосҳои нимаурён (яъне дар зоҳир пӯшида, вале дар ҳақиқат урён) ба кӯча мебароянд, дар ҳоле ки рӯймол аз сар бардоштаанд ва қафасҳои синаҳову бозувони худро намоён кардаанд, вале барои тағйир додани ин воқеияти дур аз ҳидояти илоҳӣ ва

адаби исломӣ ҳеҷ иқдоме намекунад, ҳамоно мардонагии худро аз даст дода, аз ҳақиқати Ислом дур гаштааст ва сазовори хашми Худованд шудааст. Ҳеҷ чиз ӯро аз ин чоҳи уфтодае (вартаи ҳалокате), ки дар он ғарқ шудааст, берун намекашад, магар як тавбаи холисона (насӯҳ), ки вичдонашро бедор созад, ва як такони сахте, ки ғайрати мардонагаияшро ба ҷунбиш оварда, ӯро ба роҳи миёна ва сироти мустақим (роҳи рост) баргардонад.

Бешак, Ислом барои зан одоберо муайян карда, ӯро бо пӯшоки махсусе хос гардондааст ва либосеро барояш нишон додааст, ки иҷозат (шарҳ) дорад бо он ба кӯча барояд ва ё дар баробари мардони номаҳрам зоҳир шавад, ки ин ҳамон ҳиҷоби шаръии зани мусулмон аст. Зани мусулмоне, ки шири Исломро нӯшида, аз чашмаи софи он сероб гашта ва дар фазои сояафкану гуворои он камол ёфтааст, ин ҳиҷобро бо нафси (рӯҳи) хушнуд, қалби ором ва боварии комилу амиқ мепазирад. Ӯ медонад, ки ин як ҳукми диние аст, ки аз ҷониби Худованди Азза ва Ҷалла содир шудааст, на як зулму фишоре аз ҷониби мардон ва на барои қонеъ кардани худхоҳӣ, ҳукмронӣ ва моли худ сохтани зан аз тарафи онҳо...

Аз Модарамон Оиша (разияллоҳу анҳо) дар он чи ки Имом Бухорӣ (раҳимаҳуллоҳ) ривоят кардааст, омада, ки гуфт: «Худованд занони нахустини муҳоҷирро раҳмат кунад! Ҳангоме ки Худованд ояти: ***«Ва бояд рӯймолҳои худро бар синаҳои худ фурӯ андозанд»***

(Сураи Нур: Ояти 31)-ро нозил кард, онҳо чодарҳои (лифофаҳои умумии) худро чок карда, бо онҳо сару синаи худро пӯшонданд (ҳиҷоб карданд)». Ва дар ривояти дигари Имом Бухорӣ омадааст: *«Доманҳои худро гирифта, онҳоро аз қисмати канораҳояш чок намуданд ва бо онҳо ҳиҷоб карданд»*.

Ва дар ривояте аз Сафия бинти Шайба омадааст, ки гуфт: «Дар ҳоле ки мо назди Оиша (разияллоҳу анҳо) будем, аз занони қурайш ва фазилату (бартарии) онҳо ёд кардем. Пас Оиша фармуд: «Ҳамоно занони қурайш фазилат доранд, вале ба Худо қасам, ки ман ҳеҷ занеро бартар аз занони ансор надидаам, ки ба китоби Худо ин қадар тасдиққунандаи шадид ва ба ваҳйи нозилшуда боимон бошанд! Ҳангоме ки сураи Нур ва ояти: ***«Ва бояд рӯймолҳои худро бар синаҳои худ фурӯ андозанд»*** *нозил шуд, мардони онҳо ба хонаҳояшон баргаштанд ва он чиро, ки Худованд нозил карда буд, бар онҳо тиловат намуданд. Мард ин ояро бар ҳамсар, духтар, хоҳар ва бар ҳар хешовандаш мехонд. Пас ҳеҷ зане аз онҳо намонд, магар ин ки ба сӯи чодари (либоси пашмии) нақшдори худ рафт ва онро бар сару синаи худ печонд (ҳиҷоб кард), то китоби Худоро аз рӯи боварӣ ва имон тасдиқ намояд. Баъд аз он, онҳо дар намози пушти Расули Худо ﷺ дар ҳоле ҳозир шуданд, ки сару синаҳояшон пӯшида буд, гӯё бар рӯи сарҳояшон зоғон нишастаанд (аз устувориву сиёҳии ҳиҷобҳояшон)».(Ба*

китоби «Фатҳ-ул-борӣ шарҳи Саҳеҳи Бухорӣ», китоби Тафсир муроҷиат намоед).

Худованд занони ансорро раҳмат кунад, чӣ қадар имонашон қавӣ ва Исломашон содиқона буд! Ва чӣ қадар гардан ниҳодани (итоати) онҳо ба ҳақ дар вақти нозил шудани ҳукм зебо буд! Ҳамоно ҳар зани мӯъминае, ки ба Худо ва Паёмбараш имони ҳақиқӣ дорад, чорае ҷуз ин надорад, ки ба занони ансор пайравӣ кунад. Пас ӯ нафси (вуҷуди) худро ба пӯшоки хоси исломӣ вазифадор месозад ва ба он урёнӣ, бараҳнагӣ ва худнамоие (беҳиҷобие), ки дар атрофаш ҳаст, аҳамият намедиҳад.

Ман дар ин ҷо мавқеи як духтари донишҷӯи мусулмон ва ҳиҷобпӯшро ба ёд меорам, ки зебоиву шаҳомати он аз мавқеи занони ансор камтар нест; ҳангоме ки хабарнигори рӯзномае аз донишгоҳи Димишқ (Шом) зиёрат карда, аз ин духтар дар бораи ҳиҷобаш ва он чи ки ӯро дар гармии сӯзони тобистон бар ин ҳиҷоб сабр мебахшад, суол намуд, он духтар бо имону боварӣ дар ҷавоб ин ояро хонд: **«Бигӯ: Оташи ҷаҳаннам бисёр сӯзонтар ва гармтар аст».** (Сураи Тавба: Ояти 81).

Маҳз бо чунин духтарони мусулмон, огоҳ ва покиза хонаҳои исломӣ обод мешаванд, наслҳо бар пояи ахлоқу фазилат тарбия меёбанд ва ҷомеа аз мардони қаҳрамон, амалкунанда ва созанда лабрез мегардад; ва сипос

Худоро, ки имрӯз шумораи чунин занони покдоман бисёр зиёд аст.

Шавҳари мусулмону содиқ масъул аст, ки занони хонаводааш ҳангоми баромадан аз хона одоби Исломро риоя кунанд ва ҳиҷоби шаръиро, ки имрӯз нишони зани мусулмон ва пӯшоки хосу асили ӯ гардидааст, ба бар намоянд. Ва он рӯзе, ки зан ё муҳити атроф бар хосту иродаи шавҳар ғолиб оянд ва ӯро маҷбур кунанд, ки аз ин ҳукми шаръӣ чашм пӯшад (гузарад) ва мард дар баробари онҳо оҷиз истода, ҳеҷ чорае наёбад ва сухане гуфта натавонад, пас бар дину мардонагии ӯ якҷоя дуруд бояд гуфт (яъне дину ғайрати мардонагияш аз байн рафтааст).

Бо ин ҳол, масъулияти шавҳар дар баробари ҳамсараш танҳо бо зоҳири берунии ӯ маҳдуд намешавад, балки аз он гузашта, ибодатҳо ва рафтори занро дар зиндагӣ низ дар бар мегирад. Пас мард масъул аст, агар зан дар ибодате камбудӣ кунад ё бо саҳлангориву (бепарвоӣ ва) гуноҳ дар ҳаққи Худованд кӯтоҳӣ намояд. Ӯ инчунин масъули рафтори нек, устувории ахлоқ ва адои вазифаҳои ҳамсараш мебошад. Ва ҳар гуна камбудие аз ҷониби зан дар яке аз ин ҷанбаҳо, ба мардонагии шавҳар зиён мерасонад, ба ҳусни Исломи ӯ латма мезанад (айбдор мекунад) ва он қавомату (роҳбарии ғамхоронаеро), ки Худованд мардро бо он гиромӣ доштааст, хадчадор мекунад (ноқис месозад).

Сабаб дар он аст, ки Ислом занро ҳамчун амонат дар гардани мард қарор додааст; зеро зан бештар вақт бар дину (равиши) шавҳари худ мешавад ва мард ӯро ҳамроҳи худ ё ба сӯи биҳишт ва ё ба сӯи дӯзах пеш мебарад. Аз ҳамин ҷост, ки фармони Худованд ба мӯъминон барои нигоҳ доштани нафси (вуҷуди) худ ва аҳли хонаводаашон аз оташи дӯзах якҷоя омадааст. Ва Худованд ин оқибати тарсовар ва ваҳшатнокро дар як манзараи боазамате тасвир кардааст, ки қалбҳо аз шиддати он пора мешаванд ва сарҳо аз ҳаросаш чарх мезананд, агар онҳо дар умури занону наздикони худ саҳлангорӣ кунанд ва онҳоро бо қатъият бар роҳи ҳақ устувор накунанд:

«Эй касоне, ки имон овардаед! Нафсҳои (вуҷудҳои) худ ва аҳли хонаводаатонро аз оташе нигоҳ доред, ки ҳезуми он мардум ва сангҳо ҳастанд; бар он (дӯзах) фариштагоне хашмгину забардаст (неруманд) муваккал шудаанд, ки Худоро дар он чи ба онҳо амр кардааст, нофармонӣ намекунанд ва он чиро, ки ба он супориш шудаанд, (айнан) иҷро менамоянд». (Сураи Таҳрим: Ояти 6).

Ҳамоно қавомат ва роҳбарии мард бар зан он гуна ки Ислом хостааст, иҷро намешавад, магар ин ки шавҳар дар роҳбарии хонаву оилаи худ як марди муваффақ (комёб) бошад. Шавҳари мусулмон ҳеҷ гоҳ бо тундиву дуруштӣ, бадхулқӣ, сангдилӣ, хушунат (унф), зӯроварӣ ва бадзабонии худ мард ба шумор намеравад, зеро инҳо

нишонаҳои мардонии даврони ҷоҳилият мебошанд. Мардонии ҳақиқӣ дар Ислом чизи дигарест, ки аз тамоми ин рафторҳо фарқ мекунад.

Мардонии ҳақиқӣ дар Ислом инҳост: шахсияти қавӣ, ҷозибадор (дилрабо) ва маҳбуб; ахлоқи валову наҷиб; гузашт, чашмпӯшӣ ва бахшиши хатоҳои хурд; истодагарии ҷиддиву қатъӣ дар ҳудудҳои Худованд ва амалӣ кардани ҳукмҳои Ӯ бар тамоми аъзои хонавода; роҳбарии устодона ва боадабона ба сӯи хайру некӣ; бахшандагиву саховатмандӣ бе он ки ба исрофу зиёдаравӣ роҳ диҳад; ҳушёрӣ, огоҳӣ ва эҳсоси амиқи масъулиятшиносӣ дар дунё ва охират; ва дарки он ҳолати намунавӣ (идеалӣ), ки бояд хонаводаи мусулмон ва роҳёфта бар он устувор бошад. Ва маҳз ҳаминҳо сифатҳои он мусулмони ҳақиқӣ мебошанд, ки Ислом ӯро тарбия кардан мехоҳад.

ШАРҲ ВА ТАҲЛИЛИ ТАРБИЯВИИ БОБИ ЧОРУМ: ШАХСИЯТИ МУСАЛМОН БО ҲАМСАРИ ХУД

1. Фалсафаи издивоҷ дар Ислом: Сарчашмаи оромиш ва раҳмат

Дар нигоҳи Ислом, хонадоршавӣ танҳо як шартномаи оддии иҷтимоӣ, ҳуқуқӣ ё воситаи қонеъ кардани хоҳишҳои ҷисмонӣ нест. Қуръони Карим издивоҷро яке аз нишонаҳои бузурги Илоҳӣ ва манбаи оромиши ҷон медонад: **«...то дар канори онҳо оромиш ёбед ва дар байнатон дӯстиву раҳмат қарор дод»**. Расулуллоҳ ﷺ низ ҳамсари солеҳа ва шоистаро баъд аз Ислом беҳтарин неъмат қарор додааст.

Зиндагии муштарак макони амният ва осоиштагӣ аст. Мусалмони воқеӣ ҳамсари худро бузургтарин неъмат ва лаззати ҳаёти дунё медонад, зеро вақте аз хастагию душвориҳои кору рӯзгор ба хона бармегардад, дар канори ҳамсари солеҳаи худ тасаллии хотир ва оромиши рӯҳӣ меёбад.

2. Меъёри интихоби ҳамсар: Асоси ботинӣ ва диндорӣ

Имрӯз бисёре аз ҷавонони зоҳирпараст дар интихоби ҳамсар танҳо ба зебоии берунӣ, сарват ё аслу насаб аҳамият медиҳанд. Вале Ислом моро ба умқи масъала нигаронида, мефармояд, ки меъёри асосӣ бояд диндорию

ахлоқи пок бошад: ***«Пас ту зани диндорро ихтиёр кун, баракат меёбӣ»***.

Албатта, ин ба маънои нодида гирифтани зебоии зоҳирӣ ё нодида гирифтани дигар талаботҳое, ки табияти ҳар инсон онро талаб дорад, нест. Яъне агар зебоиро хоҳишманд бошад, зебои диндорро ихтиёр мекунад, агар молдореро мехоста бошад, молдори диндор бошад. Яъне ҳатман сифати диндорӣ дар он вуҷуд дошта бошад, то дар он зиндагӣ баракат ёбад. Паёмбар ﷺ худашон тавсия додаанд, ки ҷавон пеш аз ақд ба духтар нигоҳ кунад, то дар байни онҳо муҳаббату созгории фитрӣ пайдо шавад. Аммо зебоии беахлоқ, мисли «сабзаест, ки бар рӯи саргин рӯидааст» — дар зоҳир ҷолиб, вале дар ботин харобкор. Хонаводаи устувор ва хушбахт танҳо дар заминаи имону заковат бино мегардад.

3. Дарки равоншиносии зан ва риояи табиати хоси занона

Яке аз бахшҳои аҷибтарин ва нозуктарини ин боб, ташбеҳи набавиест, ки занро ба «устухони қабурға» монанд мекунад: ***«Агар бихоҳӣ онро рост кунӣ, мешиканӣ ва шикастани ӯ талоқ додани ӯст»***.

Ин як дарси бузурги равоншиносист барои мардон. Зан дорои эҳсосоти нозук ва мизоҷи хоси занона аст. Мусалмони воқеӣ ҳеҷ гоҳ кӯшиш намекунад, ки ҳамсарашро маҷбуран тағйир дода, комилан мисли

худаш созад. Марди ҳушёр каҷрафториҳои кӯчак ё инфиолҳои зудгузари занро бо бурдборӣ ва чеҳраи кушода таҳаммул мекунад. Ӯ медонад, ки агар зан дар як ҷониб камбудӣ дошта бошад, ҳамоно дар ҷониби дигар дорои хислатҳои каримонаву маҳбуб аст, ки боиси хушнудии хонавода мегардад.

4. Шавҳари намунавӣ: Омезиши ҷиддият бо шӯхиву шодмонӣ

Паёмбар ﷺ намунаи олии як шавҳари идеалӣ буданд. Бо вуҷуди он ки масъулияти вазнини роҳбарии уммат ва лашкарҳоро бар дӯш доштанд, дар хонавода ҳамеша кушодадил, меҳрубон ва хушгӯй буданд. Қиссаҳои мусобиқаи давидани Эшон бо ҳазрати Оиша (р) ва ё шӯхиҳои латифи хонаводагӣ нишон медиҳанд, ки хонаи мусалмон на бояд як макони хушку рӯҳафтода бошад.

Мусалмони воқеӣ ҳар гоҳ вориди хона шавад, бо саломи бобаракат, лабони мутабассим ва бахшиши меҳр меояд. Ӯ тамоми вақти худро танҳо бо кору дӯстон ё мутолиа банд накарда, ба ҳамсараш низ таваҷҷуҳ ва самимият нишон медиҳад. Ӯ барои камбудиҳои кӯчаки рӯзгор, мисли дер шудани таом, хашмгин намешавад, балки аз суннати набавӣ пайравӣ карда, аз хӯрок айб намеҷӯяд.

5. Қавомат ва роҳбарӣ бар пояи ғамхорӣ, на зулму истибдод

Ислом ҳукми қавомат (сарпарастӣ ва роҳбарӣ)-ро ба мард бахшидааст: **«Мардон сарпарасту нигаҳбони занонанд...»**. Вале ин роҳбарӣ ба маънои зулм, зӯроварӣ, дуруштӣ ё бадзабонӣ нест — зеро инҳо хислатҳои ҷоҳилият мебошанд.

Шавҳари ҳақиқӣ дар Ислом, яъне доштани шахсияти қавӣ, ғайрату номус, саховатмандӣ ва эҳсоси амиқи масъулиятшиносӣ дар дунё ва охират аст. Мард масъул аст, ки аҳли хонаводаи худро аз оташи дӯзах ҳифз кунад, ибодатҳои ҳамсарашро назорат намояд ва ӯро ба сӯи пӯшоки пазируфтаи шаръӣ (ҳиҷоб) роҳнамоӣ кунад. Шавҳаре, ки нисбат ба беҳиҷобию инҳирофи аҳли хонааш бепарвост, ғайрати худро гум кардааст.

6. Тавозуни ҳаёти иҷтимоӣ: Адолат дар байни модар ва ҳамсар

Яке аз имтиҳонҳои бузурги мард дар зиндагии оилавӣ, сохтани тавозун дар байни муомила бо модар ва ҳамсари худаш мебошад. Марди мусалмон соҳиби заковат ва инсоф аст; ӯ ба хотири ҳамсараш нисбат ба модари худ оқ ва нофармон намешавад ва ба хотири хидмати модараш, ҳуқуқҳои шаръию инсонии ҳамсарашро поймол намесозад. Ӯ ҳаққи ҳар соҳибҳақеро

ба таври одилона адо намуда, хонаро ба як лонаи саодат ва амният табдил медиҳад.

МУҚАДДИМАИ БОБИ ПАНҶУМ:

Низоми тарбияти фарзанд дар Ислом бар пояи адолат, меҳру шафқат ва масъулиятшиносии амиқ бино ёфтааст, ки тифлро аз олудагии рӯҳӣ ҳифз намуда, ҷомеаро бо насли солеҳу созанда таъмин месозад. Ислом фарзандонро бузургтарин зиннати ҳаёти дунё ва амонати илоҳӣ медонад, ки хушбахтӣ ва баракати хонавода мустақим ба ҳусни тарбияти онҳо вобаста аст.

Дар ин саҳифа боби панҷуми ин асари гаронбаҳоро бо номи **«Шахсияти мусалмон бо фарзандони худ»** пешкаши шумо мегардонем. Дар ин қисмат бо такя ба оёти нуронии Қуръони Карим ва суннати амалии Паёмбар ﷺ собит мешавад, ки чӣ тавр Ислом волотарин ва муваффақтарин низоми равоншиносии кӯдакро ҳазорсолаҳо пеш заминагузорӣ кардааст. Ин боб нишон медиҳад, ки мусулмони ҳақиқӣ бо нишон додани меҳру маҳаббати самимӣ, риояи адолати комил дар байни писарону духтарон ва назорати огоҳонаву боадабонаи рафтори онҳо, насли навро ҳамчун қаҳрамонони ояндаи ҷомеа ба воя мерасонад. Зиндагии воқеии мусулмон бояд оинаи аҳкоми Ислом бошад

Меҳвари асосии боб	Бартарии нигоҳи Ислом нисбат ба низомҳои дигар
Масъулияти бузурги тарбият	Вазифадор кардани падару модар ба ҳифзи хонавода аз оташи дӯзах тавассути тарбияти исломӣ ва амр ба намоз аз синни ҳафтсолагӣ.
Раҳмдилӣ ва меҳру шафқат	Истифодаи бӯса, ба оғӯш кашидан ва бозиҳои самимии набавӣ ҳамчун усули асосӣ барои рушди солими равонии кӯдакон.
Адолати мутлақ дар байни фарзандон	Талаби қатъӣ ба риояи баробарӣ дар байни писарону духтарон дар бахшиш, нафақа ва муомила барои пешгирӣ аз ҳасаду кинаварзӣ.
Назорати ҳушёрона ва боадаб	Диққати ҷиддии ғайримустақим ба китобхонӣ, шавқу ҳавасҳо ва интихоби дӯстони фарзанд барои ҳифзи сиришти софи («фитрат»)-и ӯ.

БОБИ ПАНҶУМ:

ШАХСИЯТИ МУСАЛМОН БО ФАРЗАНДОНИ ХУД

ПЕШГУФТОР:

Фарзандон равшании чашми (нури дидаи) инсон дар зиндагӣ, шодии ӯ дар даврони умр ва унси (оромиши) ӯ дар рӯзгор мебошанд; бо вуҷуди онҳо зиндагӣ гуворо мегардад, пас аз Худованд умедҳо ба онҳо баста мешавад ва ба хотири баракати онҳо ризқу рӯзӣ ҷалб гашта, раҳмат нозил мешавад ва аҷру падош дучанд мегардад.

Вале ҳамаи ин ба ҳусни тарбияти фарзандон ва солеҳ ба воя расондани онҳо вобаста (марбут) аст; ҳамон тарбияте, ки аз онҳо унсурҳои хайрхоҳ, омилҳои некӣ ва сарчашмаҳои хушбахтӣ месозад. Пас агар дар фарзандони инсон тамоми ин сифатҳо ҷамъ шаванд, онҳо ба ҳақ зиннати ҳаёти ин дунё хоҳанд буд, ҳамон гунае ки Худованди Азза ва Ҷалла онҳоро тасвир карда, мефармояд:

«Мол ва фарзандон зиннати ҳаёти ин дунё ҳастанд» (Сураи Каҳф: Ояти 46).

Ва аз ҳамин рӯ буд, ки аз ҷумлаи дуоҳои неку (мубораки) Паёмбар ﷺ барои касоне, ки дӯсташон медошт, талаби зиёд шудани молу фарзанд буд. Ҳамоно

Анас *(разияллоҳу анҳу)* ривоят кардааст, ки ӯ ҳамроҳи модар ва холааш назди Паёмбар ﷺ ворид шуд. Пас Паёмбар ﷺ бо онҳо намоз гузориданд ва сипас барояшон дуои хайр намуданд. Модари Анас гуфт: «*Эй Расули Худо! Ин хизматгори хурди ту (Анас) аст, барои ӯ ба даргоҳи Худо дуо кун*». Пас Паёмбар ﷺ барои ӯ тамоми хайру некиҳоро дуо карданд ва дар охири дуояшон фармуданд: ***«Бор Илоҳо! Молу фарзанди ӯро зиёд бигардон ва барояш баракат деҳ».*** *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст)*.

Аммо агар падару модар аз тарбияти фарзандон ва роҳнамоии онҳо ба сӯи роҳи солеҳ (дуруст) ғофил бимонанд, он фарзандон боиси бало, шӯрбахтӣ, машаққат, сахтӣ ва андӯҳи ҳамешагӣ хоҳанд шуд, ки паёмад ва натиҷаи он бехобии шабҳо ва хастагии рӯзҳост.

1. МАСЪУЛИЯТИ БУЗУРГИ ХУДРО ДАР БАРОБАРИ ФАРЗАНДОНАШ ДАРК МЕКУНАД:

Мусулмони ҳақиқӣ ва огоҳ масъулияти бузурги худро дар баробари фарзандонаш, ки онҳоро ба вуҷуд оварда (падар шуда) ва ба ин зиндагӣ пешкаш намудааст, комилан дарк мекунад; зеро ӯ садои Қуръонро мешнавад, ки ӯро нидо карда, мегӯяд: **«Эй касоне, ки имон овардаед! Нафсҳои (вуҷудҳои) худ ва аҳли**

хонаводаатонро аз оташе нигоҳ доред, ки ҳезуми он мардум ва сангҳо ҳастанд» (Сураи Таҳрим: Ояти 6).

Ва ӯ инчунин садои Паёмбари бузургвор ﷺ-ро мешнавад, ки ӯро дар баробари масъулияти бузургтаринаш дар зиндагӣ қарор дода, мефармояд: ***«Ҳамаи шумо сарпараст ва ҳар кадоме аз шумо дар баробари раияти (зердастони) худ масъул аст. Роҳбари ҷомеа сарпараст ва масъули раияти хеш аст, ва мард дар хонаводаи худ сарпараст ва масъули раияти хеш мебошад ва зан дар хонаи шавҳараш сарпараст ва дар баробари раияти (зердастони) хеш масъул аст, ва ходим (коргар) дар моли хоҷаи (соҳиби) худ сарпараст ва дар баробари раияти хеш масъул мебошад. Пас, ҳамаи шумо сарпарастед ва ҳар кадоме дар баробари раияти худ масъул аст».*** *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст)*.

Ин ҳамон масъулияти ҳамаҷонибае (шомиле) аст, ки Ислом онро бар гардани тамоми аҳли зиндагӣ (инсонҳо) гузоштааст ва ҳеҷ касеро аз он берун накардааст. Ва бар асоси ин масъулият, падару модарро вазифадор сохтааст, ки фарзандони худро ба таври дақиқи исломӣ тарбият кунанд ва онҳоро бар пояи ахлоқи ҳамида (накӯ) солеҳ ба воя расонанд; ҳамон ахлоқе, ки Паёмбари бузургвор ﷺ хабар додаанд, ки маҳз барои комил сохтан ва устувор намудани он дар байни мардум мабъус шудаанд (фиристода шудаанд), он ҷо ки мефармоянд:

«Ҳамоно ман барои он фиристода шудам, ки ахлоқи некро комил созам». *(Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад», Имом Молик дар «Муваттаъ» ва Имом Аҳмад дар «Муснад» (раҳимаҳумуллоҳ) ривоят кардаанд).*

Ва ҳеҷ далеле бар бузургии масъулияти падару модар дар баробари фарзандонашон ва солеҳ ба воя расондани онҳо бар тоати Худову Паёмбараш ва иҷрои фармони он ду, равшантар аз ин хулосаву (фатвои) уламо нест: Ҳар хонаводае, ки ин сухани Паёмбари бузургвор ﷺ-ро бишнавад, ки мефармоянд:

«Фарзандони худро дар ҳафтсолагӣ ба намоз хондан амр кунед (супориш диҳед) ва дар даҳсолагӣ онҳоро барои тарк кардани он танбеҳ кунед (ба таври сабуку тарбиявӣ бизанед)...» *(Ин ҳадисро Имом Аҳмад, Имом Абудовуд ва Имом Ҳоким (раҳимаҳумуллоҳ) ривоят кардаанд ва санади он ҳасан аст).*

Ҳамоно ҳар хонаводае, ки ин ҳадисро бишнавад ва фарзандонро чун ба ҳафтсолагӣ расиданд, ба намоз амр накунад ва чун ба даҳсолагӣ расиданд, онҳоро барои тарк кардани намоз танбеҳи сабук накунад, он хонавода як хонаводаи саҳлангор ва коҳил (бепарво) аст, ки падару модар дар он гунаҳкор мебошанд ва дар баробари Худованд барои ин саҳлангорӣ ва кӯтоҳӣ масъуланд.

Сабаб дар он аст, ки хона ҳамон гаҳворае (лангаре) аст, ки дар он чӯҷаҳои парнабароварда (фарзандони хурдсолу заиф) болу пар мекашанд ва он нахустин муҳитест, ки кӯдакон дар он ба воя мерасанд (рушд мекунанд) ва он ягона фазоест, ки хоҳишҳо, мизоҷ (табиат) ва шахсияти онҳо дар он шакл мегирад. Аз ҳамин ҷост, ки нақши бузурги падару модар дар нигоҳубини ин ғунчаҳои (навниҳолҳои) нозуку тару тоза, таъмини онҳо бо ғизои фоидаовар ва додани он роҳнамоии асиле, ки ҷисм, ақл ва рӯҳи онҳоро ба таври баробар тарбият мекунад, ошкор мегардад.

2. ДАР ТАРБИЯТИ ОНҲО АЗ МОҲИРОНАТАРИН РАВИШҲО ИСТИФАДА МЕКУНАД:

Падари мусулмони дурдеш ва доно — ва мақсад аз падар, ҳардуи онҳо, яъне ҳам падар ва ҳам модар аст — равонияти (нафсияти) кӯдакони худро хуб дарк мекунад; аз ин рӯ, роҳи ёфтани дили онҳо ва ворид шудан ба дунёи софу бегуноҳашонро хуб медонад ва дар роҳи шакл додан ва роҳнамоии онҳо аз моҳиронатарин (олитарин) равишу усулҳо истифода мекунад.

Падари мусулмон бо воситаҳои гуногун худро маҳбуби онҳо месозад, ба онҳо наздик мешавад, дараҷаи ақлӣ ва синну солашонро риоя карда, бо онҳо бозӣ мекунад, хушрафторӣ менамояд, шӯхӣ мекунад ва ба гӯшашон суханҳое аз муҳаббат, гузашт ва дилсӯзиро

мерасонад, ки нафсҳояшон (дилҳояшон) аз он шод мегардад. Дар натиҷа, кӯдакон ӯро дӯст медоранд ва ба шунидани роҳнамоии ӯ бо шавқ, гармӣ ва самимият рӯй меоранд; ва итоати онҳо аз падар ва иҷрои фармони ӯ аз умқи қалбашон сарчашма мегирад. Чӣ қадар фарқи бузургест дар байни итоате, ки бар пояи муҳаббат, эҳтиром, қадрдонӣ ва боварӣ бино шудааст, ва дар байни итоате, ки бар зӯрӣ, фишор, тарсу маҷбуркунӣ ва гардан ниҳодани (итоати) золимона асос ёфтааст!

Ҳамоно итоати аввал як итоати доимӣ ва мустаҳкам аст, вале итоати дуюм як итоати вақтӣ (зудгузар) ва заиф аст, ки бо аз байн рафтани сахтӣ, зӯрӣ ва таҳдид, ва ё бо ғоиб шудани онҳо барои як муддат, зуд аз байн меравад ва нест мегардад.

Ва шояд баъзе аз мардум гумон кунанд, ки самимият (хушгӯии) падар бо фарзандонаш ва ҳамнишиниву омехта шудани ӯ бо онҳо, ба мақоми падарии ӯ дар чашми кӯдакон зиён мерасонад ва ҷойгоҳи тарбиявии ӯро дар нигоҳи онҳо паст (камзинат) мекунад; вале ин як хатои маҳз аст. Зеро ин ахлоқи бузургворона ва каримона дар баробари фарзандон ҳамон равиши тарбиявии ҳакимонаву муваффақе аст, ки имрӯз илми тарбияти муосир (пешрафта) ба он даъват мекунад ва ҳамоно Расули Худо ﷺ понздаҳ аср пеш бо сухан ва амали худ ба он даъват карда буданд.

Ҳамоно Паёмбар ﷺ (дар вақти бозӣ) Абдуллоҳ, Убайдҳуллоҳ ва Касир ибни Аббос (разияллоҳу анҳум)-ро дар як саф мегардонданд ва сипас мефармуданд: ***«Ҳар кас (дар давидан) аввал назди ман ояд, барои ӯ фалону фалон чиз (ҷоиза) аст»****. Пас кӯдакон бо ҳам мусобиқа мекарданд ва худро бар пушту синаи муборaки эшон мепартофтанд ва Паёмбар ﷺ низ онҳоро ба оғӯш гирифта, мебӯсиданд. (Ин ҳадисро Имом Аҳмад (раҳимаҳуллоҳ) ривоят кардааст)*.

Ва Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ва Имом Табаронӣ *(раҳимаҳумуллоҳ)* аз Абуҳурайра *(разияллоҳу анҳу)* ривоят кардаанд, ки *Паёмбар ﷺ дастҳои Ҳасан ё Ҳусейн (разияллоҳу анҳумо)-ро гирифтанд, сипас пойҳои кӯдакро бар рӯи пойҳои муборaки худ гузоштанд ва фармуданд:* ***«Бало баро (боло биё)»*** *(Санади ин ҳадис ҳасан аст)*.

Ва рӯҳияи ин Паёмбару мураббии бузург беш аз ҳама дар бардоштани Ҳасан ва Ҳусейн, хушрафтории Эшон бо он ду ва меҳру шафқаташон бар онҳо ошкор мегардад. Паёмбар ﷺ бо ин рафтор барои тамоми падарон ва бобоён дар ҳар замону макон намунаи олие гузоштанд, то бо ин навниҳолҳои нозуку латиф (кӯдакон) дорои ахлоқи писандидаву самимӣ бошанд; ҳар қадар ҳам ки он падарону бобоён соҳиби мақоми баланд, вақор ва ҷойгоҳи бузург бошанд.

Ин нукта дар ҳадисе омадааст, ки Имом Аҳмад ва Имом Насоӣ *(раҳимаҳумуллоҳ)* аз Шаддод *(разияллоҳу анҳу)* ривоят кардаанд, ки гуфт: *Паёмбар ﷺ дар ҳоле ки Ҳасан ё Ҳусейн-ро бар дӯш доштанд, назди мо омаданд. Пас Эшон кӯдакро (бар замин) гузоштанд ва барои намоз такбир гуфтанд. Дар ҷараёни намоз Эшон чунон саҷдаеро тӯлонӣ карданд, ки ман сарамро бардоштам ва дидам, ки кӯдак бар пушти Паёмбар ﷺ савор шудааст; пас ман дубора ба саҷдаи худ баргаштам. Чун Паёмбар ﷺ намозро ба охир расонданд, саҳобагон гуфтанд: «Эй Расули Худо! Ту саҷдаро хеле тӯлонӣ кардӣ!» Паёмбар ﷺ фармуданд:* ***«Ҳамоно ин фарзандам (набераам) маро маркаби худ сохт (бар пуштам савор шуд), пас ман бад дидам (нахостам), ки пеш аз он ки хоҳишашро ба охир расонад, дар бархестан шитоб кунам»*** *(Ин ҳадисро Имом Аҳмад ва Имом Насоӣ бо санади саҳеҳ ривоят кардаанд)*.

Маҳз ба ҳамин шакл барои мусулмон лозим аст, ки дар муомила бо фарзандонаш рафтор кунад: бо онҳо ҳамнишин шавад, хушрафторӣ намояд, барояшон меҳрубон бошад, шӯхӣ кунад ва то ҳадди тавону вақти худ, хушбахтиву шодиро ба қалбҳояшон ворид созад.

3. БА ОНҲО МУҲАББАТУ ШАФҚАТИ ХУДРО ЭСОС КУНОНАД ВА НИШОН МЕДИҲАД:

Ва ҳамоно аз нахустин вазифаҳои падарии ӯ ин аст, ки ба фарзандонаш раҳмату шафқат, меҳрубонӣ ва

муҳаббатро эҳсос кунонад (нишон диҳад), то онҳо аз назари равонӣ солим ба воя расанд, қалбҳояшон аз боварӣ (эътимод ба худ) лабрез гардад, дар нафсҳояшон софиву покӣ паҳн шавад ва хаёлоташонро хушбинӣ (умед ба оянда) фаро гирад.

Раҳмдилӣ як ахлоқи асили исломист, ки аз барҷастатарин сифатҳо ва хулқҳои олии Паёмбари бузургвор ﷺ ба шумор мерафт; ҳамон гунае ки Анас (разияллоҳу анҳу) ба мо нақл карда, мегӯяд: «Ҳеҷ касро надидам, ки нисбат ба хонаводаву кӯдакон (аҳли аёл) аз Расули Худо ﷺ раҳмдилтар бошад. Фарзанди эшон — Иброҳим — дар минтақаи Аволии Мадина (барои ширхӯрӣ) назди дояе буд. Паёмбар ﷺ ба он ҷо мерафтанд ва мо низ ҳамроҳашон будем. Вориди хона мешуданд, кӯдакро ба оғӯш гирифта, мебӯсиданд ва сипас бармегаштанд» (*Ин ҳадисро Имом Муслим (раҳимаҳуллоҳ) ривоят кардааст*).

Раҳмдилии Паёмбари бузургвор ﷺ нисбат ба ин ғунчаҳои шукуфони мусулмон (кӯдакон) чунон васеъ аст ва сояи гуворои он чунон паҳн гардидааст, ки ҳатто хурдсолонро дар ҳоли бозиашон низ дар бар мегирад ва Эшон онҳоро ғарқи меҳру шафқати худ месозанд. Ин нуктаро Анас (разияллоҳу анҳу) ривоят мекунад, ки *Паёмбар ﷺ ҳар гоҳ аз канори кӯдакон мегузаштанд, чеҳраашон мешукуфт (хурсанд мешуданд) ва бар онҳо салом медоданд (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст)*.

Ва аз ҷумлаи суханҳои тарбиявии ҷовидонаи Эшон ин буд, ки мефармуданд: ***«Касе, ки ба хурдсолони мо раҳм накунад ва ҳаққу мақоми калонсолони моро надонад (эҳтиром накунад), аз мо (бар роҳи мо) нест»*** *(Ин ҳадисро Имом Аҳмад ва Имом Ҳоким (раҳимаҳумуллоҳ) ривоят кардаанд ва санади он саҳеҳ аст).*

Ва Абуҳурайра *(разияллоҳу анҳу)* ривоят мекунад, ки *Паёмбар ﷺ (набераашон) Ҳасан ибни Алиро бӯсиданд. Дар ин вақт Ақраъ ибни Ҳобис гуфт: «Ҳамоно ман даҳ фарзанд дорам, вале то ҳол ҳеҷ кадом аз онҳоро набӯсидаам!» Расули Худо ﷺ ба ӯ нигоҳ карда, фармуданд:* ***«Касе, ки (ба дигарон) раҳм накунад, бар ӯ раҳм карда намешавад»*** *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).*

Паёмбару мураббии бузург ﷺ ҳамеша ҳангоми тарбия ва шакл додани нафсҳо (рӯҳи инсонҳо) кӯшиш мекарданд, ки сарчашмаҳои раҳму шафқатро дар онҳо ҷорӣ созанд ва эҳсосоти ниҳонии онҳоро ба сӯи муҳаббату меҳрубонӣ, ки аз хостарин хусусиятҳои инсон аст, боз намоянд.

Рӯзе як марди бодиянишин (аъробӣ) назди Эшон омад ва гуфт: «Оё шумо кӯдакони худро мебӯсед? Мо ҳаргиз онҳоро намебӯсем». Пас Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Оё ман метавонам барои ту коре кунам (бахшише дошта бошам), дар ҳоле ки Худованд раҳмро аз қалби***

ту берун кашидааст?!» *(Ин ҳадисро Шайхайн, яъне Имом Бухорӣ ва Имом Муслим (раҳимаҳумуллоҳ) ривоят кардаанд).*

Ва Модари муъминон сайида Оиша *(разияллоҳу анҳо)* ривоят мекунад, ки *ҳазрати Фотима (разияллоҳу анҳо) ҳар гоҳ назди Паёмбар ﷺ ворид мешуд, Эшон ба суи ӯ бармехестанд, хушомад мегуфтанд, ӯро мебӯсиданд ва дар ҷои нишасти худ мешинонданд. Ва ҳар гоҳ Паёмбар ﷺ назди ӯ ворид мешуданд, Фотима ба сӯи эшон бармехест, дасти муборакашонро мегирифт, хушомад мегуфт, Эшонро мебӯсид (ин бӯсаҳо бар* ***даст ё пешона ва ё сари*** *ҳазрати Фотима (р) буданд) ва дар ҷои нишасти худ мешинонд. Ва ҳамоно Фотима дар он бемории Паёмбар ﷺ, ки дар он вафот карданд, назди Эшон ворид шуд, пас Паёмбар ﷺ боз ҳам ба ӯ хушомад гуфтанд ва ӯро бӯсиданд (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).*

Бешак, мусулмони содиқ дар баробари ин ҳидояти олии набавӣ ҳеҷ гоҳ наметавонад нисбат ба фарзандонаш бадчеҳра (ва туршрӯй), дар муомила бо онҳо бераҳм, ва дар сухан гуфтан бо онҳо тундхӯ бошад; ҳатто агар дар табиаташ дуруштӣ ва дар ахлоқаш хушкиву сахтдилӣ вуҷуд дошта бошад. Зеро ин дини муқаддас бо он ҳидояти нуроние, ки овардааст, қалбро нарм месозад, сарчашмаҳои шафқатро ҷорӣ мекунад ва шӯълаи муҳаббатро бармеафзояд. Дар натиҷа, фарзандон гӯё пораҳое аз қалби инсон мешаванд, ки бар рӯи замин

қадам мезананд; ҳамон гунае ки шоир *(Ҳиттон ибни Муалло)* гуфтааст:

«Ҳамоно фарзандони мо дар байни мо,

Ҷигарпораҳои мо ҳастанд, ки бар рӯи замин роҳ мераванд

Агар боде бар яке аз онҳо бивазад (озоре бинад),

Чашми мо аз хоб рафтан маҳрум мегардад».

Ва дар ин ҳол, падару модар лабрези эҳсосот, чашмаи шафқату меҳрубонӣ ва мавҷе аз ғамхорӣ, қурбонӣ ва ба оғӯш кашидани фарзандон мегарданд.

4. БО САХОВАТ ВА ХУШНУДИИ НАФС БАР ОНҲО САРФУ ХАРҶ МЕКУНАД:

Бо ин ҳол, Ислом танҳо бо он эҳсоси фитрӣ (табиӣ) ва меҳру шафқати падару модар нисбат ба фарзандон кифоя намекунад. Зеро гоҳе дар зиндагӣ умуре пеш меояд, ки инсонро аз фарзанд ғофил месозад ва падару модар ё яке аз он дуро аз қурбонӣ кардан бо неъматҳои хуши зиндагӣ дар роҳи кӯдак бозмедорад; ва ё рӯзгор сахт мегардад, зиндагӣ дурушт мешавад ва фақириву (камбағалӣ) тангдастӣ шиддат мегирад. Дар натиҷа, падару модар ё яке аз он ду аз вазнинии паёмадҳо (уҳдадориҳо), гаронии вазифаву масъулиятҳо ва гарон будани хароҷотҳо шикоят (норизоӣ) мекунанд.

Аз ҳамин рӯ, Ислом ин эҳсоси фитрии падару модарро бо он ачру падоши бузурге, ки барояшон омода сохтааст, дастгирӣ намуд; ачре, ки дар баробари он тамоми қурбониҳо осон мешаванд, азобу машаққат кӯчак мегардад ва шӯрбахтиву фақирӣ аз байни меравад.

Аз Модарамон Умми Салама (разияллоҳу анҳо) ривоят аст, ки гуфт: Назди Расули Худо ﷺ гуфтам: Эй Расули Худо! Оё барои ман дар мавриди нафақа (харҷ) кардан бар фарзандони Абусалама ачру падоше ҳаст, дар ҳоле ки ман онҳоро ин гуна (бепарастор) ва он гуна раҳо намекунам, зеро онҳо фарзандони худи ман ҳастанд? Паёмбар ﷺ фармуданд:

«Бале, барои ту ачру падоши он чи бар онҳо харҷ кардаӣ, муқаррар аст». *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).*

Ва аз Абумасъуди Бадрӣ (разияллоҳу анҳу) ривоят аст, ки Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Ҳар гоҳ мард бар аҳли хонаводаи худ нафақае (харҷе) кунад, дар ҳоле ки бо ин амал розигии Худоро талаб менамояд (умед ба савоб дорад), пас он харҷ барои ӯ ҳамчун садақа (ҳисоб) мешавад».*** *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).*

Балки Ислом харҷ кардан бар аҳли хонавода ва фарзандонро беҳтарин намуди харҷ ва бузургтарин аз назари ачру савоб қарор медиҳад. Мо намунаи (ҳақиқати) ин суханро дар ҳадисе мебинем, ки Имом

Муслим аз Абуҳурайра *(разияллоҳу анҳу)* ривоят кардааст, ки гуфт: Расули Худо ﷺ фармуданд:

«Диноре, ки онро дар роҳи Худо (ҷиҳод) харҷ кардаӣ, ва диноре, ки онро дар роҳи озод кардани бардае (ғуломе) харҷ намудаӣ, ва диноре, ки онро ба мискине (ниёзиманде) садақа додаӣ, ва диноре, ки онро бар аҳли хонаводаат харҷ кардаӣ; бузургтарин аз назари аҷру савоб ҳамонест, ки онро бар аҳли хонаводаат харҷ намудаӣ». *(Ин ҳадисро Имом Муслим (раҳимаҳуллоҳ) ривоят кардааст)*.

Ва дар ривояти дигари Имом Муслим омадааст, ки Паёмбар ﷺ фармуданд:

«Беҳтарин диноре, ки мард онро харҷ мекунад, динорест, ки бар хонаводаву (фарзандони) худ харҷ менамояд, ва динорест, ки онро бар маркаби (аспи) худ дар роҳи Худо харҷ мекунад, ва динорест, ки онро бар дӯстонаш дар роҳи Худо харҷ менамояд».

Ҳамоно нафси (рӯҳи) мусулмони ҳақиқиву содиқ бо харҷ кардан бар хонаводааш хушнуд мешавад, оромиш меёбад ва саодатманд мегардад; зеро ӯ яқин дорад, ки ҳеҷ харҷеро мусулмон бар аҳлу фарзандони худ ё ғайри онҳо ба хотири розигии Худо намекунад, магар ин ки Худованд аҷри ӯро бузург мегардонад. Ҳатто он луқмае, ки мард аз рӯи дӯстӣ, меҳрубонӣ ва шӯхӣ ба даҳони ҳамсараш мегузорад, барои ӯ аҷру савоб дорад. Ин

нуктаро ҳадисе таъкид мекунад, ки Саъд ибни Абиваққос *(разияллоҳу анҳу)* ривоят кардааст, ки Паёмбар ﷺ ба ӯ фармуданд:

«Ва ҳамоно ту ҳеҷ харҷеро ба хотири ризои Худо намекунӣ, магар ин ки барои он савоб дода мешавӣ, ҳатто барои он чизе (луқмае), ки дар даҳони ҳамсарат мегузорӣ». *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).*

Мусулмони содиқ ҳеҷ гоҳ наметавонад хонаводаашро раҳо кунад ва онҳоро дар тангдастӣ, сахтӣ ва гумроҳӣ (нобудӣ) бигузорад, дар ҳоле ки ӯ садои Паёмбари бузургвор ﷺ-ро мешнавад, ки он мардони раҳокунандаи масъулиятҳои оилавии худро таҳдид намуда, онҳоро аз бадтарин оқибатҳо ва шадидтарин намудҳои гуноҳу уқубат ҳушдор медиҳад, он ҷо ки мефармоянд:

«Барои гунаҳкор шудани инсон ҳамин кифоя аст, ки кӯдакону (касони) таҳти сарпарастии худро, ки ризқашон бар дӯши ӯст, нобуд созад (тарк намояд)». *(Ин ҳадисро Имом Муслим ва Имом Абудовуд (раҳимаҳумуллоҳ) ва дигарон ривоят кардаанд).*

5. ДАР МЕҲРУ ШАФҚАТ ВА НАФАҚА БАЙНИ ПИСАРОНУ ДУХТАРОН ФАРҚ НАМЕГУЗОРАД:

Ва шояд баъзе аз мардум аз доштани духтарон дилтанг (зиқ) шаванд ва орзу кунанд, ки кош Худованд

барояшон ҷуз писарон чизи дигаре рӯзӣ намекард. Ин тоифа он аҷру савоби бузургеро, ки Худованд барои падар (ё модаре), ки ба ӯ духтар рӯзӣ дода шудааст ва ӯ бар (тарбияи) онҳо сабр намуда, тарбияташонро некӯ сохта ва нафси (рӯҳи) худро аз шафқат бар онҳо лабрез кардааст, намедонанд. Ва агар онҳо ин савоберо, ки мунтазири падари духтарон — он падари накӯкор, сарпараст ва раҳмдил — аст, медонистанд, ҳамоно ба ҳоли ӯ ҳавас (орзуи нек) мебурданд ва барои худ низ мисли онро орзу мекарданд.

Паёмбар ﷺ мефармоянд: ***«Ҳар кас, ки се духтар дошта бошад ва бар (тарбияту нигоҳубини) онҳо сабр кунад ва аз молу дороии худ ба онҳо таому об диҳад ва либос бипӯшонад, он духтарон рӯзи қиёмат барои ӯ сипаре (пардае) аз оташи дӯзах хоҳанд буд».*** *(Ин ҳадисро Имом Аҳмад дар Муснади худ бо санади саҳеҳ ривоят кардааст).*

Ва дар ривояти дигар омадааст, ки фармуданд: ***«Ҳар кас, ки се духтар дошта бошад ва ба онҳо ҷой диҳад (сарпарастӣ кунад), эҳтиёҷоташонро бароварда созад ва бар онҳо раҳм кунад, бешак биҳишт барои ӯ воҷиб гардидааст». Марде аз байни мардум гуфт: «Эй Расули Худо, ва агар ду духтар бошад-чӣ?» Фармуданд: «Ва агар ду духтар ҳам бошад (ин аҷрро дорад)».***

Пас, кадом падаре ҳаст, ки пас аз шунидани ин аҷру неъматҳое, ки Худованд барояш омода сохтааст, аз тарбияи духтарон ва харҷ кардан бар онҳо изҳори нохушнудӣ (уф-уф) кунад?

Ислом — ки дини зиндагист ва воқеияти мардум ва мушкилоти онҳоро дар ҳар замону макон дармон (ҳал) мекунад — ин нуктаро ба назар мегирад, ки духтар гоҳе мумкин аст талоқ шавад ва дубора ба хонаи падараш бозгардад. Ва шояд падари ӯ аз сабаби камии даромад ё зиёдии фарзандон дар сахтӣ, тангдастӣ ва фишори рӯзгор бошад. Дар ин ҷо, Ислом барои ҷароҳатҳои нафси (рӯҳи) заҳматкашидаву азобдидаи он падар як марҳами (малҳами) шифобахш мегузорад ва он андӯҳ, хастагӣ ва азоберо, ки ба ӯ рӯй овардааст, дур месозад; зеро ба ин падари аёлманд (камбағал дорои фарзандони ниёз ба харҷ) баён мекунад, ки харҷ кардани ӯ бар он духтаре, ки ба наздаш бозгаштааст, аз бузургтарин садақаҳо ва наздиктарин воситаҳои тақарруб (наздикӣ) ба даргоҳи Худованд аст.

Паёмбари бузургвор ﷺ ба Суроқа ибни Ҷуъшум фармуданд: ***«Оё туро ба бузургтарин садақа (ё аз ҷумлаи бузургтарин садақаҳо) роҳнамоӣ накунам?»*** *Гуфт: Бале, эй Расули Худо! Фармуданд:* ***«Он духтари туст, ки ба сӯи ту бозгаштааст (талоқ шуда ё бева мондааст) ва барояш ҳеҷ касбкунандае (харҷкунандае) ҷуз ту нест».*** *(Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст).*

Пас, куҷост ин серобии (лабрез будани) эҳсосоти наҷибе, ки фарзандон дар дунёи Ислом аз он баҳраманд мешаванд, дар баробари он хушкии зиндагии моддие, ки фарзандон дар ҷомеаи Ғарб аз он ранҷ мекашанд? Зеро дар он ҷо кӯдак, чӣ писар бошад ва чӣ духтар, ҳамин ки ба синни ҳаждаҳсолагӣ расид, аз оғӯши гарми падару модараш берун карда мешавад, то бо зиндагии моддии бераҳм рӯбарӯ гардад ва бо тӯфонҳои касби рӯзӣ муқобила кунад; он ҳам дар ҳоле ки ҳанӯз устухонаш маҳкам нагардида ва аз чашмаи шафқати хонаводагӣ он қадар сероб нашудааст, ки ӯро басанда (кифоя) бошад!

Ин ҳамон фарқияти бузургу дурест дар байни шариати Худованд, ки барои саодати инсон омадааст, ва қонунҳои башарии ноқисе (кӯтоҳе), ки инсон бо онҳо шӯрбахт гардидааст. Ва ҳеҷ ҷои тааҷҷуб (аҷиб) нест, ки мо дар Ғарб дар натиҷаи ин қонунҳои моддӣ, лашкарҳое аз ҷавонони бебандубори гумроҳ ва гурӯҳҳое аз модарони издивоҷнакарда (бешавҳар) аз духтарони бечараву ororaро мебинем; ва шумораи инҳову онҳо бо гузашти рӯзҳо пайваста дар ҳоли афзоиш аст.

6. БА ҲАР ЧИЗЕ, КИ ДАР ТАКВИН (НАШЪУНАМО) ВА РАҲНАМОИҲОИ (ТАВҶЕҲҲОИ) ОНҲО ТАЪСИР МЕРАСОНАД, БО ҶИДДИЯТ ДИҚҚАТ МЕДИҲАД:

Падари мусулмон ва огоҳ ҳамеша дар баробари фарзандонаш бо чашмони боз (ҳушёрона) диққат медиҳад; ӯ медонад, ки онҳо чӣ мехонанд ва чӣ менависанд. Ӯ инчунин шавқу ҳавасҳои (ҳобӣ)-и онҳоро, ки барои худ интихоб кардаанд ё падар худаш онҳоро ба он сӯ ҷалб намуда ва бе он ки кӯдакон ҳис кунанд, дар вуҷудашон парвариш додааст, хуб медонад. Ӯ дӯстони (ҳамнишинони) онҳоро, ки ҳамеша бо онҳо ҳастанд ё бештари вақти худро бо онҳо мегузаронанд, мешиносад. Ва ҷойҳоеро, ки фарзандонаш дар вақтҳои бекории худ ба он ҷо мераванд, хуб медонад. Падар тамоми ин чизҳоро ба гунае пайгирӣ мекунад, ки фарзандон назорати ӯро бар худашон ҳис нанамоянд (ба таври ғайримустақим).

Агар падар дар мутолиаи (китобхонии) кӯдакон, шавқу ҳаваси онҳо, ё вобаста шуданашон ба дӯсти бад, ё рафтанашон ба ҷойҳои шубҳанок, ва ё одат карданашон ба баъзе одатҳои зараровар монанди кашидани сигор каҷравӣ (хатогӣ) мушоҳида кунад, ва ё бинад, ки онҳо ба бозиҳои макруҳ ё ҳароме рӯй овардаанд, ки вақтро нобуд месозад, қувваро беҳуда сарф мекунад ва насли наврасро ба бекорӣ, беҳудагӣ ва пучӣ одат мекунад; ҳар гоҳ падар чизе аз ин каҷравиҳоро дар фарзандонаш ҳис намояд, онҳоро бо нармӣ, ҳакимӣ ва қатъият (ҷиддият) ба роҳи дуруст бармегардонад ва бо хушмуомилагӣ, қонеъ кардан ва кӯшиши ҷиддӣ онҳоро ба сӯи ҳақиқат роҳнамоӣ месозад.

Сабаб дар он аст, ки ҳар тифли навзод бар фитрати (софи табиӣ қобили Ислом) худ таваллуд мешавад; пас падару модараш ӯро ёҳудӣ ё насронӣ ва ё маҷусӣ (оташпараст) мегардонанд; ҳамон гунае ки дар ҳадиси саҳеҳи ривояткардаи Имом Бухорӣ *(раҳимаҳуллоҳ)* омадааст.

Аз ҳамин ҷо масъулияти падару модар дар шакл додани ақли навзод, бинои шахсияти ӯ ва тарбияти нафси (рӯҳи) ӯ бо дар назар доштани он омилҳои тарбиявии муассире, ки пештар ёд шуданд, ошкор мегардад. Пас он китобе, ки фарзандон ба мутолиаи он машғуланд, лозим аст, ки кушояндаи (равшанкунандаи) паҳлуҳои ақли онҳо бошад ва нафси (рӯҳи) онҳоро бар пояи ахлоқи ҳамида шакл диҳад ва шахсияташонро бо арзишҳои олӣ омода созад, на ин ки нобудкунандаи (рабояндаи) ақли онҳо, вайронкунандаи сиришту фитраташон ва хомӯшкунандаи шӯълаҳои (умедҳои) хайр дар нафси онҳо гардад.

Ва шавқу ҳавасҳо (ҳобӣ) низ бояд парваришдиҳандаи ҷанбаҳои хайру некӣ дар нафси онҳо бошанд, на ҷанбаҳои шарру бадӣ; ва бояд ахгарҳои (шӯълаҳои) ҳакро дар қалбҳояшон фурӯзон намоянд, на ахгарҳои ботилро; ва дар вуҷудашон завқи солимро тарбия кунанд, на завқи бемору (нокасро).

Дар мавриди дӯст (ҳамнишин) бошад, ӯ (яъне дӯсту рафиқ) бояд пешво ба сӯи биҳишт бошад, на ба сӯи

дӯзах; ва роҳнамо ба сӯи ҳақ бошад, на ба сӯи ботил; ва ҳидоятгар ба сӯи растагорӣ, баландмартабагӣ, комёбӣ ва некӣ бошад, на ба сӯи гумроҳӣ, пастӣ, ноумедӣ ва нофармонии падару модар (оқ шудан). Ва чӣ қадар дӯстоне ҳастанд, ки ҳамнишинони худро ба лағзишгоҳҳои бадӣ, пастиҳои шарр ва чоҳҳои разилат (гуноҳ) кашидаанд, дар ҳоле ки падарон аз фарзандони худ ғофил (бехабар) буданд! Ва чӣ қадар ҳакимона аст сухани шоир Адий ибни Зайди Аббодӣ дар мавриди дӯсту ҳамнишин, ки мегӯяд:

«Агар дар байни қавме будӣ, бо беҳтарини онҳо дӯстӣ кун,

Ва бо бадтарин ҳамнишин машав, ки бо бадон ҳалок хоҳӣ шуд.

Дар бораи худи шахс суол макун, балки аз дӯсташ бипурс,

Зеро ҳар дӯсте ба ҳамнишини худ пайравӣ мекунад».

Маҳз ба ҳамин шакл, чашми падари мусулмон ва огоҳ дар тарбияти фарзандонаш ба китоб, маҷалла, дӯст, шавқу ҳавас, мактаб, устодон, маҳфилҳо (клубҳо) ва воситаҳои ахбори омма ва ба ҳар он чизе, ки дар шаклгирии шахсияти фарзандонаш ва тарбияти ақл, нафс ва ақидаи онҳо таъсир дорад, ҳушёрона назорат мекунад. Ва падар дар вақти лозим ба таври манфӣ (бо манъ кардан) ё мусбат (бо ташвиқ намудан) дахолат менамояд,

то ин ки ҷараёни тарбияи фарзандон ба сустӣ (лағзиш) дучор нагардад ва ё ба монеаҳо, бемориҳо ва нуқсонҳои ахлоқӣ гирифтор нашавад.

Аз ҳамин ҷост, ки мо метавонем сабаби комёбии (муваффақияти) баъзе оилаҳоро дар тарбияти фарзандонашон ва нокомии (шикасти) баъзеи дигарро шарҳ диҳем. Оилаҳои аввал масъулияти худро дар баробари фарзандони худ ҳис карданд, пас диққату ғамхории худро ба онҳо бахшиданд. Дар натиҷа, он фарзандон боиси хайру баракат бар худи оила, ҷомеа ва мардум гардиданд. Ва оилаҳои дуюм масъулияти худро ҳис накарданд пас онҳоро (фарзандонро) бепарастор раҳо карданд (беаҳамиятӣ намуданд) ва он фарзандон боиси шарру зиёни ҳамешагӣ бар худи оила, ҷомеа ва мардум гардиданд ва балое шуданд, ки оиларо дар ин зиндагӣ ва пас аз маргаш таъқиб мекунад. Ва рост фармудааст Худованди Бузург, он ҷо ки мегӯяд:

«Ҳамоно баъзе аз ҳамсарон ва фарзандони шумо душмани шумо ҳастанд, пас аз онҳо барҳазар бошед (эҳтиёт кунед)». (Сураи Тағобун: Ояти 14).

Ва фарзандон ҳеҷ гоҳ душмани падарони худ намешуданд, агар падарон (устувор) бар роҳи дуруст қадам мезаданд ва масъулиятҳои худро дар баробари фарзандони худ медонистанд ва вазифаҳои (уҳдадориҳои) онро ба таври ҳақиқӣ адо менамуданд.

7. ДАР БАЙНИ ОНҲО АДОЛАТУ БАРОБАРИРО РИОЯ МЕКУНАД:

Ва аз ҷумлаи равишҳои тарбиятии ҳакимона барои фарзандон ин риояи баробарӣ (мусовот) дар байни онҳо ва афзалият (бартарӣ) надодани яке бар дигаре дар тамоми корҳо мебошад. Сабаб дар он аст, ки он фарзанде, ки баробарӣ ва адолатро дар байни худу бародаронаш эҳсос мекунад, аз назари равонӣ (нафсӣ) солим ба воя мерасад ва аз уқдаҳои ҳақорат (камбинӣ) пок мемонад; ӯ нисбат ба бародаронаш кина намеварзад ва оташи рашку ҳасад қалбашро намехӯрад, балки дар нафси (рӯҳи) ӯ розигӣ, бахшиш, гузашт (гузашт кардан аз ҳаққи худ ба хотири дигарон), накӯкорӣ ва дӯст доштани дигарон паҳн мегардад. Ва ин ҳамон чизест, ки Ислом ба он ташвиқ намуда ва падару модарро ба он амр кардааст.

Шайхайн (Имом Бухорӣ ва Имом Муслим) аз Нуъмон ибни Башир (разияллоҳу анҳумо) ривоят кардаанд, ки падараш ӯро назди Расули Худо ﷺ оварда ва гуфт: «Ҳамоно ман ба ин фарзандам ғуломеро (хидматгореро), ки доштам, бахшидам (ҳадё кардам)». Расули Худо ﷺ фармуданд:

«Оё ба тамоми фарзандонат мисли ин ҳадя додаӣ?» *Гуфт: На. Пас Расули Худо ﷺ фармуданд:* ***«Пас онро (ҳадяро) бозгардон (пас бигир)»***.

Ва дар ривояти дигар омадааст, ки Расули Худо ﷺ фармуданд: ***«Оё бо тамоми фарзандонат чунин рафтор кардӣ?»*** *Гуфт: На. Фармуданд:* ***«Аз Худо битарсед ва дар байни фарзандони худ адолатро риоя кунед!»*** *Пас падарам баргашт ва он бахшишро бозгардонд (бекор кард) (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).*

Ва дар ривояти дигар омадааст, ки Расули Худо ﷺ фармуданд: ***«Эй Башир! Оё ба ҷуз ин фарзандат фарзанди дигаре дорӣ?»*** *Гуфт: Бале. Фармуданд:* ***«Оё ба тамоми онҳо мисли ин бахшиш намудай?»*** *Гуфт: На. Фармуданд:* ***«Пас маро (бар ин кор) гувоҳ (шоҳид) магир, зеро ҳамоно ман бар зулму (беадолатӣ) гувоҳӣ намедиҳам!»***

Сипас фармуданд: ***«Оё туро хушнуд месозад, ки тамоми онҳо дар некӣ ва эҳтиром нисбат ба ту баробар бошанд?»*** *Гуфт: Бале. Фармуданд:* ***«Пас (дигар) чунин рафтор макун!»*** *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).*

Аз ҳамин рӯст, ки падари мусулмони парҳезгор дар байни фарзандони худ одилу боинсоф аст; ӯ ҳеҷ яке аз онҳоро бар дигаре дар бахшиш (ҳадоё), нафақа (харҷ) ва ё муомила (рафтор) бартарӣ намедиҳад. Ва дар натиҷаи ин адолат, забонҳои тамоми фарзандон ба дуои хайр барои ӯ кушода мешавад, қалбҳояшон бо муҳаббати ӯ метапад ва нафсҳояшон (вуҷудҳояшон) аз накӯкорӣ,

эҳтиром, бузургдошт ва қадрдонии падар лабрез мегардад.

8. АХЛОҚИ ОЛИРО ДАР ВУҶУДАШОН ПАРВАРИШ МЕДИҲАД:

Падар бо доштани чунин фарзандоне, ки нафсҳояшон лабрез аз хушҳолӣ, розигӣ, қаноат ва накӯкорист, метавонад онҳоро дар зинаҳои арзишҳои олӣ ва бузургдошти ахлоқи наҷиби инсонӣ ба сӯи боло (камолот) бибарад. Пас, дар вуҷудашон ахлоқи олиро мекорад (парвариш медиҳад): аз қабили дӯст доштани дигарон, дилсӯзӣ (меҳрубонӣ) бар заифон, силаи раҳм (пайвандӣ бо хешовандон), эҳтироми калонсолон, раҳм кардан ба хурдсолон, хушнуд шудан аз иҷрои корҳои хайр ва хоҳиши паҳн кардани адолат дар байни мардум ва амсоли инҳо аз ахлоқи ҳамида.

Сабаб дар он аст, ки хайру некӣ танҳо аз он нафсҳое (дилҳое) ҷорӣ мешавад, ки худашон аз он сероб гаштаанд, зеро касе, ки чизеро надорад, наметавонад онро ба дигаре бубахшад. Ва рост гуфтааст он гӯянда, ки: «Солеҳ шудан (ҳидоят) аз ҷониби Худост ва адаб омӯхтан аз ҷониби падарон аст» (Китоби «Ал-Адаб-ул-муфрад»-и Имом Бухорӣ: 92).

Ҳамоно падари мусулмон ва дурандешу ҳушёр хуб медонад, ки чӣ тавр ба нафси (умқи қалби) фарзандони худ роҳ биёбад ва дар он ҳикмату ахлоқи устуворро

бикорад. Ӯ дар ин роҳ аз равишҳои тарбиятии ҳакимона истифода мекунад: аз қабили намунаи олии маҳбуб (намунаи ибрат шудан), самимият, ҳамнишинӣ, нигоҳубини некӯ, раҳмдилӣ, хоксорӣ, кушодачеҳрагӣ, муҳаббат, таваҷҷуҳ, ташвиқ намудан, меҳрубонӣ, баробарӣ, адолат, насиҳат, роҳнамоӣ ва супориши ҷиддӣ; он ҳам дар фазои нармие, ки боиси заифӣ нагардад, ва ҷиддияте, ки ба хушунату (зӯрӣ) табдил наёбад.

Бо ин равиш, фарзандон дар фазое ба воя мерасанд, ки тамоми он иборат аз накӯкорӣ, ғамхорӣ ва шафқат аст. Ва чунин фазое бешак фарзандоне накӯкор, вафодор, солеҳ, дорои шахсияти муътадил, кушодазеҳн, тавоно дар бахшиш ва омода барои бар дӯш гирифтани масъулиятҳоро ба ҷомеа тақдим хоҳад кард. Ва ин як чизи табиӣ (бадеҳӣ) дар ҳар хонаводае мебошад, ки бар пояи усулҳои Ислом тарбия ёфта ва ба адаби Қуръон ороиш ёфтааст. Ва рост фармудааст Худованди Бузург, он ҷо ки мегӯяд:

«Ранги (дини) Худоро бипазиред ва чӣ касе аз назари рангрезӣ (диндорӣ) аз Худованд беҳтар аст?!». (Сураи Бақара: Ояти 138).

ШАРҲ ВА ТАҲЛИЛИ ТАРБИЯВИИ БОБИ ПАНҶУМ: ШАХСИЯТИ МУСАЛМОН БО ФАРЗАНДОНИ ХУД

1. Фарзандон — амонати илоҳӣ ва зиннати ҳаёт

Дар таълимоти исломӣ фарзандон на танҳо давомдиҳандаи насли инсон, балки бузургтарин зиннати ҳаёти дунё ва амонати гаронбаҳои Худованд мебошанд: **«Мол ва фарзандон зиннати ҳаёти ин дунё ҳастанд»**.

Хушбахтӣ ва баракати хонавода мустақим ба ҳусни тарбияти кӯдакон вобаста аст. Мусалмони воқеӣ фарзандро як вазифаи вазнини тарбиявӣ медонад. Агар падар ва модар аз тарбияти солеҳи онҳо ғофил бимонанд, ҳамин фарзандон метавонанд боиси бало, андӯҳ ва шӯрбахтии ҳамешагии оила дар дунё ва охират гарданд. Аз ин рӯ, дарки амиқи масъулияти падарию модарӣ аввалин қадам дар сохтани оилаи солим аст.

2. Мактаби намоз дар хонавода

Ислом заминаи тарбияти диниро аз хурдсолӣ оғоз мекунад. Супориши Паёмбар ﷺ дар бораи намоз як барномаи дақиқи тарбиятист: ***«Фарзандони худро дар ҳафтсолагӣ ба намоз хондан амр кунед ва дар даҳсолагӣ онҳоро барои тарк кардани он танбеҳ кунед...»*.**

Ин ҳукм нишон медиҳад, ки хона нахустин мактаб ва муҳити ташаккули шахсият аст. Падар ва модаре, ки фарзанди худро аз ҳафтсолагӣ бо меҳрубонӣ ва нармӣ ба намоз одат намекунонанд, дар баробари Худованд барои ин саҳлангории худ масъуланд. Намоз кӯдакро аз хурдсолӣ бо интизом, покизагӣ ва эҳсоси назорати илоҳӣ ошно месозад.

3. Усули набавии равоншиносии кӯдак: Меҳру шафқат ва оғӯши гарм

Баъзе аз мардуми сахтгир гумон мекунанд, ки самимият ва бозии падар бо кӯдакон боиси паст шудани ҳурмати ӯ мегардад. Вале Паёмбар ﷺ понздаҳ аср пеш нишон доданд, ки моҳиронатарин равиши тарбият — ин ворид шудан ба дунёи софу бегуноҳи кӯдакон тавассути меҳрубонист.

Қиссаҳои давидан ва мусобиқаи Эшон бо кӯдакони саҳобагон ва ё тӯлонӣ кардани саҷда ба хотири он ки набераашон бар пушти муборакашон савор шуда буд, қуллаи ахлоқи набавиро нишон медиҳанд. Мусалмони воқеӣ кӯдакро мебӯсад, ба оғӯш мекашад ва ба ӯ муҳаббати худро нишон медиҳад. Паёмбар ﷺ ба он марди бодиянишине, ки фахр мекард, ки ҳеҷ як аз даҳ фарзандашро набӯсидааст, фармуданд: ***«Касе, ки раҳм накунад, бар ӯ раҳм карда намешавад»***. Муҳаббат ба кӯдак боварии ботинӣ (эътимод ба худ) ва солимии равониро мебахшад.

4. Кафолати аҷру савоб дар нафақаи оила

Ислом машаққату гаронии хароҷоти кӯдаконро бо аҷру савобҳои бузург кӯчак ва осон мегардонад, то падар ҳеҷ гоҳ аз таъмини оила дилтанг ва нороҳат нашавад. Паёмбар ﷺ мефармоянд, ки аз байни диноре, ки дар ҷиҳод, озодии банда ё садақа ба мискин сарф мешавад, бузургтарин аҷру савобро ҳамон диноре дорад, ки мард бар аҳли хонавода ва фарзандони худ харҷ мекунад.

Ҳатто луқмае, ки мард бо муҳаббату самимият ба даҳони ҳамсараш мегузорад, дар тарозуи Илоҳӣ садақа ҳисоб мешавад. Мусалмони воқеӣ ҳеҷ гоҳ оилаи худро дар тангдастӣ раҳо намекунад ва тарк кардани нафақаи фарзандонро аз бузургтарин гуноҳҳо медонад.

5. Адолати мутлақ дар байни писарону духтарон

Яке аз офатҳои ҷомеаҳои ҷоҳилӣ, бартарӣ додани писарон бар духтарон ва ё фарқ гузоштан дар байни фарзандон аст. Ислом ин беадолатиро «зулм» меномад. Вақте саҳобие хост танҳо ба як фарзандаш ҳадя диҳад, Паёмбар ﷺ аз ӯ пурсиданд, ки оё ба ҳама чунин ҳадя додааст ё не. Вақте ҷавоби «на»-ро шуниданд, фармуданд: ***«Аз Худо битарсед ва дар байни фарзандони худ адолатро риоя кунед! Ман бар зулм гувоҳӣ намедиҳам!».***

Мусалмони воқеӣ дар меҳру шафқат, бахшиши ҳадоё ва муомила дар байни писарону духтарон адолати

комилро риоя мекунад. Ӯ медонад, ки сарпарастӣ ва тарбияти духтарон сипаре аз оташи дӯзах ва кафолати ворид шудан ба биҳишт аст. Ин адолат ҳасаду кинаро аз қалби бародару хоҳарон решакан мекунад ва рӯҳи онҳоро солим мегардонад.

6. Назорати ҳушёрона ва ғайримустақим

Фарзандон бар фитрати софу табиӣ таваллуд мешаванд ва маҳз муҳиту падару модар онҳоро шакл медиҳанд. Мусалмони воқеӣ соҳиби чашмони боз ва ҳушёр аст. Ӯ ба таври ғайримустақим назорат мекунад, ки фарзандонаш чӣ мехонанд, шавқу ҳавасҳояшон чист, бо кӣ дӯстӣ доранд ва вақти бекории худро дар куҷо мегузаронанд.

Агар кафравӣ ё одати зарарованро мушоҳида кунад, бо заковат, нармӣ ва ҷиддият дахолат карда, онҳоро ба роҳи ҳақ бармегардонад. Ӯ дӯсти солеҳро барои фарзандаш муҳим медонад, зеро ***«ҳар дӯсте ба ҳамнишини худ пайравӣ мекунад»***. Хонаводаи муваффақ маҳз бо ҳамин назорати ҳакимона метавонад насли қаҳрамон, солеҳ ва созандаеро ба ҷомеа тақдим намояд.

МУҚАДДИМАИ БОБИ ШАШУМ

Низоми робитаи хешовандӣ (силаи раҳм) дар Ислом бар пояи муҳаббати холис, дастгирии иҷтимоӣ ва вафодории бемисл бино ёфтааст, ки доираи некиро аз муҳити танги оила ба кулли ҷомеа паҳн мекунад. Ислом пайванди хуниро муқаддас шумурда, онро аз як вазифаи оддии ахлоқӣ ба дараҷаи ибодати бузурге бардоштааст, ки мустақим ба исми сифати илоҳӣ — «Раҳмон» — пайваст мебошад.

Дар ин саҳифа боби шашуми ин асари гаронбаҳоро бо номи **«Шахсияти мусалмон бо хешовандон ва наздикони худ»** пешкаши шумо мегардонем. Дар ин қисмат бо такя ба оёти дурахшони Қуръон ва аҳодиси саҳеҳ собит мешавад, ки чӣ тавр Ислом заминаи як ҷомеаи меҳрубону ҳамдамро тавассути устувории робита бо пайвандон тарҳрезӣ намудааст. Ин боб нишон медиҳад, ки мусулмони ҳақиқӣ бо ҳусни муомила, зиёрати пайваста ва дастгирии моддиву маънавӣ, ҳамеша сояи меҳри худро бар сари наздикони худ — ҳатто агар онҳо ғайримусулмон бошанд ё робитаро канда бошанд — нигоҳ медорад. Зиндагии воқеии мусулмон бояд оинаи аҳкоми Ислом бошад.

Меҳвари асосии боб	Бартарии нигоҳи Ислом нисбат ба низомҳои дигар
Гиромидошти раҳм	Иштиқоқи (гирифта шудани) номи раҳм аз исми «Раҳмон» ва баланд бардоштани он ба дараҷаи кафолати раҳмати илоҳӣ.
Пояи амнияти ҷомеа	Оғози табақабандии дастгирии иҷтимоӣ (такофул) аз наздикон, ки мушкилоти фақру танҳоӣ ва парокандагиро решакан мекунад.
Сарҳадҳои васеи инсоният	Амри қатъӣ ба пайванд ва некӣ бо наздикон, ҳатто агар онҳо бар дини дигар бошанд (намунаи ҳазрати Умарؓ).
Олии ҷавонмардӣ	Пайванд бо касоне, ки робитаро кандаанд, ва сабр бар ҷафои онҳо ҳамчун нишони камолоти имон ва мардонии ҳақиқӣ.

БОБИ ШАШУМ:

ШАХСИЯТИ МУСАЛМОН БО ХЕШОВАНДОН ВА НАЗДИКОНИ ХУД

1. АРҲОМ (ХЕШОВАНДОНИ НАЗДИК):

Некӯкорӣ ва эҳтироми мусулмон танҳо бо падару модар, ҳамсар ва фарзандони ӯ маҳдуд намешавад, балки аз онҳо гузашта, ба наздикон ва хешовандони ӯ низ мерасад. Пас ӯ тамоми ин гурӯҳро бо некӣ, хайрхоҳӣ ва ҳусни робита (силаи раҳм) фаро мегирад. Ва «арҳом» (хешовандон) касоне ҳастанд, ки бо инсон пайванди насабӣ (хунӣ) доранд, хоҳ аз ӯ мерос гиранд ва хоҳ мерос нагиранд, (*яъне хоҳ меросбари инсон бошанд ва хоҳ набошанд*).

2. ГИРОМИДОШТИ ИСЛОМ НИСБАТ БА ХЕШОВАНДОНИ НАЗДИК:

Сабаб дар он аст, ки Ислом ба пайванди хешовандӣ (раҳм) чунон таваҷҷуҳ ва аҳамияти бузурге додааст, ки башарият дар ҳеҷ яке аз динҳо, низомҳо ва қонунҳои дигар монанди онро надидааст. Ислом ба нигоҳ доштани ин робита супориш дода, ба пайвастани он ташвиқ намуда ва касонеро, ки онро қатъ мекунанд ва мекананд, ҳушдор (таҳдид) додааст.

Ва ҳеҷ далеле бар таваҷҷуҳи фавқулодаи Ислом ба наздикон равшантар аз он манзараи аҷибе нест, ки

Расули Худо ﷺ барои раҳм тасвир кардаанд: он (пайванди раҳм) дар баробари Худованд, дар он майдони бузурге, ки Худо махлуқотро офаридааст, бармехезад ва ба боргоҳи Ӯ аз канда шудан ва бепарвоии наздикон паноҳ мебарад. Пас Худованди Азза ва Ҷалла хости ӯро иҷозат медиҳад ва мегӯяд, ки ҳар кас ин робитаро пайваст кунад, Худо ӯро ба раҳмати худ мепайвандад ва ҳар кас онро биканад, Худо ӯро аз раҳмати худ ҷудо месозад.

Ва ин нукта дар ҳадиси саҳеҳе омадааст, ки Абуҳурайра (разияллоҳу анҳу) ривоят карда, мегӯяд: Расули Худо ﷺ фармуданд:

«Ҳамоно Худованди Мутаол махлуқотро офарид ва чун аз офариниши онҳо фориғ гашт, раҳм (пайванди хешовандӣ) бархост ва гуфт: «Ин ҷойгоҳи касест, ки аз канда шудан (ва бепарвоии наздикон) ба Ту паноҳ мебарад». Худованд фармуд: «Бале, оё розигӣ намедиҳӣ, ки пайваст кунам касеро, ки туро пайваст кунад, ва қатъ кунам (биканам) касеро, ки туро қатъ кунад (биканад)?» Раҳм гуфт: «Бале, розиям эй Парвардигорам!» Худованд фармуд: «Пас ин (мақом) барои ту собит аст». *Сипас Расули Худо ﷺ фармуданд:* ***«Агар хоҳед, ин оятро бихонед:*** **«Пас оё умед доред, ки агар роҳбарӣ ва ҳукмронии (заминро) ба даст гиред, дар замин фасод кунед ва пайвандҳои хешовандии худро биканед? Онҳо касоне ҳастанд, ки Худованд лаънаташон кардааст, пас гӯшҳояшонро кар ва**

чашмҳояшонро кӯр сохтааст». (Сураи Муҳаммад: Оятҳои 22-23**)** *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст)*.

Ва ҳамоно оёти Қуръони Карим паёпай (яке пас аз дигаре) омадаанд, то мақому ҷойгоҳи раҳмро (пайванди хешовандиро) дар Ислом таъкид намоянд ва ба некӣ кардан ба онҳо ташвиқ кунанд. Ин оятҳо инсонро даъват мекунанд, ки эҳсосоти худро барои дарк кардани риштаҳои ин пайванди нозук (омода) созад ва ҳуқуқи онҳоро адо намояд, ва аз поймол кардани ин ҳуқуқҳо, харош додани онҳо ва ё расонидани зулму озор ба онҳо парҳез (эҳтиёт) кунад, ва аз бадрафторӣ бо наздикон ҳушдор медиҳад. Аз ҷумлаи ин оёти карима сухани Худованди Мутаол аст, ки мефармояд:

«Ва аз он Худое битарсед, ки бо қасам ба номи Ӯ аз якдигар суол (ва дархост) мекунед ва аз (буридани пайванди) хешовандон низ бипарҳезед». (Сураи Нисо: Ояти 1).

Ҳамоно Худованд дар ин оят аввал ба тақвои Худ амр намуд ва сипас калимаи «арҳом»-ро дар зикри дуюм (дар канори он) оварда, то бузургии онро нишон диҳад ва бар эҳтироми он таъкид намояд ва инсонро ҳамеша ба сӯи сояву таровати (меҳри) он майл диҳад.

Барои нишон додани аҳамият ва ҷойгоҳи раҳм дар эҳсоси мусулмони содиқ ҳамин кифоя аст, ки фармон ба силаи раҳм ва некӣ ба наздикон дар бештари оёти

карима фавран пас аз имон ба Худо ва некӣ ба падару модар омадааст, он ҷо ки мефармояд:

«Ва Парвардигорат ҳукм намуд, ки ҷуз Ӯро ибодат накунед ва ба падару модар некӣ намоед». (Сураи Исро: Ояти 23).

Ва сипас чанд оят баъдтар мефармояд:

«Ва ҳаққи хешовандон (наздикон) ва мискину дарроҳмондаро адо кун ва ҳеҷ гоҳ исрофу зиёдаравӣ макун». (Сураи Исро: Ояти 26).

Ва низ Худованд мефармояд:

«Ва Худоро ибодат кунед ва ҳеҷ чизеро бо Ӯ шарик насозед ва ба падару модар ва ба хешовандон (наздикон) ва ба ятимону мискинон ва ба ҳамсояи хонаводагӣ (наздик) ва ҳамсояи номаҳрам (дур) ва ҳамнишину ҳамсафар ва дарроҳмонда некӣ кунед...». (Сураи Нисо: Ояти 36).

Аз ҳамин ҷост, ки дараҷаи наздикон дар некӯкорӣ фавран пас аз падару модар қарор мегирад; ҳамон гунае ки онро роҳнамоии ҳакимонаи Қуръон муайян намудааст, ки дар зинапояи робитаҳои инсонӣ аз болотарин дараҷа ба сӯи поёни он қадам ба қадам ҳаракат мекунад. Сипас некӯкорӣ аз наздикон оғоз ёфта, доираи он васеъ мегардад ва хайру баракати он тамоми ниёзмандонро дар ин оилаи бузурги инсонӣ фаро

мегирад. Ин усул бо табиати нафси (руҳи) башарӣ комилан созгор аст, зеро нафси инсонӣ табиатан бештар ба он майл дорад, ки некиро аввал аз наздикони худ шурӯъ кунад. Ин рафтор инчунин бо барномаи умумии Ислом дар танзими ҷомеаи мусулмонӣ ҳамоҳанг мебошад, зеро Ислом низоми дастгирии иҷтимоиро (такофулро) чунон заминагузорӣ кардааст, ки он аввал аз муҳити оила оғоз шуда, сипас ба доираи наздикон паҳн мегардад ва баъд аз он ба тамоми ҷомеа ҷорӣ мешавад. Ин кор бо осониву нармӣ ва дар фазои раҳмдилӣ, хушнудӣ ва дӯстӣ сурат мегирад, ки зиндагиро барои фарзандони одам гуворову зебо, ҷолиб ва шоиста мегардонад.

Ва силаи раҳм (пайванди хешовандӣ) аз нахустин усулҳои исломӣ ва пояҳои бузургест, ки ин дини муқаддас аз рӯзи аввали оғози даъвати ошкори Расули Худо ﷺ онро ба ҷаҳон муаррифӣ намуд ва асосу нишонаҳои онро баён кард. Бинобар ин, он аз барҷастатарин ва зарифтарин нишонаҳо дар шариати ин дин ба шумор меравад. Ҳадиси тӯлонии Абусуфён бо императори Рум (Ҳеракл) бар ин нукта гувоҳӣ медиҳад, он ҷо ки Ҳеракл аз Абусуфён суол кард: «Паёмбаратон шуморо ба чӣ чизҳо амр мекунад?» Абусуфён дар ҷавоб гуфт: Паёмбар мегӯяд:

«Танҳо Худоро ибодат кунед ва ҳеҷ чизеро бо Ӯ шарик насозед ва он чиро, ки падарҳоятон (аз ширку бутпарастӣ) мегӯянд, тарк намоед. Ва ӯ моро ба

намоз хондан, ростгӯӣ, иффат (покдоманӣ) ва силаи раҳм (пайванди наздикон) амр мекунад» (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ҳамоно силаи раҳм (пайванди наздикон) дар қатори нишонаҳои бузурги ин дини пок — яъне дар канори тавҳиди Худованд, барпо доштани намоз ва пойбандӣ ба ростгӯиву иффат — ҷой гирифтааст. Аз ҳамин рӯ, пайванди хешовандӣ аз барҷастатарин хусусиятҳои ин дин аст, ки дар нахустин дафъа ба гӯши суолкунандагон расонида мешавад.

Ин нукта дар ҳадиси тӯлонии Амр ибни Абаса *(разияллоҳу анҳу)* низ омадааст, ки шомили маҷмӯае аз қоидаҳо ва одоби Ислом аст. Ӯ дар он ҳадис мегӯяд: *Дар Макка, яъне дар аввали даврони паёмбарӣ, назди Паёмбар ﷺ ворид шудам ва ба эшон гуфтам: «Ту чистӣ (чӣ мақом дорӣ)?» Фармуданд: «Паёмбар ҳастам». Гуфтам: «Паёмбар (набӣ) яъне чӣ?». Паёмбар ﷺ дар ҷавоб фармуданд: «Худо маро фиристодааст». Гуфтам: «Туро бо чӣ вазифае фиристодааст?» Фармуданд:**«Маро барои пайвастани риштаи хешовандӣ (силаи раҳм), шикастани бутҳо ва ин ки Худои ягона парастиш шавад ва ҳеҷ чизе шарики Ӯ қарор дода нашавад, фиристодааст...».*** (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Хеле равшан аст, ки Паёмбари бузургвор ﷺ дар ин баёни кӯтоҳи худ дар бораи муҳимтарин пояҳо ва

қоидаҳои Ислом, пайванди хешовандиро аввал оварданд ва онро дар садри (аввали) ин усулҳо ёд карданд. Ин нишон медиҳад, ки силаи раҳм дар барномаи ин дини муқаддас, ки Худованд онро ҳамчун раҳмат барои ҷаҳониён нозил кардааст, чӣ қадар ҷойгоҳу мақоми бузурге дорад.

Аз ҳамин сабаб, далелҳо ва таълимоте, ки мардумро ба пайванди хешовандӣ ташвиқ мекунанд ва аз кандани ин робитаву бадрафторӣ бо наздикон ҳушдор медиҳанд, бисёр зиёданд.

Аз Абуайюби Ансорӣ *(разияллоҳу анҳу)* ривоят аст, ки марде арз кард: «Эй Расули Худо, маро ба амале роҳнамоӣ кун, ки маро вориди биҳишт созад». Паёмбар ﷺ фармуданд:

«Худоро ибодат кун ва ҳеҷ чизеро шарики Ӯ магардон, намозро барпо дор, закотро адо кун ва риштаи хешовандиро (бо наздиконат) пайваст намо». (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Пас, пайванди хешовандӣ дар канори ибодати Худо, тавҳид, барпо кардани намоз ва додани закот дар як қатор омадааст. Бинобар ин, он аз бузургтарин амалҳои солеҳе ба шумор меравад, ки ворид шудани инсонро ба биҳишт кафолат медиҳад ва ӯро аз оташи дӯзах нигоҳ медорад.

Аз Анас *(разияллоҳу анҳу)* ривоят аст, ки Расули Худо ﷺ фармуданд:

«Ҳар кас дӯст медорад, ки рӯзиаш васеъ (фаровон) гардад ва умраш дароз (бобаракат) шавад, пас бояд риштаи хешовандии худро пайваст кунад (ба наздиконаш пайвандӣ ва некӣ намояд)». (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Аз ин рӯ, силаи раҳм барои инсони хайрхоҳ боиси баракати рӯзӣ ва баракати умр мешавад; моли ӯро зиёд карда, рушд медиҳад ва ба ҳаёти ӯ дарозиву хайр мебахшад.

Ва Ибни Умар (разияллоҳу анҳумо) ҳамеша мегуфт: «Ҳар кас аз Парвардигораш битарсад ва риштаи хешовандии худро пайваст кунад, умраш дароз мешавад, молаш зиёд мегардад ва хонаводааш ӯро дӯст хоҳанд дошт». *(Ин асарро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст)*.

Ҳамон гунае ки дидем, пайванди хешовандӣ барои соҳибаш боиси баракат дар рӯзиву умр, сабаби раҳмати илоҳӣ дар дунёву охират ва василаи ҷалби муҳаббату ситоиши мардум мегардад. Дар муқобил, кандани робита бо наздикон барои инсон боиси бадбахтӣ, бало, хашми Худову мардум ва дур шудан аз биҳишт дар охират мебошад.

Барои шахси робитаи хешовандиро канда (қотеъи раҳм) аз бало, шӯрбахтӣ ва маҳрумият ҳамин ҳушдори Паёмбари Худо ﷺ кифоя аст, ки дар ҳаққи ӯ мефармоянд:

«Касе, ки риштаи хешовандиро биканад, вориди биҳишт намешавад». (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ва барои бадбахтиву гумроҳии чунин шахс ҳамин бас аст, ки раҳмати Худованд бар ҷамоате, ки қотеъи раҳм дар байни онҳо бошад, нозил намешавад; ҳамон гунае ки дар ҳадиси ривояткардаи Имом Байҳақӣ дар «Шуъаб-ул-имон» омадааст, ки Паёмбар ﷺ фармуданд:

«Ҳамоно раҳмати илоҳӣ бар қавме (гурӯҳе), ки дар байни онҳо касе риштаи хешовандиро канда бошад, нозил намешавад». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» низ овардааст).

Аз ҳамин сабаб, саҳобии бузургвор Абуҳурайра (разияллоҳу анҳу) ҳеҷ гоҳ намехост дар маҷлисе, ки дар он шахси қотеъи раҳм (*робитаи хешовандиро канда*) ҳузур дорад, дуо кунад; зеро медонист, ки ин кор монеи нозил шудани раҳмат ва қабули дуо мегардад. Рӯзе дар яке аз маҷлисҳои худ дар бегоҳии рӯзи панҷшанбе (шаби ҷумъа) гуфт: «Ман бар ҳар касе, ки риштаи хешовандиро кандааст, амр мекунам (ва исрор менамоям...), ки аз назди мо бархезад ва биравад». Ҳеҷ кас барнахост, то ин ки ӯ ин суханро се бор такрор кард.

Пас аз маҷлис ҷавоне берун шуд ва назди аммааш рафт, ки ду сол боз бо ӯ қаҳр буд (робитаашро канда буд) ва вориди хонаи ӯ шуд. Аммааш ба ӯ гуфт: «Эй ҷиян (писари бародарам), чӣ чиз боис шуд, ки ба ин ҷо биёӣ?» Ҷавонд гуфт: «Шунидам, ки Абуҳурайра чунин ва чунон мегӯяд». Аммааш гуфт: «Назди ӯ баргард ва бипурс, ки чаро ин суханро гуфт?» Ҷавон омад ва Абуҳурайра ба ӯ гуфт: Шунидам, ки Паёмбар ﷺ мефармуданд:

«Ҳамоно амалҳои фарзандони Одам (инсонҳо) дар бегоҳии ҳар рӯзи панҷшанбе, яъне шаби ҷумъа, ба даргоҳи Худованди Таборак ва Таъоло пешкаш (намоён) карда мешаванд, пас амали ҳеҷ қотеъи раҳме (касе, ки робитаро бо хешовандонаш кандааст) қабул карда намешавад». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ва Имом Аҳмад дар Муснади худ ривоят кардаанд).

Бешак, мусулмоне, ки дорои эҳсоси нозук аст ва хоҳони розии Парвардигор ва саломатии охирати хеш мебошад, ин таълимот вуҷуди ӯро аз умқ такон медиҳанд; зеро ин суханҳо собит месозанд, ки кандани робита бо хешовандон пеши раҳматро мегирад, дуоро рад мекунад ва амалро пучу нобуд (ҳадар) месозад. Ва ин балои бузургест, ки инсонро фаро мегирад: дуо кунад ва ҷавоб наёбад, амал кунад ва амалаш боло наравад, ва ба сӯи раҳмати илоҳӣ ниёз дошта бошад, вале раҳмат аз ӯ дурӣ ҷӯяд. Аз ин рӯ, ҳеҷ гоҳ тасаввур карда намешавад, ки мусулмони ҳақиқӣ рӯзе аз рӯзҳо қотеъи раҳм бошад.

Ҳамоно кандани робитаи хешовандӣ гуноҳест, ки ҳеҷ мусулмони соҳиби қалби нуронӣ аз ҳидояти Ислом ва нафси омода бар тоату ризогии Худованд, худро ба гуноҳи он олуда намесозад. Сабаб дар он аст, ки буридани пайванди наздикон аз ҷумлаи он гуноҳҳоест, ки Худованд дар азоб додани соҳибаш шитоб мекунад; балки он дар садри (аввали) гуноҳҳое қарор дорад, ки соҳибонашон дар дунё пеш аз охират ба сазои он мерасанд, ҳамон гунае ки дар ҳадиси шариф омадааст:

«Ҳеҷ гунаҳе сазовортар аз он нест, ки Худованд барои соҳибаш уқубату (азобро) дар дунё зуд биёрад — дар канори он чи барояш (аз азоб) дар охират захира намудааст — нисбат ба кандани риштаи хешовандӣ (силаи раҳм) ва зулму ситам кардан бар мардум». (Ин ҳадисро Имом Аҳмад, Имом Абудовуд, Имом Тирмизӣ ва Имом Ибни Моҷа бо санади саҳеҳ ривоят кардаанд).

Пас, кандани робитаи наздикон ва зулм кардан ба мардум ду шарики ҳамсон (бародари якҷоя) мебошанд; аз ҳамин рӯ, Расули Худо ﷺ онҳоро дар ҳадиси худ бо ҳам пайваст намуданд. Зеро буридани пайванди наздикон худ зулм аст, ва кадом зулме бузургтар аз кандани риштаҳои алоқа, шикастани пайвандҳои муҳаббат ва хушк кардани сарчашмаҳои дӯстӣ вуҷуд дорад?!

Ҳамоно Расули Худо ﷺ ин зулмеро, ки ба сабаби бепарвоӣ ба пайванди хешовандӣ мерасад, чунин тасвир карда, мефармоянд:

«Ҳамоно раҳм (пайванди хешовандӣ) риштаест ба ҳам печида аз (номи) Худои Раҳмон; ӯ мегӯяд: «Эй Парвардигорам, ба ман зулм карда шуд! Эй Парвардигорам, ман канда шудам! Эй Парвардигорам, ман...» Пас Худованд дар ҷавоб мефармояд: «Оё розигӣ намедиҳӣ, ки биканам (аз раҳматам) касеро, ки туро биканад, ва бипайвандам (ба раҳматам) касеро, ки туро бипайвандад?». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ ривоят кардааст).

Ҳамоно Худованд мақоми пайванди хешовандиро (раҳмро) боло бардошт, зеро онро риштае пайваст ба номи Худ — Раҳмон — қарор дод ва онро бузург дошт, чуноне ки номи онро аз номи Худ гирифт (иштиқоқ намуд) ва фармуд:

«Ман Раҳмон (Бахшоишгар) ҳастам ва Ман раҳмро офаридам ва номи онро аз номи Худ гирифтам. Пас, ҳар кас онро пайваст кунад (ба наздиконаш пайвандӣ ва некӣ намояд), Ӯро ба раҳмати Худ мепайвандам, ва ҳар кас онро биканад (аз наздиконаш бибурад), ӯро аз раҳмати Худ ҷудо ва маҳрум месозам». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад», Имом Аҳмад, Имом Абудовуд ва Имом Тирмизӣ ривоят кардаанд).

Дар ин сухан барои мусулмони соҳибдил ишорае ҳаст, ки нигоҳдорандаи ин пайванд дар сояҳои раҳмати васеъ, гуворо ва хунуки Парвардигораш дар неъмату бузургдошт зиндагӣ мекунад, вале қатъкунандаи ин робита аз ин сояҳо маҳрум, аз раҳмати ҳақ ҷудо, шӯрбахт ва хор мегардад.

3. МУСУЛМОН МУВОФИҚИ ҲИДОЯТИ ИСЛОМ ПАЙВАСТГАРИ НАЗДИКОНИ ХЕШ АСТ:

Аз ҳамин рӯ, мусулмони парҳезгору огоҳ ҳамеша пайвасткунандаи робита бо наздикони хеш аст. Ҳеҷ гоҳ дунё, мол ва ҳамсару фарзанд ӯро аз ҳолпурсии хешовандону наздиконаш ва аз некиву гиромидошт ва кӯмак ба онҳо ғофил намесозад. Ӯ дар ин рафтор ба ҳидояти Исломи пок пайравӣ мекунад, ки ин робитаро мувофиқи дараҷаи аҳамият ва наздикӣ танзим намудааст; аз ин рӯ, аввал аз модар шурӯъ кардааст, сипас аз падар ва баъд аз он аз наздиктарин шахсон. Ҳамоно марде назди Паёмбар ﷺ омад ва арз кард: «Эй Расули Худо, кадом шахс ба хушрафторӣ (ва ҳамнишинии неки) ман сазовортар аст?». Фармуданд:

«Модарат, сипас модарат, сипас модарат, сипас падарат ва баъд аз он наздиктарин касонат ва наздиктарин касонат». (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ва бешак, барои мусулмон дар некӣ кардан ба наздиконаш ду аҷру савоб аст: аҷри хешовандӣ ва аҷри садақа. Ва ин ҳукм бештар сабаб мешавад, ки марди мусулмон дар бахшишҳои худ аввал хешовандони худро қасд кунад, агар онҳо ба мол эҳтиёҷ дошта бошанд, дар натиҷа, бо ин кор ду аҷру савобро дар баробари Худованд ба даст меорад ва қалбҳои наздикону хешовандонашро бо меҳру муҳаббати худ лабрез месозад. Ин ҳамон амалест, ки Паёмбари бузургвор ﷺ мардумро ба он ташвиқ намудаанд; чуноне ки дар ҳадиси ривояткардаи Зайнаби Сақафия — ҳамсари Абдуллоҳ ибни Масъуд (разияллоҳу анҳумо) — омадааст, ки гуфт: Расули Худо ﷺ (ба занон) фармуданд:

«Эй ҷамоати занон! Садақа кунед, ҳатто агар аз зиннатҳои (тиллову зеварҳои) худатон бошад».

Зайнаб мегӯяд: «Пас назди шавҳарам Абдуллоҳ ибни Масъуд баргаштам ва ба ӯ гуфтам: «Ҳамоно ту марди камбағал (тиҳидаст) ҳастӣ ва Расули Худо ﷺ моро ба садақа кардан амр намуданд. Пас назди эшон бирав ва бипурс, ки агар харҷ кардани ин садақа бар ту (ва фарзандонат) аз ҷониби ман кифоят кунад (ҷоиз бошад), онро ба ту диҳам, ва агар на, онро бар дигарон харҷ намоям». Абдуллоҳ ба ман гуфт: «Балки худат назди Эшон бирав».

Зайнаб мегӯяд: «Пас ман ба роҳ афтодам ва чун ба дари хонаи Расули Худо ﷺ расидам, занеро аз ансор дар

он ҷо дидам, ки хостаи ӯ низ мисли хостаи ман буд (ӯ ҳам мехост ҳамин суолро бипурсад). Хонаи Паёмбар ﷺ-ро фазои бошаҳомату пуртарс (ҳайбат) фаро гирифта буд. Дар ин вақт Билол (разияллоҳу анҳу) назди мо баромад ва ба ӯ гуфтем: «Назди Расули Худо ﷺ бирав ва ба Эшон хабар деҳ, ки ду зан дар паси дар ҳастанд ва аз ту суол доранд: Оё садақаи онҳо бар шавҳаронашон ва бар ятимоне, ки таҳти сарпарастии онҳо ҳастанд, ҷоиз аст? Ва ба Эшон хабар мадеҳ, ки мо кӣ ҳастем».

Билол вориди хонаи Расули Худо ﷺ шуд ва суолро арз кард. Паёмбар ﷺ ба ӯ фармуданд: ***«Он ду зан кӣ ҳастанд?»*** Билол гуфт: «Як зан аз ансор аст ва зани дигар Зайнаб аст». Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Кадом Зайнаб аст?»*** Билол гуфт: «Ҳамсари Абдуллоҳ (ибни Масъуд) аст». Пас Расули Худо ﷺ фармуданд:

«Бор Илоҳо, барои он ду зан ду аҷру савоб аст: аҷри хешовандӣ (пайванди наздикон) ва аҷри садақа». (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ва Паёмбар ﷺ дар ҳадиси дигар мефармоянд:

«Харҷ намудан бар мискини (бегона) танҳо як садақа аст, вале харҷ кардан бар хешованду надикон ду аҷр дорад: ҳам садақа аст ва ҳам силаи раҳм (пайванди наздикон)». (Ин ҳадисро Имом Тирмизӣ ривоят карда ва гуфтааст, ки ҳадиси ҳасан аст).

Ҳамоно Расули Худо ﷺ дар ҳар фурсати муносиб ва дар ҳар воқеае, ки пеш меомад, бар беҳтарии некӣ ба наздикон таъкид мекарданд. Ҳангоме ки ин ояти карима нозил шуд: **«Ҳаргиз ба некӯкории ҳақиқӣ (ва камоли ачр) нахоҳед расид, то он даме ки аз он чи дӯст медоред, харҷ намоед».** (Сураи Оли Имрон: Ояти 92), Абуталҳа (разияллоҳу анҳу) назди Расули Худо ﷺ бархост ва арз кард: «Эй Расули Худо! Худованди Таборак ва Таоло мефармояд, ки то аз маҳбубтарин чизи худ харҷ накунед, ба некӯкорӣ намерасед. Ва маҳбубтарин моли ман назди худам боғи «Байраҳо» (боғи хурмои зебо) аст. Ман онро дар роҳи Худо садақа намудам ва ачру захираи онро дар баробари Худо умед дорам. Пас, эй Расули Худо, онро дар ҳар ҷое, ки Худо ба ту нишон додааст, қарор деҳ (харҷ кун)». Расули Худо ﷺ (аз ин саховат) тааҷҷуб намуда, фармуданд:

«Офарин (бах-бах), ин моли судманд (фоидаовар) аст! Ин моли судманд аст! Ҳамоно он чиро, ки гуфтӣ, шунидам. Ва ман чунин зарур медонам, ки онро дар байни наздикону (хешовандони) худ қарор диҳӣ (тақсим кунӣ)».

Абуталҳа (разияллоҳу анҳу) арз кард: «Эй Расули Худо, ҳамин тавр мекунам». Пас Абуталҳа он боғро дар байни хешовандон ва писарони амаки худ тақсим намуд. *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст)*.

Ва Расули Худо ﷺ тавсияи худро дар бораи нигоҳ доштани ришатаи хешовандӣ ҳатто ба умқи замонҳо ва асрҳои оянда расонданд, он ҷо ки дар бораи мардуми Миср тавсия намуда, дар ҳадиси ривояткардаи Имом Муслим фармуданд:

«Шумо ба зудӣ Мисрро фатҳ хоҳед кард. Пас, чун он ҷоро фатҳ намудед, бо мардумаш рафтори нек кунед. Зеро барои онҳо (бар дӯши шумо) аҳду паймон (ҳаққи ҳимоят) ва ҳаққи хешовандӣ (раҳм) ҳаст — ва ё фармуданд: аҳду паймон (ҳаққи ҳимоят ва алоқаи қудогӣ (хешовандӣ, домодӣ) ҳаст». (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Уламо дар шарҳи ин ҳадис гуфтаанд: Он «раҳм» (ҳаққи хешовандӣ), ки мардуми Миср доранд, ба ин хотир аст, ки Модарамон Ҳоҷар — модари Исмоил (алайҳиссалом) — аз онҳо (аз ҳамон сарзамин) буд. Ва «сиҳр» (робитаи хешӣ) ба ин хотир аст, ки Модарамон Мория — модари Иброҳим, писари Расули Худо ﷺ — низ аз онҳо буд.

Чӣ қадар вафодорӣ, некӯкорӣ ва саховати бузурги инсонӣ аст, ки ин қадар дароз мешавад ва васеъ мегардад, то нишони наслҳои баъдии ин ду модари гиромиро бо гузашти асрҳову замонҳои тӯлонӣ фаро гирад! Бинобар ин, ҳеҷ ҷои тааҷҷуб нест, ки мусулмони парҳезгору огоҳ тамоми таваҷҷуҳи худро ба наздикону хешовандонаш мебахшад ва ба некиву сила ва хайрхоҳӣ

ба онҳо рӯй меорад; монанди рӯй овардани фасли баҳори бобаракат, карим ва бахшанда.

4. ХЕШОВАНДОНИ ХУДРО МЕПАЙВАНДАД, ҲАТТО АГАР МУСУЛМОН НАБОШАНД:

Ва Ислом дар бахшандагӣ (гузашт) ва инсондӯстии худ ба дараҷае боло меравад, ки ба пайвастани ришатаи хешовандӣ амр мекунад, ҳатто агар он наздикон аз ғайри мусулмонон бошанд. Чуноне ки дар ҳадиси ривояткардаи Абдуллоҳ ибни Амр ибни Ос (разияллоҳу анҳумо) омадааст, ки гуфт: Шунидам, ки Паёмбар ﷺ ошкоро ва бе ҳеҷ пинҳонкорие мефармуданд:

«Ҳамоно хонадони фалонӣ дӯстону (сарпарастони) ман нестанд; балки дӯсту сарпарасти ман танҳо Худо ва мӯъминони солеҳ мебошанд. Вале барои онҳо (он хонадон) бо ман ришатаи хешовандӣ (раҳм) ҳаст, ки онро бо об доданаш (бо некӣ ва силат) тару тоза нигоҳ медорам». (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ва ҳангоме ки ин сухани Худованди Мутаол нозил шуд: **«Ва хешовандони наздиктарини худро ҳушдор деҳ (мутаваҷҷеҳ соз)».** (Сураи Шуаро: Ояти 214), Расули Худо ﷺ қабилаи қурайшро даъват намуданд. Пас онҳо ҷамъ шуданд ва Паёмбар ﷺ умумиву хусусии онҳоро нидо карда, фармуданд:

«Эй фарзандони Абдушшамс! Эй фарзандони Каъб ибни Луай! Нафсҳои худро аз оташи дӯзах наҷот

диҳед! Эй фарзандони Мурра ибни Каъб! Нафсҳои худро аз оташи дӯзах наҷот диҳед! Эй фарзандони Абдуманноф! Нафсҳои худро аз оташи дӯзах наҷот диҳед! Эй фарзандони Ҳошим! Нафсҳои худро аз оташи дӯзах наҷот диҳед! Эй фарзандони Абдулмутталиб! Нафсҳои худро аз оташи дӯзах наҷот диҳед! Эй Фотима! Нафси худро аз оташи дӯзах наҷот деҳ! Зеро ҳамоно ман дар баробари Худованд барои шумо ҳеҷ чизеро (ҳифозатеро) молик нестам (дар ихтиёр надорам), ҷуз ин ки барои шумо бо ман риштаи хешовандӣ ҳаст, ки онро (бо некӣ) тару тоза нигоҳ хоҳам дошт». (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Ҳамоно таровати эҳсосоти инсонӣ аз қалби мусулмон дур намешавад, балки аз он ба сӯи наздикон намнокие аз серобии некӣ ва дилсӯзӣ ҷорӣ мегардад, ҳатто агар он наздикон бар дини Ислом набошанд. Аз ҳамин ҷост, ки ин таъбири Паёмбари бузургвор ﷺ: *«ҷуз ин ки барои шумо бо ман риштаи хешовандӣ ҳаст, ки онро тару тоза нигоҳ хоҳам дошт»* аз дурдонаҳои балоғати (зебоии) забони арабӣ ба шумор меравад; зеро Эшон пайванди хешовандиро ба замине ташбеҳ кардаанд, ки бо об додан (бо некӣ) намнок шуда, меҳру сафо ба бор меорад, ва бо кандани робита хушк гардида, душманиву бадрафториро мерӯёнад. Ва мусулмони ҳақиқӣ дӯстдоранда ва дӯстдошташаванда аст, ки тамоми

мардум ӯро дӯст медоранд, зеро дар вуҷуди ӯ ахлоқи олиро ба сурати зиндаву амалӣ мебинанд.

Аз ҳамин сабаб, Умар (разияллоҳу анҳу) ҳеҷ гуна маҳдудият (ногуворӣ) надид, ки он ҷомаи (либоси гаронбаҳои) сиёҳеро, ки Паёмбар ﷺ барояш фиристода буданд, ба бародари модарии худ, ки мушрик (ғайримусулмон) буд, ҳадя намояд. *(Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст)*.

Пештар дида будем, ки Ислом чӣ тавр ба некӣ кардан ба падару модар — ҳатто агар мушрик (ғайримусулмон) бошанд — таъкид кардааст; ва инак, мебинем, ки ба некӣ кардан ба наздикону хешовандон низ — ҳатто агар мусулмон набошанд — амр менамояд. Ин нишонаи равшани бахшандагӣ, гузашт ва инсондӯстии ин дини муқаддас аст. Ва ин амал дар дине, ки Худованд Паёмбарашро дар он бо ин сухан нидо кардааст, ҳеҷ ҷои тааҷҷуб нест, он ҷо ки мефармояд: **«Ва Мо туро нафиристодем, магар ин ки раҳмате барои ҷаҳониён бошӣ».** (Сураи Анбиё: Ояти 107). Ва Паёмбари Ӯ ﷺ низ фармудаанд:

«Ҳамоно ман барои он фиристода шудам, ки зебоиҳои ахлоқро комил созам». (Ин ҳадисро Имом Молик (раҳимаҳуллоҳ) дар «Муваттаъ» ривоят кардааст).

5. ПАЙВАНДИ ХЕШОВАНДИРО БО МАЪНОИ ВАСЕИ ОН ДАРК МЕКУНАД:

Пайванди хешовандӣ (силаи раҳм) дар нигоҳи мусулмони ҳақиқиву огоҳ, мувофиқи роҳнамоии динаш, танҳо бо пул додан маҳдуд намешавад, балки он хеле умумитар ва васеътар аст. Он (силаи раҳм) харҷ кардани молро ба наздикони ниёзманд (фақир) дар бар мегирад, ва инчунин бо зиёрату ҳолпурсие сурат мегирад, ки ришташои хеширо маҳкам мекунад, пайвандҳои муҳаббатро устувор месозад ва дӯстиву раҳмдилиро дар байни онҳо зиёд менамояд. Ин пайванд ҳамчунин бо хайрхоҳӣ (насиҳат кардан), кӯмак расонидан, гузашт намудан аз ҳаққи худ ба хотири дигарон ва риояи адолат ҷорӣ мешавад.

Ва силаи раҳм бо сухани некӯ, кушодачеҳрагӣ, вохӯрии зебо ва табассуми самимӣ, ва бо дигар амалҳои хайре эҷод мегардад, ки чашмаҳои муҳаббатро дар қалбҳо меҷӯшонанд ва сояи унс, раҳмдилӣ ва дастгирии якдигарро бар сари наздикону хешовандон паҳн месозанд. Аз ҳамин рӯ, роҳнамоии олии набавӣ ба ин пайванд, ҳатто дар соддатарин намуд ва камхароҷоттарин шакли он, ташвиқ карда, мефармояд:

«Ришtаи хешовандии худро тару тоза нигоҳ доред (ба наздиконатон некӣ кунед), ҳатто агар танҳо бо салом додан бошад». (Ин ҳадисро Имом Баззор (раҳимаҳуллоҳ) аз Ибни Аббос (разияллоҳу анҳумо)

ривоят кардааст ва роҳҳои ривояти он якдигарро қувват мебахшанд).

6. РИШТАИ ХЕШОВАНДИРО ПАЙВАСТ МЕКУНАД, ҲАТТО АГАР НАЗДИКОНАШ РОБИТАРО БО Ӯ КАНДА БОШАНД:

Мусулмони ҳақиқӣ бо наздикону хешовандони худ робитаро пайваст мекунад, ҳатто агар онҳо робитаро бо ӯ канда бошанд. Сабаб дар он аст, ки инсони пайвасткунандаи раҳм бо ин амали худ танҳо хушнудии Худованд ва ороиш ёфтан ба ахлоқи олии исломиро мехоҳад; ӯ ҳеҷ гоҳ мунтазир наемонад, ки дар ивази ин некиаш ба ӯ ҳамин гуна ҷавоб гардонанд. Бинобар ин, ӯ ҳамеша бо наздикону хешовандонаш дар робита аст, хоҳ онҳо бо ӯ бипайванданд ва хоҳ бибуранд. Марди мусулмон бо ин ахлоқи баланди инсонии худ, намунаи беҳтарини тарбияти Исломро нишон медиҳад; тарбияте, ки аз инсон як шахсияти устувор ва баландмартаба месозад, то дар тамоми ҳолатҳо бо наздикони худ рафтори зебо дошта бошад. Паёмбар ﷺ ин мафҳумро дар ҳаққи мусулмони содиқ таъкид карда, мефармоянд:

«Пайвасткунандаи ҳақиқии раҳм он касе нест, ки (танҳо дар ивази некӣ) некӣ мекунад; балки пайвасткунандаи ҳақиқӣ он касест, ки ҳар гоҳ риштаи хешовандияш аз ҷониби наздиконаш канда шавад, ӯ онро пайваст месозад (ба онҳо некӣ

менамояд)». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ ривоят кардааст).

Ва ин роҳнамоии олии набавӣ ахлоқи бурдборӣ, сабр, бахшиш ва кушодадилиро дар нафси (руҳи) он инсоне, ки ба наздиконаш некӣ мекунад, вале онҳо дар муқобил ҷуз бо қаҳрӣ, бадрафторӣ ва озор ҷавоб намедиҳанд, тақвият мебахшад. Зеро Паёмбар ﷺ собит намуданд, ки кӯмаки Худованд ҳамеша бо касест, ки риштаи раҳмро мепайвандад ва дар иваз некӣ намебинад. Эшон ҳамчунин як манзараи тарсоварро аз гуноҳи он афроди бадрафторе, ки некиро инкор мекунанд ва риштаи хеширо мекананд, тасвир намудаанд. Ҳамоно марде назди Расули Худо ﷺ омад ва арз кард: «Эй Расули Худо, ман наздиконе дорам, ки бо онҳо рафтори нек дорам, вале онҳо робитаро бо ман мекананд; ба онҳо некӣ мекунам, вале ба ман бадӣ менамоянд; бо онҳо бо бурдборӣ (сабр) муомила мекунам, вале онҳо бо ман тундиву нодонӣ менамоянд». Паёмбар ﷺ фармуданд:

«Агар ҳамон гуна бошӣ, ки гуфтӣ, пас гӯё ба даҳони онҳо хокистари гарм мерезӣ; ва то даме ки бар ин рафтори неки худ боқӣ бимонӣ, ҳамеша аз ҷониби Худованд барои ту дар баробари онҳо кӯмаккунанда ва сипаре (пуштибоне) хоҳад буд». (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Оё мебинӣ, ки чӣ тавр Худованд ба он инсони нигоҳдорандаи пайванди хешовандӣ, ки бар бадрафторӣ

ва қаҳрии наздикони худ сабр мекунад, аз ҷониби Худ пуштибоне (кӯмаккунандае) мефиристад, ки ӯро дар баробари онҳо ёрӣ диҳад, қалбашро аз сабр бар озори онҳо лабрез кунад ва ӯро бар давом додани ин ахлоқи наҷиби инсониаш устувор нигоҳ дорад? Ва чӣ тавр Расули Бузургвор ﷺ он гуноҳу (уқубатеро), ки ба он афроди саркаш, бадхулқ ва озордиҳанда мерасад, ба дарди кӯбандаи афроди хокистари гармхӯрда ташбеҳ кардаанд; ва ин ҳамон сазои (ҷазои) он кӯтоҳӣ, бадрафторӣ ва қаҳрие мебошад, ки онҳо дар ҳаққи ин инсони накӯкор, карим ва меҳрубон раво дидаанд.

Аз ҳамин рӯ, мусулмони ҳақиқӣ дар ҳар сурат пайвасткунандаи робита бо наздикони хеш аст. Ӯ ҳамеша хоҳон ва умидвори ризогии Парвардигораш дар ин некӣ мебошад ва худро аз он нодониҳо, ҳамоқатҳо ва бадиҳое, ки гоҳ-гоҳе аз ҷониби хешовандонаш сар мезананд, боло (дур) нигоҳ медорад. Ӯ аз он корҳои хурд ва пуче, ки танҳо мардуми сабукпайро машғул месозанд ва қалбҳоро аз кинаву адоват лабрез мекунанд, рӯй мегардонад. Бешак, мусулмони парҳезгору огоҳ хеле бузургтар аз он аст, ки ба ин нодониҳо, ҳамоқатҳо, кӯчакиҳо ва корҳои пуч гӯш диҳад ва иҷозат диҳад, ки онҳо бар робита ва некии ӯ нисбат ба хешовандонаш таъсир расонанд, зеро ӯ ин сухани Расули Худо ﷺ-ро мешнавад, ки мефармоянд:

«Пайванди хешовандӣ (раҳм) бар Арши илоҳӣ овезон аст ва мегӯяд: «Ҳар кас маро пайваст кунад (ба

наздиконаш некӣ намояд), Худованд ӯро ба раҳмати худ бипайвандад, ва ҳар кас маро биканад (аз наздиконаш бибурад), Худованд ӯро аз раҳмати худ ҷудо ва маҳрум созад». (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

ШАРҲ ВА ТАҲЛИЛИ ТАРБИЯВИИ БОБИ ШАШУМ: ШАХСИЯТИ МУСАЛМОН БО ХЕШОВАНДОН ВА НАЗДИКОНИ ХУД

1. Силаи раҳм: Ибодати пайваст ба номи Худованди Раҳмон (Бахшоишгар)

Некӯкорӣ ва ахлоқи мӯъмин танҳо бо муҳити танги хонавода (ҳамсару фарзандон) маҳдуд намешавад, балки доираи он васеъ гашта, пайвандони хунии ӯро низ дар бар мегирад. Ислом ба робитаи хешовандӣ (раҳм) чунон ҷойгоҳи баланде бахшидааст, ки онро аз як вазифаи оддии ахлоқӣ ба дараҷаи ибодати бузург бардоштааст.

Дар ҳадиси қудсӣ омадааст, ки Худованд номи «раҳм»-ро аз исми мубораки Худ — «Раҳмон» (Бахшоишгар) гирифта, эълон дошт: ***«Ҳар кас туро бипайвандад, ӯро ба раҳмати Худ мепайвандам ва ҳар кас туро биканад (робитаро қатъ кунад), ӯро аз раҳмати Худ ҷудо месозам»***. Ин нишон медиҳад, ки касе бо наздикони худ робитаро меканад, дар ҳақиқат худро аз сояи раҳмати илоҳӣ маҳрум мекунад.

2. Пояи амнияти ҷомеа: Дастгирии иҷтимоӣ аз хешовандон

Барномаи ҳакимонаи Ислом низоми дастгирии иҷтимоиро (такофул) тавре заминагузорӣ кардааст, ки он аввал бояд аз доираи хешовандон оғоз шавад. Агар дар як қавм ҳар як шахси сарватманд аввал аз аҳволи

наздикони ниёзмандаш бохабар шавад, ба онҳо кӯмаки молӣ кунад ва дасти ятимону бевазанони хонаводаи худро бигирад, дар ҷомеа ҳеҷ гоҳ фақиру бепарастор боқӣ наmemонад.

Илова бар ин, Ислом хайрхоҳӣ ба хешовандонро ду аҷр қарор додааст: аҷри садақа ва аҷри силаи раҳм. Ин қонуни одилона мушкилоти иҷтимоиро бо осонӣ ва дар фазои муҳаббату софии қалбҳо ҳал менамояд.

3. Сазои кандани робита: Гуноҳе, ки азобаш дар дунё шитоб мекунад

Дар таълимоти набавӣ ҳушдори ниҳоят сахте барои касоне омадааст, ки бо наздикони худ қаҳрӣ мешаванд ва пайванди хеширо мебуранд. Паёмбар ﷺ фармудаанд, ки ҳеҷ гуноҳе сазовортар аз он нест, ки Худованд азоби онро пеш аз охират, дар ҳамин дунё зуд биёрад, нисбат ба зулм ва кандани ришtаи хешовандӣ.

Бепарвоӣ ба аҳволи хешовандон амалҳои солеҳро пучу нобуд месозад. Амалҳои инсон шаби ҷумъа ба даргоҳи Илоҳӣ пешкаш мешаванд, вале амали касе, ки робитаи хеширо кандааст, қабул намегардад. Мӯъмини воқеӣ аз ин оқибати тарсовар ҳазар мекунад ва ҳеҷ гоҳ иҷозат намедиҳад, ки кинаву адоват нисбат ба наздикон дар қалбаш ҷой гирад.

4. Авҷи ҷавонмардӣ: Пайванд бо касоне, ки робитаро кандаанд

Ислом моро меомӯзад, ки некӯкории ҳақиқӣ дар ивази некӣ кардан нест. Агар ҳамсоя ё хешованд ба хонаи мо ояд ва мо ба хонаи ӯ биравем, ин як муомилаи оддист. Паёмбар ﷺ мефармоянд: ***«Пайвасткунандаи ҳақиқии раҳм он касе нест, ки дар ивази некӣ, некӣ мекунад; балки он касест, ки ҳар гоҳ риштаи хешовандӣ аз ҷониби наздиконаш канда шавад, ӯ онро мепайвандад».***

Вақте марде шикоят кард, ки ба наздиконам некӣ мекунам, вале онҳо ба ман бадӣ менамоянд, Паёмбар ﷺ ба ӯ тасаллӣ дода, фармуданд, ки то даме бар ин ахлоқи наҷиб боқӣ бимонӣ, ҳамеша аз ҷониби Худованд пуштибоне бо ту хоҳад буд. Ин волотарин дараҷаи олиҳиммат ист, ки мусалмон бадии наздиконро бо некӣ ва ҷафои онҳоро бо сабр рӯбарӯ мешавад.

5. Сарҳадҳои васеи инсондӯстии исломӣ

Бахшандагӣ ва меҳри Ислом чунон васеъ аст, ки ҳатто агар хешовандони инсон мусулмон ҳам набошанд, амр мекунад, ки бо онҳо рафтори нек ва алоқаи дӯстӣ дошта бошем. Ҳазрати Умар (разияллоҳу анҳу) ҷомаи гаронбаҳои ҳадияшударо ба бародари мушрики худ, ки дар Макка буд, фиристод, то ҳаққи хеширо адо кунад.

Ислом риштаи ақидаро аз ҳама чиз боло медонад ва дар ширк итоати волидайн ё хешовандонро ҳаром сохтааст, вале дар умури дунё амр мекунад, ки сояи

меҳру инсоф ҳамеша бар сари онҳо нигоҳ дошта шавад. Ин сурати дурахшони динест, ки ҳамчун раҳмат барои ҷаҳониён нозил шудааст.

6. Маънои васеи силаи раҳм дар ҳаёти рӯзмарра

Пайванди хешовандӣ танҳо бо пул додан маҳдуд намешавад. Мусалмони воқеӣ бо суҳбати ширин, кушодачеҳрагӣ, зиёрату ҳолпурсии доимӣ, табрики шодиҳо ва ҳамдардӣ дар андӯҳҳо риштаи хеширо тару тоза нигоҳ медорад. Барои ин унси инсонӣ ҳатто соддатарин рафтор ҳам кифоя аст, чунонки ҳадис мегӯяд: ***«Риштаи хешовандии худро тару тоза нигоҳ доред, ҳатто агар танҳо бо салом додан бошад»***.

Дар ҷомеаи моддигарои Ғарб одамон аз хушкии эҳсосот ва танҳоӣ чунон ранҷ мекашанд, ки барои холӣ намондани рӯҳи худ ба нигоҳубини сагҳо паноҳ мебаранд, зеро дар байни одамон вафодорӣ намеёбанд. Аммо дар дунёи Ислом, ба воситаи ин ахлоқи асили хешовандӣ, ҳаёт зебо, дилҳо ором ва ҷомеа лабрез аз меҳру вафодорӣ мегардад.

МУҚАДДИМАИ БОБИ ҲАФТУМ:

Низоми ҳамсоядорӣ дар Ислом бар пояи адолати комил, ҳусни муомила ва нигоҳдории шаъну шарафи якдигар бино ёфтааст, ки фазои зиндагиро ба макони амну осоиштагӣ ва бародарии ҳақиқӣ табдил медиҳад.

Ислом ҳаққи ҳамсояро чунон бузург шумурдааст, ки ҳусни рафтор бо ӯро ҳамчун нишони камолоти имон ва озори ӯро боиси маҳрумият аз ҷаннат ва ҳадар шудани тамоми амалҳои солеҳ эълон намудааст.

Дар ин саҳифа боби ҳафтуми ин асари гаронбаҳоро бо номи **«Шахсияти мусалмон бо ҳамсоягони худ»** пешкаши шумо мегардонем. Дар ин қисмат бо такя ба оёти нуронии Қуръон ва таълимоти саҳеҳи Паёмбар ﷺ собит мешавад, ки чӣ тавр Ислом заминаи як ҷомеаи муттаҳид ва ғамхорро тавассути риояи ҳаққи ҳамсоягӣ тарҳрезӣ кардааст. Ин боб нишон медиҳад, ки мусулмони ҳақиқӣ бо кушодачеҳрагӣ, дастгирии моддиву маънавӣ ва сабр бар хатоҳои ҳамсоя, ҳамеша намунаи беҳтарини ҳамсоядориро дар ҷомеа — бидуни фарқ гузоштан дар дину насаби онҳо — нишон медиҳад. Зиндагии воқеии мусулмон бояд оинаи аҳкоми Ислом бошад.

Меҳвари асосии боб	Бартарии нигоҳи Ислом нисбат ба низомҳои дигар
Мақоми олии ҳамсоя	Супориши паёпайи ҳазрати Ҷабраил ба дараҷае, ки Паёмбар ﷺ гумон карданд ҳамсоя аз ҳамсоя мерос мебарад.
Нишони имони комил	Пайвастани ҳусни муомила бо ҳамсоя ба имон ва рӯзи қиёмат, ва сабаби аслӣ барои ворид шудан ба биҳишт.
Дастгирии хонаводагӣ	Амри Паёмбар ﷺ ба зиёд кардани оби шӯрбо барои бохабар шудан аз ҳамсоягони ниёзманду ашхоси заиф.
Инсони соҳибсабр	Таҳаммули хатоҳои ҳамсоя ва набахшидани бадӣ ба бадӣ ҳамчун роҳи тарбият ва василаи ҷалби муҳаббати Худо.

БОБИ ҲАФТУМ:

ШАХСИЯТИ МУСАЛМОН БО ҲАМСОЯГОНИ ХУД

1. БЕҲТАРИНИ МАРДУМ ДАР РАФТОР БО ҲАМСОЯГОНАШ:

Мусулмони доно ва огоҳ аз ҳукмҳои динаш, беҳтарини мардум дар рафтор бо ҳамсоягони хеш ва ғамхортарину меҳрубонтарини мардум нисбат ба онҳо мебошад.

2. ОГОҲИИ МУСУЛМОН АЗ СУПОРИШҲОИ ИСЛОМ ДАР ҲАҚҚИ ҲАМСОЯ:

Ин ба он хотир аст, ки ӯ роҳнамоии шарифонаи Ислом ва супоришҳои гаронбаҳои онро дар ҳаққи ҳамсоя ва он ҷойгоҳи баландеро, ки дин барояш дар низоми робитаҳои инсонӣ муайян кардааст, хуб дарк менамояд. Бешак, ин як мақомест, ки пеш аз ин дин ҳеҷ шариате онро ба худ надида ва пас аз он низ ҳеҷ қонуне ба он наздик нашудааст.

Ҳамоно Худованди Мутаъол дар китоби муҳками Худ ба некӣ кардан бо ҳамсоя амр намуда, мефармояд:

**«Ва Худоро ибодат кунед ва ҳеҷ чизеро бо Ӯ шарик насозед ва ба падару модар ва ба хешовандон ва ба ятимону мискинон ва ба ҳамсояи хешованд (наздик) ва ҳамсояи бегона (дур) (*ҳамсояе, ки робитаи хешӣ ва*

***динӣ надорад*) ва ҳамнишину ҳамсафар (*рафиқ дар кори хайр*) ва дарроҳмонда ва бандагони худ некӣ кунед...»** (Сураи Нисо: Ояти 36).

Ва «ҳамсояи наздик» (ҷори зил-қурбо) он касест, ки дар канори ҳамсоягӣ бо ту пайванди хешӣ (хунӣ) ё динӣ дорад. «Ҳамсояи дур» (ҷори ҷунуб) он касест, ки бо ту ҳеҷ робитаи хешӣ ва ё динӣ надорад. Ва «ҳамнишину ҳамсафар» (соҳиби бил-ҷанб) ҳамон рафиқи ҳамроҳ дар як кори неку писандида аст.

Пас, ҳар касе, ки дар маҳалли зист ҳамсояи ту бошад, бар дӯши ту ҳаққи ҳамсоягӣ (ҷивор) дорад; ҳатто агар дар байни туву ӯ ҳеҷ ришtаи хешовандӣ ё пайванди динӣ вуҷуд надошта бошад. Ва дар ин ҳукм, як бузургдошт ва эҳтироми фавқулодае барои ҳамсоя дар шариати инсониву бахшанда ва дурахшони Ислом ниҳон аст.

Бинобар ин, ҳадисҳои Паёмбари бузургвор ﷺ паёпай омадаанд, то дар ҳаққи ҳамсоя ба таври умумӣ тавсия намоянд, бе он ки ба дину насаби ӯ нигоҳ кунанд ва бар аҳамияти ин робита дар Ислом таъкид созанд. Аз ҷумлаи ин таълимот сухани Паёмбар ﷺ мебошад, ки мефармоянд:

«Ҳамеша Ҷабраил (алайҳиссолом) маро дар ҳаққи ҳамсоя чунон супоришу тавсия мекард, ки ҳатто гумон намудам, ки ба зудӣ ҳамсояро аз ҳамсояаш меросхӯр қарор медиҳад (яъне ҳамсоя мисли

фарзандону ворисони хунӣ ҳаққи мерос меёбад)» (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ин ҳамоно мақоми бузургу баландест, ки Ислом онро тавассути Рӯҳул-амин — ҳазрати Ҷабраил — ба ҳамсоя бахшидааст; ҳамон фариштае, ки пайваста ин ҳукмро дар вуҷуди Паёмбари бузургвор ﷺ устувор месохт ва таъкид менамуд, то ҷое ки Эшон пиндоштанд, ки ин амр ҳамсояро ба дараҷаи хешовандони хунӣ мебардорад ва ӯро монанди онҳо меросхӯр мегардонад.

Расули Худо ﷺ дар баробари ин супоришҳои ҳазрати Ҷабраил, ҳамеша бо забони кушода мардумро ба гиромидошт ва некӣ ба ҳамсоя ташвиқ мекарданд. Эшон ҳатто дар хутбаи таърихии худ дар Ҳаҷҷатул-видоъ — ҳамон хутбае, ки муҳимтарин суханҳоро барои мусулмонон ҷамъоварӣ намуда буданд — бахши бузургеро ба ҳамсоя ихтисос доданд. Ин таваҷҷуҳи шадид диққати саҳобии бузургвор Абуумома (разияллоҳу анҳу)-ро ҷалб намуд, то ҷое ки ӯ низ гумон кард Паёмбар ﷺ ҳамсояро меросхӯр мегардонад. Саҳобии мазкур дар ин бора мегӯяд:

«Расули Худо ﷺ-ро дар Ҳаҷҷатул-видоъ, дар ҳоле ки бар болои уштури худ нишаста буданд, шунидам, ки мефармуданд: «Шуморо ба (некӣ бо) ҳамсоя супориш мекунам!» Эшон ин суханро он қадар зиёд такрор карданд, ки ман бо худам гуфтам: Ҳамоно Паёмбар

ӯро меросхӯр хоҳад кард». (Ин ҳадисро Имом Табаронӣ бо санади ҳасан ривоят кардааст).

Ва тавсияҳои Паёмбари бузургвор ﷺ дар ҳаққи ҳамсоя ба дараҷае аз аҳамият ва ҷиддият мерасанд, ки некӣ кардан ба ӯ ва дурӣ ҷӯстан аз озори ӯро яке аз нишонаҳои асосии имон ба Худо ва рӯзи қиёмат, ва як натиҷаи заруриву зебои имондорӣ қарор медиҳанд. Паёмбар ﷺ дар ин бора мефармоянд:

«Ҳар кас ба Худо ва рӯзи қиёмат имон дорад, пас бояд ба ҳамсояи худ некӣ кунад; ва ҳар кас ба Худо ва рӯзи қиёмат имон дорад, пас бояд меҳмони худро гиромӣ дорад; ва ҳар кас ба Худо ва рӯзи қиёмат имон дорад, пас бояд сухани хайр (нек) гӯяд ва ё хомӯш бимонад». (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ва дар ривояти Имом Бухорӣ омадааст, ки Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Ҳар кас ба Худо ва рӯзи қиёмат имон дорад, пас набояд ҳамсояи худро озор диҳад...»***.

3. МУСУЛМОНИ ҲАҚИҚӢ БО ҲАМСОЯАШ ХУШМУОМИЛА (ГУЗАШТКУНАНДА) АСТ:

Ҳеҷ ҷои тааҷҷуб нест, ки мусулмони ҳақиқӣ, ки қалбу ақлаш аз ҳидояти ин дин нуронӣ гаштааст, бо ҳамсояаш хушмуомила (богузашт), хоксор, ҳамзисти нек ва дар рафтори меҳрубон бошад. Ӯ ҳеҷ гоҳ ҳамсояро аз кӯмаку баҳра бурдан аз хонааш, агар ба чизе эҳтиёҷ дошта

бошад, манъ намекунад. Зеро ӯ аз роҳнамоии Паёмбари бузургвор ﷺ пайравӣ менамояд, ки фармудаанд:

«Ҳеҷ ҳамсояе набояд ҳамсояи худро аз ин манъ кунад, ки чӯберо (барои сохтани соябон ё боми хонааш) бар рӯи девори ӯ бигузорад (сахт кунад)» (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

4. БАРОИ ҲАМСОЯАШ ҲАМОН ЧИЗЕРО ДӮСТ МЕДОРАД, КИ БАРОИ ХУД ДӮСТ МЕДОРАД:

Мусулмоне, ки дорои биниши (басирати) боз аст ва аз нури дини покаш роҳнамоӣ меҷӯяд, қалби нарм, фикри ҳушёр ва эҳсоси латиф дорад. Ӯ эҳсосоти ҳамсояашро дарк мекунад; бо шодии ӯ шод мешавад ва аз дарди ӯ озор меёбад. Ӯ барои ҳамсояаш ҳамон чизеро мехоҳад, ки барои худаш мехоҳад (дӯст медорад); зеро ин сухани Паёмбари карим ﷺ-ро сарлавҳаи амали худ қарор додааст:

«Ҳеҷ яке аз шумо ба имони комил намерасад, то он даме ки барои бародари (мусулмони) худ ҳамон чизеро дӯст бидорад (бихоҳад), ки барои худаш дӯст медорад (мехоҳад)» (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ва дар ривояти Имом Муслим аз Анас (разияллоҳу анҳу) омадааст, ки Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Қасам ба Он Зоте, ки нафси (ҷони) ман дар дасти Ӯст, ҳеҷ бандае ба имони комил намерасад, то он даме ки барои***

ҳамсояаш — ё фармуданд: барои бародараш — ҳамон чизеро дӯст бидорад (бихоҳад), ки барои худаш дӯст медорад (мехоҳад)».

Ва марди мусулмон ҳеҷ гоҳ фаромӯш намекунад, ки ҳар вақте бӯи хуши хӯрокпазӣ ё кабоб аз хонааш баланд шавад, аз ҳамсоягони тангдасти (камбағали) худ бохабар шавад. Барои ӯ бисёр вазнин аст, ки ҳамсоягони фақираш аз бӯи хӯрок ё кабоби ӯ озор ёбанд ва дар нафси (рӯҳи) онҳо хоҳиши хӯрок шӯъла занад, дар ҳоле ки тавоноии омода кардани онро надоранд. Зеро шояд дар байни онҳо кӯдаки хурдсол, ятими бечора, беваи мазлум ва ё пири нафақахӯри (оҷиз) бошад. Сабаб дар он аст, ки мусулмони ҳақиқӣ ҳамеша ба он рӯҳияи дастгирии иҷтимоӣ (такофул), ки Расули Худо ﷺ дар нафси мусулмонон коштаанд, ҳушёр аст; чуноне ки дар сухани Эшон ба Абузар (разияллоҳу анҳу) омадааст:

«Эй Абузар! Ҳар гоҳ шӯрбое пухтӣ, обашро зиёдтар кун ва аз ҳамсоягони худ бохабар шав (ба онҳо аз он таом бифирист)». (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Ва дар ривояти дигар омадааст: ***«Ҳар гоҳ шӯрбое пухтӣ, обашро зиёд кун, сипас ба хонаводае аз ҳамсоягонат бингар ва ба онҳо аз он шӯрбо ба некӣ (ҳамчун ҳадя) бибахш»***.

Бешак, виҷдони латифи мусулмони содиқ қабул карда наметавонад, ки ҳамсояаш дар тангдастӣ, фақирӣ ва сахтӣ бошад, вале худи ӯ дар фаровонии рӯзӣ, неъмат ва осоиштагӣ зиндагӣ кунад. Чӣ тавр виҷдони ӯ, ки Ислом онро чунин меҳрубон сохтааст, ин фарқияти бузургро дар байни худу ҳамсояаш таҳаммул кунад, дар ҳоле ки ин сухани Паёмбари карим ﷺ-ро мешунавад:

«Ба Ман имон наовардааст он касе, ки шабро бо шиками сер рӯз кунад, дар ҳоле ки ҳамсояаш дар канори ӯ гурусна бошад ва ӯ аз ин ҳол бохабар (огаҳ) бошад». (Ин ҳадисро Имом Табаронӣ ва Имом Баззор бо санади ҳасан ривоят кардаанд).

Ва низ мефармоянд: ***«Мӯъмин он касе нест, ки худаш сер шавад, вале ҳамсояаш (дар канори ӯ) гурусна бимонад».*** (Ин ҳадисро Имом Табаронӣ ва Абуяъло ривоят кардаанд ва ровиёни он боэътимоданд).

5. ШӮРБАХТИИ БАШАРИЯТ БА САБАБИ АЗ БАЙН РАФТАНИ МУСУЛМОНИ ВОҚЕЙ ВА АХЛОҚИ ОН АСТ:

Аз ҳамин ҷо мо дарк мекунем, ки он шӯрбахтие (бадбахтӣ ва сахтие), ки ба сари башарият дар ҳар макон омадааст, танҳо ба сабаби дур шудани мусулмони ҳақиқӣ аз саҳнаи роҳбарии зиндагӣ ва пинҳон шудани арзишҳои инсониву одилонаи Ислом дар паси қонунҳои сохтаи башарии ақибмонда мебошад. Қонунҳое, ки

башарият аз онҳо ҷуз бадбахтӣ, камбағалӣ, зулм (истисмор), гуруснагӣ ва бараҳнагӣ дар ин асри кайҳон, асри ракетаҳо, моҳвораҳо (спутникҳо) ва ба моҳ баромадани инсон, чизи дигаре ба даст наовардааст.

Чуноне ки Ташкилоти ҷаҳонии озуқаворӣ ва кишоварзӣ (ФАО)-и марбут ба Созмони Милали Муттаҳид эълон дошта буд, ки дар қитъаҳои Африқову Осиё байни бист то сад миллион инсон дар солҳои наздик бо хатари марг аз гуруснагӣ рӯбарӯ ҳастанд. Ва агар вазъият ба ҳамин сурат давом кунад, ин хатар мавҷуд аст, ки ҳар ҳафта се миллион нафар аз гуруснагӣ бимиранд ва дар ин миён байни 460 миллион то як миллиард инсон аз норасоии шадиди хӯрок (сӯи тағзия) ранҷ мекашанд.

Ва хабаргузориҳо дар ҳамон давра гузоришеро паҳн карданд, ки хулосааш ин буд: Як духтари аврупоӣ барои кор ба унвони ҳамшираи шафқат (ҳамшираи тиббӣ) ба яке аз минтақаҳои Африқо, ки сокинонаш аз норасоии доимии хӯрок ранҷ мекашиданд, рафт. Натиҷа ин шуд, ки ӯ ба як бемории шадиди равонӣ (асабӣ) дучор гардид, ки наздик буд ӯро комилан девона созад. Ин ҳолат баъд аз он рӯй дод, ки ӯ шоҳиди як ҷанги хунин дар байни кӯдакони африқоӣ шуд, ки гуруснагӣ онҳоро маҷбур карда буд, то барои ба даст овардани як бурида меваи «манго» ваҳшиёна бо ҳам биҷанганд. Ва ин ҷанг танҳо пас аз он қатъ гардид, ки яке аз кӯдакон чашми

рафиқашро кӯр намуд, дар ҳоле ки синни бузургтарини он ҷангҷӯён аз ҳаштсолагӣ боло набуд.

Чӣ қадар ин гуруснагӣ ба сабаби норасоии доимии витаминҳо дар ҷисм боиси кӯршавии комили тифлон гардида ва ҷисми кӯдаконро заиф сохтааст, ки дар натиҷа вуҷудашон ба устухонҳои холӣ (скелет) табдил ёфта, тавоноии муқобила бо бемориҳоро (иммунитетро) аз даст додаанд ва дар даҳони марг қарор гирифтаанд!

Дар айни замон, дар ҳоле ки гуруснагӣ ба Осиёву Африқо соя меафканад, мо дунёи дигар — ҷаҳони Ғарб ва ҷаҳони сарватмандонеро мебинем, ки танҳо 20%-и аҳолии ҷаҳонро ташкил медиҳанд, вале молики 80%-и сарвати дунё ҳастанд ва мардумаш девонавор барои нигоҳ доштани ин сарват талош мекунанд.

Чуноне ки кишвари Бразилия ҳазорон тонна қаҳваро танҳо барои устувор (баланд) нигоҳ доштани нархи он дар бозори ҷаҳонӣ оташ зад ва давлатҳои Иттиҳоди Аврупо панҷоҳ миллион долларро барои нест кардани маҳсулоти кишоварзии зиёдатӣ сарф намуданд, то нархҳоро баланд нигоҳ доранд. Ва кишвари Амрико солона се миллиард доллар ҷубронпулӣ (компенсатсия) медиҳад, то деҳқонон маҳсулоти озуқаворӣ истеҳсол накунанд ва нархҳо гарон боқӣ монанд! Деҳқонони амрикоӣ даҳҳо ҳазор гӯсоларо мекушанд ва дар зери замин дафн мекунанд, то нархи гӯшт паст нашавад, дар

ҳоле ки дар ҳамон сол даҳҳо ҳазор инсон аз гуруснагӣ дар Африқо, Осиё ва Амрикои Ҷанубӣ ҷон медоданд!

Огоҳ бошед, ки чӣ қадар фарқияти бузургест дар байни тамаддуни (фаҳми) инсонии Ислом, ки ҳатто барои ҳамсояи фақир раво намебинад, ки аз бӯи хӯроки ҳамсояаш озор ёбад, ва дар байни тамаддуни моддии Ғарб, ки миллионҳо инсонро ба марг аз гуруснагӣ маҷбур месозад!

Чӣ қадар шӯрбахту бадбахт аст ин башарияте, ки паси қонунҳои моддии шарқиву ғарбӣ давида, дар торикиҳои як ҷоҳилияти сиёҳу даҳшатнок саргардон гардидааст! Ва чӣ қадар масъулияти мусулмонон бузург аст, ки бояд он чароғи нуреро бар дӯш гиранд, ки аз дарахти бобаракат фурӯзон аст ва на шарқисту на ғарбӣ; зеро танҳо бо ҳамин чароғ торикиҳои ҷоҳилият аз байни меравад ва танҳо бо нури он ақлҳову қалбҳо нуронӣ мегарданд ва башарият ба сӯи растагорӣ, ҳидоят, амният ва осоиштагӣ бармегардад.

6. МУСУЛМОН БА ҲАМСОЯАШ БА АНДОЗАИ ТАВОНАШ НЕКӢ МЕКУНАД:

Мусулмоне, ки аз ҳидояти дини поки хуш огоҳ аст, то ҳадди тавони худ ба ҳамсояаш некӣ мекунад. Ӯ ҳеҷ гоҳ он некии кӯчакеро, ки ба ҳамсояаш медиҳад, беарзиш намешуморад; он гунае ки баъзе афроди ҷоҳил (нодон) мекунанд, ки некиро кам дониста, аз пешкаш кардани он

ба ҳамсоя худдорӣ менамоянд ва дар натиҷа худу ҳамсояашонро аз хайру баракат маҳрум месозанд. Паёмбар ﷺ ба ин нукта махсусан занонро мутаваҷҷеҳ сохтанд, зеро занон бисёр вақт шарм медоранд, ки як чизи кӯчакро ба ҳамсояи худ ҳадя кунанд, аз ин рӯ фармуданд:

«Эй занони мусулмон! Ҳеҷ ҳамсояе набояд ҳадияи ҳамсояи худро беарзиш (кӯчак) бидонад, ҳатто агар он ҳадия калла-почаи (почаи) гӯсфанде бошад». (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

«Фирсини шот» ҳамон суми (почаи) гӯсфанд аст, ки дар ин ҷо ишора (киноя) ба камии ҳадия мебошад. Яъне, ҳеҷ зане набояд он хайреро, ки ҳамсояаш ба ӯ пешкаш намудааст, беарзиш шуморад, ҳатто агар он ба андозаи як почаи гӯсфанд хурд бошад; зеро мавҷуд будани он аз набуданаш беҳтар аст.

Ва Худованди Мутаъол дар китоби Худ мефармояд: **«Пас, ҳар кас ба андозаи як зарра кори хайр кунад, онро (савобашро) хоҳад дид». (Сураи Залзала: Ояти 7)**.

Ва Расули Худо ﷺ низ фармудаанд: ***«Худро аз оташи дӯзах нигоҳ доред, ҳатто агар бо бахшидани нимтои (пораи) хурмое бошад».*** (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ ривоят кардааст).

Бо ин ҳол, ин ҳадиси шариф бо назардошти маънои умумии худ метавонад як ҳушдоре (манъе) барои зани ҳадиягиранда низ бошад, ки ҳадияро кӯчак набинад. Маънои ҳадис дар ин сурат чунин мешавад: ҳеҷ зани ҳамсоя набояд он хайреро, ки ҳамсояаш ба ӯ додааст, беарзиш донад, ҳатто агар он ба андозаи як почаи гӯсфанд хурд бошад, балки лозим аст, ки барои он миннатдорӣ (шукр) кунад. Зеро бо миннатдорӣ намудан бар некии якдигар, самимият дар байни ҳамсоягон паҳн мегардад, меҳру муҳаббат рушд меёбад ва дастгириву раҳмдилӣ дар зиндагияшон зиёд мешавад. Илова бар ин, ташаккур кардани инсон барои некии дигарон як ахлоқи асили исломист, ки Расули Худо ﷺ онро таъкид намуда ва ба он ташвиқ карда, мефармоянд:

«Касе, ки аз мардум (инсонҳоро) ташаккур (сипосгузорӣ) накунад, Худоро шукр нагузоридааст». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст).

7. НЕКИИ ХУДРО БА ҲАМСОЯГОНИ МУСУЛМОН ВА ҒАЙРИМУСУЛМОН МЕРАСОНАД:

Мусулмони огоҳ некӣ ва хайрхоҳии худро танҳо бо ҳамсоягони наздик ва ё мусулмони худ маҳдуд намесозад, балки онро ба ҳамсоягони ғайримусулмони худ низ мерасонад. Зеро бахшандагӣ ва гузашти Ислом чунон васеъ аст, ки тамоми мардумро бо вуҷуди

гуногунии дину мазҳабҳояшон фаро мегирад. Намунаи ин рафтор саҳобии бузургвор Абдуллоҳ ибни Амр (разияллоҳу анҳу) мебошад, ки ҳар гоҳ барояш гӯсфандеро забҳ (ҳаллол) мекарданд, аз хизматгори худ пайваста мепурсид: «Оё ба ҳамсояи яҳудии мо аз ин гӯшт ҳадия фиристодӣ? Оё ба ҳамсояи яҳудии мо ҳадия додӣ? Зеро ҳамоно ман аз Расули Худо ﷺ шунидам, ки мефармуданд:

«Ҳамеша Ҷабраил (алайҳиссолом) маро дар ҳаққи ҳамсоя чунон супоришу тавсия мекард, ки ҳатто гумон намудам, ки ба зудӣ ҳамсояро аз ҳамсояаш меросхӯр қарор медиҳад». (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Аз ҳамин сабаб буд, ки аҳли китоб (яҳудиёну насрониён) дар ҳамсоягии мусулмонон дар амнияту оромии комил бар ҷону номус, молу ақидаҳои худ зиндагӣ мекарданд ва аз ҳамсоягии нек, рафтори каримона ва озодии ақида баҳраманд буданд. Бар ин воқеият мавҷуд будани калисоҳои онҳо аз қадимтарин замонҳо дар деҳаҳои мусулмоннишине, ки дар баландии кӯҳҳо қарор доранд, гувоҳӣ медиҳад. Дар ин деҳаҳо ҳазорон мусулмон дар атрофи онҳо зиндагӣ карда, ҳамсоягони аҳли китоби худро мувофиқи одоби Қуръон таҳти ғамхорӣ, ҳимоят, некӣ ва адолат қарор медоданд; ҳамон Қуръоне, ки мефармояд:

«Худованд шуморо аз некӣ кардан ва адолат намудан бо касоне, ки дар дин бо шумо нақангидаанд ва шуморо аз диёратон берун накардаанд, манъ намекунад; ҳамоно Худованд адолатпешагонро дӯст медорад». (Сураи Мумтаҳина: Ояти 8).

8. ДАР НЕКӢ КАРДАН ҲАМСОЯИ НАЗДИКТАРРО АВВАЛ МЕГУЗОРАД:

Марди мусулмон ва огоҳ ҳеҷ гоҳ он низоми дақиқеро, ки Ислом барои дараҷабандии некӣ ба ҳамсоягон гузоштааст, фаромӯш намекунад. Шариат амр намудааст, ки аввал ба ҳамсояи наздиктар некӣ карда шавад, зеро робитаи байни ду ҳамсояи девор ба девор (ҳамсоя) қавӣ аст ва одатан дар байни онҳо эҳсосоте (ҳассосиятҳое) ҳаст, ки риояи онҳо барои нигоҳ доштани самимият, муҳаббат ва созгорӣ бисёр зарур мебошад.

Аз Оиша (разияллоҳу анҳо) ривоят аст, ки гуфт: Ба Расули Худо ﷺ арз кардам: «Эй Расули Худо, ман ду ҳамсоя дорам, пас ба кадоме аз онҳо ҳадия бифиристам?» Фармуданд:

«Ба он ҳамсояе, ки дари хонааш ба ту наздиктар аст». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ ривоят кардааст).

Ҳамоно саҳобагони бузургвор ин роҳнамоии олии набавиро дар рафтор бо ҳамсоягон хуб дарк карда буданд. Аз ин рӯ, онҳо ҳеҷ гоҳ некӣ ва гиромидошти худро аввал ба ҳамсояи дуртар намебахшиданд, балки

ҳамсояи наздикро пеш мегузоштанд. Абуҳурайра (разияллоҳу анҳу) дар ин бора мегӯяд: «*Некӣ аз ҳамсояи дуртар пеш аз ҳамсояи назиктар шурӯъ карда намешавад, балки аввал аз ҳамсояи наздик оғоз меёбад*». *(Ин асарро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст)*.

Бо ин ҳол, ин дараҷабандии некӣ ба ҳамсоягон роҳи мусулмонро намебандад ва таваҷҷуҳи ӯро аз ҳамсоягони дуртари маҳалли зисташ дур намесозад. Зеро ҳар касе, ки дар гирдогирди хонаи ӯ қарор дорад, шарики ҳаққи ҳамсоягӣ мебошад ва бар дӯши марди мусулмон ҳақ дорад. Ва ин тақсимоти Паёмбари бузургвор ﷺ барои аввал гузоштани ҳамсояи наздиктар танҳо як низоми тарбиятие аст, ки равонияти (нафсияти) ҳамсояи наздикро ба назар гирифтааст; чунки дар байни онҳо одатан вохӯрӣ, муомила ва робитаи доимӣ бештар сурат мегирад.

9. МУСУЛМОНИ ҲАҚИҚӢ БЕҲТАРИН ҲАМСОЯ АСТ:

Некӣ кардан ба ҳамсоя як эҳсоси асилу амиқ дар умқи нафси (виҷдони) мусулмони содиқ ва як сифати хоссу фарқкунандае барои ӯ дар баробари Худованд ва мардум мебошад. Сабаб дар он аст, ки мусулмони ҳақиқиву огоҳ, ки шири Исломро нӯшида ва шодиву кушодагии таълимоти поки он ба қалбаш даромадааст, чорае ҷуз ин надорад, ки беҳтарин дӯст дар байни дӯстон ва беҳтарин

ҳамсоя дар байни ҳамсоягон бошад. Ва ӯ ҳамон шахсест, ки Расули Худо ﷺ бо гуфторашон ӯро мақсад худ қарор додааст, ки мефармоянд:

«Беҳтарин дӯстон дар баробари Худованд касест, ки барои дӯсти худ беҳтарин бошад, ва беҳтарин ҳамсоягон дар баробари Худованд касест, ки барои ҳамсояи худ беҳтарин бошад». (Ин ҳадисро Имом Тирмизӣ бо санади саҳеҳ ривоят кардааст).

Аз ҳамин рӯ, Ислом доштани ҳамсояи солеҳро яке аз сабабҳои хушбахтии инсони мусулмон қарор додааст; зеро ҳамсоягии ӯ боиси равшании чашми (ризомандии) ҳамсояаш ва сарчашмаи саодат, гуворой, осоиш, амният ва оромиш мегардад. Ва барои бузургдошт ва мақоми баланди ҳамсояи солеҳ ҳамин кифоя аст, ки Расули Худо ﷺ ӯро яке аз пояҳои (рукнҳои) хушбахтӣ дар зиндагии мусулмон дониста, мефармоянд:

«Аз ҷумлаи хушбахтиҳои марди мусулмон дар дунё ҳамсояи солеҳ, хонаи васеъ ва маркаби (савории) гуворо мебошад». (Ин ҳадисро Имом Аҳмад ва Имом Ҳоким бо санади саҳеҳ ривоят кардаанд).

Ва ҳамоно қадрдонии гузаштагони солеҳи мо (салаф) аз ҳамсояи хуб ба дараҷае расида буд, ки ҳамсоягии ӯро неъмате медонистанд, ки бо пул нархгузорӣ намешавад ва ғанимате мешумориданд, ки ҳеҷ як аз сарватҳои дунё ба он баробар намегардад. Аз ҷумлаи он чи дар ин бора

ривоят шудааст, ин аст, ки ҳамсояи Саъид ибни Ос (разияллоҳу анҳу) хонаи худро ба сад ҳазор дирҳам ба савдо (фурӯш) гузошт ва сипас ба харидор гуфт: «Ин сад ҳазор дирҳам танҳо нархи худи хона аст, пас ҳамсоягии Саъидро ба чанд пул мехарӣ?!» Чун Саъид аз ин сухан бохабар шуд, тамоми он пулро ба ҳамсояаш фиристод (барои кӯмак) ва аз ӯ хоҳиш кард, ки дар хонаи худ боқӣ бимонад.

Ин аст мақоми ҳамсоя дар Ислом, ва инҳост сифатҳои ҳамсояи мусулмони солеҳ ва ин аст он саҳифаи дурахшону зебои ӯ. Пас, саҳифаи ҳамсояи бад чӣ гуна аст?

10. ҲАМСОЯИ БАД ВА САҲИФАИ СИЁҲИ Ӯ:

Ҳамоно ин як саҳифаи тарсовар, торик, гирифта ва сиёҳест, ки вичдони латифи мусулмон наметавонад ба он бингарад, магар ин ки вуҷудаш аз тарс ба ларза ояд ва қалбаш аз бим, ваҳшат ва бадбинӣ нисбат ба ҳамсояи бад лабрез гардад.

11. ҲАМСОЯИ БАД ИНСОНЕСТ, КИ АЗ НЕЪМАТИ ИМОН МАҲРУМ (БАРАҲНА) ШУДААСТ:

Ӯ (ҳамсояи бад) инсонест, ки аз неъмати имон — бузургтарин неъмати Офаридгор бар маҳлуқоташ ва сарчашмаи тамоми некиҳо дар ин зиндагӣ — маҳрум (бараҳна) гаштааст. Ва Расули Худо ﷺ дур шудани ин

неъматро аз ҳамсояи бад бо як ҷиддияти қатъӣ, бе ҳеҷ нармиву саҳлангорӣ таъкид карда, фармуданд:

«Ба Худо қасам имон надорад, ба Худо қасам имон надорад, ба Худо қасам имон надорад!» Гуфта шуд: «Чӣ касе, эй Расули Худо?» Фармуданд: «Он касе, ки ҳамсояаш аз зиёну (шарру) бадиҳои ӯ дар амният набошад». (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ва дар ривояти Имом Муслим омадааст: ***«Вориди биҳишт намешавад он касе, ки ҳамсояаш аз зиёну бадиҳои ӯ дар амният набошад»***.

Чӣ қадар бузург аст ин ҷинояте, ки ҳамсояи бад дар ҳаққи ҳамсояаш раво мебинад! Ӯ бо бадрафтории худ то ҷое мерасад, ки ин амал ӯро аз неъмати имон берун месозад ва аз ворид шудан ба биҳиштҳо маҳрум мегардонад.

Бешак, мусулмони ҳақиқӣ, огоҳ ва дурдеш ба ин гуна таълимот бо қалби кушода ва зеҳни ҳушёр гӯш медиҳад. Аз ин рӯ, ҳеҷ гоҳ дар фикру хаёли ӯ намегардад, ки рӯзе бо яке аз ҳамсоягонаш дар ҷанҷол, душманӣ ва макру ҳила бошад; зеро медонад, ки ин кор имони ӯро аз байни мебарад ва охираташро нобуд месозад. Ва магар пас аз зиёни имон ва хонаи охират дигар зиёне ҳаст, ки аз ҳароси он қалби мусулмони парҳезгор пора шавад, вуҷудаш ба ларза ояд ва ақлаш аз сар бипарад?!

12. ҲАМСОЯИ БАД ИНСОНЕСТ, КИ АМАЛҲОЯШ НОБУД (ҲАДАР) ШУДААНД:

Ҳеҷ ҷои аҷиб нест, ки баъд аз ин, далелҳову таълимоти динӣ эълон медоранд, ки ҳамсояи бад инсонест, ки тамоми амалҳояш нобуд (ҳадар, аз байн рафта) шудаанд. Пас, дар канори озор додани ҳамсоя ҳеҷ тоату ибодате ба ӯ фоида намекунад ва ҳеҷ амали солеҳаш ба даргоҳи ҳақ боло намеравад. Сабаб дар он аст, ки амали солеҳ дар Ислом ҳамеша бар пояи имон бино мешавад, дар ҳоле ки ҳамсояи бад мувофиқи ҳадиси гузашта аз ҳақиқати имон маҳрум аст. Аз ин рӯ, бисёр табиӣ (бадеҳӣ) аст, ки Худованд аз ӯ ҳеҷ амали некеро қабул накунад, ҳар қадар ҳам ки он амал бузург бошад; балки онро комилан нест месозад, ҳатто агар он шахс рӯзҳояшро бо рӯзаву шабҳояшро бо ибодат паси сар карда бошад.

Ба Паёмбар ﷺ арз карданд: «Эй Расули Худо! Ҳамоно фалон зан шабҳоро ба намоз мехезад ва рӯзҳоро рӯза медорад ва корҳои хайр мекунад ва садақа медиҳад, вале ҳамсоягони худро бо заҳри забонаш озор медиҳад». Расули Худо ﷺ фармуданд:

«Ҳеҷ хайру некие дар ӯ нест, ӯ аз аҳли оташи дӯзах аст».

Саҳобагон арз карданд: «Ва фалон зани дигар танҳо намозҳои фарзиро мехонад ва ба андозаи чанд порча

панири қурут (яхкарда) садақа медиҳад ва ҳеҷ касро озор намедиҳад». Расули Худо ﷺ фармуданд:

«Ӯ аз аҳли биҳишт аст». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст).

Ва ҳамсояи бад аз ҷумлаи он бадбахтиҳову (мусибатҳои бузурге) аст, ки Расули Худо ﷺ онҳоро муайян карда, фармудаанд:

«Се чиз аз бадбахтиҳо ва мусибатҳои бузурганд: Имоме (ҳокиме), ки агар ба ӯ некӣ кунӣ, ташаккур намекунад ва агар хатое аз ту сар занад, намебахшад; ва ҳамсояи баде, ки агар аз ту некӣ бинад, онро пинҳон мекунад ва агар аз ту бадӣ бинад, онро дар байни мардум паҳн месозад; ва зане, ки ҳар гоҳ дар хона ҳузур дошта бошӣ, туро озор медиҳад ва ҳар гоҳ аз наздаш ғоиб шавӣ (дар мусофират бошӣ), ба ту хиёнат мекунад». (Ин ҳадисро Имом Табаронӣ ривоят кардааст ва ровиёни он боэътимоданд).

Аз ҳамин рӯ, дар зеҳни мусулмони парҳезгору огоҳ он манзараи зишти ҳамсояи бад, ҳамон гунае ки Расули Худо ﷺ тасвир кардаанд, намоён мешавад; ва дар натиҷа, мусулмон аз ин сифатҳо хелеву хеле дур мемонад.

13. МУСУЛМОНИ ҲАҚИҚӢ АЗ ДУЧОР ШУДАН БА ГУНОҲ НИСБАТ БА ҲАМСОЯАШ ПАРҲЕЗ (ҲАЗАР) МЕКУНАД:

Мусулмони ҳақиқӣ ба таври хос ҳушёр аст, ки нисбат ба ҳамсояи худ ба ҳеҷ гуноҳ ё хатое дучор нагардад; зеро анҷом додани гуноҳ дар ҳаққи ҳамсоя хеле вазнинтару бузургтар ва ҷинояти он нисбат ба дигарон даҳшатбортар аст. Ин ҳақиқат дар сухани Расули Худо ﷺ омадааст, ки чун аз саҳобагони худ дар бораи ҳукми зино суол карданд, онҳо арз намуданд: «Он ҳаром аст ва Худову Паёмбараш онро ҳаром сохтаанд». Пас Паёмбар ﷺ фармуданд:

«Агар марде бо даҳ зани бегона зино кунад, ин кор барояш осонтар (ва камгуноҳтар) аст аз ин ки бо зани ҳамсояаш зино намояд».

Ва Эшон аз саҳобагон дар бораи дуздӣ суол карданд, онҳо арз намуданд: «Он ҳаром аст ва Худованди Азза ва Ҷалла ва Паёмбараш онро ҳаром сохтаанд». Пас Паёмбар ﷺ фармуданд:

«Агар марде аз даҳ хонаводаи бегона дуздӣ кунад, ин кор барояш осонтар (ва камгуноҳтар) аст аз ин ки аз хонаи ҳамсояаш дурдӣ намояд». (Ин ҳадисро Имом Аҳмад дар Муснади худ ривоят кардааст ва ровиёни он боэътимоданд).

Ҳамоно барои ҳамсоя дар Ислом як ҳарими ҳифзшудае (ҳурмати махсусе) ҳаст, ки онро ҳеҷ яке аз қонунҳои ахлоқӣ ва шариатҳои башарӣ ба худ надидаанд. Баръакс, он қонунҳо ва қоидаҳои сохтаи

инсонӣ бозича кардан бо номус ва шарафи ҳамсояро як чизи оддӣ (гуворо) меҳисобанд; зеро бештар вақт даст дароз кардан ба номуси ҳамсоя аз назари онҳо осонтар, камхароҷоттар ва дорои фурӯсати (имконияти) бештар нисбат ба номуси бегонагон мебошад.

Ва он сурудҳои сабуку беҳаё ва беарзишу бадрафторонае, ки «ҳамсояи паси тиреза» ва амсоли онро тасвир мекунанд, дар байни мо паҳн нагардиданд, магар дар он вақте ки ахлоқи ҷавонмардӣ ва имон аз вуҷуди мо дур шуд ва моро торикие аз тақлидҳои ботил ва тӯфонҳои ҳуҷуми фикриву фарҳангӣ фаро гирифт. Дар натиҷа, ҷавони нодоне дар байни мо пайдо шуд, ки дар бораи ҳамсояи худ суруд мехонад ва ба ӯ ошиқона сухан мегӯяд, дар ҳоле ки ин гуна рафтор ҳеҷ гоҳ дар даврони ҷоҳилияти мо ва чӣ расад дар Исломи мо, дар байни мардум дида намешуд. Зеро шоири ҷавонмард ва боғайрати мо (Антара) ҳар вақте бо зани ҳамсояи худ рӯбарӯ мешуд, барои ҳифзи номус чунин мегуфт:

«Ва чашмони худро фурӯ мебандам, ҳар гоҳ ҳамсоязанам намоён шавад,

То он даме ки ҳамсояамро паноҳгоҳаш (хонааш) пинҳон созад».

Ҳамоно Ислом ин ахлоқи наҷиби инсониро дар вуҷуди мо парвариш дод, зеро маҷмӯаи бузурге аз таълимотро барои ғамхорӣ ба ҳамсоя, ҳифзи номусу

шарафи ӯ, пӯшонидани камбудиҳояш, бароварда кардани эҳтиёҷоташ, фурӯ бастани чашм аз маҳрамҳояш ва дурӣ ҷӯстан аз ҳар чизе, ки ӯро ба шубҳа меандозад ва озор медиҳад, ҷамъ намудааст. Аз ин рӯ, ҳеҷ ҷои тааҷҷуб нест, ки мусулмони ҳақиқиву содиқ беҳтарин ҳамсояе мебошад, ки ҷомеаҳои башарӣ дар ҳар замону макон ба худ дидаанд.

Бешак, мусулмоне, ки дорои ақли кушода, биниши ҳушёр ва эҳсоси латифу нозук аст ва ахлоқу роҳнамоиҳои олии иҷтимоии динашро нисбат ба ҳамсоягон хуб медонад, барои ҷанҷоле (хусумате), ки мумкин аст ба сабабе аз сабабҳо дар байни ӯву онҳо оташ гирад, ҳазор бор андеша (эҳтиёт) мекунад. Зеро ин ҳушдори Расули Худо ﷺ аз ҷанҷол кардан бо ҳамсоягон ҳеҷ гоҳ аз гӯши ӯ дур намешавад, ки мефармоянд:

«Нахустин ду даъвогаре (хасмайн), ки рӯзи қиёмат (барои довариро) меоянд, ду ҳамсоя мебошанд». (Ин ҳадисро Имом Аҳмад ва Имом Табаронӣ бо санади ҳасан ривоят кардаанд).

14. ДАР РАСОНИДАНИ НЕКӢ БА ҲАМСОЯАШ КӮТОҲӢ НАМЕКУНАД:

Балки мусулмоне, ки дар имондорӣ ба дараҷаи олӣ расидааст, тамоми талоши худро барои расонидани некӣ ба ҳамсояаш ба кор мебарад. Ӯ дари ғамхорӣ, дӯстӣ ва гиромидоштро ба рӯи ҳамсояаш комилан (васеъ) боз

месозад ва эҳтиёт мекунад, ки дар вазифаи худ нисбат ба ӯ кӯтоҳӣ нанамояд; то мабодо он сухани Паёмбари карим ﷺ, ки дар ҳаққи ҳамсояи носипос, бадхулқ ва камхайр фармудаанд, бар ӯ рост ояд, он ҷо ки мефармоянд:

«Чӣ қадар ҳамсояҳое ҳастанд, ки рӯзи қиёмат ба ҳамсояи худ даровезанд (домонашро бигиранд) ва гӯянд: «Эй Парвардигорам! Ин шахс дари хонаашро ба рӯи ман баст ва некиву хайру кӯмакашро аз ман дареғ дошт (манъ намуд)». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст).

Пас, вой бар ин ҳоли бад ва чӣ қадар шармандагист барои он ҳамсояи хасисе (бадхулқе), ки хайру некии худро аз ҳамсояаш дареғ доштааст ва дар Рӯзи гувоҳон (Рӯзи шоҳидон) ин гуна рӯбарӯ мегардад! Ҳамоно мусулмонон дар нигоҳи Ислом як бинои баланду мустаҳкам ҳастанд, ки хиштҳои онро фарзандони ин уммат ташкил медиҳанд. Ва лозим аст, ки ҳар як хишт маҳкам, устувор ва бо хиштҳои дигар сахт пайваст бошад, то ин бино устуворӣ, қувват ва пойдории худро нигоҳ дорад; ва агар на, он бино ба сустӣ, каҷӣ ва фурӯрезиш дучор мегардад.

Аз ҳамин рӯ, Ислом ин хиштҳоро (инсонҳоро) бо як пайванди маҳкаме аз тӯшаи рӯҳӣ фаро гирифтааст, ки устуворӣ, дастгирии якдигар ва муқовимати онҳоро нигоҳ медорад, то бинои мусулмонон ҳамеша қавӣ

бимонад ва ҳодисаҳои рӯзгор онро такон надиҳанд ва тӯфонҳои сахт пояҳояшро ба ларза наоранд.

Чӣ қадар зебову аҷиб аст ин тасвири набавӣ барои устувории мусулмонон ва дастгириву ёрии онҳо ба якдигар, он ҷо ки Паёмбари бузургвор ﷺ мефармоянд:

«Мӯъмин барои мӯъмини дигар монанди як бинои маҳкаму рехташуда (пулодӣ) аст, ки як бахши он бахши дигарро қувват мебахшад (нигоҳ медорад)». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ ривоят кардааст).

Ва низ мефармоянд:

«Мисоли мӯъминон дар дӯстӣ, раҳмдилӣ ва меҳрубонии байни худашон монанди як ҷисми воҳид аст; ҳар гоҳ як аъзои он ба дард ояд, тамоми ҷисм бо бехобӣ ва табларза бо он ҳамдардӣ мекунад (азоб мекашад)». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ ривоят кардааст).

Бешак, дине, ки ба устувории аъзои ҷомеа бо ин тарзи аҷиб таваҷҷуҳ дорад, бисёр табиӣ (бадеҳӣ) аст, ки робитаи ҳамсояро бо ҳамсояаш маҳкам созад ва онро бар пояи собиту устуворе аз дӯстӣ, некӣ, дастгирии якдигар ва ҳусни муомила бино намояд.

15. БАР ХАТОҲО ВА ОЗОРИ ҲАМСОЯАШ САБР МЕКУНАД:

Ба хотири тамоми ин арзишҳо, мусулмоне, ки аз ҳидояти динаш мунаввар гаштааст, дар баробари

ҳамсояаш соҳибсабр мебошад. Агар аз ҳамсояаш хато ё кӯтоҳие сар занад, ӯ ногаҳон хашмгин намешавад (оташ намегирад) ва ҳамсояро барои ҳар як лағзишу камбудие, ки аз ӯ содир шудааст, бо сахтӣ бозхост (ҳисобӣ) намекунад; балки ӯро мебахшад ва аз хатояш мегузарад. Мусулмон тамоми ин сабрро ба хотири савоби илоҳӣ (муҳтасибан) анҷом медиҳад ва боварӣ дорад, ки ин гузашт ва бахшиш дар баробари Худованд ҳадар намераванд (зоеъ намешавад), балки барои ӯ муҳаббат ва розигии ҳақро ба даст меоранд.

Бар ин ҳақиқат ҳадиси Абузар (разияллоҳу анҳу) гувоҳӣ медиҳад; ҳангоме ки Мутарриф ибни Абдуллоҳ бо ӯ рӯбарӯ шуд ва ба ӯ гуфт: «Эй Абузар, ба ман ҳадиси ту (аз Паёмбар) мерасид ва ман ҳамеша орзуи дидори туро доштам». Абузар гуфт: «Падарат барои Худо бошад (*калимаест барои изҳори эҳтиром ва дуои хайр*)! Инак, бо ман рӯбарӯ шудӣ». Мутарриф гуфт: «Ба ман хабар расид, ки Расули Худо ﷺ ба ту ҳадисе нақл кардаанд, ки Худованд се гурӯҳро дӯст медорад ва аз се гурӯҳ бадбинӣ дорад». Абузар гуфт: «Ман ҳеҷ гоҳ ба Расули Худо ﷺ дурӯғ намебандам». Мутарриф гуфт: «Пас он се нафаре, ки Худо дӯсташон медорад, кӣ ҳастанд?» Абузар гуфт: «Аввал марде, ки дар роҳи Худо бо сабру умед ба савоб ҷиҳод кард ва ҷангид, то ин ки кушта шуд; ва шумо ин сифатро дар китоби Худо низ меёбед», ва сипас ин оятро хонд: **«Ҳамоно Худованд касонеро дӯст медорад, ки дар роҳи Ӯ дар як саф, гӯё бинои пулодин**

(муҳкам) ҳастанд, меҷанганд». (Сураи Саф: Ояти 4). Мутарриф гуфт: «Ва дигар кӣ?» Абузар гуфт:

«Марде, ки ҳамсояи баде дошт, ки ӯро озор медод, вале ӯ бар озори ҳамсояаш сабр намуд, то ин ки Худованд (бо василае) шарри он ҳамсояро бо марг ё зиндагии дигар аз сари ӯ кам (дур) сохт...» (Ин ҳадисро Имом Аҳмад ва Имом Табаронӣ бо санади саҳеҳ ривоят кардаанд).

16. БАДӢ ВА ОЗОРИ ҲАМСОЯАШРО БА БАДӢ ҶАВОБ НАМЕДИҲАД:

Ҳамоно аз роҳнамоии ин дини муқаддас, ки Расули Худо ﷺ онро барои саҳобагон баён намудаанд, ин аст, ки ҳамсоя набояд бадии ҳамсояашро бо бадӣ ҷавоб диҳад. Балки лозим аст, ки то ҳадди имкон бар озори ӯ сабр кунад, то шояд он ҳамсояи бад бо дидани ин ки рафтори зишташ бо бадӣ ҷавоб дода намешавад, балки бо сабр, бурдборӣ ва оромиш рӯбарӯ мегардад, аз амали худ шарм дорад ва аз озор додан даст кашад. Қасам ба ҷони худам, ки ин аз осонтарин ва наҷибтарин ахлоқ ва аз моҳиронатарин равишҳои равониву тарбиятӣ барои решакан кардани бунёди бадӣ аз умқи нафси баъзе мардум мебошад.

Муҳаммад ибни Абдуллоҳ ибни Салом (разияллоҳу анҳу) назди Паёмбар ﷺ омад ва арз кард: «Ҳамсоям маро озор медиҳад». Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Сабр кун»***.

Сипас бори дуюм омад ва арз кард: «Ҳамсояам маро озор медиҳад». Фармуданд: ***«Сабр кун»***. Сипас бори сеюм омад ва арз кард: «Ҳамсояам маро озор медиҳад». Пас Паёмбар ﷺ фармуданд:

«Бирав ва тамоми ашёву (матои) хонаатро берун биёвар ва онро дар кӯча бипарто. Пас, ҳар гоҳ касе аз канорат бигузарад (ва суол кунад), бигӯ: «Ҳамсояам маро озор дод». Дар ин сурат лаънату (хашми мардум) бар ӯ амалӣ мегардад. Ва ҳар кас ба Худо ва рӯзи қиёмат имон дорад, пас бояд ҳамсояи худро гиромӣ дорад...». (Китоби «Ҳаётус-саҳоба» 3/50).

17. ҲАҚҚИ ҲАМСОЯАШРО, КИ БАР ДУШИ ЎСТ ХУБ МЕДОНАД:

Мусулмони парҳезгору огоҳ бо пайравӣ аз ин роҳнамоии олии набавӣ ва тавҷеҳоти баланди он дар ҳаққи ҳамсоядорӣ, ҳаққи ҳамсояашро бар худ дар ҳар лаҳза хуб медонад. Аз ин рӯ, ӯ дар сахтиҳо ёрирасон ва дар хушиҳо боиси шодии ҳамсоя мегардад; бо андӯҳи ӯ андӯҳгин мешавад ва бо он чи ӯро хушнуд месозад, шод мегардад. Агар ҳамсоя ниёзманду (камбағал) шавад, ба ӯ кӯмаку ёрӣ мерасонад, ва агар ба беморие гирифтор гардад, ба аёдаташ рафта, тасаллӣ медиҳад, ва агар аҷалаш фаро расад (бимирад), дар ҷанозааш ширкат карда, хонаводаашро ором месозад ва ба онҳо некӣ менамояд. Ва ӯ ҳеҷ гоҳ риоя кардани эҳсосоту шуъури ҳамсоя ва хонаводаи ӯро фаромӯш намекунад ва аз ҳар чизе, ки ин эҳсосро аз дур ё наздик харош медиҳад ва озор мерасонад, дурӣ меҷӯяд.

Ин аст нигоҳи баланди Ислом нисбат ба ҳамсоя ва ин аст он таълимоти олии покаш дар ҳаққи ӯ барои ҳар мусулмоне, ки ба ҳақиқати динаш ҳидоят ёфта, аз нури он равшанӣ гирифта ва ҳукмҳои онро бар худу хонаводааш амалӣ намудааст. Пас, оё ҳеҷ ҷои тааҷҷуб ҳаст — баъд аз тамоми ин арзишҳо — ки мусулмони содиқ беҳтарин ҳамсояе бошад, ки ҷомеаҳои инсонӣ то кунун ба худ дидаанд?!

ШАРҲ ВА ТАҲЛИЛИ ТАРБИЯВИИ БОБИ ҲАФТУМ: ШАХСИЯТИ МУСАЛМОН БО ҲАМСОЯГОНИ ХУД

1. Мақоми олии ҳамсоягӣ дар низоми исломӣ

Ислом барои ҳамсоягӣ чунон ҳарими ҳифзшуда ва ҳурмати махсусе қарор додааст, ки дар ҳеҷ яке аз шариатҳо ва қонунҳои башарӣ монанди он дида намешавад. Амр ба некӣ кардан бо ҳамсоя дар Қуръони Карим фавран пас аз фарзияти тавҳид ва ҳаққи падару модару хешовандон омадааст: **«...ва ба ҳамсояи наздик ва ҳамсояи дур некӣ кунед...»**.

Таваҷҷуҳи дини мо ба ин робита чунон ҷиддӣ аст, ки ҳазрати Ҷабраил (алайҳиссалом) пайваста Паёмбар ﷺ-ро ба нигоҳубини ҳамсоя тавсия мекард, то ҷое ки Эшон фармуданд: ***«...ҳатто гумон намудам, ки ба зудӣ ҳамсояро аз ҳамсояаш (бо амри илоҳӣ) меросхӯр қарор медиҳад»***. Ин нишон медиҳад, ки ҳамсоя дар Ислом қариб ба дараҷаи хешовандони хунӣ бардошта шудааст.

2. Ҳусни муомила бо ҳамсоя — нишони камолоти имон

Паёмбари карим ﷺ некӣ кардан ба ҳамсоя ва дурӣ ҷӯстан аз озори ӯро ба асли имон ва боварии рӯзи қиёмат пайваст кардаанд: ***«Ҳар кас ба Худо ва рӯзи қиёмат имон дорад, пас бояд ба ҳамсояи худ некӣ кунед...»***.

Мусалмони воқеӣ ҳамеша бо ҳамсоягони худ хоксор, богузашт ва хайрхоҳ аст. Ӯ ҳеҷ гоҳ ҳамсояшро аз кӯмаку баҳра бурдан аз девор ё имкониятҳои хонааш манъ намекунад. Ӯ барои ҳамсояи худ ҳамон амнияту хушбахтиеро мехоҳад, ки барои худаш дӯст медорад. Касе, ки қалби ҳамсояро ором месозад ва ба ӯ рӯйи хуш нишон медиҳад, ширинии имонро мечашад ва сазовори биҳишт мегардад.

3. Саҳлангории бузург: Озори ҳамсоя ва ҳадар шудани ибодатҳо

Дар саҳифаи муқобил, Ислом ҳушдори ниҳоят тарсовар ва ваҳшатноке барои ҳамсоягони бад додааст. Паёмбар ﷺ се бор қасам хӯрда, фармуданд: ***«Ба Худо қасам имон надорад... Он касе, ки ҳамсояаш аз зиёну бадиҳои ӯ дар амният набошад»***.

Озори ҳамсоя, хоҳ бо заҳри забон бошад, хоҳ бо расонидани зарари ҷисмониву техникӣ, тамоми ибодатҳоро пучу нобуд месозад. Вақте ба Паёмбар ﷺ дар бораи зане хабар доданд, ки рӯзҳо рӯза медорад ва шабҳо намоз мехонад, вале ҳамсояашро бо забонаш меозорад, Эшон фавран фармуданд: ***«Ҳеҷ хайру некие дар ӯ нест, ӯ аз аҳли оташи дӯзах аст»***. Ин як дарси бузург аст: Ибодати хушк бидуни ахлоқи ҳамсоядорӣ ҳеҷ арзише дар боргоҳи Илоҳӣ надорад.

4. Рӯҳияи дастгирии хонаводагӣ ва эҳсоси отифӣ

Мусалмони воқеӣ ҳеҷ гоҳ қабул карда наметавонад, ки худаш дар фаровонию неъмат лаззат барад, вале ҳамсояаш дар канори ӯ гуруснаву заиф бошад. Таълимоти набавӣ ба мо меомӯзад, ки ҳатто ҳангоми пухтани шӯрбо обашро зиёдтар кунем, то битавонем ба хонаводаи ҳамсояи ниёзмандамон ҳадя бифиристем.

Ин низоми дастгирии иҷтимоӣ (такофул) қалбҳоро ба ҳам наздик мекунад. Дар ҳоле ки дар тамаддуни моддии Ғарб солона миллионҳо тонна маҳсулотро танҳо барои баланд нигоҳ доштани нархҳо нобуд мекунанд ё дар зери замин дафн месозанд, Ислом бо як усули оддию каримона мушкили фақру гуруснагиро дар муҳити ҳамсоягӣ решакан месозад ва ҳаётро гуворо мегардонад.

5. Муқаддасии номуси ҳамсоя ва авҷи ҷавонмардӣ

Ҷиноят ва хато дар ҳаққи ҳамсоя аз назари Ислом даҳшатбортар ва вазнинтар аз гуноҳ дар ҳаққи бегонагон аст. Паёмбар ﷺ баён доштаанд, ки дуздӣ кардан аз хонаи ҳамсоя ё даст дароз кардан ба номуси ӯ, гуноҳаш даҳҳо баробар зиёдтар аз ҷойҳои дигар аст.

Мусалмони воқеӣ сипари ҳимояти номусу шарафи ҳамсоя аст. Ӯ камбудиҳои ҳамсояашро мепӯшонад, аз маҳрамҳояш чашм мебандад ва дар ғайбати ӯ аз обрӯяш ҳимоят мекунад. Ин ҳамон ахлоқи наҷиби ҷавонмардист,

ки ҳатто дар даврони ҷоҳилият шоирон (мисли Антара) мегуфтанд:

Ва чашмони худро фурӯ мебандам, ҳар гоҳ ҳамсоязанам намоён шавад,

То он даме ки ҳамсояамро хонааш пинҳон созад. Ислом ба ин сурат ин ғайрату номусро ба қуллаи камолот расонд.

6. Қуллаи олиҳиммат̄и: Сабр бар ҷафои ҳамсоя

Авҷи зебоии шахсияти мусалмон дар он аст, ки бадии ҳамсояро бо бад̄и ҷавоб намедиҳад. Ӯ бар озори ҳамсояаш сабр мекунад ва ин саброро ба хотири савоби илоҳ̄и анҷом медиҳад. Паёмбар ﷺ хабар додаанд, ки Худованд он мардеро дӯст медорад, ки ҳамсояи баде дорад, вале ӯ бар озори ҳамсояаш сабр мекунад, то ин ки Худованд бо марг ё василаи дигар шарри ӯро дафъ созад.

Агар озор аз ҳад гузарад, Ислом равишҳои тарбиятии равониро нишон додааст (мисли берун баровардани ашёи хона ба кӯча), то ҳамсояи бад аз лаънати мардум шарм дорад ва ислоҳ шавад. Мусалмони воқеӣ дар сахтиҳо ёрирасон ва дар хушиҳо боиси шодии ҳамсоя аст; ӯ ба бемориаш мерасад ва дар ҷанозааш ширкат мекунад, ки ин беҳтарин рафтор барои сохтани як ҷомеаи устувору пулод̄и мебошад.

МУҚАДДИМАИ БОБИ ҲАШТУМ

Низоми бародарӣ ва дӯстӣ дар Ислом бар пояи муҳаббати холис ба хотири розии Парвардигор бино ёфтааст, ки робитаҳои башариро аз чорчӯбаи манофеи моддӣ ва ҳавасҳои зудгузар берун месозад. Ислом дӯстии содиқонаро ба дараҷаи олие бардоштааст, ки мусалмон тавассути он ширинии имонро мечашад ва сазовори сояи Арши илоҳӣ дар рӯзи қиёмат мегардад.

Дар ин саҳифа боби ҳаштуми ин асари гаронбаҳоро бо номи **«Шахсияти мусалмон бо бародарон ва дӯстони худ»** пешкаши шумо мегардонем. Дар ин қисмат бо такя ба оёти Қуръон ва таълимоти саҳеҳи Паёмбар ﷺ собит мешавад, ки чӣ тавр Ислом як ҷомеаи муттаҳид ва лабрез аз меҳру вафоро тарҳрезӣ кардааст. Ин боб нишон медиҳад, ки мусулмони воқеӣ бо доштани чеҳраи кушода, насиҳати холисона ва нигоҳ доштани аҳду паймон, ҳамеша сояи дӯстии худро бар сари бародарони динии худ устувор нигоҳ медорад ва ҳатто онҳоро дар умури рӯзгор аз худ пеш мегузорад. Зиндагии воқеии мусулмон бояд оинаи аҳкоми Ислом бошад.

Меҳвари асосии боб	Бартарии нигоҳи Ислом нисбат ба низомҳои дигар
Муҳаббат ба хотири Худо	Дӯстии холис ва пок аз ҳар гуна манфиат, ки василаи чашидани ширинии имон дар дунё мебошад.
Мақоми олии дӯстон	Ҷойгоҳи баланди дӯстони содиқ дар сояи Арши илоҳӣ дар рӯзе, ки ҳеҷ сояе ҷуз сояи Ӯ нест.
Изҳори муҳаббат	Супориши Паёмбар ﷺ ба ин ки ҳар гоҳ бародари худро дӯст доштед, ӯро аз ин муҳаббат огаҳ созед.
Ҷавонмардии ансорӣ	Намунаҳои беназири таърихӣ дар мавриди аз худ пеш гузоштани бародари динӣ ва қурбонӣ намудан бо молу сарват.

БОБИ ҲАШТУМ:

ШАХСИЯТИ МУСАЛМОН БО БАРАДОРОН ВА ДЎСТОНИ ХУД

1. ОНҲОРО БА ХОТИРИ АЛЛОҲ ДЎСТ МЕДОРАД:

Ҳамоно аз барҷастатарин сифатҳои мусулмони содиқ ин аст, ки бародарон ва дўстони худро ба таври олии дўст медорад; муҳаббате, ки аз ҳар гуна манфиат холӣ буда, аз ҳар мақсади шахсӣ пок ва аз ҳар олудагӣ беолоиш аст. Ин ҳамон муҳаббати бародаронаи содиқе мебошад, ки софиву шаффофияти худро аз чароғдони ваҳй ва ҳидояти паёмбарӣ гирифтааст. Аз ин рў, ин робита дар байни муносибатҳои инсонӣ як намунаи беназир гардида ва асарҳои он дар рафтори инсони мусулмон дар таърихи муомилаҳо бесобиқа будааст.

Сабаб дар он аст, ки он робита ва пайванде, ки мусулмонро ба бародараш иртибот медиҳад ва алоқаманд месозад — хоҳ нажод, ранг ва ё забони ў ҳар чӣ бошад — ҳамон робита ва пайванди имон ба Худованд аст, он ҷо ки мефармояд: **«Ҳамоно мўъминон бо ҳам бародаранд»** (Сураи Ҳуҷурот: Ояти 10). Ва бародарии имонӣ муҳкамтарин риштаи пайванди нафсҳо (рўҳҳо), мустаҳкамтарин риштаҳои қалбҳо ва болотарин робитаи ақлҳову рўҳҳо ба шумор меравад.

Аз ин рӯ, ҳеҷ ҷои тааҷҷуб нест, ки ин бародарии беназир як намунаи аҷибе аз муҳаббатро ба бор орад, ки дар баландӣ, покӣ, амиқӣ ва ҳамешагии худ бемисл аст; Ислом онро «дӯст доштан ба хотири Худо» меномад ва мусулмони содиқ дар ин роҳ ширинии имонро эҳсос мекунад (мечӯяд).

Паёмбар ﷺ дар ин бора мефармоянд:

«Се сифат дар ҳар кас вуҷуд дошта бошад, ӯ ширинии имонро мечашад: ин ки Худо ва Паёмбараш назди ӯ аз ҳар чизи дигаре маҳбубтар бошанд; ва ин ки шахсеро дӯст дорад ва ӯро танҳо ба хотири Худо дӯст дошта бошад; ва ин ки баргаштан ба сӯи куфрро пас аз он ки Худованд ӯро аз он наҷот додааст, бад бинад (тарсад), ҳамон гунае ки партофта шудан ба даруни оташро бад мебинад» (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

2. ҶОЙГОҲИ ДӮСТДОРОНИ ЯКДИГАР БА ХОТИРИ ХУДО:

Ҳамоно ҳадисҳои шариф паёпай омадаанд, то мақому ҷойгоҳи дӯстдорони якдигар ба хотири Худоро баланд бардоранд ва он дараҷаи олиеро, ки Худованд барои онҳо дар биҳишти Худаш омода сохтааст, тасвир намоянд; ва он шарафи баландеро, ки Худованд дар рӯзи қиёмат (рӯзе, ки мардум дар баробари Парвардигори ҷаҳониён бармехезанд) ба онҳо мебахшад, нишон диҳанд.

Аз ҷумлаи ин таълимот ҳадиси он ҳафт гурӯҳе мебошад, ки Худованд онҳоро дар сояи Раҳмати Худаш ҷой медиҳад, дар рӯзе, ки ҳеҷ сояе ҷуз сояи Ӯ нест. Онҳо инҳоянд:

«Роҳбари (ҳокими) одил; ҷавоне, ки дар ибодати Худованди Азза ва Ҷалла ба воя расидааст; марде, ки қалбаш ҳамеша ба масҷидҳо баста аст; ду марде, ки ба хотири Худо бо ҳам дӯстӣ кардаанд, дар ҳамин роҳ бо ҳам ҷамъ шудаанд ва дар ҳамин роҳ аз ҳам ҷудо гардидаанд (то дами марг вафодор мондаанд); марде, ки зани соҳибҷамолу зебое ӯро (ба сӯи гуноҳ) даъват намудааст, вале ӯ дар ҷавоб гуфтааст: «Ҳамоно ман аз Худо метарсам»; марде, ки садақае дода ва онро чунон пинҳон доштааст, ки ҳатто дасти чапаш аз он чи дасти росташ харҷ мекунад, бохабар нагардидааст; ва марде, ки дар танҳоӣ Худоро ёд карда ва чашмонаш лабрез аз ашк гаштаанд» (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Пас ин як баёни равшанест, ки дӯстдорони якдигар ба хотири Худоро дар қатори он ҳафт гурӯҳи баргузида ва некӯкор қарор медиҳад; касоне, ки Худованд онҳоро дар (зери) сояи (арши) Худ ҷой дода ва шомили раҳмату некии Худ гардонидааст, ки дар ин ҳукм як бузургдошти фавқулода барои онҳо ниҳон аст.

Ва барои шарафи дӯстдорони якдигар ба хотири Худо ҳамин кифоя аст, ки Парвардигори соҳибиззат дар

майдони маҳшар дар рӯзи қиёмат ба онҳо таваҷҷуҳи хос зоҳир намуда, мефармояд:

«Куҷоянд он касоне, ки ба хотири ҷалолу (бузургии) Ман бо ҳам дӯстӣ мекарданд? Имрӯз онҳоро дар сояи Худ ҷой медиҳам, дар рӯзе, ки ҳеҷ сояе ҷуз сояи Ман нест» (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Чӣ қадар ин шарафи баланд ва чӣ қадар падоши комил аст, ки дӯстдорони содиқ ба хотири Худо онро дар рӯзи сахтӣ, ваҳшат ва андӯҳи шадиди қиёмат ба даст меоранд!

Сабаб дар он аст, ки дӯстӣ ба хотири Худо ва на ба хотири ҳеҷ чизи дигаре дар ин зиндагии лабрез аз тамаъҳо, манфиатҳо ва хоҳишҳо (шаҳватҳо), як қуллаи (зинаи) баланду душвор аст. Ба ин қулла расиданро касе наметавонад, магар касоне, ки нафсҳои (рӯҳҳои) онҳо пок гардида, рӯҳҳояшон боло рафта ва дунё дар нигоҳашон дар канори розии Худованд кӯчак (беарзиш) шудааст.

Аз ин рӯ, ҳеҷ ҷои тааҷҷуб нест, ки Худованд барои ин тоифа ҷойгоҳ ва неъмате омода созад, ки лоиқи баландии мақоми онҳо дар дунё ва боло буданашон аз бандҳои дунё ва моли зудгузари он бошад. Мо ин ҳақиқатро дар он чи Муоз (разияллоҳу анҳу) аз Паёмбар ﷺ ривоят кардааст, меёбем, ки гуфт: Шунидам, ки Расули Худо ﷺ мефармуданд, ки Худованди Азза ва Ҷалла фармуд:

«Дӯстдорони якдигар (мутаҳоббуна) ба хотири бузургии Ман, соҳиби минбарҳое аз нур хоҳанд буд, ки пайғамбарон ва шаҳидон ба мақоми онҳо ҳавас (орзуи нек) мебаранд» (Ин ҳадисро Имом Тирмизӣ ривоят карда ва гуфтааст, ки ҳадиси ҳасан ва саҳеҳ аст).

Балки ҳеҷ ҷои тааҷҷуб нест, ки Худованд ба бандагони дӯстдори якдигар ба хотири Худ, чизи бузургтар ва болотар аз он мақом ва неъматро бубахшад; яъне муҳаббати гаронбаҳои Худро ба онҳо ато намояд, ки барои расидан ба он ҷонҳо фидо мешаванд ва тамоми орзуҳои ширин дар он ҷо ба охир мерасанд. Ин нукта дар ҳадиси Абуҳурайра (разияллоҳу анҳу) аз Паёмбар ﷺ омадааст, ки фармуданд:

«Ҳамоно марде ба зиёрати бародари (динӣ)-и худ ба деҳаи дигаре рафт. Пас Худованди Мутаъол дар роҳи ӯ фариштаеро муваккал (нигаҳбон) сохт. Чун он мард ба он ҷо расид, фаришта ба ӯ гуфт: «Ба куҷо рафтан мехоҳӣ?» Мард гуфт: «Мехоҳам бародареро, ки дар ин деҳа дорам, зиёрат кунам». Фаришта гуфт: «Оё дар баробари ӯ соҳиби манфиате (моле) ҳастӣ, ки барои рушд додани он меравӣ?» Мард гуфт: «На, ҳеҷ мақсаде надорам, ҷуз ин ки ӯро ба хотири Худованди Мутаъол дӯст медорам». Фаришта гуфт: «Ҳамоно ман фиристодаи Худо ба сӯи ту ҳастам, то ба ту хабар диҳам, ки Худованд туро дӯст доштааст, ҳамон гунае ки ту он бародаратро ба хотири Ӯ дӯст доштӣ»» (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Пас чӣ қадар бузург аст ин муҳаббате, ки инсонро ба дараҷае мебардорад, ки Худованд ӯро дӯст медорад ва аз ӯ розиву хушнуд мегардад!

Ва роҳнамоии набавӣ мусулмонро дар ин қуллаи баланду нуронӣ боз ҳам ба сӯи боло мебарад, зеро собит месозад, ки беҳтарини ду бародари дӯстдори якдигар ба хотири Худо, он касест, ки муҳаббаташ нисбат ба бародараш шадидтар (болотар) бошад. Паёмбар ﷺ дар ин бора мефармоянд:

«Ҳеҷ гоҳ ду мард бо ҳам дӯстӣ накарданд, магар ин ки беҳтарини онҳо ҳамоне буд, ки дӯсташро бештар дӯст медошт». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст).

3. АГАР БАРОДАРИ ХУДРО ДӮСТ ДОШТ, БА Ӯ ХАБАР МЕДИҲАД:

Балки Ислом барои паҳн кардани меҳру муҳаббат дар ҷомеаи мусулмонии роҳёфта ва бар ҳидоят аз ин ҳам фаротар меравад. Шариат аз мусулмон талаб мекунад, ки ҳар гоҳ бародари худро дӯст дошт, ба ӯ хабар диҳад, ки дӯсташ медорад. Паёмбар ﷺ дар ин бора мефармоянд:

«Ҳар гоҳ марде бародари худро дӯст дорад, пас бояд ба ӯ хабар диҳад, ки дӯсташ медорад». (Ин ҳадисро Имом Абудовуд ва Имом Тирмизӣ ривоят кардаанд ва гуфтаанд, ки ҳадиси саҳеҳ аст).

Ҳамоно Расули Бузургвор ﷺ хуб медонистанд, ки ин муҳаббати софу қавӣ дар бинои ҷомеаҳо ва миллатҳо чӣ қадар таъсири бузурге дорад. Аз ин рӯ, ҳеҷ фурсатеро аз даст намедоданд, магар ин ки мусулмононро ба дӯст доштани якдигар даъват менамоянд ва ба онҳо амр мекарданд, ки ин муҳаббатро ошкор кунанд, то қуфли қалбҳо боз гардад ва дӯстиву сафо дар байни сафҳо паҳн шавад.

Аз Анас (разияллоҳу анҳу) ривоят аст, ки марде назди Паёмбар ﷺ ҳузур дошт, ки марди дигаре аз канори онҳо гузашт. Он шахс арз кард: «Эй Расули Худо, ҳамоно ман ин мардро дӯст медорам». Паёмбар ﷺ ба ӯ фармуданд: ***«Оё ӯро аз ин муҳаббат огаҳ сохтӣ (хабар додӣ)?»*** Гуфт: «На». Фармуданд: ***«Ӯро хабардор кун»***. Пас он мард давида ба ӯ расид ва гуфт:

«Ҳамоно ман туро ба хотири Худо дӯст медорам». Он мард дар ҷавоб гуфт: «Он Худое, ки маро ба хотири Ӯ дӯст доштӣ, туро дӯст бидорад!» (Ин ҳадисро Имом Абудовуд бо санади саҳеҳ ривоят кардааст).

Ва Расули Худо ﷺ худашон низ ин корро анҷом медоданд, то ба мусулмонон биомӯзонанд, ки чӣ тавр ҷомеаи лабрез аз муҳаббат, дӯстӣ ва бародариро бино намоянд. Ин нукта он ҷо ошкор мешавад, ки Эшон дасти Муоз (разияллоҳу анҳу)-ро гирифтанд ва фармуданд:

«***Эй Муоз! Ба Худо қасам, ки ман туро дӯст медорам. Сипас ба ту супориш мекунам, эй Муоз:***

«Ҳеҷ гоҳ пас аз (охири) ҳар намозе ин дуоро тарк макун, ки бигӯӣ: Бор Илоҳо! Маро бар ёд кардани Ту, шукргузории Ту ва неку хуб анҷом додани ибодати Ту ёрӣ деҳ!» (Ин ҳадисро Имом Абудовуд ва Имом Насоӣ бо санади саҳеҳ ривоят кардаанд).

Пас аз ин, Муоз ба роҳ афтод, то бӯи хуши ин муҳаббати покро дар байни мусулмонон дар сарзаминҳои Ислом паҳн намояд. Ӯ ба мардум он чиро, ки аз Расули Худо ﷺ дар бораи он аҷри бузург ва муҳаббати болотаре, ки Худованд барои дӯстдорони якдигар ба хотири Худ омода сохтааст, нақл мекард.

Ҳамоно Имом Молик дар «Муваттаъ»-и худ бо санади саҳеҳ аз Абуидриси Хавлонӣ ривоят кардааст, ки гуфт: Вориди масҷиди Димишқ (Шом) шудам ва дар он ҷо ҷавонеро дидам, ки дандонҳои пешаш сафеду дурахшон ва чеҳрааш кушода буд, ва мардум дар атрофи ӯ ҷамъ шуда буданд. Ҳар гоҳ дар масъалае бо ҳам ихтилоф (баҳс) мекарданд, онро ба ин ҷавон ҳавола менамуданд ва сухани ӯро ҳамчун хулосаи охир қабул мекарданд. Дар бораи ӯ суол кардам, ба ман гуфтанд: «Ин Муоз ибни Ҷабал (разияллоҳу анҳу) аст».

Чун рӯзи баъд шуд, ман субҳи барвақт ба масҷид шитофтам, вале дидам, ки ӯ пеш аз ман омадааст ва ба

намоз хондан машғул аст. Сабр кардам, то намозашро ба охир расонд, сипас аз рӯбарӯяш наздаш омадам ва салом дода, гуфтам: «Ба Худо қасам, ки ман туро ба хотири Худо дӯст медорам». Муоз гуфт: «Қасам ба Худо?» Гуфтам: «Қасам ба Худо». Боз гуфт: «Қасам ба Худо?» Гуфтам: «Қасам ба Худо». Дар ин вақт, ӯ домани либоси маро гирифт ва маро ба сӯи худ кашида, гуфт: «Муҷда (хушхабар) бар ту бод! Зеро ҳамоно ман аз Расули Худо ﷺ шунидам, ки мефармуданд, ки Худованди Мутаъол мефармояд:

«Муҳаббати Ман барои касоне, ки ба хотири Ман якдигарро дӯст медоранд, ва ба хотири Ман бо ҳам нишаст ва бархез мекунанд, ва ба хотири Ман ба зиёрати якдигар мераванд, ва ба хотири Ман ба якдигар бахшиш менамоянд (мол харҷ мекунанд), воҷиб ва собит гардидааст».

4. ТАЪСИРИ МУҲАББАТУ ДӮСТДОРӢ ДАР РОҲИ ХУДО ДАР ЗИНДАГИИ МУСУЛМОНОН:

Паёмбар ﷺ дар ҳадиси дигаре таъкид менамоянд, ки ин муҳаббати байни мӯъминон яке аз шартҳои имоне мебошад, ки соҳибашро вориди биҳишт месозад; чуноне ки дар ҳадиси ривояткардаи Имом Муслим аз Абуҳурайра (разияллоҳу анҳу) омадааст, ки Паёмбар ﷺ фармуданд:

«Қасам ба Он Зоте, ки нафси (ҷони) ман дар дасти Ӯст, вориди биҳишт намешавед, то он даме ки имон биёред; ва ба имони комил намерасед, то он даме ки якдигарро дӯст бидоред. Оё шуморо ба амале роҳнамоӣ накунам, ки ҳар гоҳ онро анҷом диҳед, якдигарро дӯст хоҳед дошт? Саломро дар байни худатон паҳн (ошкор) кунед» (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Ҳамоно Паёмбари бузургвор ﷺ бо он биниши амиқи тарбиявии худ, ки онро аз адабомӯзии Худованд ба даст оварда буданд, хуб медонистанд, ки кинаҳои ниҳониро аз синаҳо берун намекашад ва олудагиҳои рақобату ҳасадро аз рӯҳҳо дур намесозад, магар як бародарии содиқона ва баланде, ки бар зиндагии мусулмонон ҳоким бошад, бародарие, ки бар пояи муҳаббат, изҳори дӯстӣ, насиҳати холисона, унс гирифтан ва кушодечеҳрагӣ бино шуда бошад ва дар он макру ҳила, кинаварзӣ, ҳасад, бадчеҳрагӣ ва бадбинӣ ҷой надошта бошад. Маҳз ба ҳамин хотир, Эшон ба паҳн кардани салом дар байни бародарон даъват намуданд, зеро салом калиди қалбҳо барои расидан ба муҳаббат ва ҷамъ шудан бар кори хайр мебошад.

Паёмбар ﷺ ҳамеша ин мафҳумро ба гӯши саҳобагони худ такрор мекарданд ва мақсадашон ин буд, ки тухми муҳаббатро дар қалбҳо бикоранд ва онро таҳти нигоҳубини доимӣ қарор диҳанд, то он даме ки он

муҳаббати нуронию бузургеро, ки Ислом барои мусулмонон мехоҳад, ба бор орад.

Расули Худо ﷺ бо ҳамин муҳаббати дурахшон насли нахустини Исломро бино намуданд; ҳамон насле, ки паёми осмониро ба замин расонд ва ба унвони он пояи маҳкаме гардид, ки қасри баланди Исломро барои мардум бар дӯш кашид.

Ва бидуни ин муҳаббати софе, ки Ислом дар коштани он дар қалбҳо ягона мебошад, мусулмонони нахустин ҳеҷ гоҳ наметавонистанд дар бар дӯш гирифтани вазифаҳои вазнини ҷиҳод ва пешкаш кардани қурбониҳои бузург барои бинои давлати Ислом ва паҳн кардани парчамҳои он дар шарқу ғарби ҷаҳон, устувору пойдор бимонанд.

Расули Худо ﷺ бо ҳамин муҳаббати содиқона ва аҷиб тавонистанд ҷомеаи намунавии мӯъминонро дар таърихи башарият бино қунанд; ҳамон ҷомеае, ки устувории аҷиби онро Паёмбар ﷺ бо зеботарин сурат тасвир карда, мегӯянд:

«Мӯъмин барои мӯъмини дигар монанди як бино аст, ки як бахши он бахши дигарро қувват мебахшад» (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Ва низ мефармоянд:

«Мисоли мӯъминон дар дӯстӣ, раҳмдилӣ ва меҳрубонии байни худашон монанди як ҷисми воҳид аст; ҳар гоҳ як аъзои он ба дард ояд, тамоми ҷисм бо бехобӣ ва табларза бо он ҳамдардӣ мекунад» (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Ва дар ривояти дигар мефармоянд:

«Мусулмонон монанди як марди воҳиданд; агар чашмаш ба дард ояд, тамоми вуҷудаш ба дард меояд, ва агар сараш ба дард ояд, тамоми вуҷудаш ба дард меояд» (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Мусулмони огоҳ ва содиқ дар баробари ин роҳнамоии олии набавӣ чорае ҷуз ин надорад, ки қалбаш бо муҳаббати бародарон ва дӯстонаш битапад ва бо тамоми вуҷуду эҳсосоти худ ба онҳо рӯй орад. Дар натиҷа, ӯ дар дунёи худ як унсури хайрхоҳӣ, созгорӣ ва созандагӣ мегардад ва дар охирати хеш ба розигӣ ва муҳаббати Парвардигораш ноил мешавад.

5. БАРОДАРХОНИ ХУДРО РАҲО НАМЕКУНАД (АЛОҚАРО НАМЕБУРРАД) ВА БО ОНҲО ҚАҲРӢ НАМЕШАВАД:

Ва мусулмоне, ки аз ҳукмҳои динаш огаҳ аст, хуб медонад: он Исломе, ки ба муҳаббат, робита ва меҳрубонӣ даъват кардааст, худи ҳамон дин бадбинӣ, кандани робита ва бо ҳам қаҳрӣ шуданро ҳаром сохтааст. Ва баён доштааст, ки ду дӯсти содиқро ҳеҷ гоҳ

лағзишҳои хурди зудгузар аз ҳам ҷудо намекунанд; зеро риштаи муҳаббат ба хотири Худо муҳкамтар аз он аст, ки бо аввалин хатои яке аз он ду аз ҳам бишканад.

Чуноне ки Расули Худо ﷺ дар ин бора мефармоянд:

«Ҳеҷ гоҳ ду нафар ба хотири Худованди Ҷалла ва Азза ва ё дар Ислом бо ҳам дӯстӣ накарданд, магар ин ки аввалин хатои содиркардаи яке аз он ду боиси ҷудоии байни онҳо гардад (*яъне имони воқеӣ намегузорад бо як хато дӯстӣ бишканад. Имон ва боварии байни онҳоро ин хато сабаби барҳам хурданаш намешавад, зеро онҳо ба ин дараҷа дар як рӯз ва бо як муомила ва додугирифт нарасидаанд, балки дар рафти зиндагӣ имон ва амалҳои онҳо нишон дода, ки сазовори дӯстӣ бо ҳам ҳастанд, ва агар як хатое сар зад, инсон фариштаи нест, маъсум нест мисли паёмбарон, аз ин ҷиҳат он хато медонад, ки иштибоҳӣ шудааст ва ислоҳшаванда аст)».*** (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст).

Бо ин ҳол, Ислом табиати нафси башариро, ки дар лаҳзаҳои заифӣ мумкин аст ба тундиҳои хашм ва тағйири эҳсосот дучор шавад, нодида нагирифтааст. Аз ин рӯ, барои он муддате, ки оташи хашм дар он фурӯ мешинад ва шӯълаи ҳаяҷон ором мегардад, як ҳадде (муҳлате) муайян кардааст. Шариат бар мусулмонони ҷанҷолкарда ҳаром сохтааст, ки ин муҳлат бигзарад ва яке аз он ду ва ё ҳарду барои оштӣ, соф кардани дил ва

созгорӣ шитоб накунанд. Паёмбар ﷺ дар ин бора мефармоянд:

«Барои ҳеҷ мусулмоне ҳалол (ҷоиз) нест, ки бо бародари худ беш аз се рӯз қаҳрӣ бошад; ба ин сурат, ки бо ҳам рӯбарӯ шаванд ва ин рӯй гардонад ва он рӯй гардонад. Ва беҳтарини он ду касест, ки аввал салом диҳад (барои оштӣ пешқадам шавад)» (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Мусулмони содиқ ва соҳиби эҳсоси латиф, вақте ба ин сухани қатъӣ менигарад, ҳеҷ гоҳ бар қаҳрӣ будан ва душманӣ бо бародараш — сабабҳо ҳар чӣ бошанд — сабр намекунад. Балки ӯ барои соф кардани дил ва салом додан ба ӯ шитоб менамояд, зеро беҳтарини он ду касест, ки аввал салом диҳад. Агар он бародар ҷавоби саломро гардонад, ҳардуи онҳо дар савоби оштӣ шарик мешаванд, ва агар ҷавоб надиҳад, ҳамоно ин мусулмони аввал аз гуноҳи кандани робита ва қаҳрӣ будан пок мегардад ва он касе, ки аз ҷавоб додани салом худдоро намудааст, танҳо худаш бори ин гуноҳро бар дӯш мегирад. Ин ҳақиқатро ҳадиси Абуҳурайра (разияллоҳу анҳу) равшан месозад, ки мегӯяд: Шунидам, ки Паёмбар ﷺ мефармуданд:

«Барои ҳеҷ марде ҷоиз нест, ки бо мӯъмине беш аз се рӯз қаҳрӣ бошад. Пас, чун се рӯз гузашт, бояд бо ӯ вохӯрад ва ба ӯ салом диҳад. Агар он шахс ҷавоби саломро гардонад, бешак ҳарду дар савоб шарик

мешаванд, ва агар ҷавоби саломро нагардонад, ҳамоно саломдиҳанда аз гуноҳи қаҳрӣ будан пок мегардад». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст).

Ва ҳар қадар ки муҳлати ин қаҳриву дурӣ дарозтар шавад, гуноҳ ва хато бузургтар мегардад ва ҳушдори шариат бар он ду шахси бо ҳам ҷанҷолкарда сахттар мешавад. Паёмбар ﷺ дар ин бора мефармоянд:

«Ҳар кас бо бародари (мусулмони) худ як сол қаҳрӣ бошад (робитаро биканад), ин амали ӯ монанди рехтани хуни он бародар аст (яъне аз назари гуноҳ ба қатли инсон баробар аст)». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст).

Ҳамоно барномаи Ислом дар тарбияти нафсҳо бар пояи дӯст доштани якдигар, ба ҳам наздик шудан ва унс гирифтан бино ёфтааст. Аз ин рӯ, дар зиндагии мусулмони содиқ ҳеҷ гоҳ бадбинӣ, ҳасад ва пушт гардонидан ба якдигар ҷой надорад. Ва чӣ тавр мумкин аст, ки дар ҳаёти ӯ чизе аз ин рафторҳои паст вуҷуд дошта бошад, дар ҳоле ки садои паёмбарӣ зеботарин барномаи ахлоқиро ба гӯши ӯ мерасонад; ҳамон ахлоқе, ки башарият аз рӯзи аввали қадам гузоштани инсон бар рӯи замин монанди онро надидааст, он ҷо ки мефармояд:

«Риштаи робитаро бо якдигар маканед, ба якдигар пушт магардонед, бо ҳам бадбинӣ (душманӣ) накунед,

ба якдигар ҳасад наварзед, ва ҳамон гунае ки Худованд ба шумо амр кардааст, бо ҳам бародар бошед». (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Ва низ Паёмбар ﷺ мефармоянд:

«Аз бадгумонӣ парҳез кунед, зеро бадгумонӣ дурӯғтарин сухан (дар хаёл) аст. Ва дар пайи ёфтани камбудиҳои якдигар мабошед, ва ба хотири айбҷӯӣ дар зиндагии дигарон кофтуков (таҷассус) макунед, ва ба хотири ҳавасҳои дунё бо ҳам рақобати носолим нанамоед, ва ба якдигар ҳасад маварзед, ва бо ҳам бадбинӣ (душманӣ) накунед, ва ба якдигар пушт магардонед, ва эй бандагони Худо, бо ҳам бародар бошед». (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ва низ Паёмбар ﷺ мефармоянд:

«Ба якдигар ҳасад маварзед, ва дар савдо бо макру ҳила нархро боло набаред (танаҷуш макунед), ва бо ҳам бадбинӣ накунед, ва ба якдигар пушт магардонед, ва ҳеҷ яке аз шумо бар рӯи савдои бародараш савдо накунад, ва эй бандагони Худо, бо ҳам бародар бошед. Мусулмон бародари мусулмон аст; ба ӯ зулм намекунад, ӯро дар сахтиҳо танҳо намегузорад (хор намекунад) ва ӯро беарзиш намешуморад (паст намезанад). Тақво ва парҳезгорӣ инҷост — ва Паёмбар се бор ба синаи муборaки худашон ишора фармуданд. — Барои бадбахтии як инсон ҳамин кифоя аст, ки

бародари мусулмони худро паст бидонад. Тамоми вуҷуди мусулмон бар мусулмони дигар ҳаром аст: хуни ӯ, моли ӯ ва номусу шарафи ӯ». (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Бешак, он мусулмоне, ки ба ин роҳнамоии олии набавӣ менигарад — роҳнамоие, ки тамоми зебоиҳои ахлоқро аз муҳаббат, дилсӯзӣ ва бародарӣ дар бар дорад, — ҳеҷ гоҳ бар кинаву душманӣ боқӣ намемонад, магар ин ки дар қалбаш беморӣ, дар табиаташ дурустӣ ва дар ахлоқаш каҷӣ вуҷуд дошта бошад.

Аз ҳамин рӯ, ҳушдори шариат барои он афроди сангдилу тундхӯ, ки аз роҳи ахлоқии Ислом каҷ шудаанд ва бо пофишории худашон бар қаҳриву дурӣ, аз шодиву бахшандагии дин маҳрум гаштаанд, бисёр сахт омадааст. Ин ҳукм охирати онҳоро зери хатар қарор дода, пеши раҳмату мағфирати Худоро бар рӯи онҳо мебандад ва дарҳои биҳиштро барояшон қуфл мекунад; ҳамон гунае ки дар ин сухани Расули Худо ﷺ омадааст:

«Дарҳои биҳишт дар рӯзҳои душанбе ва панҷшанбе боз мешаванд, пас гуноҳони ҳар бандае, ки ба Худованд ҳеҷ чизеро шарик наовардааст, бахшида (мағфират) мешавад, магар марде, ки дар байни ӯ ва бародараш кинаву (душманӣ) бошад. Пас (ба фариштагон) гуфта мешавад: «Ин ду нафарро муҳлат диҳед, то он даме ки бо ҳам оштӣ кунанд! Ин ду нафарро муҳлат диҳед, то он даме ки бо ҳам оштӣ кунанд! Ин ду нафарро

муҳлат диҳед, то он даме ки бо ҳам оштӣ кунанд!». (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Ва саҳобии бузургвор Абудардо (разияллоҳу анҳу) ҳамеша мегуфт: «Оё ба шумо аз чизе хабар надиҳам, ки бароятон аз садақа додан ва рӯза доштан беҳтар аст? Он оштӣ додани (ислоҳи) байни мардум аст. Огоҳ бошед, ки ҳамоно душманӣ ва бадбинӣ тарошанда (аз байни барандаи аҷр) аст» *(Ин асарро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст)*.

Ин як нигоҳи амиқу расо ба рӯҳияи ин дини муқаддас мебошад, ки бар пояи бародарӣ ва муҳаббат бино шудааст. Ин сухан аз ҷониби он саҳобии бузурге гуфта шудааст, ки ба хотири фикри солим ва биниши амиқи худаш мавриди боварии Паёмбари бузургвор ﷺ қарор дошт; зеро ӯ медонист, ки бадбинии якдигар амалҳоро ҳадар (нобуд) месозад, аҷру савобро аз байни мебарад ва некиҳоро нобуд мекунад. Аз ҳамин рӯ, оштӣ сохтани байни бародарон барои мусулмоне, ки бо бародараш қаҳрӣ аст, аз садақаву рӯза доштан (рӯзаи нафл) беҳтар мебошад, чунки боқӣ мондани ӯ бар қаҳриву дурӣ ва бадбинӣ, тамоми он некиҳоеро, ки аз ибодатҳояш ба даст меорад, аз байни мебарад.

6. БО БАРОДАРОНИ ХУД БАХШАНДА ВА ГУЗАШТКУНАНДА АСТ:

Мусулмони ҳақиқӣ ҳар гоҳ аз ҷониби бародараш ба хашм (ғазабу хафагӣ) ояд, хашми худашро фурӯ мебарад (худдорӣ мекунад) ва сипас ҳеҷ гоҳ ор намедорад, ки барои бахшиши ӯ ва чашмпӯшӣ аз лағзишаш шитоб намояд. ӯ дар ин гузашт ва бахшиши худаш нисбат ба бародараш ҳеҷ гоҳ хориву зиллатеро барои худаш намебинад ва онро айбе намешуморад, балки онро як некӯкорӣ (эҳсон) медонад, ки ӯро ба дараҷаҳои наздикӣ ба боргоҳи Худованд мерасонад ва муҳаббати ҳақро барояш ба даст меорад; ҳамон муҳаббате, ки Худованд онро ба бандагони некӯкори худаш ихтисос дода, мефармояд:

«Ва касоне, ки хашми худро фурӯ мебаранд ва аз хатоҳои мардум мегузаранд, ва Худованд некӯкоронро дӯст медорад». (Сураи Оли Имрон: Ояти 134).

Ҳамоно инсон гоҳе мумкин аст хашми худро фурӯ барад, вале дегҳои кинаву адоват дар синааш бичӯшанд; дар натиҷа хашми ҷӯшони ӯ ба як душмании шӯълавар табдил ёбад ва ғазаби зоҳириаш ба як кинаи ниҳонӣ мубаддал гардад. Ва (дар асл) ғазабу хашми зоҳирӣ аз кинаву адовати ниҳонӣ софтару поктаранд.

Аммо мусулмони ҳақиқӣ, ки рӯҳу нафси ӯ бо ҳидояти ин дини муқаддас сероб гаштааст, ҳеҷ гоҳ кинаву адоват намеварзад. Ӯ агар хашми худро фурӯ барад, фавран пас

аз он бахшишу гузаштро пеш мегирад ва дар қатори некӯкорон ҷой меёбад.

Ҳамоно хашм ҳангоми фурӯ бурдан як бори вазнине бар рӯи нафс ва шӯълаву дудест, ки қалбро месузонад. Аммо ҳангоме ки нафс чашмпӯшӣ мекунад ва қалб мебахшад, ин ба маънои раҳоӣ аз он бори вазнин ва парвоз кардан дар уфуқҳои нур ва осоиши қалбу оромии виҷдон аст. Ин ҳамон эҳсоси некӯкориест, ки мусулмон ҳангоми гузашт ва бахшиши бародараш онро ҳис менамояд. Ва мусулмони ҳақиқӣ ҳангоми рӯй овардан ба бародараш бо гузашту бахшиш, танҳо ба хотири Худо барояш хоксорӣ мекунад ва аз ӯ мегузарад, то аз ҷониби Ӯ соҳиби ҳамон иззату баландие гардад, ки Расули Худо ﷺ дар ин сухани худ ба он ишора карда, мефармоянд:

«Худованд ба сабаби бахшишу гузашт ба бандааш ҷуз иззату (сарбаландӣ) чизи дигаре намеафзояд; ва ҳеҷ кас ба хотири Худо хоксорӣ накард, магар ин ки Худованд мақоми ӯро баланд бардошт». (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Ва ин ҳамоно иззату баландие аз ҷониби Худованд аст, ки бо он некӯкорие ҷамъ мешавад, ки мусулмони хушмуомила, бахшанда ва гузашткор ба он сифат ёфтааст. Дар ин сурат ӯ дар қатори он некӯкороне ҷой мегирад, ки Худо дӯсташон медорад ва аз ҷумлаи афроди сарбаланду намунае мегардад, ки мардум ба онҳо меҳр доранд. Бешак, кинаву адоват дар қалби мусулмони

соҳибдил ва огоҳ аз роҳнамоиҳои динаш, ки таъсири онҳоро дар умқи вичдони худ ҳис кардааст, ҳеҷ ҷое надорад; зеро ӯ арзиши бахшиш ва софии қалбро дар ба даст овардани мағфирати илоҳӣ хуб медонад, ҳамон гунае ки Расули Худо ﷺ онро баён карда, мефармоянд:

«Се сифат аст, ки дар ҳар кас вуҷуд надошта бошад, Худованд гуноҳҳои дигари ӯро барои ҳар касе, ки бихоҳад, мебахшад: касе, ки бимирад ва ҳеҷ чизеро бо Худо шарик насозад; ва ҷодугаре набошад, ки аз пайи ҷодугарон биравад; ва нисбат ба бародари худ кинаву адоват надошта бошад» (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст).

7. БО ЧЕҲРАИ КУШОДА БО ОНҲО ВОХӮРӢ МЕКУНАД:

Ва бешак, барои мусулмон пас аз тамоми ин арзишҳо лоиқ ва зарур аст, ки дорои ботини пок, қалби соф, чеҳраи хандон ва пешонии кушода бошад. Ӯ набояд бо бародарони худ вохӯрад, магар ин ки бо хушҳолӣ ва табассум; ҳамон гунае ки Расули Худо ﷺ онро хоста ва дар ин сухан фармудаанд:

«Ҳеҷ гоҳ ҳеҷ як аз корҳои хайрро (некиро) беарзиш (кӯчак) машумор, ҳатто агар он некӣ танҳо бо чеҳраи кушода (ва хандон) рӯбарӯ шудан бо бародарат бошад». (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Пас, кушодачеҳрагӣ як рафтори некест, ки Ислом ба он ташвиқ намуда ва онро дар қатори амалҳои солеҳе қарор додааст, ки барои соҳибаш аҷру савоб меоранд. Сабаб дар он аст, ки чеҳраи кушодаву соф оинаи қалби поку бекина мебошад; ва ин софиву покӣ дар зоҳир ва ботин аз рафторҳои равшани исломӣ дар вуҷуди мусулмонони содиқ ба шумор меравад. Аз ҳамин рӯ, аз ҷумлаи роҳнамоиҳои Паёмбари бузургвор ﷺ ин буд, ки мефармуданд:

«Табассуми ту дар рӯбарӯи бародарат барои ту як садақа (савоб) аст». (Ин ҳадисро Имом Тирмизӣ ривоят карда ва гуфтааст, ки ҳадиси ҳасани ғариб аст).

Ва дар сухани Алӣ (разияллоҳу анҳу) омадааст: «*Ҳар гоҳ ду мусулмон бо ҳам ҷамъ шаванд ва Худоро ёд кунанд (ё аз илм суҳбат намоянд), Худованд гуноҳҳои он касеро, ки кушодачеҳратар ва хандонтар аст, мебахшад*».

Аз ҳамин сабаб, одати саҳобагони бузургвор, ки ҳидояти Паёмбар ﷺ дар рӯҳи онҳо ҳамеша зиндаву тару тоза буд, ин буд, ки ҳар вақте бо ҳам вохӯрӣ мекарданд, даст медоданд (мусофаҳа, саломи бо даст менамуданд) ва ҳар гоҳ аз сафар бармегаштанд, якдигарро ба оғӯш мекашиданд. Ва ин кор боиси паҳн шудани меҳру дӯстӣ дар байни бародарони вохӯрда мегардад.

Ибни Саъд дар китоби «Тарҷумаи ҳолҳо»-и худаш (Табақот) аз Шаъбӣ ривоят мекунад, ки гуфт: Ҳангоме

ки Расули Худо ﷺ аз (фатҳи) Хайбар баргаштанд, Ҷаъфар ибни Абитолиб (разияллоҳу анҳу) ба пешвози Эшон баромад. Пас, Расули Худо ﷺ ӯро ба оғӯш кашиданд, байни ду чашми ӯро бӯсиданд ва фармуданд: ***«Ман намедонам, ки ба кадоме аз ин ду бештар хурсандам; ба омадани Ҷаъфар ва ё ба фатҳ шудани Хайбар!»*** Ва дар ривояти дигар омадааст, ки Эшон ӯро ба синаи мубораки худашон фишурданд ва ба оғӯш кашиданд.

Ҳамоно Ислом паҳн кардани салом, даст додан (мусофаҳа) ва ба оғӯш кашидани якдигарро ҳангоми воҳӯрии бародарон маҳбуб сохтааст, то риштаҳои дӯстӣ дар байни қалбҳо ҳамеша маҳкам бимонанд, ва то ин ки пайвандҳои бародарӣ дар байни мӯъминон устувортару қавӣ гарданд. Ва маҳз бо ҳамин усул, ҷомеаи мусулмонӣ метавонад ҳақиқати Исломи худро зиндагӣ кунад ва вазифаҳои паёми (рисолати) худро дар ин зиндагӣ бар дӯш гирад.

8. БАРОДОРАНИ ХУДРО НАСИҲАТ (ХАЙРХОҲӢ) МЕКУНАД:

Мусулмони содиқ ҳамеша хайрхоҳ ва насиҳатгӯи холис барои Худо, Китоби Ӯ, Паёмбари Ӯ ва барои имомони мусулмонон ва тамоми мардум мебошад; ҳамон гунае ки дар ҳадиси ривояткардаи Имом Муслим омадааст, ки Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Дин иборат аз насиҳату хайрхоҳии холис аст»***. Саҳобагон арз карданд: «Барои чӣ касе, эй Расули Худо?» Фармуданд:

«Барои Худо, Китоби Ӯ, Паёмбари Ӯ ва барои имомони мусулмонон ва тамоми мардуми мусулмон». Пас, ҳеҷ ҷои аҷиб нест, ки мусулмон нисбат ба бародарони худаш хайрхоҳ бошад, ба онҳо ҳила накунад ва фиреб надиҳад.

Насиҳат (хайрхоҳӣ) дар эҳсоси латифи мусулмон аз пояҳои асосии Ислом ба шумор меравад, ки мӯъминони нахустин бар асоси он бо Расули Худо ﷺ аҳду паймон (байъат) мебастанд. Ин ҳақиқатро сухани Ҷарир ибни Абдуллоҳ (разияллоҳу анҳу) тасдиқ мекунад, ки мегӯяд:

«Бо Расули Худо ﷺ барпо доштани намоз, адо кардани закот ва хайрхоҳиву насиҳат намудан ба ҳар як мусулмон аҳду паймон (байъат) бастам» (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ҳамоно дар ҳадиси гузашта дидем, ки Паёмбари бузургвор ﷺ динро танҳо бо як калима, яъне «насиҳат» (хайрхоҳӣ) муаррифӣ карданд, то нишон диҳанд, ки хайрхоҳӣ меҳвари аслии дин ва пояи муҳкам (собит)-и он мебошад; зеро бидуни он имони инсон дуруст намешавад ва Исломи ӯ ба камол намерасад. Ва ин маҳз тасдиқи сухани Расули карим ﷺ мебошад, ки мефармоянд:

«Ҳеҷ яке аз шумо ба имони комил намерасад, то он даме ки барои бародари худ ҳамон чизеро бихоҳад

(дӯст бидорад), ки барои худаш мехоҳад (дӯст медорад)» (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ва ҳеҷ гоҳ мумкин нест, ки инсон барои бародараш ҳамон чизеро бихоҳад, ки барои худаш мехоҳад, магар ин ки барои ӯ як дӯсти хайрхоҳ ва холис бошад.

Бешак, ин як қуллаи баланд ва душворфатҳ (расиданаш душвор) аст, ки инсон барои бародараш ҳамон чизеро бихоҳад (дӯст бидорад), ки барои худаш мехоҳад; вале ин амал ҳеҷ гоҳ номумкин (мустаҳил) нест, агар дар эҳсоси ин инсон ҷой гирад, ки дӯст доштани бародараш ба андозаи худаш яке аз шартҳои имон аст ва дин иборат аз хайрхоҳии холис мебошад. Балки ин рафтор дар амалҳои мусулмони ҳақиқиву содиқ, ки кушодагии Ислом ба қалбаш даромадааст, ба як чизи табиӣ табдил меёбад; ва таърихи мо дар гузаштаву имрӯз аз намунаҳо (шавоҳид) бар муҳаббати мусулмонони содиқ нисбат ба бародарони худашон ба андозаи худашон, лабрез мебошад.

Дар ин ҷо ба ёди ман он қиссае меояд, ки бузургони насли гузашта аз забони афроди зинда дар бораи тиҷорат дар сарзамини Шом (Сурия) нақл мекарданд; аз ҷумлаи он тоҷироне, ки онҳоро як бозор ба ҳам ҷамъ мекард, монанди бозори атторон (гиёҳдармонҳо), бозори рангрезон, бозори дарзиҳо (дӯзандагон) ва дигар бозорҳои пӯшидаи қадимӣ. Рафтори онҳо чунин буд, ки агар харидори аввал назди яке аз онҳо меомад ва аз ӯ

коло (мол) мехарид, ва сипас харидори дуюм наздаш меомад, дар ҳоле ки ҳамсояи дӯкондораш ҳанӯз дар он рӯз савдое накарда буд, ба он харидор бо нармӣ мегуфт: «Бирав ва он чиро, ки бароят лозим аст, аз ҳамсояам харидорӣ кун, зеро ҳамоно ман савдо кардам ва ӯ ҳанӯз чизе нафурӯхтааст».

Субҳоналлоҳ (эй воҷабо)! Чӣ қадар зиндагӣ дар сояи ин бародарӣ ва ин дилсӯзӣ зебо, ҷолиб ва гуворо намоён мешавад! Ва чӣ қадар инсонҳо хушбахт мегарданд, ҳангоме ки рӯҳи Ислом дар вуҷудашон ҷорӣ шавад ва арзишҳои он бар муомилаҳояшон ҳоким гардад! Онҳо дар ин сурат дар чунин баландие зиндагӣ мекунанд, ки инсон ҳеҷ гоҳ ба он нарасидааст, магар вақте ки дар сояи ин дине қарор гирифт, ки ба ӯ омӯхтааст: «Дин иборат аз хайрхоҳии холис (насиҳат) аст» ва инсон ба имони комил намерасад, то барои бародараш ҳамон чизеро бихоҳад (дӯст бидорад), ки барои худаш (дӯст медорад)мехоҳад.

Аз ҳамин дидгоҳи (сарчашмаи) баланду олии муҳаббат ва хайрхоҳӣ, саҳобии бузургвор Абуҳурайра (разияллоҳу анҳу) ҳамеша мегуфт: «Мӯъмин оинаи бародари худаст; ҳар гоҳ дар ӯ камбудие (айбе) бинад, онро ислоҳ мекунад» *(Ин асарро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст)*.

Ва Абуҳурайра (разияллоҳу анҳу) дар ин сухани худ аз роҳнамоии Паёмбари бузургвор ﷺ иқтибос меорад, ки Эшон фармудаанд:

«Мӯъмин оинаи бародари хеш аст, ва мӯъмин бародари мӯъмин аст; ӯро аз нобуд шудан ва ҳалокат нигоҳ медорад (эҳтиёҷоташро таъмин мекунад) ва дар ғайбати ӯ аз номусу шарафаш ҳимоят менамояд (ӯро аз паси пушташ ва дар набуданаш сарпарастӣ мекунад)». *(Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст)*.

Ҳамоно ин як амри табиӣ аст, ки мусулмони ҳақиқиву содиқ дар баробари бародари мусулмони худ чунин мавқеи оливу наҷиберо пеш гирад; ва ӯ агар бихоҳад, ки ғайр аз ин рафтор кунад, ҳеҷ гоҳ наметавонад. Зеро барои касе, ки дар он уфуқи баланду нуронӣ зиндагӣ мекунад, лоиқ нест, ки дар рафторҳои худаш ба дараҷаи фардгароӣ, худхоҳӣ ва манфиатҷӯии шахсӣ поён ояд. Зеро аз коса ҳамон метаровад (хоҳад баромад), ки дар ӯст, ва гул ҷуз бӯи хуш чизе намедиҳад, ва замини пок ҷуз гиёҳи пок чизе намесабзонад. Ва чӣ қадар зебо гуфтааст шоир *(Зуҳайр ибни Абисулмо)*:

«Ва оё найзаи хаттӣ ҷуз аз решаву шохаи худаш меруяд?

Ва оё дарахтони хурмо ҷуз дар замини аслии худашон бор меоранд?»

9. БАР ПОЯИ НЕКӮКОРӢ ВА ВАФОДОРӢ СИРИШТА ШУДААСТ (ТАБИАТАШ МЕБОШАД):

Ҳамоно Ислом фарзандони худро бар пояи вафодорӣ ва некӣ ба дӯстон тарбия мекунад (шакл медиҳад), то ҷое ки ин некӣ ҳатто дӯстони падарро низ дар бар мегирад, ҳамон гунае ки пештар дар баҳси «Мусулмон бо падару модари худ» гуфта гузаштем. Ин ҳукм барои қадрдонии фазилати вафодорӣ ва бузург доштани риштаи бародариву дӯстӣ заминагузорӣ шудааст. Ва китобҳои мероси таърихии мо лабрез аз намунаҳои оливу аҷибе аз некӯкорӣ ва вафодорӣ мебошанд, ки гузаштагони солеҳи мо (салаф) онҳоро дар зиндагии худашон амалӣ карда буданд. Пас, онҳо бо ин ахлоқи худашон дар ҳақиқат беҳтарин уммате шуданд, ки барои мардум офарида шудааст.

Аз ҷумлаи ин намунаҳо он чист, ки Имом Муслим дар Саҳеҳи худаш аз Ибни Умар (разияллоҳу анҳу) ривоят кардааст, ки Паёмбар ﷺ фармуданд:

«Ҳамоно болотарин ва беҳтарин некӯкорӣ ин аст, ки мард робитаи худро бо дӯстони падари худаш (пас аз марги падар) пайваст кунад ва некӣ намояд». *(Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст)*.

Ва аз Абдуллоҳ ибни Динор аз Абдуллоҳ ибни Умар (разияллоҳу анҳумо) ривоят аст, ки марде аз

бодиянишинон (аъробӣ) дар роҳи Макка бо ӯ рӯбарӯ шуд. Абдуллоҳ ибни Умар ба ӯ салом дод ва ӯро бар улоғе (маркабе), ки худаш бар он савор мешуд, шинонд ва он аммомаеро (саллаеро), ки бар сари худаш буд, ба ӯ бахшид.

Ибни Динор мегӯяд: «Пас мо ба ӯ гуфтем: «Худованд ҳоли туро некӯ гардонад, ҳамоно онҳо бодиянишинанд ва ба як чизи кӯчак ҳам розиву хушнуд мешаванд (чаро ин қадар бахшиши бузург кардӣ?)». Абдуллоҳ ибни Умар дар ҷавоб гуфт: «Ҳамоно падари ин мард дӯсти самимии Умар ибни Хаттоб (разияллоҳу анҳу) (*падари Абдуллоҳ*) буд, ва ман бешак аз Расули Худо ﷺ шунидам, ки мефармуданд:

«Ҳамоно болотарин ва беҳтарин некӯкорӣ ин аст, ки мард робитаи худро бо хонаводаи дӯстони падари худаш пайваст кунад (ба онҳо некӣ намояд)». (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Ҳамоно Расули Худо ﷺ ҳамеша ба қалбҳои мусулмонон таваҷҷуҳ мекарданд ва дар онҳо ниҳолҳои вафодориро мекоштанд. Ӯ ҳар вақте фурӯсати (муносибати) мувофиқ меёфт, мардумро бо роҳнамоиву таълимоти худаш ошно месохт. Чуноне ки марде аз қабилаи Бани Салама назди Эшон омад ва арз кард: «Эй Расули Худо! Оё пас аз марги падару модарам боз ҳам аз некӯкорӣ чизе боқӣ мондааст, ки бо он ба онҳо некӣ намоям?» Паёмбар ﷺ фармуданд:

«Бале; дуо кардан дар ҳаққи онҳо, талаби мағфират (бахшиш) барои онҳо, иҷро намудани аҳду паймон (васият)-и онҳо пас аз маргашон, пайваст кардани он риштаи хешовандие, ки ҷуз аз тариқи онҳо пайваст намешавад, ва гиромӣ доштани дӯстони онҳо». (Ин ҳадисро Имом Абудовуд ва Имом Ибни Моҷа ривоят кардаанд).

Ва ин кӯшишу таваҷҷуҳи шадиди Паёмбари бузургвор ﷺ бар вафодорӣ ба дӯстон ба дараҷае буд, ки гоҳе боиси рашки (рашк кардани) Модарамон Оиша (разияллоҳу анҳо) мегардид; зеро ин вафодорӣ ҳатто дӯстони Модарамон Хадиҷа (разияллоҳу анҳо)-ро низ дар бар мегирифт ва Оиша ба ин хотир рашк мекард. Оиша (разияллоҳу анҳо) худаш ин воқеаро нақл карда, мегӯяд: «Бар ҳеҷ яке аз занони Паёмбар ﷺ он қадар рашк накардаам, ки бар Хадиҷа (разияллоҳу анҳо) рашк намудам, дар ҳоле ки ҳеҷ гоҳ ӯро надида будам. Вале Паёмбар ﷺ номи ӯро бисёр ёд мекарданд ва гоҳе гӯсфандеро забҳ намуда, аъзои онро пора-пора мекарданд ва сипас онро ба дӯстони Хадиҷа ҳадия мефиристоданд. Боре ба Эшон мегуфтам: «Гӯё дар дунё ҷуз Хадиҷа зани дигаре набошад!» Пас Эшон мефармуданд: ***«Ҳамоно ӯ чунин ва чунин буд (сифатҳои нек дошт) ва барои Ман аз ӯ фарзандон ба дунё омаданд».*** (Ин ҳадис муттафақун алайҳ аст).

Ва дар ривояти дигар омадааст: ***«Ва ҳамоно Эшон гӯсфандеро забҳ мекарданд ва сипас ба дустону***

ҳамнишинони Хадиҷа аз он гӯшт ба андозае, ки барояшон кифоя кунад, ҳадия медоданд».

Ин ҳамоно он вафодории исломие мебошад, ки болотар аз он ҳеҷ вафодорие нест; он қадар паҳн мешавад, ки бо некӣ ва саховати худаш ҳатто дӯстони дури падар ва ҳамсарони вафоткардаро дар бар мегирад. Пас, чӣ гуна бошад нигоҳ доштани ҳаққи он дӯстони наздике, ки мо — ҷамоати зиндаҳо — дар канори худамон дорем?!

Ва аз хостаҳои (тақозои) муҳаббат, хайрхоҳӣ, некӯкорӣ ва вафодорӣ дар шариати Ислом ин аст, ки мард бародари худро дар тамоми ҳолатҳо ёрӣ диҳад. Агар бародараш бар ҳақ бошад, дар канори ӯ меистад, дастгирӣ мекунад ва аз ӯ ҳимоят менамояд. Ва агар бар ҳақ набошад (золим бошад), ӯро манъ мекунад, насиҳат менамояд ва аз ғарқ шудан дар лойқаи ботил ва афтидан ба ботлоқзори зулм бозмедорад. Ин ҳамоно он амалест, ки Паёмбари бузургвор ﷺ дар ин сухани худ ба он даъват карда, мефармоянд:

«Бояд мард бародари худро ёрӣ диҳад, хоҳ золим бошад ва хоҳ мазлум. Агар золим бошад, бояд ӯро (аз зулм) манъ кунад, зеро ҳамоно ин манъ кардан барои ӯ ёрӣ ба шумор меравад. Ва агар мазлум бошад, пас бояд ӯро ёрӣ диҳад (ҳимоят кунад)». *(Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст)*.

Мусулмони ҳақиқӣ ҳеҷ гоҳ бародари худро раҳо намекунад, хоҳ золим бошад ва хоҳ мазлум. Сабаб дар он аст, ки Ислом ба ӯ омӯхтааст, ки барои бародараш ҳамон чизеро бихоҳад, ки барои худаш мехоҳад. Ва азбаски ӯ барои худаш раво намебинад, ки золим ё мазлум бошад, пас ин ҳолатро барои бародараш низ намехоҳад. Аз ҳамин рӯ, ӯ дар канори бародараш меистад: агар мазлум бошад, ӯро ёрӣ медиҳад ва барояш сипар мешавад; ва агар золим бошад, дар канори ӯ меистад ва ӯро аз зулм кардан бозмедорад. Қасам ба ҷони худам, ки ин ҳамоно хайрхоҳии холис ва некӯкории содиқона аст. Ва ин ду сифат аз рафторҳое мебошанд, ки мусулмони ҳақиқӣ, накӯкор ва вафодор ба онҳо ороиш меёбад, дар ҳар замоне ки зиндагӣ кунад ва дар ҳар ҷое ки бошад.

10. БО БАРОДАРОНИ ХУД НАРМХӮ ВА МЕҲРУБОН АСТ:

Мусулмони ҳақиқӣ, ки ҳукмҳо ва арзишҳои дини худро дар вуҷудаш амалӣ сохтааст, бо бародарони худ хушбархурд (латӣф) буда, нисбат ба онҳо нармхӯ ва меҳрубон аст; бо онҳо унс мегирад ва онҳо низ бо ӯ ҳамдам мешаванд. Ӯ дар тамоми ин рафторҳои худаш аз роҳнамоиҳои Ислом сероб мегардад, ки ба ахлоқи олӣ ташвиқ менамоянд. Аз ин рӯ, Худованди Таборак ва Таъоло мӯъминонро чунин тасвир карда, мефармояд:

«(Онҳо) дар баробари мӯъминон хоксору (меҳрубон) ва дар баробари кофирон сарбаланду (сахтгир) ҳастанд» (Сураи Моида: Ояти 54).

Ва дар ин ояти карима, ишора ба он нармӣ, хоксорӣ ва ҳусни муомила бо бародарони мӯъмин аст, ки ба дараҷаи ниҳоии латофат мерасад, то ҷое ки аз шиддати меҳрубонӣ ба хоксорӣ (хорӣ ва зиллат) монанд мегардад.

Ва пас аз он, роҳнамоии олии набавӣ дар мавриди маҳбуб сохтани нармхӯӣ (рифқ) барои мусулмон меояд; чунон ташвиқе, ки нармиро зиннати ҳар як чиз дар ин зиндагӣ қарор медиҳад. Ин ҳақиқат дар ин сухани Расули карим ﷺ омадааст, ки мефармоянд:

«Ҳамоно нармхӯӣ (рифқ) дар ҳеҷ чизе ҷой наёфт, магар ин ки онро зиннат бахшид (зебо сохт); ва аз ҳеҷ чизе гирифта (дур карда) нашуд, магар ин ки онро зишт ва айбдор намуд». (Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст).

Ва шахсияти Расули Бузургвор ﷺ дар сирати Эшон дар баробари чашми мусулмон намоён мешавад, ки тамоми он иборат аз нармӣ, хушхулқӣ, саховат ва ахлоқи олӣ аст. Ҳеҷ гоҳ дар таърих дида нашудааст, ки Эшон сухани зиште зананд, ва ё мусулмонеро лаънат кунанд ва ё дашном диҳанд. Ва инак, Анас (разияллоҳу анҳу), ки хидматгор ва ҳамроҳи доимии Паёмбар ﷺ буд, ахлоқи бузурги Эшонро тасвир карда, мегӯяд:

«Расули Худо ﷺ ҳеҷ гоҳ бадзабон (фаҳшгӯ), лаънаткунанда ва дашномдеҳ набуданд. Эшон ҳангоми нороҳатӣ (итоб кардан) танҳо ин суханро мефармуданд: «Ӯро чӣ шудааст, ки пешонияш хоколуд бод (калимаест барои танбеҳи нарм, ки маҷозан ба маънои дуои хайр барои зиёд шудани саҷдаҳои он шахс аст, ки дар он барояш ҳидоят ва ислоҳ аст)». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ ривоят кардааст).

11. ГАЙБАТИ БАРОДАРОНИ ХУДРО НАМЕКУНАД:

Мусулмони ҳақиқӣ ва содиқ ҳамеша ҳурмати бародарон ва дӯстони худро дар ғайбати (набудани) онҳо ҳифз мекунад ва ҳеҷ гоҳ ғайбати онҳоро раво намебинад; зеро ӯ хуб медонад, ки ғайбат кардан бар асоси ҳукми қатъии Қуръони Карим ҳаром аст, он ҷо ки мефармояд:

«Ва ҳеҷ як аз шумо ғайбати дигареро накунад. Оё ҳеҷ яке аз шумо дӯст медорад, ки гӯшти бародари худро, дар ҳоле ки мурда аст, бихӯрад? Пас, онро бад мебинед (ва нафрат доред). Ва аз Худо битарсед, ҳамоно Худованд тавбапазиру меҳрубон аст». (Сураи Ҳуҷурот: Ояти 12).

Ҳамоно рӯҳи зарифи мусулмон, ки ба одоби Ислом парвариш ёфта ва аз шарбати поки ахлоқи он нӯшидааст, аз ин манзараи тарсовар, ки Қуръони Карим барои шахси

ғайбаткунанда тасвир кардааст, ба ларза меояд ва мӯи баданаш рост мешавад; манзараи касе, ки бо калимаҳои дар ғайбати бародараш гуфтааш гӯшти бародари мурдаи худро мехӯрад. Аз ин рӯ, мусулмон фавран ба сӯи он тақвое мешитобад, ки Худованд дар охири ояти ғайбат зикр кардааст, ва агар ба ин гуноҳ олуда шуда бошад, ба тавбаи холис паноҳ мебарад. Ӯ забони худро нигоҳ медорад ва онро дар ҳаққи бародаронаш ҷуз ба некӣ намекушояд ва ҳамеша ин сухани Расули карим ﷺ-ро ба ёд меорад, ки фармудаанд:

«Оё медонед, ки ғайбат чист?» Саҳобагон арз карданд: «Худо ва Паёмбараш донотаранд». Фармуданд: «Ғайбат он аст, ки бародари худро ба гунае ёд кунӣ, ки ӯро хуш наояд (бад бинад)». Арз карда шуд: «Эй Расули Худо, агар он чизе, ки дар бораш мегӯям, дар вуҷуди бародарам бошад-чӣ (боз ҳам ғайбат аст)?» Фармуданд: «Агар он чизе, ки мегӯӣ, дар вуҷуди ӯ бошад, ҳақиқатан ғайбати ӯро кардаӣ, ва агар дар вуҷуди ӯ набошад, пас ба ӯ тӯҳмат (бӯҳтон) намудаӣ». *(Ин ҳадисро Имом Муслим ривоят кардааст)*.

Ҳамоно мусулмони парҳезгор аз ғайбати ошкор ва пинҳон дурӣ меҷӯяд, зеро мехоҳад, ки дар ҳеҷ сурат хӯрандаи гӯшти бародари (мурдаи) худ набошад, ва забони худро пок нигоҳ медорад, то ӯро ба оташи дӯзах наафканад. Чуноне ки дар ҳушдори Паёмбар ﷺ ба Муоз (разияллоҳу анҳу) омадааст, ки Эшон забони мубораки худашонро гирифтанд ва фармуданд: ***«Инро***

(забонатро) бар худ нигоҳ дор!» Муоз арз кард: «Эй Паёмбари Худо, оё мо барои он чи ба забон меорем, бозхост (азоб) мешавем?» Паёмбар ﷺ фармуданд: ***«Модарат ба азоят бишинад, эй Муоз! Оё мардумро дар оташи дӯзах бар рӯйҳояшон — ва ё фармуданд: бар биниҳояшон — ҷуз маҳсули (киштаҳои) забонҳояшон чизи дигаре сарнагун месозад?!»*** *(Ин ҳадисро Имом Тирмизӣ ривоят карда ва гуфтааст, ки ҳадиси ҳасани саҳеҳ аст)*.

Бешак, ғайбат як ахлоқи зишт ва нописандида аст, ки мардони ҳақиқӣ ба он сифат намеёбанд (мавсуф намешаванд); балки танҳо афроди номард ва тарсуе, ки соҳиби ду чеҳра (дурӯя) ҳастанд, ба он олуда мегарданд. Онҳо касоне мебошанд, ки дар назди мардум ғайбати бародарон ва дӯстони худро мекунанд, вале ҳангоми вохӯрӣ бо онҳо хушҳолӣ нишон дода, табассум менамоянд ва худро дӯсту самимии онҳо нишон медиҳанд. Аз ҳамин рӯ, мусулмони воқеӣ дуртарини мардум аз ғайбат кардан ва рафтори дурӯягӣ (ранг ба ранг шудан) мебошад, зеро Ислом ба ӯ мардонагӣ (ҷавонмардӣ) омӯхта, устувориро дар гӯши ӯ хонда ва тақворо дар сухану амал маҳбуби ӯ сохтааст. Ва нифоқ, дурӯягӣ ва саргардонии ахлоқиро барои ӯ зишт нишон дода, балки аз ин хислатҳо ӯро комилан дур (нафратзада) сохтааст, зеро инсони дурӯяро дар баробари Худованд аз бадтарин мардум қарор додааст; ҳамон гунае ки дар ин сухани Расули Худо ﷺ омадааст:

“Дар рӯзи қиёмат дар баробари Худованд аз бадтарин мардум он шахси дурӯяро (зул-вақҳайн) меёбед, ки назди ин гурӯҳ бо як чеҳра меояд ва назди он гурӯҳи дигар бо чеҳраи дигар”. (*Ин ҳадис м уттафақун алайҳ аст****).***

Ҳамоно мусулмони ҳақиқӣ танҳо як чеҳра дорад, на ду чеҳра; ва он чеҳраест зебо, нуронӣ, дурахшон ва равшан, ки бо он ҳеҷ гоҳ як гурӯҳро ҷудо ва гурӯҳи дигарро дигар хел пешвоз намегирад, балки бо ҳамин як ахлоқ бо тамоми мардум рӯбарӯ мешавад. Зеро ӯ хуб медонад, ки ду чеҳра доштан худи нифоқ (дурӯягӣ) аст, ва Ислом бо нифоқ дар як ҷо ҷамъ намешаванд. Ва инсони дурӯя мунофиқ аст ва мунофиқон дар пасттарин дараҷаи оташи дӯзах қарор доранд.

12. АЗ БАҲСУ МУНОЗАРА, ШӮХИҲОИ ОЗОРДИҲАНДА ВА ВАЪДАХИЛОФӢ БО ОНҲО ПАРҲЕЗ МЕКУНАД:

Ва аз ҷумлаи рафторҳои мусулмони ҳақиқӣ ин аст, ки бо ҷидол (баҳсу мунозараи, кашмакаши каломӣ) бефоида бародарон ва дӯстони худро ба машаққат намеандозад, ва бо шӯхиҳои озордиҳанда бар рӯи онҳо бори вазнин намешавад, ва ҳеҷ гоҳ бадқавлӣ (ваъдахилофӣ) намекунад, агар ба онҳо ваъдае дода бошад. Ӯ дар тамоми ин умур аз роҳнамоии Паёмбари бузургвор ﷺ пайравӣ менамояд, ки фармудаанд:

«Бо бародари худ ҷидол (баҳси беҳуда, кашмакаши каломӣ) макун, ва бо ӯ шӯхии озордиҳанда раво мабин, ва ба ӯ ваъдае мадеҳ, ки сипас ваъдахилофӣ намоӣ». *(Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст)*.

Сабаб дар он аст, ки баҳси беҳуда (миро ва ҷидол) ҳеҷ гоҳ хайре намеорад, ва шӯхии озордиҳанда бисёр вақт ба дуриву бадбинӣ ва аз байни рафтани ҳурмату шаҳомат оварда мерасонад, ва ваъдахилофӣ рӯҳро хира сохта, муҳаббатро аз қалб берун мекунад. Ва мусулмони содиқ аз тамоми ин сифатҳо дур аст.

13. ҶАВОНМАРД АСТ ВА БАРОДАРОНИ ХУДРО АЗ ХУДАШ ПЕШ МЕГУЗОРАД (ИСОР МЕКУНАД):

Мусулмонии ҳақиқӣ ҷавонмард (карим) ва бахшанда аст, ки дасти ӯ ҳамеша барои хайрхоҳӣ ва бахшиш бар бародарон ва дӯстонаш кушода мебошад. Ва бисёр табиӣ (бадеҳӣ) аст, ки тамоми бародарон ва дӯстони ӯ дар қатори мӯъминони парҳезгор ҷой доранд; ҳамон гунае ки Расули Худо ﷺ дар ин бора мефармоянд:

«Ҷуз бо мӯъмин дӯстӣ (ҳамнишинӣ) макун, ва набояд таоми туро ҷуз инсони парҳезгор (тақводор) каси дигаре бихӯрад». *(Ин ҳадисро Имом Абудовуд ва Имом Тирмизӣ бо санади ҳасан ривоят кардаанд)*.

Аз ҳамин рӯ, мусулмони огоҳ ҳамеша ҷойгоҳҳо, фурсатҳо ва сабабҳои ҷавонмардиро хуб медонад. Ӯ моли худро девонавор сарф намекунад ва ҷуз барои бародарон ва дӯстони мӯъмину парҳезгори худаш зиёфат (эҳтиром) намекунад. Ӯ ҳеҷ гоҳ раво намебинад, ки барои афроди паст, бедин ва нокаси ҷомеа ба хотири эҳтиёт аз шарри онҳо ва ё барои наздик шудан ба онҳо — агар аз соҳибони мансабу қудрат бошанд — як манбаи сӯиистифода (гови ҷӯшо) гардад. Он соҳибмансабоне, ки аз истисмор ва фиреб додани баъзе диндорони соддадил ва бахшанда ҳеҷ парҳезе надоранд, то ҷое ки онҳоро дар сафи аввали дастурхонҳои пурнозу неъмати худашон мебинӣ, дар ҳоле ки дар умқи дили худашон ба ин ҷавонмардии соддадилонае, ки соҳибаш онро дар ҷои номуносиб қарор додааст, ханда мезананд.

Ҳамоно мусулмони огоҳ ҷавонмард аст, вале ҷавонмардии ӯ дар ҷои аслии худаш мебошад; зеро саховат (карам) як ахлоқи асили исломист, ки соҳиби худро зебо месозад, мақоми ӯро баланд мебардорад ва мардумро ба ӯ дӯст ва наздик мегардонад. Ин ахлоқи бузург дар рӯҳи саҳобагони гиромиқадр реша давонда буд ва ороиш ёфтан ба он аз маҳбубтарин амалҳои солеҳ назди онҳо ба шумор мерафт. Ин ҳақиқатро сухани Али (разияллоҳу анҳу) ба хубӣ тасвир мекунад, ки мегуфт: «*Агар чанд нафар аз бародарони худамро бар рӯи як ё ду паймона (соъ) аз таом ҷамъ намоям, ин амал назди ман маҳбубтар аст аз ин ки ба бозори шумо биравам ва*

бандаеро (ғуломеро) озод созам». (Ин асарро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст).

Сабаб дар он аст, ки ин гуна вохӯриҳои самимӣ бар рӯи дастурхони таом, ришташҳои муҳаббатро дар байни бародарон ва дӯстон маҳкам мекунад ва рӯҳияи ҳамдардиро дар вуҷуди онҳо қувват мебахшад. Ин рафтор дар зиндагии онҳо таровати эҳсоси инсониро паҳн месозад; ҳамон эҳсосе, ки инсони тамаддуни моддии имрӯза онро аз даст додааст, зеро ӯ танҳо ба фикри худу манфиати худаш мебошад. Дар натиҷа, инсони муосир аз як холӣ будани (халои) рӯҳӣ ва хушкии эҳсосотӣ ранҷ мекашад, ки аз ин ду хислат як эҳсоси амиқи маҳрумият аз дӯстӣ ва дӯстони содиқ ба вуҷуд омадааст.

Ва он таваҷҷуҳу ҳаваси шадиди инсони ғарбӣ ба нигоҳ доштани сагҳо ва рӯй овардани ӯ ба эрка кардану ғамхорӣ ба онҳо, ҷуз як ҷуброне барои он эҳсоси инсонии азбайнрафта чизи дигаре нест; ҳамон эҳсосе, ки фалсафаи моддӣ онро дар рӯҳи ӯ хушк сохтааст, зеро ӯ ин фалсафаро ҳамчун дини худ ва сохторе қарор додааст, ки дар тамоми рафтуомад ва зиндагии худаш дар дохили он ҳаракат мекунад. Чуноне ки дар як гузориши франсавӣ омадааст, ки дар кишвари Фаронса, ки шумораи аҳолияш панҷоҳу ду миллион нафар аст, ҳафт миллион саг мавҷуд мебошад. Ин сагҳо бо соҳибони худашон чунон зиндагӣ мекунанд, ки гӯё аз наздикони онҳо бошанд. Ва имрӯз дар ресторанҳои шаҳри Париж

дигар аҷиб нест, ки бинӣ саг ва соҳибаш бар рӯи як дастурхон бо ҳам таом мехӯранд.

Ҳангоме ки аз як масъули ҷамъияти ҳимояти ҳайвонот дар шаҳри Париж суол карданд: «Чаро франсавиҳо бо сагҳои худашон ҳамон гуна рафтор мекунанд, ки бо худашон менамоянд?» Ӯ дар ҷавоб гуфт: «Зеро онҳо мехоҳанд дӯст бидоранд, вале дар байни мардум касеро намеёбанд, ки ӯро дӯст дошта тавонанд».

Ҳамоно инсони моддигаро дар Ғарб ё дар Шарқ дигар дар ҷомеаи худаш он инсони дӯст, вафодор ва меҳрубонро намеёбад, то муҳаббат ва эҳсоси худро ба ӯ бахшад. Аз ин рӯ, ба сӯи ин ҳайвонот рӯй овард, зеро дар вуҷуди онҳо унс ва вафодориеро ёфт, ки дар байни мардуми атрофаш онро надида буд. Пас, оё пас аз ин дигар пастии (суқути) эҳсосие ҳаст, ки инсонро ба замин занад ва ӯро ҳамдами ҳайвон гардонад, пас аз он ки нури ҳидоят ва неъмати имонро аз даст додааст?!

Ва ҳамоно ин суқути (пастии) эҳсосие, ки инсони ғарбӣ ба он дучор шуд ва сарчашмаҳои меҳри инсониро дар рӯҳи худаш хушк сохт, нахустин чизе буд, ки диққати адибони Муҳоҷирро (хоҳ мусулмон ва хоҳ ғайримусулмон) ба худ ҷалб намуд. Сабаб дар он буд, ки онҳо ба он зиндагии моддие менигаристанд, ки инсонро дар ҷомеаҳои Ғарб бо худаш шуста бурд ва ӯро монанди як машина (автомат) сохт, ки аз зиндагӣ ҷуз заҳмат кашидан, истеҳсол намудан ва давидани сахт паси пулу

мол чизи дигареро намедонад. Қалби ӯ барои ҳеҷ дӯсте наметапад ва лабонаш барои табассуми муҳаббат ба ҳеҷ ҳамроҳе боз намешавад, балки ӯ як инсони саргардонест, ки асири суръат, техника ва издиҳом (ғалоғула) гардидааст.

Ин манзара адибони Муҳоҷирро ба ваҳшат оварда; ҳамон адибоне, ки дар сарзаминҳои Ислом ба воя расида, дар фазои рӯҳонияти поки он нафас кашида буданд ва рӯҳи худашонро аз муҳаббати инсон ба бародари инсонияш лабрез сохта буданд. Аз ин рӯ, онҳо шурӯъ карданд, ки ғарбиҳоро бо гармӣ ба сӯи муҳаббат, бародарӣ ва шинохти якдигар даъват намоянд.

Инак, шоир Насиб Ариза парчами ин даъвати инсониро бар дӯш гирифта, он инсони ғарбиро, ки моддият бар қалбаш занг зада, дурахши тамаддун чашмонашро кӯр сохта ва садои ваҳшии техника гӯшҳояшро кар кардааст, нидо намуда, чунин мегӯяд:

«Эй фарзанди муҳаббати ман, эй ҳамнишини ман, эй ҳамроҳи ман!

Муҳаббати ман ба ту аз рӯи худхоҳӣ ё бори вазнин нест,

Пас ҷавобам деҳ бо сухани: «Эй бародари ман», эй дӯсти ман!

Ин суханро такрор кун, зеро ҳамоно ин ширинтар (гуворатар) сухан аст.

Ва агар хоҳӣ, ки дар ин роҳ танҳо қадам занӣ,

Ва агар рӯзе аз ман дилтангӣ ва хастагӣ ба ту расад,

Пас бирав, вале ҳамоно садои маро хоҳӣ шунид.

Бо садои баланд бигӯ: «Эй бародари ман», то паёми дӯстиро бирасонӣ.

Ва дар ҳар ҷое ки бошӣ, акси садои муҳаббати ман ба ту хоҳад расид,

Ва он вақт зебоӣ ва бузургии ин муҳаббатро хоҳӣ донист!»

Ва дар он кишварҳо, вазнинии зиндагии моддӣ бар рӯи адиб Юсуф Асъад Ғоним он қадар ҷиддӣ (сахт) шуд, ки ӯ аз ин ҳаёти лабрез аз бори вазнин ва ғарқшуда дар гирдоби селоби моддии хушку бераҳм, хаста ва дилтанг гардид. Зиндагие, ки ҳеҷ насими тароватбахше аз рӯҳоният, бародарӣ ва ҳамдардӣ бар он намевазид.

Дар натиҷа, дар рӯҳи ӯ сарчашмаҳои шавқ ва пазмонӣ ба сӯи сарзамини арабӣ дар кишварҳои Ислом ҷӯшонд; ҳамон ҷое ки маҳалли нузули нубувватҳо, сарчашмаи рӯҳоният ва хонаи муҳаббат, бародарӣ ва софии қалб аст. Ва ӯ орзу намуд, ки дар як хаймаи оддӣ зиндагӣ кунад ва ҷаҳони тамаддун ва он чиро, ки дар он аз

ғалоғула, додгӯй ва чароғҳои фиребгар ҳаст, тарк намояд. Ӯ дар ин бора чунин мегӯяд:

«Агар тамоми умри кӯтоҳи ман дар ҳар канори замини арабӣ бухор (пучу нобуд) шавад, ҳамоно Худоро бар ин ҳаёти кӯтоҳ, вале васеъ дар ҷаҳоне, ки Худованд дар қалби фарзандонаш ҷой дорад, шукр мегӯям... Ҳамоно ман дар он Ғарб он қадар хаста шудам, ки худи хастагӣ ҳам аз ман дилтанг шуд! Мошину ҳавопайморо бигиред ва ба ман уштуру асп диҳед. Ҷаҳони ғарбиро бо замину баҳр ва некаш бигиред ва ба ман як хаймаи арабӣ диҳед, то онро бар рӯи яке аз теппаҳои ватанам Лубнон, ё бар канори рӯди Бардо, ё бар соҳилҳои Даҷлаву Фӯрот (Рофидайн), ё дар атрофи шаҳри Аммон, ё дар биёбони Саудия, ё дар умқи сарзамини Яман, ё дар доманаи Аҳром, ё дар сабзазорҳои (воҳаҳои) Либия барпо намоям. Ба ман як хаймаи арабӣ диҳед, то онро дар як паллаи тарозу ва тамоми ҷаҳонро дар паллаи дигар бигузорам, ва бешак ман бурдбор (ғолиб) хоҳам буд.

Ва он матнҳое, ки ин оҳангро менавозанд (*ва ба ин мавзуъ нигаронида шудаанд*), дар адабиёти Муҳоҷир бисёр зиёданд; ман дар ин ҷо танҳо ба ҳамин ду матн кифоят мекунам. Тамоми ин навиштаҳо ташнагии муҳоҷиронро ба он серобии эҳсосотие, ки дар ҷаҳони моддии Ғарб аз даст додаанд, тасвир менамоянд. Ин маҳрумият дар рӯҳи онҳо сарчашмаҳои шавқ ва пазмониро ба сӯи Шарқе ҷӯшонд, ки Ислом дар он меҳру

муҳаббат, бародарӣ, дилсӯзӣ ва дастгирии якдигарро паҳн сохтааст.

Ҳамон гунае ки Ислом вохӯрии бародаронро маҳбуб сохта ва онҳоро ба рақобати солим дар ҷавонмардӣ, бахшиш ва саховат барои маҳкам кардани ришатаи бародарӣ ташвиқ намудааст, то ҷое ки саховатмандиву харҷ кардан бар бародарон ба як ахлоқи асил дар вуҷуди онҳо табдил ёфтааст; ҳамин тавр, дин қабул кардани даъвати бародари мусулмонро аз ҷониби бародараш як вазифа (воҷиб) қарор додааст, ки кӯтоҳӣ кардан дар он шоиста нест. Саҳобагони гиромиқадр (разияллоҳу анҳум) ҳамеша ба нидои бародарӣ ҷавоб медоданд ва ҳар гоҳ бародарашон онҳоро даъват мекард, қабул менамуданд; балки қабули даъвати ӯро ҳаққи собит бар дӯши худ ва вазифаи зарурӣ медонистанд, ки дар сурати кӯтоҳӣ кардан худро гунаҳкор мешумориданд. Бар ин ҳақиқат он ҳадисе гувоҳӣ медиҳад, ки Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» аз Зиёд ибни Анъуми Ифриқӣ ривоят кардааст, ки гуфт: «*Мо дар замони Муовия (разияллоҳу анҳу) дар баҳр ғозӣ (набардкунанда дар роҳи Худо) будем, пас киштии мо ба киштии Абуайюби Ансорӣ (разияллоҳу анҳу) пайваст. Чун вақти нони чошти мо расид, касеро назди ӯ фиристодем, пас ӯ назди мо омад ва гуфт: «Шумо маро даъват намудед, дар ҳоле ки ман рӯзадор будам. Вале барои ман чорае ҷуз ин набуд, ки даъвати шуморо қабул кунам; зеро ҳамоно ман аз Расули Худо ﷺ шунидам, ки мефармуданд*:

«Ҳамоно барои мусулмон бар дӯши бародараш шаш хислати воҷиб (зарурӣ) аст, ки агар яке аз онҳоро тарк кунад, бешак як ҳаққи воҷиби бародарашро, ки бар дӯши ӯ буд, тарк кардааст: Ҳар гоҳ бо ӯ вохӯрад, ба ӯ салом диҳад; ва ҳар гоҳ ӯро даъват кунад, қабул намояд; ва ҳар гоҳ атса занад (ва алҳамдулиллоҳ гӯяд), ҷавоби атсаашро (ярҳамукаллоҳ) гӯяд; ва ҳар гоҳ бемор шавад, ба аёдати ӯ биравад; ва ҳар гоҳ бимирад, дар ҷанозааш ширкат кунад; ва ҳар гоҳ аз ӯ талаби насиҳат (хайрхоҳӣ) кунад, ӯро насиҳат намояд».

Балки саҳобагон қабул накардани даъвати бародари мусулмонро бе ҳеҷ гуна узри шаръӣ, як гуноҳ (маъсият) дар баробари Худо ва Паёмбараш медонистанд; зеро Расули Худо ﷺ дар ин бора равшан ва қатъӣ фармудаанд:

«Бадтарин таом, таоми он зиёфате (валимае) аст, ки ниёзмандони хоҳандаи онро аз омадан манъ мекунанд, вале касонеро ба он даъват менамоянд, ки аз омадан худдорӣ мекунанд (қабул намекунанд, чун эҳтиёҷ надоранд). Ва ҳар кас даъватро қабул накунад (бе узр наояд), ҳамоно ба Худо ва Паёмбараш нофармонӣ кардааст».

Ҳамоно бародарии имонӣ танҳо як шиори баландкардашуда ва ё як худнамоие нест, ки мақсад аз он таблиғ ва овоза бошад; балки он як пайванди муқаддасе мебошад, ки дорои вазифаҳо, масъулиятҳо ва ҳаққои махсуси худаш аст. Ин ҳақиқатро касе медонад,

ки ба Худо ва рӯзи қиёмат бо имони комил бовар дорад ва арзишҳои Исломро дар вуҷуди худаш ба сурати воқеӣ амалӣ сохтааст. Ва мо асар ва натиҷаи ин имон ва самараи ин амалисозиро дар рафтори Ансор меёбем; касоне, ки беҳтарин намунаи таърихиро дар муҳаббат ва афзалият додан (исор) ба бародарони Муҳоҷири худашон нишон доданд, ҳангоме ки Муҳоҷирон ба хотири дини худашон ва тиҳидаст (бе ҳеҷ молу сарвате) назди онҳо омаданд, ва Ансор тамоми чизи худашонро ба онҳо пешкаш намуданд. Кор ба ҷое расид, ки яке аз онҳо ба бародари Муҳоҷираш мегуфт: «Ин моли ман аст, пас нимаи онро бигир, ва инҳо ду ҳамсари ман ҳастанд, пас бингар, ки кадоме аз онҳо бароят писандтар аст, то номашро ба ман бигӯӣ ва ман ӯро талоқ диҳам, то пас аз тамом шудани иддааш ҳамсари ту гардад». Ва бародари Муҳоҷир ба ин эҳсоси бародари Ансориаш бо рафтори боз ҳам зеботар ҷавоб дода, мегуфт: «Худованд ба молу хонаводаат баракат диҳад, ман ба ҳеҷ яке аз инҳо ниёз надорам, балки маро ба бозор роҳнамоӣ кунед, то кор кунам».

Ва чуноне буд, ки марди Ансорӣ бародари Муҳоҷирашро ба хона меҳмон мекард, дар ҳоле ки дар хонааш ҷуз хӯроки кӯдаконаш чизи дигаре барои хӯрдан набуд, вале ӯро бар худ ва фарзандонаш пеш мегузошт (барояш исор намуд) ва ба ҳамсараш мегуфт: «*Кӯдаконатро бихобон ва чароғро хомӯш кун, ва он чиро, ки барои хӯрдан дорӣ, назди меҳмон биёвар. Ва мо*

ҳамроҳи ӯ бар рӯи дастурхон менишинем ва чунон нишон медиҳем, ки гӯё бо ӯ таом мехӯрем, вале худамон чизе намехӯрем». Пас, онҳо бар рӯи дастурхон менишастанд ва меҳмон танҳо таом мехӯрд ва он зану шавҳар шабро бо шиками гурусна рӯз мекарданд. Ва чун субҳ шуд, он марди Ансорӣ назди Паёмбар ﷺ омад, пас Паёмбар ﷺ ба ӯ фармуданд:

«Ҳамоно Худованд аз рафтори дишаби шумо ду нафар (зану шавҳар) бо меҳмонатон ба тааҷҷуб омад (ва онро дӯст дошт)».

Ва саховатмандиву исори Ансор дар ҳаққи Муҳоҷирон ва кӯмаки молиявии онҳо ба бародарони худ ба дараҷае расид, ки рӯзе ба Паёмбар ﷺ арз карданд: «Боғҳои хурмои моро дар байни мо ва бародарони Муҳоҷирамон тақсим кун». Паёмбар ﷺ фармуданд: «На (боғҳоро тақсим накунед)». Пас Ансор ба Муҳоҷирон гуфтанд: «Шумо дар нигоҳубин ва заҳмати боғҳо (кишоварзӣ) ба мо кӯмак кунед, ва мо шуморо дар ҳосили (меваи) он шарик месозем». Муҳоҷирон гуфтанд: «*Шунидем ва алоқамандона қабул кардем* (итоат намудем)». Ва ҳамоно Муҳоҷирон ин рафтори бузурги бародарони Ансории худро бисёр олӣ шумурданд ва ба Паёмбар ﷺ арз карданд: «*Эй Расули Худо! Мо ҳеҷ гоҳ мардумеро надидаем, ки мо бар онҳо ворид шуда бошем ва онҳо дар кӯмаки кӯчаки худ ин қадар меҳрубон ва дар бахшиши бузурги худ ин қадар саховатманд бошанд. Онҳо заҳмати корро аз дӯши мо бардоштанд ва моро*

дар ҳосили гуворои боғҳо шарик сохтанд, то ҷое ки мо тарсидем, ки мабодо онҳо тамоми ачру савоби ин ҳиҷратро ба танҳоӣ бигиранд». Паёмбар ﷺ фармуданд: «***На, ин тавр нест, то даме ки шумо онҳоро ситоиш мекунед (таъриф ва қадрдонӣ менамоед) ва дар ҳаққашон ба Худо дуои хайр менамоед***».

Ва барои бузургдошти Ансор ҳамин ситоиши Худованд бар онҳо ва баёни рафтори неки онҳо кифоя аст, ки дар ҳаққашон Қуръонеро нозил кард, ки то рӯзи қиёмат хонда мешавад. Ин оят қиссаи исори беназири онҳоро дар тӯли замонҳо ҳикоят мекунад ва онҳоро ҳамчун намунаҳои воқеӣ, зинда ва баланди раҳоӣ аз бухлу ҳасисии нафс ҷовидон месозад, он ҷо ки мефармоянд:

«Ва касоне, ки пеш аз Муҳоҷирон дар сокинии ин диёр (Мадина) буданд ва имон оварданд, касонеро, ки ба сӯи онҳо ҳиҷрат кардаанд, дӯст медоранд ва дар синаҳои худ нисбат ба он чи ба Муҳоҷирон дода шудааст, ҳеҷ гуна ниёзу (ҳасаде) эҳсос намекунанд ва онҳоро бар худ пеш мегузоранд (афзалият медиҳанд ва исор мекунанд), ҳатто агар худашон ба он (мол) ниёзи шадид дошта бошанд. Ва ҳар кас аз бухлу хасисии нафси худ ҳифз карда шавад, пас онҳо ҳамоно растагоронанд». (Сураи Ҳашр: Ояти 9).

Ва ҳамеша манзараи нуронии Ансор дар Қуръони Карим ҳамчун чароғи ҳидоят ва нурафшонӣ барои

башарияте боқӣ хоҳад монд, ки дар торикии тамаъҷӯӣ, худхоҳӣ, бухл ва хасисӣ саргардон аст; то даме ки шаб меояд ва рӯз меравад ва то вақте ки мардум ба бахшиш, саховат ва фидокорӣ даъват мешаванд.

Ҳамоно Ансор (разияллоҳу анҳум) ҳақиқати бародарии имониро он вақте хуб дарк карданд, ки Паёмбар ﷺ дар байни онҳо ва Муҳоҷирон аҳди бародарӣ баст. Пас, онҳо мӯъминони ҳақиқӣ буданд ва барои бародарони худ ҳамон чизеро дӯст доштанд, ки барои худашон мехостанд, ҳамон гунае ки аз Расули Худо ﷺ шунида буданд. Аз ин рӯ, ҳеҷ чизеро аз молу сарвати зудгузари дунё аз Муҳоҷирон дареғ надоштанд, балки аз нимаи сарвати худ ба хотири бародарони худашон бо майлу хоҳиши дохилӣ гузаштанд, дар ҳоле ки рӯҳи онҳо ба ин амал соф ва қалбҳояшон хушнуд буд. Ва онҳо дар аввали даврони ҳиҷрат аз Муҳоҷирон мерос мегирифтанд ва Муҳоҷирон низ аз Ансор мерос мебурданд, бе он ки робитаи хешовандӣ дошта бошанд, то ҳаққи он бародариеро, ки Расули Худо ﷺ парчамашро бардошта буд, устувор созанд. Бар ин ҳақиқат ҳадиси ривояткардаи Имом Бухорӣ аз Ибни Аббос (разияллоҳу анҳумо) гувоҳӣ медиҳад, ки гуфт: «*Ҳангоме ки Муҳоҷирон ба Мадина омаданд, Муҳоҷир аз бародари Ансории худ мерос мебурд ва хешовандони хунии ӯ мерос намегирифтанд, ва ин ба хотири он аҳди бародарие буд, ки Паёмбар ﷺ дар байни онҳо баста буд. Пас, ҳангоме ки ин оят нозил шуд*: **«Ва хешовандони хунӣ баъзеашон**

ба баъзеи дигар (дар мерос) сазоворторанд». (Сураи Анфол: Ояти 75), *ҳукми ин меросхӯрӣ аз байни рафт (насх шуд), вале ёрӣ додан, кӯмаки молӣ кардан, фидокорӣ ва дилсӯзии байни онҳо устувор боқӣ монд*».

14. ДАР ҒАЙБИ БАРОДОРОНИ ХУД ДАР ҲАҚҚИ ОНҲО ДУОИ ХАЙР МЕКУНАД:

Мусулмони ҳақиқӣ ва содиқ, ки барои бародари худ ҳамон чизеро мехоҳад (дӯст медорад), ки барои худаш мехоҳад (дӯст медорад), ҳеҷ гоҳ дар лаҳзаҳои софии қалб ва оромиш фаромӯш намекунад, ки дар ҳаққи бародараш дар ғайбати ӯ — яъне дуои як ғоиб дар ҳаққи ғоиби дигар — дуои хайр намояд. Дар ин дуо тапиши қалби дӯстдори содиқ ва парвози рӯҳи шаффофу меҳрубон ба хубӣ намоён мегардад; зеро дар дуои хайр кардани ӯ дар ҳаққи бародараш як тасдиқи воқеӣ бар муҳаббати ӯ нисбат ба он бародар ва маҳкам сохтани риштаи бародарии пок дар қалбаш ниҳон аст. Инчунин, ӯ хуб медонад, ки ин дуои самимӣ аз тезтарин дуоҳо дар қабул шудан ба шумор меравад, зеро он дорои холисӣ, содагӣ ва софии хос аст. Ин ҳақиқатро сухани Расули карим ﷺ тасдиқ мекунад, ки мефармоянд:

«Тезтарин дуо дар қабул шудан, дуои як шахси ғоиб дар ҳаққи ғоиби дигар аст». (Ин ҳадисро Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» ривоят кардааст).

Маҳз ба ҳамин хотир, Паёмбари бузургвор ﷺ аз Умар (разияллоҳу анҳу) ҳангоме ки назди Эшон омад, то барои рафтан ба умра иҷозат бигирад, хоҳиш намуданд, ки дар ҳаққи Эшон дуо кунад. Аз Умар (разияллоҳу анҳу) ривоят аст, ки гуфт: «*Аз Паёмбар ﷺ барои рафтан ба умра иҷозат хостам, пас Эшон иҷозат доданд ва фармуданд*: «***Эй бародари хурдии ман, моро низ дар дуои худ фаромӯш макун!***» Пас Эшон чунин сухане фармуданд, ки агар тамоми дунёро ба ман медоданд, ин қадар маро хушҳол намесохт». (Ин ҳадисро Имом Тирмизӣ ривоят карда ва гуфтааст, ки ҳадиси ҳасани саҳеҳ аст).

Ва ин мафҳум дар рӯҳи саҳобагони гиромиқадр устувор гардида буд. Аз ин рӯ, онҳо аз бародарони худ ҳар вақте дар ҷойгоҳе қарор мегирифтанд, ки дуо дар он ҷо қабул мешавад, талаби дуои хайр мекарданд. Дар ин рафтор мардону занон баробар буданд, ки ин нишонаи баландии мақоми ахлоқии тамоми ҷомеа дар он давраи дурахшони таърихи мо мебошад. Чуноне ки Имом Бухорӣ дар «Ал-Адаб-ул-муфрад» аз Сафвон ибни Абдуллоҳ ибни Сафвон ривоят кардааст, ки ҳамсараш Дардо — духтари Абудардо — буд, гуфт: «*Дар сарзамини Шом назди онҳо омадам, пас Умми Дардо (разияллоҳу анҳо)-ро дар хона ёфтам, вале Абудардо (разияллоҳу анҳу)-ро наёфтам. Умми Дардо ба ман гуфт: «Оё қасди ҳаҷ кардан дорӣ?» Гуфтам: «Бале».*

Гуфт: «Пас барои мо дуои хайр кун, зеро ҳамоно Паёмбар ﷺ мефармуданд:

«Ҳамоно дуои марди мусулмон дар ғайби бародараш (дар ҳоле ки ӯ ҳузур надорад) қабулшаванда аст. Дар назди сари ӯ фариштае муваккал (масъул) аст, ки ҳар вақте дар ҳаққи бародараш дуои хайр кунад, он фариштаи масъул мегӯяд: «Омин (Бор Илоҳо қабул кун) ва барои худат низ монанди ҳамин хайр бод».

Сафвон мегӯяд: «*Сипас Абудардо (разияллоҳу анҳу)-ро дар бозор вохӯрдам, пас ӯ низ монанди ҳамин суханро аз забони Паёмбар ﷺ нақл кард*».

Ҳамоно Расули Худо ﷺ дар вуҷуди саҳобагони худ рӯҳияи ҷамъиятиро тарбия мекарданд ва дар байни онҳо эҳсоси ғамхорӣ ба дигаронро паҳн месохтанд. Эшон дар ҳар фурсат диққати онҳоро ба дарки маънои бародарии ҳамаҷониба ҷалб менамуданд, то дар эҳсоси бародари мусулмон ҳеҷ ҷое барои худхоҳии танги шахсӣ боқӣ намонад; ҳамон худхоҳие, ки чашмҳоро кӯр месозад, бар қалбҳо мӯҳр мезанад ва рӯҳҳоро зангдор мегардонад.

Ва аз ҷумлаи нуктаҳои ҷолибу олии тарбиявиву зебои Эшон, ки рӯҳияи ҷамъиятиро дар нафси инсон устувор мекунад ва тухми худхоҳиро решакан месозад, сухане буд, ки ба як марди дуокунанда фармуданд. Он мард дар дуояш бо садои баланд гуфта буд: «Бор Илоҳо, танҳо

маро ва Муҳаммадро бибахш ва каси дигареро мабахш». Паёмбар ﷺ ба ӯ фармуданд:

«Ҳамоно ту як хайри васеъро аз мардуми бисёре манъ намудӣ (пеши раҳматро ба рӯи дигарон бастӣ)».

Пас Эшон бо ин сухан ба ӯ омӯхтанд, ки рӯҳияи Ислом намехоҳад мусулмон хайру некиро танҳо барои худаш талаб кунад, ҳатто агар Расули Худо бо ӯ бошад; балки мӯъмин бояд ҳамеша барои бародараш ҳамон чизеро бихоҳад (дӯст бидорад), ки барои худаш мехоҳад (дӯст медорад).

Ва дар натиҷа, ин аст он мусулмони ҳақиқӣ; ӯ дӯстдори бародарон ва дӯстони хеш аст, содиқ ва хайрхоҳи онҳост, бар номус, мол ва шарафи онҳо дар ҳузур ва ғайбати онҳо амонатдор мебошад. Ӯ бародаронашро бар худаш пеш мегузорад, соҳибсабр ва гузашткору бахшанда дар баробари лағзишҳои онҳост. Ӯ дар ҳамнишинӣ бо онҳо нармхӯ, хоксор, хушмуомила ва бо ботини пок мебошад. Даст, забон ва аъзои ӯ аз бадӣ поканд; ӯ ҷавонмардест, ки бахилӣ намекунад, содиқест, ки дурӯғ намегӯяд, меҳрубонест, ки дурӣ намеҷӯяд, вафодорест, ки хиёнат намекунад, боғайратест, ки макр намекунад ва дар роҳ росту мустақимест, ки дурӯягӣ наменамояд. Ва ҳеҷ ҷои тааҷҷуб нест, ки ӯ ба тамоми ин сифатҳо ороиш ёфтааст, зеро ӯ муъҷизаи Ислом дар сохтани инсони намунавӣ аст; ӯ ҳамоно он мусулмонест, ки Ислом мехоҳад.

ШАРҲ ВА ТАҲЛИЛИ ТАРБИЯВИИ БОБИ ҲАШТУМ: ШАХСИЯТИ МУСАЛМОН БО БАРАДОРОН ВА ДӮСТОНИ ХУД

1. Дӯстӣ ба хотири Худо: Робитаи соф аз манфиатҳои моддӣ

Дар ҷаҳоне, ки аксари робитаҳо бар пояи суду зиён, пулу мол ва манфиатҳои шахсӣ бино мешаванд, Ислом низоми бародариву дӯстиро ба уфуқи дигар мебарад. Мусалмони воқеӣ бародари динии худро танҳо ба хотири Аллоҳ дӯст медорад. Ин муҳаббати покест, ки аз ҳар гуна олудагии моддӣ тоза аст.

Паёмбари акрам ﷺ ба мо хабар додаанд, ки маҳз тавассути ҳамин муҳаббати холис инсон метавонад «ширинии имон»-ро дар қаъри қалби худ бичашад. Вақте ки заминаи дӯстӣ ризоияти Ҳақ таъоло бошад, он робита устувор, ҷовидона ва бобаракат мегардад ва бо аввалин лағзиш ё хатои дӯст аз ҳам намепошад.

2. Ҷойгоҳи баланди дӯстони содиқ дар рӯзи маҳшар

Ислом барои касоне, ки ба хотири Худо якдигарро дӯст медоранд, мукофот ва шарафи бузургеро омода сохтааст. Онҳо дар рӯзи қиёмат — дар он рӯзи ваҳшату андӯҳи шадид, ки ҳеҷ сояе ҷуз сояи Раҳмати Илоҳӣ нест — дар зери сояи Арши Худованд ҷой мегиранд.

Парвардигори соҳибиззат дар майдони маҳшар онҳоро нидо мекунад: ***«Куҷоянд он касоне, ки ба хотири ҷалолу бузургии Ман бо ҳам дӯстӣ мекарданд? Имрӯз онҳоро дар сояи Худ ҷой медиҳам...»***. Илова бар ин, онҳо соҳиби минбарҳое аз нур хоҳанд буд, ки ҳатто пайғамбарон ва шаҳидон ба мақоми олии устувори онҳо ҳавас мебаранд. Ин падоши комил барои рӯҳҳоест, ки дар дунё аз бандҳои нафс боло рафта буданд.

3. Изҳори муҳаббат: Калиди паҳн кардани самимият

Низоми тарбиятии Ислом танҳо бо доштани муҳаббати ботинӣ кифоя намекунад, балки амр менамояд, ки ин эҳсоси нақибро ошкор созем: ***«Ҳар гоҳ марде бародари худро дӯст дорад, пас бояд ба ӯ хабар диҳад, ки дӯсташ медорад»***.

Вақте саҳобие изҳор дошт, ки марди дар канораш бударо дӯст медорад, Паёмбар ﷺ ӯро вазифадор карданд, ки рафта ин хабарро ба ӯ бигӯяд. Паёмбари бузургвор ﷺ худашон низ дасти ҳазрати Муоз (разияллоҳу анҳу)-ро гирифта, фармуданд: ***«Эй Муоз! Ба Худо қасам, ки ман туро дӯст медорам...»***. Ин изҳори муҳаббат ва паҳн кардани салом қуфли қалбҳоро боз мекунад, кинаҳоро аз синаҳо берун мекашад ва ҷомеаро лабрез аз меҳру вафо месозад.

4. Офати қаҳриву дурӣ: Танбеҳи сахти шариат

Ислом табиати заифи инсонро ба назар мегирад, ки шояд дар ҳолати хашм нисбат ба дӯсташ нороҳат шавад. Барои ҳамин, барои фурӯ нишастани оташи ғазаб ҳамагӣ се рӯз муҳлат додааст: ***«Барои ҳеҷ мусулмоне ҳалол нест, ки бо бародари худ беш аз се рӯз қаҳрӣ бошад...»***. Беҳтарини онҳо касест, ки аввал салом диҳад ва барои оштӣ пешқадам шавад.

Агар ин қаҳриву дурӣ аз як сол бигзарад, Паёмбар ﷺ онро ба ***«рехтани хуни бародар»*** баробар донистаанд. Пофишорӣ бар қаҳрӣ будан пеши раҳмату мағфирати Худоро мебандад, дуоро рад мекунад ва амалҳоро ҳадар месозад, зеро дарҳои биҳишт рӯзҳои душанбе ва панҷшанбе боз мешаванд, вале ба фариштагон амр мегардад, ки гуноҳи ду шахси бо ҳам кинадорро набахшанд, то он даме ки бо ҳам оштӣ кунанд.

5. Фурӯ бурдани хашм ва софии ботин

Мусалмони воқеӣ на танҳо хашми худро фурӯ мебарад, балки дегҳои кинаро низ дар синааш хомӯш месозад ва бахшишу гузаштро пеш мегирад: **«...ва аз хатоҳои мардум мегузаранд, ва Худованд некӯкоронро дӯст медорад»**.

Хашм ҳангоми фурӯ бурдан як бори вазнине бар рӯи нафс аст, аммо вақте ки қалб мебахшад, ин ба маънои раҳоӣ аз он фишор ва парвоз дар уфуқҳои

осоиши ботинӣ аст. Худованд ба сабаби ин бахшиш иззату сарбаландии бандаро зиёд мекунад ва гуноҳҳои дигари ӯро меомурзад, зеро софии қалб кафолати саломатии рӯҳ аст.

6. Оинаи бародарӣ ва мактаби насиҳати холисона

Дар нигоҳи саҳобагон, мӯъмин оинаи бародари хеш аст; ҳар гоҳ дар ӯ камбудие бинад, онро бо нармӣ ислоҳ мекунад ва дар ғайбаташ аз номусу шарафи ӯ ҳимоят менамояд. Ислом динро иборат аз «насиҳат ва хайрхоҳии холис» медонад.

Мусалмони воқеӣ ҳеҷ гоҳ дучеҳра (дурӯя) намешавад, ки дар ҳузури дӯсташ табассум кунаду дар ғайбати ӯ ба ғайбату таъна бипардозад. Инсони дурӯя дорои сифати мунофиқӣ аст ва Паёмбар ﷺ мунофиқонро аз бадтарин мардум дар рӯзи қиёмат донистаанд. Насиҳати содиқона, пӯшонидани айбҳои дӯст ва ҳифзи асрори ӯ нишони асили ҷавонмардист.

7. Қуллаи олиҳиммат̄ӣ: Дарси бузурги исори ансорӣ

Таърихи Ислом намунаи беназири бародариро дар устувории муносибати Ансор ва Муҳоҷирон ба намоиш гузошт. Ансори Мадина бо камоли хушнудӣ ва софии қалб нимаи молу сарвати худро ба бародарони Муҳоҷири худ бахшиданд ва ҳатто хӯроки кӯдакони

худро ба меҳмони Муҳоҷир пешкаш намуда, худ гурусна хобиданд.

Ин қуллаи олиҳиммат̄ (исор) ва фидокор̄ дар Қуръон ҷовидон гашт: **«...ва онҳоро бар худ пеш мегузоранд, ҳатто агар худашон ба оно ниёзи шадид дошта бошанд»**. Мусалмони воқеӣ бародари худро дар сахтиҳо танҳо намегузорад; агар мазлум бошад, ӯро ёр̄ медиҳад, ва агар золим бошад, ӯро аз зулм кардан бозмедорад. Дар ғайбати бародараш дар ҳаққи ӯ дуои хайр мекунад, зеро дуои ғоиб дар ҳаққи ғоиб фавран қабул мешавад ва фариштагон мегӯянд: «Омин ва барои худат низ монанди ҳамин бод».